

הלכות קוויטל

לימודים, הלכות, הנהגות והדרכות

כולל שו"תים מגדולי ישראל

הגר"ח קניבסקי, הג"ר בן ציון יעקב הלוי וואזנר (מח"ס בני יעקב על עירובין ואב"ד שבט הלוי מאנסי-בית שמש), הג"ר יוסף ליברמן (מח"ס שו"ת משנת יוסף וראש ישיבת כולל שומרי החומות ורב דקהל סדיגורה), הג"ר שמאי קהת הכהן גרוס (מח"ס שו"ת שבט הקהתי וחבר בד"ץ מחזיקי הדת), הג"ר יצחק אהרן גאלדבערגער שליט"א (דומ"ץ דחסידי פאפא ובית ת"ל דקארסבורג ומח"ס אז יאמרו), הגר"א נבנצל, הג"ר חיים שלום הלוי סגל (מח"ס שו"ת בירורי חיים, מו"צ בבית ההוראה דהגרי"מ שטרן שליט"א ור"מ בשיבת כנסת מרדכי סאדיגורה), הג"ר שמחה ב"צ רבינוביץ (מח"ס פסקי תשובות), הג"ר ירמיה מנחם כהן (מח"ס שו"ת והרים הכהן ואב"ד פאריז), הג"ר פינחס אברהם מייערס (מח"ס שו"ת דברי פינחס ואב"ד האג), הג"ר פינחס ליבוש פדווא (מח"ס שו"ת פלאות עדותיך, אב"ד קהילת מ"ת אמסטרדאם לשעבר וכעת דומ"ץ חסידי בעלזא קרית גת), הג"ר אהרן ליברמן (מח"ס משנת אהרן וראש כולל אור עמרם), הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ (מח"ס גם אני אודך), הג"ר דוד דוב מייזליש (מח"ס שלחן המלך ושלחן השבת), הג"ר יצחק יעקב גוטליב (מח"ס עקבות יצחק), ועוד ת"ח מופלגים אחרים.

עם הערות

על הצדיקים ועל החסידים

בענייני הנהגות ומנהגי אדמורי"ם וחסידים

אשר חנן ד' אותי

מרדכי ציון

מחבר ספרים שו"ת השואל ח"ג, הלכות שטריימל,
הלכות טיש, קום התהלך בארץ ושא"ס

תשפ"א

כל הזכויות שמורות

ניתן להשיג:

ספריית חוה

טלפון: 02-9973-168

אתר: www.havabooks.co.il

ביאורים, הערות או תיקונים:

מרדכי ציון

ת"ד 193

ד"נ מודיעין

ישוב נריה 71937

נייד: 058-445-4747

דוא"ל: toratravaviner@gmail.com

הגהה: ר' אברהם סידמן

סדר ועימוד: הרב משה קפלן

כריכה: ישי כהן

מכתב ברכה שקיבלתי על ספריי הקודמים אחרי הוצאתם

יואל הכהן קאהן

בהרה"צ מתולדות אברהם יצחק שליט"א

רב דק"ק תוא"י בעיר הבירה לונדון יצ"ו

בס"ד כ"ו מנ"א תש"פ לפ"ק יו"ד דהרה"ק מסאטמאר זיע"א

לכבוד ידידי עוז הרהגה"ח פאמ"ק כש"ת מוהרש"ז שניאורסון שליט"א

בהיותי בנאות דשא אצל כ"ק אאדמו"ר שליט"א בקרייתו ההולך ונבנית לתפארה
בהר יונה יצ"ו, מצאתי על שולחנו שני לוחות ספרים, אשר שלחת כביכורים,
בשליחות מחברו החשוב הרב הגאון רבי מרדכי ציון שליט"א, מלאים כל טוב ונוגה
מפיקים, סובבים והולכים ביסודי החסידות ומנהגי הצדיקים, אשר בהררי קודש
מגיעים.

והיה ניכר על אאדמו"ר"ש הנאה מופלגה מהספרים, ומעצם הרעיון לעשות חיבור
על לבוש השטריימל ועריכת השולחנות אצל הצדיקים. ממש לא הניח פינה וקרן
שלא נגע בה, מרגניתא דלית ביה טימא, עונג וקורת רוח לכל המעיינים בו.
ובעומדנו סמוך ונראה לימים הנוראים הק', יה"ר ונזכה כולנו להיכתב בספרן של
צדיקים, ותהא השנה החדשה שנת גאולה וישועה בקרוב בב"א.

ידידך דושה"ט

יואל קאהן

הסכמה

שקיבלתי על הלכות שטריימל

מהגאון הגדול הרב ר' יוסף ליברמן שליט"א

ראש ישיבת כולל שומרי החומות, רב דקהל סדיגורה ירושלים

ומח"ס שו"ת משנת יוסף

יוסף ליברמן

ראש ישיבת "כולל שומרי החומות"

ורב דקהל סדיגורה ירושלים ת"ו

מח"ס "משנת יוסף"

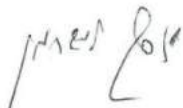
רח' אבינדרב 3 ירושלים תובב"א

בס"ד, י"ד תמוז תשע"ט פעה"ק ירושלים ת"ו

ראיתי מקצת מהספר הלכות שטריימל שחיבר הרה"ג
מרדכי צבי הלוי ציון שליט"א, הכולל בתוכו עניני
ומנהגי האדמור"ם והחסידים בלבישת השטריימל,
והדברים נחמדים ובודאי ישמחו לקראתו כל חובבי
החסידות, וקראתי ברגש רב את השתלשלות הענינים
של לבישת השטריימל אצל כ"ק גיסי הרה"ק מהר"א
מבעלזא זי"ע.

יזכה מע"כ להגדיל תורה ולהאדירה, מתוך בריות
גופא ונהורא מעליא, יחד עכב"ב הי"ו, לאורך ימים
ושנים.

ובאעה"ח למען התורה הק' ולומדיה

RABBI DAVID MOSHE ROZENBOIM
K. KRETSHNEF
REHOVOT

דוד משה ראזענבוים
בן כ"ק אאסור מקרעמשינף שלישיא
קרית קרעמשינף, רודובות

ב"ה, תאריך: י"ט אלול ש"ס א"ק

הי"ה בשמחה והשלום וט"ה ופ"ס יק"ל ז"ל וי"א וי"א ז"ל
הנהג' י' אדוני צאן שאלה בע"ה ספרים י"ז וי"א וי"א
א"ה צ"ה ב"ה יצא א"ה צ"ה י"א היסטוריה ה"ה
ש"ה וי"א ש"ה ש"ה ש"ה ש"ה ש"ה ש"ה ש"ה ש"ה
ה"ה ק"ה ש"ה א"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה
ב/ ש"ה ש"ה ש"ה ש"ה ש"ה ש"ה ש"ה ש"ה ש"ה
א"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה
א"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה
ה"ה ב"ה ב"ה ב"ה ב"ה ב"ה ב"ה ב"ה ב"ה ב"ה
א"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה
א"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה

ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה
ב"ה צ"ה ב"ה צ"ה ב"ה

חיים שלום הלוי סגל

מח"ס שו"ת בירורי חיים ח"ה, לקט הלכות ד"ה, ועוד
מח"צ בבית התורה והגור"מ שטון שליט"א
ר"מ בישיבת 'כנסת מרדכי' - סאריגורא

בס"ד, יום

מכתב ברכה

יומא קמא למעשה בראשית לסדר ואתחנן

ה' להודות והתנניח ה'תש"פ יוד"ר דהאגו"ל זצ"ל

גילו ה'צדיקים וישמחו ה'חסידים, ביום הגלות לפנינו עלים מתוך הספר
הלכות קויטל שבו הילכתא גבירתא שעלו על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן,
שאלות הלכה למעשה שנתעוררו בעקבותיה, פרי תבונתו של הרה"ג
רבי מרדכי ציון שליט"א, שכבר איתמחי גברא ואיתמחי קמיצא.

כתב בספר חובות הלבבות שער חשבון הנפש (פיג ד"ה והתשיעי) בזה"ל,
וראוי לך אחי שתדע כי כוונתינו בתפילה אינה כי אם כלות הנפש אל
האלוקים, ויכניעתה לפניו, עם רוממותה לבוראה, ושכחה והודאתה לשמו,
והשלכת כל יחביה עליו ע"כ, הרי לן דתפילה מחוזה שאנו באים בהתבטלות
לבורא, ובפירוש 'טוב הלבנון' פירש לפיכך אנו מסדרים בתפילתינו צרכנו
וצורותינו לפניו, אעפ"י שאין דבר נעלם מנגד עיניו, והוא יודע צרכינו יותר
מאיננו, ומטריף לכל חי מזונותיו עפ"י פעלו, וכפי מה שנגזרה חכמתו, עכ"ל
אנו שופכים שיחנו לפניו, בכדי שנגיש בגודל חסרונו אליו ובטחונו בו ע"כ,
והרי מורא רבך כמורא שמים (פסחים קה, א), כן הוא אצל הצדיק שבאים
בהתבטלות ובעונה אליו שיבקש ויעתיר בעדינו, ועל ידי זה שמחבטלים
מתקשרים לצדיק.

ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שמות יד, לא), אמונת חכמים, והתבטלות לצדיקי
אמת, הרי אנו מוצאים בספרי השו"ת את ההתבטלות, והוא לו ע"ד אם מותר
לשלוח שלגום בשבת לצורך חולה, וראה בשו"ת מהרש"ם (חיג סימן רכ"ה)
שכתב בזה"ל, לצורך חולה שיש בו סכנה 'למאמינים בצדיקים' יש לומר דהוי
כמקום פיקוח נפש דמותר להלל שבת אפילו באיסור תורה, ומכ"ש בשבות
וכו'. ועובדא ידענא בעיר מולרתי בזלאטשוב שהיה חולה מסוכן, ובאותו זמן
היה מו"ר הגה"ק מוהר"ש [שר שלום] אבד"ק בעלו זצ"ל משובתי ש"ק
בבראד, והתיר דיין אחד לכתוב ע"י עכ"ם בש"ק שם החולה ואמו, ושלח
לבראד, והרעיש הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל ופסל את הדיין מלהורות עוד.
ובכבוד מו"ר הגה"ק הנ"ל [מבעלזא] נתרעם ג"כ על הכותב, ואמר עכשיו אני
מחוייב להתאמץ שישג החולה רפואה שלא יוגרם על ידי חילול שבת קודש,
וכן היה שנתרפא וכו' ע"כ, הרי חזינן נמי שצדיקי הדורות הרגישו את
ההתבטלות אליהם, והיאך שישאל תולים בהם, ובאמת פעלו עבורם.

ומזה עצמו ששולחים קוֹיטל לצדיק נמשך לו רפואה, וכמו שהביא בספר טעמי המנהגים (עניני שבת קונטרס אחרון את רסח) מסידור לב שמח בזה"ל ראיתי שתופסין וחולקים על צדיקים מה ששולחים להם שליח בשבת להתפלל בשביל החולה, וזה בדאי מותר להחולה כמבואר בהר"ן שאפילו לקרובים מותר לשלוח, כרי שלא תטרף דעתו עליו, ומכ"ש אין לך כגדול האמונה והבטחון שיש לחולה 'כשיודע ששולחים להצדיק, מזה עצמו נמשך לו רפואה', וממילא הוא אצלו כסכנת נפשות אם אין שולחין. וביותר להצדיק דאיתמתי גברא וכו'. ע"כ.

ובפרט בהאי יומא רבא, הילולא דרבינו האריז"ל זיע"א שהיה ניצוץ משה רבינו ע"ה, כדהביא תלמידיו רבי חיים ויטאל זצ"ל בספר הגלגולים (פרק סד) מורי ולה"ה היה ניצוץ משה רבינו ע"ה, והיה בצפת איש אחד שהיה מכחיש את מורי וצלה"ה, ואמר לו מורי עדיין אתה מכחישני, אם הייתי רוצה יכול אני לעשות שהארץ תבלע אותך, אלא שאין כוונתי להזיק לשום אדם, ושאלתי אותו על זה והפצתי בו, ואמר לי כי האיש הזה הוא גלגול קורח וכו' לתקן לשמוע ממנו, ועדיין מחזיק במחלוקת הראשון שלו ע"כ, משה קיבל תורה מסיני ומטרה ליהושע עד אנשי כנסת הגדולה (אבות פ"א מ"א) להמשיך כל הדורות, כמבואר בהקדמת הרמב"ם לספר יד החזקה עיי"ש, משה שפיר קאמרת (שבת קא. ב).

ולו היינו זוכים גם רבינו האריז"ל היה מעביר את תורת הקבלה בעצמו, בכתב ידו, וענתה השורה הזאת לעד, אלא דהובא בספרי שבחי האריז"ל (פ"ד עמ' יז) ויום אחד אמרו לו תלמידיו, רבינו נר ישראל למה לא יחבר ספר אחד מחכמתו להאיר עיני הדורות הבאים, אמר להם אילו כל הקנים קולמוסים לא יספיקו לכתוב כל חכמתי, וכשאני פותח פי לומר לכם איזה סוד שבתורה, השפע מתרבה בי, כמו נחל שוטף, ואני מבקש כמה מיני תחבולות מהיכן אפתח לכם צינור אחד דק וקטן כדי שתוכלו שאה, שאם ארבה לכם תפסידו הכל, כמו החינוך הנחנק בגרונו מחמת ריבוי החלב אשר בא לו בפעם אחת ע"כ.

יתן ה' שזכותו תגן בעדינו, וכפרט בימים אלו שאנו מתחננים ומבקשים שימים אלו יתהפכו מאבל ליום טוב, וכדברי הנביא (זכריה ח, יט) כה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת... צִוּם הַחֲמִישִׁי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים.

נותן התורה יהא בעזרו שיפוצו מעיינותיו חוצה, ותזכה לראות פרי בעמלך ולעשות עוד פרחים ציצים ושקדים להידורי וחיבובי המצוות, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, מנוחת הנפש והרחבת הדעת כל הימים.

מכתב והחזתם לכבוד התורה ועמליה
חיים שלום דלוי מנ"ל

מכתב ברכה

מהרה"ג ירמיה מנחם כהן שליט"א

אב"ד פאריס

מלפנים דיין ומו"צ דקהילת אנטוורפן ורב ואב"ד אגו"י בואנוס איירס
מח"ס שו"ת והרים הכהן

י אלול תש"פ

לידידי הרה"ג המפורסם מזכה הרבים במידה גדושה מורינו רבי מרדכי ציון
שליט"א מחבר ספרי דבי רב והספר האחרון 'הלכות קוויטל',

הנני כבר שנים בחליפת מכתבים עם כת"ר שליט"א, כמובא פעמים רבות בספרי
שו"ת השואל, וכן הבאתי שאלתו ותשובתי בספרי שו"ת והרים הכהן (ח"ה סי' קכח).
ועוד חזון למועד.

משום העומס וגם כי אינני כעת בקו הבריאות ה' ירפאני, מצאתי כעת מעט פנאי
לעיין בספרך וההסכמות הנהדרות וההוספות הרחבות שכתבו רבנים גאונים חשובים,
הספר המיוחד במינו הזה הוא מקיף, ודן בכל המו"מ מסביב לכל מה שיעלה על
הדעת בעניני קוויטל, אחד מיסודות החסידות. ומעשה ידי האחרון (הלכות קוויטל),
כמעשה ידי הראשון (הלכות שטריימל והלכות טיש). ובע"ה גם ספר זה יתקבל
בחיבה גדולה בקרב הצדיקים והחסידים.

ועל גודל הדבר שהוא נקרא הקוויטל, אוסיף מה שראיתי בעצמי בקריאת קוויטלעך
אצל צדיקי אמת שראו ממש הרבה מאד מבעד הקוויטל. היה לנו קרוב משפחה
שהיה צדיק פלאי שלמשל כשהיה דודי אצל קה"ק מרן מהר"א מבעלז זצ"ל אחרי
המלחמה, וקיבל אותו יחד עם אחיו הרבי מבולגריא זצ"ל, אמר לו שהוא יודע
שבסוכתו של חותנו היינו דודינו אף כשירד הרבה גשמים, הרי מקומו נשאר יבש
כעץ. ואותו צדיק גדול אמר לדודי פעם בשיחה שהרעבי'ס יש להם משהו מיוחד
בראיית הקוויטלעך. ואצל הרבי מבעלז ראו זאת תמיד, וגם רבי יואליש'ל היינו הרבי
מסטמר שהיה עוד אז אברך, יש לו ידיעה בזה. כך סיפר לי דודי ז"ל. נשאר לי עוד
מעט על קצה המטא אבל בע"ה עוד נוסיף.

ואסיים בדברי ברכה מרובה וברכת כהן. וסליחה על מיעוט הכתיבה הפעם.

ידידך הדו"ש כת"ר ירמיה מנחם כהן

RABBI P.A. MEYERS
Terliststraat 23
2018 Antwerpen
☎ (323) 213-2363

פינחס אברהם מייערס
אבר"ק האג בפ"ק אנטווערפן יצ"ו
מח"ס שו"ת דברי פינחס

בס"ד, ח' אב תש"פ לפ"ק

ידידי החשוב הרה"ג מוה"ר **מרדכי צבי הלוי ציון שליט"א** ר"מ בישיבת עטרת כהנים בירושלים ליקט בלקוטי בתר לקוטי כל ההליכות וההנהגות בענין נתינת קוויטל ופדיונות לצדיקים, והמסתעף להלכה ומנהג, ולרבות עובדות מגדולי ישראל, לידע המעשה אשר יעשון. ובקשתו שמרה נפשי להמליץ עליו שהוא תלמיד חכם וירא שמים העסוק כל כולו בתורה והלכה, ובדאי גם הספר הזה כמו קודמיו יהנו ממנו רבים וטובים, כי חזקה על חבר כמוהו שכבר הוציא הרבה ספרים בהלכה, ורבים נהנים מדבריו. ויעזור השי"ת שנזכה כולנו ללמוד וללמד ולשמור ולעשות ולקיים רצון הבורא ית"ש באהבה ויראה.

Rabbi P. Padwa
Rechov Yehoshafat 23
8206766 Kiryat Gat
Israel

פינחס ליבוש פדווא
רחוב יהושפט 23
8206766 קריית גת
+97289164171
+972583299852

בס"ד חודש מנ"א תש"פ לפ"ק פה קרית גת יע"א

אמע"כ הרה"ג המפורסם ר' מרדכי ציון שליט"א

קיבלתי גליונות ספרכם אשר נכנסתם בהם בעובי הקורה לבאר וללבן
המנהג הנהוג אצל חסידים למסור "קוויטל" לאדמו"ר בהלכה וחסידות
ושתיתי בצמא את דבריכם וראיתי שהם מים זכים וטהורים מים
מתוקים ממעינות החכמה מגלים קרן אורה על המנהג הזה להבין שאפס
קצהו תראה וכלו לא תראה
ואני מברך את כבודו שיזכה להפיץ אורה זו תורה מתוך הרחבת הדעת
וכל טוב סלה

הד"ר ש בכ"ע
פינחס ליבוש פדווא

בס"ד

חדש הרחמים והסליחות תש"פ

דברי ברכה

טיבותא נחזיק להאי גברא יקירא איש מהיר במלאכתו להוציא לאור תעלומה מעשי הצדיקים והנהגותיהם, באשר את צנועים חכמה וכל מנהגי החסידים יסודם בסוד ישרים סוד ה' ליראי, והרואה ישתומם ממראה עיניו ולא יבין את זאת, וגם לרבות אותם חסידים לדורותם מרוב ההרגל החלו לעשות כמצוות אנשים מלומדה. והנה אור כגבר חלציו הגה"ח **מרדכי ציון** שליט"א לברר בכח אומנתו ממעיינות החכמה מקור כל דבר ומנהג ולהראות נפלאות מפלאי אותיות סוד קריאת הקיטעל והלכותיהן ומצא להם סיוע מדברי חז"ל ומגדולי הפוסקים. והיא שמחה רבה לכל ירא שמיים להעמיד דברים על דקדוק ההלכה, ובמיוחד שתוך כדי דיבור העלה ענינים הנוגעים להלכה למעשה לכל אדם בכל זמן, כגון הדון בקדושת שטרי הדיוטות שיש בהם בתחילת כתיבת ב"ה או בעוה"ת אם ראויים לגניזה.

אגב, אעירה בענין מה שכתב ממחרש"ם מבער'ן בשם מורו ורבו המנחת חינוך שיש איסור למורה הוראה לעסוק בלימודים אחרים מלבד לימוד ההוראה מספרי הפוסקים, יש לעיין בשו"ת נהרות איתן מהגרא"י רובין שליט"א ח"ב בשער הספר ס"ה, שדן בענין חיוב המורה הוראה לענות לשואלים בכל עת והמסתעף מזה. מתוך דבריו אני למד שיש חילוק בענין. ותלוי בתפקיד שהמורה הוראה ממונה עליו ואם הוא כבר בקי באותם ענינים שעליהם נתמנה או קיבל על עצמו בדאי יהיה רשאי לעסוק גם בשאר חלקי התורה.

שמחה וגילה לכל הרואה פתקא קטנה כארץ הצבי נמתחה עד לגליוני ספר גדול וחשוב. יתברך המחבר מן שמיא שיוכל להוציא מן הכח אל הפועל כל פועל טוב ומעיינות חכמתו יהיו נובעים מתוך בריות גופא ונהורא, ועל יובל ישלח שרשיו עד ביאת ינון במהרה.

בברכה

משה נחום ליכטנשטיין

יקותיאל ליברמן

ר"מ כולל עיון דשומרי החומות

ומה"ס "אמרי יקותיאל"

רח' עלו חבון 35, ירושלים

בס"ד, ד' אלול תש"פ

כבר איתמחי גברא ה"ה כבוד הרב"ג ר' מרדכי ציון שליט"א בחיבוריו וספריו שנתקבלו
בחיבה בדיווחי דיוק וסביר, ועתה מו"ל ספר נכבד בענינים חנוניים להתקשרות לצדיקים
וכתיבת 'קוויטל', ערוך במזמור"ד משולב בפסקים והנהגות מסודר לגבול לכל דורש ומבקש
לדעת את המעשה אשר יעשה.

חפץ ה' בידו יצליח לראות ברכה בעמלו, להוציא מחברתו לאורה לזיכוי הרבים, ולהמשיך
בהרצאת תורה מתוך שמחה ורוב נחת עדי נזכה במהרה לבנין בית הבחירה.

ובאה"ח לכבוד התו"ק ולומדי'

יקותיאל ליברמן

הרב אשר אנשיל שוורץ שליט"א

ערב ראש השנה תשפ"א

מח"ס מעדני אשר י"ב חלקים

ראש כולל ור"מ ביהמ"ד צאנו בית שמש

ור"מ ביהמ"ד ברגסאז בית שמש

ערב ראש השנה שבו ספרי צדיקים נכתבים ונחתמים לאלתר וכל יהודי רוצה להיות כתוב וחתום בספרי צדיקים שלח אלי ידידי הרה"ג מרדכי ציון שליט"א ספר נפלא בענין קוויטל לצדיקים בהלכה ובאגדה, ומרדכי יצא בלבוש מלכות ראיתי שם תוכן מרתק בהלכה ובאגדה עם סיפורים מאלפים, על האי דבר ברבנות, ודבר גדול עשה בחיבור הנ"ל להרחיב בכוח תפילתם של צדיקים, דאיתא בגמ' שבת קי"ט עמוד ב' אמר רב יהודה אמר רב כל המבזה תלמידי חכמים אין לו רפואה למכתו, וכתב בחתם סופר שם דמי שאינו מאמין בכוח של הצדיק לא מועיל תפילת הצדיק עליו, לכן אין תפילת הצדיק מועלת עליו, לכן אין רפואה למכתו, ע"כ, ויש אנשים שמחוסר ידיעה לא יודעים כמה גדול כוחם של צדיקים לבטל גזירות "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה" לכן עשה חיבור נפלא על דבר גדול זה, והוסיף הרבה רפואה בכלל ישראל בפרט בימים מטורפים ומבולבלים אלו שנתרבו רח"ל הרבה חולי ישראל מידי יום ואין לך יום שאין קללתו מרובה משל חברתה, ובזכות כוחם ותפילתם של הצדיקים אפשר לשנות ולבטל כל גזירות קשות, כמו שכתב בנועם אלימלך בהוספות ליקוטי שושנה דבר נפלא בענין כוחם של צדיקים על הפסוק שיר השירים א' ט' "לסוסי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי" דברך כלל הבעל עגלה הוא מנהיג את הסוס, אבל גבי פרעה שינה הקב"ה את הסדר, כמו שכתוב במכילתא פרשת בשלח שהסוסים הם הנהיגו את המנהיגים, וזהו לסוסי, כמו הסוסים ברכבי פרעה היו בהיפך הטבע כן דמיתך רעיתי, זאת אומרת כנסת ישראל להשם יתברך כן דמיתך, כי הצדיקים עושין כן שהקב"ה גזור גזירה והצדיק מבטל, והצדיק גזור והשם יתברך מקיים נמצא העולם מתנהג לפי רצון הצדיק, ע"כ, וכל המציל נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, ובודאי שבזכות חיבורו הנפלא זה יביא להרבה שידעו ויתבוננו בכוחם של צדיקים, ושמחתי לראות שהאיש מרדכי הולך וגדל באהלה של תורה שכבר זכה המחבר הנ"ל להוציא כמה ספרים מיוחדים שעולה על שלחן מלכים, ועכשיו מוסיף והולך באלו נושאים נשגבים.

יהא רעווא כשם שבעולם הזה הוא כתוב וחתום בספרן של צדיקים גמורים
יזכה למעלה להיות כתוב בספרן של צדיקים גמורים, ויוכל להמשיך בעבודת
הקודש

וזכות כל הצדיקים יגן בעדו ובעד כל בני ביתו להתברך בכל מילי דמיטב
החותם בידידות ובהערכה

אשר אנשיל שוורץ

אהרן ליברמן

ראש כולל "אור עמרם"

ומח"ס "משנת אהרן"

רח' מהרש"ל 19 ב"ב

מל. 5786820

בס"ד, י"ד מנחם אב תש"פ

הנה כבוד הרה"ג הנעלה והמפואר ר' מרדכי ציון שליט"א הולך מחיל אל חיל, ושוב נגמרה מלאכת שמים על ידו ספר שלם שסובב והולך על עניני התקשרות לצדיקים, הנהגות, הלכות והליכות השכיחות בכתיבת קוויטל, שאסף וליקט בחכמה ובתבונה מספרי גאוני וצדיקי הדורות, ומאשר בא בכתובים עם גדולי וגאוני דורנו, וערכם בטוב טעם ודעת וברב כשרון כיד ה' הטובה עליו.

חפץ ה' בידו יצליח לראות ברכה בעמלו, להוציא מחברתו לאורה לזיכוי הרבים, ויזכהו השי"ת להמשיך עבוה"ק ולחבר עוד חיבורים יקרים, ואך טוב וחסד ישכון באהלו כל הימים מתוך שפע נחת והרחבה וכטו"ס לאיושט"א, ובזכות התוה"ק ולומדי' נזכה במהרה לביאת גואל צדק בב"א.

ובאעה"ח לכבוד התורה הק' ולומדיה

אהרן ליברמן

הרב גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס "גם אני אודך"

ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

ועורך ומו"ל קובץ "שבט הכהונה"

ושא"ס

ת.ד. 539 בני ברק

7128536@gmail.com

פל': 052-7128536

פקס: 15335201299

ב"ה

יום שנכפל בו כי טוב, לסדר "והיה עקב תשמעון", [עקב, ראשי תיבות: "ע"ם קוויטל ביד" תש"פ.

לכבוד ידידי עוז הגה"צ אדיר וחזק, מגדולי מזכי הרבים לשם שמים בלבד, רב פעלים וכו', כש"ת רבי מרדכי צבי ציון שליט"א

נעימות בימיך נצח

ששתי לראות שכת"ר שליט"א הולך מחיל אל חיל בלעה"ר, אחרי שהוציא הספרים הנפלאים "הלכות שטריימל", "הלכות טיש", וכעת הספר האדיר והנפלא "הלכות קוויטל"

שאסף איש טהור הכל בענינים אלו בטוב טעם ודעת, כיד ה' הטובה עליי,

אוצר אדיר ועצום בכל הענינים האלו.

וממש ראוי לכל אחד שיהיה לו ספר זה, וידע המעלות העצומות והנשגבות שיש בקוויטל, וכן שידע כל המנהגים החשובים שיש בו,

וכן זה טובה גדולה לגבאים המשב"ק שידעו כל הפרטים בכתיבת קוויטל לחסידים שהם מכינים להם לפני שנכנסים לכ"ק מרן האדמו"ר שליט"א

והנה כת"ר שליט"א ענין ומוציא הכל בהשקט, בלי רעש גדול, וסימנך שראשי תיבות שלושת ספרים אלו: "שטריימל" "טייש" "קוויטל", אותיות "שקט", רמז שכת"ר שליט"א מוציא ספריו הנפלאים בהשקט ובצינעה, הכל לשם שמים.

והנה מצפה להמשך ספריו הנפלאים, שכל פעם מפתיע אותנו מחדש בספרים מופלאים ממש, בסדר מופתי ומעניין מאד.

והנה בברכה לכת"ר שליט"א שתזכו תמיד לקדש שם שמים בעולם, ולעשות נחת מרובה לבורא כל עולמים, ובקרוב נושע בחשועת עולמים, בפרטות ובכללות לנצח נצחים, בבנין בית המקדש אמן כן יהיה רצון

בברכת כהנים באהבה

כעתירת גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

Rabbi Shlomo Zalman Friedman

Rabbi of Cong. Zichron Elazar

16 Irene Court
Lakewood, N.J. 08701

Tel/Fax: 732 - 905-8378

Study: 732 - 886-1944

שלמה זלמן פרידמאן

רב דקהל

זכרון אלעזר סאנטוב

מצאנז

להודות ולהלל, אפריון לשלמה, וש"ס

לעיקווארד ג. דו.

בס"ד

יום ראשון לסדר "ואתפלל אל ה'" וגו' (תפילת משה על ישראל - דברים ט'-כ'), י"ב מנח"א תש"פ

ועתה השורה הזאת לעד בידי מעלת האי חכם וסופר אשכול הכופר, הרה"ג המפורסם בעוצם ביתו ובקיאותו, ובחוץ תרונה חכמתו, הרב מרדכי ציון שליט"א, שחיבר ספר נפלא ביותר אשר בשם "הלכות קוויטל" יבונה, וכמעשהו בראשונה בספריו הנפלאים "הלכות טיש" ו"הלכות שטריימל" ועוד ספרים חשובים שנתקבלו בתפוצות ישראל בחיבה יתירה, אף כאן זכה לחבר חיבור נחמד ביותר, שהוא אוצר בלום בפנינים יקרים ונפלאים מדיבורים ואמרי קודש דנפקי מפוס רברבי גאוני וצדיקי הדורות ברום ערכם של כתיבת קוויטל להיזכר בדבר ישועה ורחמים אצל מרנן ורבנן האדמו"רים, וכמו"כ ליקט הליכות והלכות פנינים ופרפראות נפלאות בהלכה ואגדה בענין זה, ואסף איש טהור ברוב כשרון ערוכים ומסודרים בטוב טעם ודעת ושום שכל כיד ה' הטובה עליו, בלשון צחה ונקיה השווה לכל נפש, וכבר נתנו רבנן עיניהם ועידיהם בזה הילולה קלסוהו ושבחחוהו.

ונתתי עיני גם אני באיזהו מקומן של שבחיה"ם, ומצאתי בהם דברים יקרים מאירים כספירים, נאמרים בהשכל ודעת בבינה ישרה ואמירה נעימה בנועם שיה ובשפה ברורה דבר דיבור על אופניו כלי מלא ברכת ה', ומה נאדר המראה לראות כי הצליח בס"ד לסדר האמרי"ם בסידור מופלא דבר דיבור"ר על אופניו בטוב טעם ודעת שייכל את ידיו והפליא לעשות בתבונה רבה לערוך מערכות מפוארות מלאכת מחשבת בספרו הנפלא הזה, וראוי להעלות על שלחן מלכים - מאן מלכי רבנן, ואקוה כי יתענגו בו אוהבי תורה ושוהרי תושיה.

ובדין הוא שיטול שכרו משלם כי בעזה"י הספר יהי לתועלת גדולה לעורר הלכבות ולהתחזק באמונת הצדיקים ללמוד מאורחותיהם לדעת את הדרך אשר ילכו בו ואת המעשה אשר יעשו, ואמינא לפעלא טבא איישר כוחו וחילו לאורייתא כי ניכר עמלו ויגיעתו העצומה להוציא מתחת ידו דבר נאה ומתוקן ויבואו רבים ויביאו הברכה לתוך ביתם ולעומתו ברוך יאמרו על הטוב אשר שם לפניהם, ויזכה להמשיך לשבת באהלי התורה ויפוצו מעיינותיו חוצה בחיבורים יקרים לזיכוי הרבים מתוך נחת והרחבה וכולנו נזכה לקבל פני משיח עזקיננו אשר יבא ויגאלנו נאות עולמים ומתוך חסדים ורחמים מרובים במהרה בימינו אמן.

הכו"ח בברכה מרובה לכבודה של תורה

שלמה זלמן פרידמאן

הסכמת הגאון רבי אלעזר ניסן רובין שליט"א

מח"ס ארץ העדות (ב"ח) - מגדולי מרביצי תורה בארה"ב

יום ו' ערש"ק לסדר כי ה' אלוקיך ברכך (ראה) כ"ד אב תש"פ לפ"ק

ראה ראיתי מגילה עפה, נאה ויפה, כסולת מנופה, ציצים ופרחים, ביראת ה' מריחים, במשחת קודש משוחים, ומושגי יר"ש וחסידות בלב הקורא מפחים, ומרדכי ידע את כל ונוכחת, בדברים נעימים ונפלאים עד לאחת, איש חי ורב המעש, ונפשו איותה ויעש, מבני ציון היקרים, איתמחי גברא וקמיעא בין חוברי חבר ולבלדים, בנועם אמרים, דברים ישרים, מפי סופרים וספרים, כי ממנו ישקו העדרים, וקנים עם נערים, ה"ה הרה"ג רבי מרדכי ציון שליט"א אשר אסף וקיבץ בדברי חכמה ודעת, עד מקום שידו מגעת, בענין הנהוג מקדמת דנא אצל צדיקים וקדושים שרפי מעלה מתלמידי הבעש"ט זי"ע ותולדותיהם כיוצא בהם, אשר בעת יבואו חסידיהם ותלמידיהם אל הקודש פנימה להעלות זכרונם לטובה להפקד בדבר ישועה ורחמים, אז אינהו נפשיהו כתבא יחבו במגלת ספר כתוב, ויכתבון מילייהו בפתקא טבא.

ומקורו קדום בדברי הרמב"ן (במדרש א מה) וז"ל: ועוד כי הבא לפני אבי כל הנביאים ואחיו קדוש ה' והוא נודע אליהם בשמו יהיה לו הדבר הזה זכות וחיים, כי בא בסוד העם ובכתב בני ישראל וזכות הרבים במספרם וכן לכולם זכות במספר, שימנו לפני משה ואהרן, כי ישימו עליהם עינם לטובה יבקשו עליהם רחמים, עכ"ל. וגם בענין פדיון נפש שנהוג מאז אצל חסידים ע"ד ויתן לו מזהב שבא ויתפלל בעדו, וגם זה מקורו בדברי הרמב"ן (ויקרא א ט) וז"ל: והמנות [של קרבן] להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליהן, עכ"ל. [וכן מתאמרא בדרך מליצה במה שכתוב בקרא (דברים טז יז) איש כמתנת ידו כו' וסמך ליה שופטים ושוטרים תתן לך, והיינו שיש לתמוך ברכנים וצדיקים ברוח נדיבה].

ויפן כה וכה וירא את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ואמינא איישר חיליה במעשה ידיו אשר כוננו אצבעותיו, מלא על גדותיו, הן הן נוראותיו, ויה"ר שיתבדרו שמעתתיה כבי מדרשא ויפוצו מעינותיו חוצה לזכות את הרבים כהנה וכהנה בחיבורי קודש מתוך הרחבת הדעת וסיעתא דשמיא מעתה ועד עולם, אכ"ר.

החותם בכרכה

אלעזר ניסן רובין

תוכן עניינים

פתח דבר . . . . . כג

מקורות לקוויטל . . . . . כה
הזכרה לפני הצדיק שיתפלל עליו / כח תפילת הצדיק / להנות מהצדיק עצה ותושיה / קריאת הקוויטלעך נמסרה מהבעש"ט הק' לתלמידיו / מקור מדברי הרמב"ן / כתב שלמטה של זכותך של ישראל אינו נמחק / צריך שתהיה לאדם שייכות אל הצדיק / חשיבות שם האדם בקוויטל

מקורות לפדיון . . . . . מו
"ויתן לו מזהב שבא ויתפלל בעדו תמיד" / כל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב ביכורים / המהנה ת"ח מנכסיו / כשהצדיק נהנה ממתנת איש פשוט - יש לו התרוממות / מהיכן יודע הצדיק שתפילתו תתקבל / פדיון על התפילה / הסכם יששכר וזבולון / צורך בפדיון / פדיון גדול יותר בישועה התלויה בדעת אחרים / פדיון הכנסה קרי ליה / החילוק בין אדמו"ר ורבנים / צדיקים שהתנגדו לקבל פדיונות / למה יש אדמורי"ם שכרסם גדולה?

אורח חיים . . . . . עד

בית הכסא . . . . . עד
א. קוויטלעך בבית הכסא

שם ד', גניזה, כתיבה וכדומה . . . . . עד
ב. חתיכת הנייר עם ברזל, נייר בלי שורות ותיבות בלי ניקוד / ג. כתיבת קוויטל עם קולמוס לס"ת / ד. ב"ה או בס"ד בקוויטל / ה. מנהג שריפת קוויטלעך / ו. שריפת קוויטלעך שרשום עליהם ב"ה או בס"ד

נטילת ידיים . . . . . פז
ז. נטילת ידיים קודם כתיבת קוויטל

תפילה . . . . . פט
ח. להרבות בתפילה במקום ובנוסף לנתינת קוויטל / ט. תפילה עם התאמצות / י. כתיבה בפרטות או בקיצור בקוויטל / יא. לשם יחוד לפני הקריאת קוויטלעך / יב. קבלת קוויטל מגוי

ברכות . . . . . קטז
יג. אמירת יישר כח על נתינת קוויטל / יד. תיכף לברכה - ברכה מיהודים אחרים

בית הכנסת ובית המדרש . . . . . קכג
טו. נשיקת יד אדמו"ר בבית הכנסת ובית המדרש

שבת	קכח
טז. שליחת קוויטל ע"י פקס לצדיק שבת / יז. קריאת קוויטל בשבת	
פסח	קמ
יח. קריאת קוויטלעך בליל סדר של פסח	
חול המועד	קמא
יט. כתיבת קוויטל בחול המועד	
ימים נוראים	קמב
כ. נתינת קוויטל לקראת הימים הנוראים / כא. רשימת כתיבה וחתימה טובה בקוויטלעך לקראת הימים הנוראים	
חנוכה	קמה
כב. קריאת קוויטלעך בזמן הדלקת נרות / כג. כתיבת גמח"ט בקוויטל בזאת חנוכה	
ניטל נאכט	קמז
כד. קבלת קוויטלעך בניטל נאכט	
פורים	קמח
כה. קבלת קוויטלעך בזמן "חייב איניש לבסומי"	
יורה דעה	קסא
שחיטה	קסא
כו. נתינת קוויטל ראשון ואחרון על ידי שוחט	
עבודה זרה	קסב
כז. הזכרת שמות ערים ששורשן בעבודה זרה	
סכנה	קסז
כח. קוויטלעך בזמן נגיף הקורונה	
כיבוד אב ואם	קעז
כט. כתיבת שם אמו ולא שם אביו / ל. הקדמת קוויטל של אביו או חותנו לאדמו"ר קודם קוויטל שלו / לא. נתינת קוויטל על ידי אב לבנו האדמו"ר	
כיבוד צדיקים ותלמידים חכמים	קפז
לב. הקוויטל הראשון שניתן לאחר הכתרת אדמו"ר / לג. הזכרת עצמו אצל כמה צדיקים שיתפללו בעדו / לד. נתינת קוויטל לגדולי תורה / לה. עמידה בנתינת קוויטל / לו. נתינת קוויטל למי שאומר שיכול לבטל מחשבות זרות / לז. לא לקחת פדיונות מכלי קודש	
לימוד תורה	ריח
לח. נתינת קוויטל להצלחה כמורה הוראה	

לימוד קריאת קוויטלעך ..... רכ
 לט. לימוד איך לקרוא קוויטלעך מרבו

ספרים ..... רכא
 מ. הנחת קוויטל בספה"ק ושאלת ספרים / מא. סגירת ספר בעת קריאת קוויטל

צדקה ומעשר ..... רכב
 מב. נתינת פדיון לקוויטל ממעות מעשר

גיור ..... רלא
 מג. כתיבת שרה או שרה אמנו כאמו של גר צדק בקוויטל

קדושת כהנים ..... רלו
 מד. רשימת כהן ולוי בקוויטל / מה. דין וקדשתו בקריאת קוויטלעך

קברי צדיקים ..... רמו
 מו. שליחת קוויטל לקברי צדיקים / מז. נתינת קוויטל לצדיק חי או להניח על קבר צדיק

אבן העזר ..... רנח
 מח. כניסת נשים אל הקודש פנימה לתת קוויטלעך / מט. קוויטל בעת שמחת צדיקים / נ. נתינת קוויטל לאדמו"ר ביום חופתו / נא. נתינת קוויטל לחתן ביום חופתו / נב. כתובה חדשה בעקבות שינוי שם משום חולי / נג. שם שכותבים רק בקוויטל אם צריכים להזכירו בכתובה וגט / נד. נתינת קוויטל ביום ההולדת

חושן משפט ..... רעו
 נה. קבלת פדיונות רק מאנשים יראי שמים ששומרים תורה ומצוות / נו. אין לתבוע פדיון שניתן לצדיק / נז. חילופי פתקאות / נח. ההעתק המדויק של המגש לקוויטל קשה

שונות ..... רצא
 נט. קבלת קוויטלעך רק אחרי הכנה גדולה או בכל עת / ס. אפשר לראות כל מעשה האדם בקוויטל אבל צדיקים מביטים רק / סא. סדר קריאת קוויטלעך מארץ ישראל ומחו"ל / סב. הנחת קוויטלעך בכותל המערבי / סג. הנחת קוויטלך בהר הבית במקום המקדש / סד. נוסח קוויטלעך אצל כ"ק מרן האדמו"ר מקרעטשניף רחובות / סה. נוסח קוויטלעך אצל הגה"צ המקובל רבי גמליאל הכהן רבינוביץ

קונטרס עשר הערות נפלאות על ספרי שו"תים אחרונים ... שח

פתח דבר

חובה נעימה לי להודות מעומקא דליבא לידי"נ הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף על המועדים, ששיטתי מבוססת על דרכו בקודש לפנות לת"ח רבים בשאלות מחכימות וגואל חכמתם. מלבד שהוא משיב על השאלות שלי הדל, הוא עוזר לי רבות לפנות לגדולי ישראל ועודד אותי מאוד בהוצאת הספר הזה ובספריי האחרים. ועיין הקדשתנו להג"ר גמליאל שליט"א בהתחלת הלכות טיש.

יישר חילו לאורייתא!

מקורות לקוויטל

הזכרה לפני הצדיק שיתפלל עליו

בגמ' בבא בתרא (קטז, א) כתב: דרש ר' פנחס בר חמא, כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנאמר (משלי מז, יד) חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה. וכתב הנימוקי יוסף (שם נג, א מדפי הרי"ף), דמנהג זה בצרפת, כל מי שיש לו חולה מבקש פני הרב התופס ישיבה שיברך אותו. והובא להלכה ברמ"א* הלכות ביקור חולים (יו"ד סו"ס שלה): שמי שיש לו חולה בביתו, ילך אצל חכם שבעיר שיבקש עליו רחמים.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ה, מג), הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל כתב: "אבל לבקש אדם כשהוא בחיים להתפלל ולברך, הוא דבר הראוי והנכון. לא רק לילך אל הנביאים שמפורש בקראי (מלכים ב ד, כג) אלא גם לחכמי תורה, ולא רק לתנאים כר"ח בן דוסא שהיה ריב"ז רבו מבקשו להתפלל בעד בנו שחלה, ור"ג שלח אליו שני ת"ח לבקשו שיתפלל ויבקש רחמים עבור בנו שחלה, כדאיתא בברכות (לד, ב), ואף לא רק

— על הצדיקים ועל החסידים —

* הובא בספר תורתו מגן (עמ' רעח) לג"ר נחום מאיר גערמאן שליט"א, ר"מ במתיבתא עץ חיים ד'באבוב ומח"ס אלף המגן וש"ס: בספר באר ישראל [בילגורייא תרצ"ז] (ערך אדם) כתב וז"ל: שמעתי בשם הגה"צ רבי שמעון סופר זצ"ל אבד"ק קראקא, שאמר ביום הילולא ל"ג בעומר על ציון הרמ"א זצ"ל, כי שמע מאביו הגאון בעל חתם סופר זצ"ל, שאמר כי להרמ"א ז"ל היה נשמת הלל, דהלכה כמותו, ולמהרש"ל ז"ל היה נשמת שמאי דהוי חריפי טפי. והביא מספרי קבלה ומגלה עמוקות אופן ע"ד) על הפסוק (בראשית א, כו) "נעשה" אדם ר"ת נ'מלך ע'ם ש'מאי ה'לל. וצריך להבין מדוע נמלך הקב"ה דווקא עם שמאי והלל. ואמר בביאור הענין, כי אמרו חז"ל (עירובין יג, ב) שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל אם נוח לו לאדם שנברא משלא נברא, ונמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא משנברא. והדין בגמרא (כתובות יא, א) אין חבין לאדם שלא בפניו, על כן נמלך עם שמאי והלל אם לברוא האדם, עכ"ד ודפח"ח.

לאמוראים כר' יונה אבוה דר' מני וכו' יצחק בן אלישיב ורב יהודה שכל מה שהיו מבקשין מהשי"ת היה עושה להם (תענית דף כג עב), אלא אף כל חכם שבכל דור ודור צריכים מי שיש לו חולה לילך אצלו שיבקש עליו רחמים. כדאיתא בב"ב (קמז, א) דריש ר' פנחס בן חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שזה נשנה לדורות שכן יעשו, שא"כ הוא גם לדורות האחרונים שלפנינו, וגם לדורנו, ובכל המקומות, שהרי הובא זה לדינא ברמ"א (יו"ד שלה, י), דהא לא עדיף זה מלעניין הוראה דאיסור והיתר, שגם חכמים דדור זה הוא בכלל (ועי' להלן יו"ד סימן נא). עכ"פ לבקש לאדם שיתפלל עבורו להשי"ת, זהו דבר הראוי והנכון, שכן צריכין לעשות". ועוד כתב שם (יו"ד ה, נא): "דמכל מקום יש לנו לומר דגם לכל הדורות אמר זה רב פנחס בן חמא, אף שידעו חכמי הגמ' שחכמי הדורות מתקטנין. וממילא אף שאיני מחזיק עצמי אף מחכמי הזמן, מ"מ כיון שהחולה מחזיק אותי לחכם, ובדין הוא צריך להחזיק כן, הרי הולך למקום שרב פנחס בן חמא צוה לילך. ובזכות אמונתו בדברי חז"ל יקבל השי"ת גם תפילתי וברכתי. וזהו טעם נכון ומוכרח לדינא שכל שמחזיקין אותו לחכם ובשביל זה מבקשין אותו שיתפלל ויברך, שמחוייב להתפלל עבורו ולברכו". והוא הדין לגבי שאר בקשות. במסכת סופרים (פ"ח ה"ה): וכן היה מנהג טוב בירושלים וכו', [מי שהיה לו בן] מוליכו ומקרבו לפני כל זקן וזקן לחזקו ולהתפלל עליו שיזכה בתורה ובמעשים טובים, וכל מי שהיה לו גדול ממנו בעירו וכו' והיה משתחוה לו להתפלל בעדו.

ובשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קסו) כתב: כל ישראל שותפים וגוף אחד ונפש אחד, וכשאחד מצטער גם חברו מרגיש ועמו מצער. ועד"ז המתפלל על חברו צריך שיחלה עצמו עליו (ברכות עב, ב), פי' שיראה שגם הוא חולה, וכיון ששניהם בצער טוב יותר שיכנס הראש משיכנס הרגל. ע"ד משל, התלמיד חכם הוא הראש, והמצטער שהוא עתה שרוי בדין הוא בבחינת רגל וקצת נזוף, טוב להכניס הראש כיון ששניהם בעלי דברים ולא כמליץ בעד אחר (וע"ע מקורות בספר מילי דחסידותא להג"ר חיים יוסף דוד ווייס, דומ"ץ קהל יטב לב אנטווערפן ח"ב עמ' תתקיה-תתקכא. ובספר באהלי צדיקים עמ' תמג-תמו. והג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, מסר לי הספר הנפלא דרכי ההתקשרות חלק ב, שאסף גורן של עניני קוויטל [פרק לה, וגם הרבה מקורות שהבאתי למעלה].

כח תפילת הצדיק

בגמ' מועד קטן (טז, א) כתב על פסוק "צדיק מושל ביראת אלקים" (שמואל ב כג, ג), אמר רבי אבהו וכו' מי מושל בי, צדיק, שאני גוזר גזירה ומבטלה. ובגמ' יבמות (סד, א) ובסוכה (יד, א): למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר, לומר לך מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום, כך תפלתך של צדיקים מהפכת מידותיו של הקב"ה ממידת רגונות למידת רחמנות.

ובדרשות הר"ן (דרוש ג ד"ה ולפי שמצוה) כתב: זו"ש רז"ל (מועד קטן טז, ב) ומי מושל בי צדיק, שאני גוזר גזירה והוא מבטלה, כלומר שלא שעבדתיו לטבע המציאות. וכתב המאור ושמש (פרשת חוקת): כל שאר צרכי בני אדם, בני חיי ומזוני, כולם תלוין בתפלת הצדיק, כמאמר חז"ל הקב"ה גוזר וצדיק מבטל כו'. והמעם נראה כו', שכאשר יעות אדם דרכו להטות מהדרך הישר אז סר השמירה מעליו, והרוחות לא טובים רוצים לדבק בהאדם הזה ולקלקל את טבעו, ועי"ז יוכל לבא לידי חולאים רעים ר"ל. וכן במניעת הפרנסה הוא גם כן ע"י המשוטטים באוירים הרוצים להידבק בהאדם ולהביאו לידי עניות כו'. וכשהצדיק מתפלל עבורו אז מוכרחים הרוחות רעות לילך ממנו, וחונה מלאך ד' סביבו, ובכל אשר יפנה יצליח כו', והכל תלויה באמירת הצדיק, הגם שנגזרה הגזירה בעולמות העליונים יש כח ביד הצדיק לבטל הגזירה, וכל המלאכים והממונים אין להם רשות לעשות מה שנצטוו עליהם לעשות מהגזירה, אחרי שהצדיק ביטל הגזירה מכל וכל ע"י דיבורו הקדוש. לפי שדרכו והילוכו בקודש בעסק התורה שהיא למעלה מכל העולמות, ששם אין שום גזירה. וכשהצדיק מדבק את עצמו באין סוף ב"ה, אזי ממשיך רחמים גדולים על כנסת ישראל ממקורות העליונים (וע"ע מקורות רבים בספר מילי דחסידותא להג"ר חיים יוסף דוד ווייס, דומ"ץ קהל יטב לב אנטווערפן ח"ב עמ' תתקכא-תתקכט. וע"ע שם כח ברכת הצדיק עמ' תתקמ-תתקמח. ובספר באהלי צדיקים עמ' תמט-תנב. ומנהג ישראל תורה או"ח סי' תקפא אות ו).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ואזכיר מעשה בארבעה חסידים ועוד יהודי אחד פשוט, רק סתם יהודי של שחרית, מנחה ומעריב, שהיו מספרים בשבח רבותיהם. פתח הראשון: הרב שלי, מהלכים היינו בדרך והגענו לנהר. גזר רבי שייבקעו המים ונעבור. וכן היה ונעשה לנו נס. צדיק גוזר והקב"ה מקיים. צקצקו כולם בלשונם: אי אי אי, באמת נס

— על הצדיקים ועל החסידים —

גדול. החרה אחריו השני: היה ים גדול, ורבי גזר והפך הים לחרבה ועברנו כולנו. צדיק גוזר והקב"ה מקיים. אמרו כולם: זה גדול מקודמו. אמר השלישי: בדרכנו הגענו לפני הר שאין לו תחילה וסוף. גזר רבי ובתר את ההר ועברנו כולנו. הסכימו הכל: גדול הנס האחרון מהראשון. הוסיף הרביעי: הלכנו בלילה חשוד כחושך מצרים ורבי גזר ומנהרה של אור פלסה את המחשכים. התפלאו כולם: זה ודאי נס הניסים. נפנו הארבעה אל חברם, יהודי פשוט: נו נו, ר' יהודי, ורבך מה? חייך היהודי: ובכן, הרב שלי – אינו גוזר והקב"ה מקיים, אלא כל מה שהקב"ה גוזר, רבי מקיים! נמנו וגמרו: זה גדול משל כולם...

ובספר שה לבית – גשמי ברכה (עמ' תצא-תצב), הג"ר שמעון הישלער סיפר: הלכתי לנחם אבליים אצל החסיד הישיש ר' שלמה רוזן מחשובי חסידי באבוב, ואמר שהוא עצמו שמע מבתו של הגה"ק מצאנז הרבנית נחמה'לע, שסיפרה פעם בצאנז בימים שלאחר יומא דהילולא של אביה הק', כי כשנפטר חתנו של הרה"ק מצאנז, ה"ה ר' הירש'לי טורנער, בשעת כניסת שבת קודש היה, לפני השבת נכנסו אל הרה"ק בזעקה גדולה ומרה שחתנו גוסס, וצריך שיעורר עליו רחמים, אבל הרבי צעק עליהם: למה מבטלים ממני את קדושת השבת הממשמשת ובאה!

בליל שב"ק, אחר שכבר נפטר, נכנס הרה"ק לשולחנו הטהור כדרכו. באמצע הסעודה, לפתע פתח ואמר: אתם חושבים עלי שיש לי לב אבן, חס ושלום! אלא, ישנם שני מיני צדיקים, ישנו צדיק שהוא בבחינת צדיק גוזר והקב"ה מקיים (ועי' תנחומא וארא ג), וישנם צדיקים כאלו שהקב"ה גוזר והם מקיימים! וסיימה בתו הרבנית הנ"ל: ותיכף אחר זה ניגן 'מנוחה ושמחה' בחדוותא עילאה!"

ויסוד זה גם נמצא בדברי יואל (וירא עמ' שסה), שמבאר כ"ק אדמור מסאטמאר זי"ע, שאברהם אבינו היה יכול להתפלל להקב"ה שיבטל ממנו בקשה זו של 'העלהו לעולה', ובודאי היה נענה, וכמו שמצינו (מו"ק טז, ב) שצדיק גוזר והקב"ה מקיים, אך הוא לא עשה כן אלא הלך בתמימות לקיים את רצון ד'. והעיר הג"ר יצחק טוביה ווייס שליט"א, גאב"ד של העדה החרדית בירושלים, שכעין זה אומרים בשם מרן החפץ חיים זי"ע שאמר פעם, כי הן אמת ש"צדיק גוזר והקב"ה מקיים" היא מעלה גדולה, אך "הקב"ה גוזר וצדיק מקיים" היא מעלה יתירה... (ספר רבינו הגדול אמרו עמ' קנט).

להנות מהצדיק עצה ותושיה

בפרקי אבות (ו, א) כתוב: כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו', ונהנין ממנו עצה ותושיה.

ובבבלי רבתי (פ"ה) על פסוק "לי עצה ותושיה" (משלי ח, יד), כתב: שהתורה אומרת אע"ג דלא קרוב, שאינו קרוב ויודע היטב המעשה, מעצי וידעי, ההיא עצתא דילי היא מהתורה היא, ומשיא היא דאסכים דעתייהו.

ובתפארת שלמה (פרשת בשלה) כתב: ושורש אמונת חכמים להאמין בדבריהם של צדיקי הדור אשר רוח ד' נוססה בם, וכל הענין שיאמרוהו ויעצוהו, ואף בדבר הרשות, ואף שהוא נגד השכל הפשוט, ואף כי יאמר שאינו מפי ד' כמו הנביא וכו'. כי הנביא אשר ידבר דבר בשם ד' אינו שייך האמונה בו, זולת בדבר ד' אשר דיבר, ויאמינו בקול ד' ע"י נביאו. אבל אמונת חכמים הוא האמונה בדברי החכם עצמו, אף שהוא נגד השכל ולא מפי ד', אעפ"כ נהנין ממנו עצה ותושיה, וכאשר יגזר אומר כן יקום בכל דבריו, גם בדברי עולם הזה במשא ומתן וכיוצא.

ובשפת אמת (אבות פ"ו מ"א), מפרש המשנה ונהנין ממנו עצה ותושיה. עצה בעניני עולם הזה, ותושיה יש לומר נמי עצה בעבודת ד' (מובא בספר מילי דחסידותא ח"ב עמ' התקכ"ב-תקל"ד. וע"ע עמ' התקכ"ב-תקל"ד. ח"א עמ' רל-רל"ד).

וכ"ק אדמו"ר אמרי אמת מגור זי"ע היה מתאונן: "רבים שואלים להסכמתי ולא לעצתי", והיינו כי שני מיני שואלים באים לפניו, ישנם הבאים לדרוש בעצתו שהיתה עצת איש אלקים קדוש מאוד, ומקבלים מיד ככל אשר יוצא מפיו מבלי להרהר אחריו כלל, אך ישנם אחרים שאין כוונתם אלא לבקש הסכמתו, ולכן אם יענה להם שלא כרצונם ינסו לשכנעו כדי שישנה דעתו, והיה אומר כי עצתו היא מה שעולה לו במושכל ראשון, אבל מה שאומר אח"כ אינו 'רעבישע עצה' רק הסכמה לדברי השואל. כעין זה אמר כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע* שכאשר בא שואל לשאול לפניו,

— על הצדיקים ועל החסידים —

* פעם בא הגאון רבי שמואל יוסף ראבינוב זצ"ל, מגדולי רבני לונדון, אל כ"ק אדמו"ר רבי שלום מש"ץ זי"ע, והושיט לו קוויטל עם פדיון. כ"ק אדמו"ר משאץ זי"ע לא רצה בשום אופן לקבל, תפס בזקנו ואמר בענוותנותו: "אנו עומדים לפני יום הדין הנורא, בו נצחק אל ד' 'אמת' וכו', ואני אקח קוויטל מכבודו! אינני

הרי הוא עונה כפי אשר יורו לו מן השמים, אך אם ישא השואל ויתן שמא לעשות

— על הצדיקים ועל החסידים —

יודע לקרוא קוויטל, דבר זה שייך לרבינו הקדוש [מהר"א] מבעלזא, הוא בעל רוח הקודש ויודע לקרוא קוויטלעך! אבל אני, מה אני, למה לנו לרמות אחד את השני... את הכסף אני לוקח כי אני צריך לפרנסה, ואני משתדל שזה לא יהיה בחינם, כי אני משיב שאלות בהוראה ומתפלל על רפואות וישועות, אבל חלילה לי לקחת מכם קוויטל...". הרב ראבינוב הפציר בו ואמר: "שאצער רבי, אני מבקש שתקחו ממני את הקוויטל..." והניחו על השולחן. האדמו"ר זי"ע ענה תשובה רפויה ובירכו בשנה טובה, אך את הקוויטל לא קרא. בצאת הרב ראבינוב מן החדר, נענה האדמו"ר זי"ע ואמר לנכדו הרה"צ רבי משה דייטש זצ"ל: "הראית את ענוות צדקו של הרב ראבינוב?... (בטאון 'אור הצפון', קובץ קלג, מנ"א תש"ף, עמ' עג).

ואוסיף, מה שסיפר כ"ק אדמו"ר מרחמיסטריווקא בורו פארק שליט"א, איך ובאיזה אופן קיבל חותנו כ"ק מרן אדמו"ר ר' יעקב יוסף מסקווירא זי"ע את הידיעה המכאיבה אודות פטירת כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע. באותו יום, כ"א אב תשי"ז, אחרי תפילת שחרית הלך מרן לבית בתו וחתנו הרבי מרחמיסטריווקא כשאוחז התפילין בידו ומלוּבש בטלית, כנראה היו לו עניינים שהוצרך לדבר עמהם. באמצע השיחה שם המשב"ק ר' ישעיה שליט"א. הרבי שאלו מה נשמע מהאדמו"ר מבעלזא כי כבר שמעו מקודם שהיה במצב קשה. המשב"ק לא רצה לספר על האסון שקרה. הרבי הבין שלא רוצים לספר לו וציוה בתוקף שאל יעלימו ממנו דבר. בלית ברירה הוצרך לספר שהצדיק הלך למנוחות.

כשמוע הרבי בשורה מרה זו, הניח הטלית והתפילין על השולחן, ורץ לביתו ונכנס לחדרו הק', שמה סגר הדלת למשך כמה שעות, אין יוצא ואין בא. רק שמעו מאחורי הדלת האידך הוא הולך אנה ואנה אחוז שרעפים ומחשבות. מסופר כי באותו היום הוצרכה בתו הרבנית מוויזניץ מאנסי תליט"א לעבור איזה ניתוח דחוף ורצו להזכירה לפני אביה הק' [כ"ק אדמו"ר מסקווירא זי"ע]. אחד מבני הבית הכה על הדלת כמה פעמים אך הרבי לא ענה כלום. ככה עבר כל היום עד לפנות ערב. לפני מנחה פתח הרבי את הדלת ונכנסו מבני

באופן אחר, לאיש כזה יענה תשובה פשוטה כדרך בעלי בתים הדנים ביניהם כיצד לעשות דבר מה. כן ראיתי אצל מו"ר הרה"ק בעל האמרי חיים מוויזניץ זי"ע, שכאשר היה עונה לשואליו והיו משיבים לו על דבריו, היה דן עם השואל בכל צדדי השאלה, וכאשר לבסוף שאלו הלה מה לעשות למעשה ואיך לנהוג, היה מורה לעשות כמושכל הראשון. וכן מקובל בפי חסידים שמושכל ראשון של רבי יש בו רוח הקודש. מיהודי פשוט מבוקובינה מחסידי הרה"ק בעל האהבת ישאל מוויזניץ זי"ע שמעתי לאמר, שכל עצותיו של הרבי הם כנגד השכל הישר שלו ושל ב"ב, אך משום מה תמיד כשהם מקיימים והולכים אחר עצתו הרי הם נושעים ומצליחים... כי צריך להאמין בצדיק

— על הצדיקים ועל החסידים —

הבית לחדרו בנו הרבי שליט"א מסקווירא וכן הרבי מרחמיסטריווקא שליט"א ועוד.

אז פתח הרבי זי"ע את פיו הק' ואמר: הנה האור החיים הק' בשבוע זה, פרשת ראה מביא ענין שמצינו בגמרא חגיגה (טו, ב), רבה בר שילא אשכחיה לאליהו הנביא ושאל ממנו מאי קעביד קודשא בריך הוא בהאי שעתא. ואמר לו שאומר דבר הלכה בשם כל הרבנן. אך לא מפי רבי מאיר מפני שלמד תורה מפי אחר והרי אחר יצא לתרבות רעה ונמצא שלמד תורה מפי רב אינו הגון. אמר לו רבה בר שילא לאליהו, מה רעה עשה רבי מאיר, הלא רימון מצא, תוכו אכל וזרק קליפתו, היינו שביירר הטוב מהרע. ענה לו אליהו, עכשיו אומר הקב"ה: 'מאיר בני אומר'.

ולכאורה קשה, אם אמת הוא כדברי רבה בר שילא שרבי מאיר לא חטא בזה, אם כן הלא לפני השי"ת נגלו כל תעלומות ולמה הוצרך לדברי רבה בר שילא שיאמר כך. ומבאר האור החיים הקדוש (דברים יב, כח) דאחר שנאמר בשיבה של מטה טעם לשבח במעשיו, נכנס בגדר והייתם נקיים גם מישראל, ולזה תיכף ומיד חזר הקב"ה ואמר שמעתא משמו.

וסיים כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע: "בזה העולם צריכים לאדם שיאמר על מה שבן ישראל עושה שהוא טוב וזה היה האדמו"ר מבעלזא זי"ע" (בפיקודיך אשיחה ח"א עמ' יט. מובא בקובץ דברים ערבים ח"א עמ' סא-סב).

ולעשות ככל היוצא מפיו מבלי לנסות להתחכם חלילה (מפי ספרים וסופרים עה"ת – דברים עמ' קנח-קנז. וע"ע שם).

ופעם אחת שאל את כ"ק אדמו"ר רבי יענקעלע מפשעווארסק זי"ע אודות שידוך שהציעו לו עבור אחד מצאצאיו. הוא רק התחיל לשאול, ומיד השיב לו הרבי בשלילה, אף מבלי ששאל אותו פרטים אודות השידוך המדובר. כשסיפר לשדכן על התשובה השלילית והברורה שקיבל מרבי יענקעלע זי"ע, לא הניח השדכן לנפשו, והחל מטריד אותו שהוא לא שאל כראוי, ועליו להיכנס עוד פעם אל הרבי ולומר לו גם את כל הפרטים אודות השידוך.

אותו יהודי התבטא: "בגלל טפשות שהיתה בי, הצליח השדכן לפתות אותי להיכנס עוד הפעם אל הרבי ושאלתי עוד הפעם על אותו השידוך, והרציתי לפניו בארוכה את כל הפרטים הנוגעים לנכבדות אלו". רבי יענקעלע זי"ע הקשיב לכל דבריו, והשיב לו שאכן "השידוך הזה נראה לו כדבר טוב...".

כעת כבר היה אותו יהודי מבולבל לגמרי, ולא ידע מה עליו לעשות, אם עליו לתפוס לשון ראשון, או לשון אחרון, ואמר לרבי יענקעלע זי"ע: "כבר שאלתי פעם אחת את הרבי אודות השידוך הזה, ואז הרבי אמר לי מפורשות שלא אעשה את השידוך, ומה עלי לעשות כעת?"

השיב לו רבי יענקעלע זי"ע: "מה שאמרתי לך בפעם הראשונה, זה לא הייתי אני שהשבתי לך את התשובה!" ומוכן פירוש הדברים שזאת היא התשובה מן השמים! וכפי שהיה מרגלא בפיו של הרבי זי"ע בשמו של האדמו"ר מוהרי"ד מבעלזא זי"ע: התשובה הראשונה היא תשובה אדמו"רית ["רבי'ש"], התשובה השנייה היא כבר בעל הבית'ית [א בעל הבית'שע תשובה] (בית פשעווארסק ח"א עמ' 244-245)*.

— על הצדיקים ועל החסידים —

* הג"ר אליעזר דוד פרידמן שליט"א, רבי דבי מדרשא דחסידי בעלזא לונדון, סיפר: ידועה התנגדותו של הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זי"ע לקחת כסף ממקורות בלתי כשרים למוסדות התורה והיראה, פעם פנו אליו משלחת של קנאים קיצוניים שניסו לדבר על לבו שצריך להוסיף עוד חומרות והרחקות שונות בענין זה, נענה והגיד להם בדרך צחות "ההבדל בין החסידים שהכרתי בהונגריה לבין החסידים שבארץ ישראל: פעם היו החסידים נותנים כסף לרבים בתור פדיון

קריאת הקוויטלעך נמסרה מהבעש"ט הק"ל לתלמידיו

בספר נהרי אש להגה"ק ר' שמעון מזעליחוב (אות קל) כתב: הענין של פתקאות בבקשות הניתנים לצדיקים קדושי עליון, דבר זה מסור מן הבעש"ט זי"ע לתלמידיו,

— על הצדיקים ועל החסידים —

נפש, ותמורת זה היו מבקשים עצה הגונה מרבים, אך היום החסידים הם הנותנים עצות ומורים את מוריהם מה לעשות – ונוטלים כסף... כי אלו שפנו אליו היו נהנים מתמיכתו וצדקותיו (מפי ספרים וסופרים – ויקרא-במדבר עמ' רסה).

* ואזכיר, שבסידור חלקת יהושע, מובאים שינויים ניכרים והוספות מנוסח "אני מאמין" המקובל בישראל אשר נוסד על פי דברי הרמב"ם מכ"ק אדמו"ר חלקת יהושע מביאלא זי"ע, "אשר ראה ברוח קדשו לקבועה כנוסח בדור עקבתא דמשיחא – לחזק ולקבוע בלב ישראל מאמינים – את האמונה הזו אשר עליה נשענים כל בית ישראל מאז התגלות הזוה"ק וחכמת האר"י הק' עד התגלות אור שבעת הימים מרן הבעש"ט הק"ל. והנה הם:

העיקר השישי: אני מאמין באמונה שלימה, שכל דברי נביאים, ותורת רבי שמעון בן יוחאי, ותורת רבי יצחק לוריא, ותורת הבעל שם טוב ותלמידיו, אמת.

העיקר השמיני: אני מאמין באמונה שלימה, שכל התורה המצויה עתה בדינו, ותורת רבי שמעון בן יוחאי, ותורת רבי יצחק לוריא, ותורת הבעל שם טוב ותלמידיו, היא הנתונה למשה רבינו עליו השלום.

עיקר חדש: אני מאמין באמונה שלימה, שישראל הם עם סגולתו נחלתו וגורלו של הבורא יתברך שמו.

עיקר חדש: אני מאמין באמונה שלימה, שכל דור ודור יש צדיקים כאברהם יצחק ויעקב.

ורבים תמהו וצווחו על כך.

ובספר עיוני הלכות (ח"ג ענין טז), כ"ק אדמו"ר הגאון הרב ר' צבי רבינוביץ מביאלא-רמת אהרן שליט"א כתב שהרבה פעמים נשאל על כך ולא רצה להשיב בבחינת "אשמרה לפי מחסום", "נאלמתי דומיה, החשיתי מטוב וכאבי נעכר" (תהילים לט, ב-ג), אבל בסוף משום שאמרו שהוא דבר תמוה ביותר, "חס לבי בקרבי, בהגיגי תבער אש, דברתי בלשוני" הסביר ודן בענין הזה באריכות, וז"ל: הנה [בחודש אלול תש"ס] כשביקר כ"ק אדמו"ר מטשערנאביל שליט"א אצל

— על הצדיקים ועל החסידים —

כ"ק אבי אדמו"ר מביאלא שליט"א [בייתו שברמת אהרן ב"ב] שאלו הסבר לנוסחאות ולהוספות אלו המובאות בשם אביו ה"ה כ"ק אאזמו"ר זי"ע, ואבי אדמו"ר שליט"א השיבו כהאי לישנא: מעולם לא עלה על דעת אבי אדמו"ר זי"ע להוסיף נוסח ובו עוד "אני מאמין" מלבד אלו הי"ג עיקרים המקובלים בכל תפוצות ישראל, ואף הוא במוצש"ק קודם הבדיל על הכוס היה אומר מידי שבוע בשבוע את התחינה המפוא - דהוה מרגליה בפומיה של הרה"ק מבאריטשוב זי"ע ובתוכם התיבות "מאמין צו זיין בי"ג עיקרים" וכו', וכמו כן מעולם לא עלה על דעתו להוסיף עוד תיבות שייאמרו בקביעות כחלק מנוסח הי"ג עיקרים הקיים והמקובל, ומשום הכי אין צריכים לומר האי הילתא דפשיטא, שמדי יום ביומו כשאמר לעצמו את הי"ג עיקרים ב' פעמים בשחרית [אחר ברכת התורה, ואחר התפילה] ופעם בערבית [קודם קריאת שמע שעל המיטה] היה אומרים מתוך הסיודור ישועות ישראל בלא להוסיף מאומה. וגם לרבים הורה בפירוש שיאמרו מידי יום אחר התפילה את הי"ג עיקרים כמו שנדפס בסידורים ללא שום הוספה או שינוי כל שהוא. אולם מנהגא טבא הנהיג לומר את הי"ג עיקרים גם בציבור ב' פעמים בשנה - בחג השבועות ובשמחת תורה, כשהוא אומר תחילה בקול כל עיקר ועיקר בנפרד - ומתרגמו לשפת האידיש, והציבור אחריו ואמנם בעת שהיה מתרגם את תיבות הי"ג עיקרים לשפת האידיש היה מוסיף להם כוונות ופירושים שלדעתו דבר נכון לכוון גם בהן בעת אמירתן [וגם אז אף פעם לא הורה זאת לרבים דיש לאומרם או לכוונם מידי יום בקביעות]. ולפום ריהטא נראה לכאורה, שכל ההוספות המובאות בסידור הנ"ל מקורם מאותם כוונות ופירושים ששמעוהו אומר אז [וגם זה לא בקביעות - אלא לפעמים אמר פירוש זה ולפעמים פירוש או כוונה אחרת] והדבר ברור וידוע ומפורסם שאבי אדמו"ר זי"ע לא אמרם כתוספת אלא כפירושים וכוונות וכדומה בלבד. ברם מו"ל הסיודור ליקטו הרבה מתוספת הפירושים וכוונות האלה - והביאום תחת קורת גג אחת, אך נמנעו מלהוסיף ולציין גם את האמת על אודות מקורן, ולכן התקבל הרושם המוטעה כאילו אבי אדמו"ר זי"ע הוסיף חלילה עוד עיקרים על אותן הי"ג עיקרים שכתב הנשר הגדול רבינו הרמב"ם ז"ל, עכתו"ד כ"ק אבי אדמו"ר שליט"א לכ"ק אדמו"ר מטשערנביל שליט"א. ואין צריכים להוסיף אחריהם

— על הצדיקים ועל החסידים —

מאומה, שכן די בזה (וע"ע שם שהסביר הוספת תיבות לנוסח המקובל באופן שמקורותיהן של תיבות אלו במאמרי ובמדרשי חז"ל).

וכ"ק אדמו"ר מטשערנאביל שליט"א אמר לכ"ק אדמו"ר מביאלא-רמת אהרן שליט"א שלדעתו כדאי ביותר לפרסם את האמת בנידון זה, כי הענין מעורר תהיות רבות ופוגע מאוד בכבודו של צדיק [כ"ק אדמו"ר זי"ע]. וכדברים האלה [כל אחד בלשונו] נאמרו לו גם ע"י כ"ק אדמו"ר מויזניץ מאנסי זי"ע, כ"ק אדמו"ר מראחמסטריווקא שליט"א מבארא פארק, כ"ק אדמו"ר מעלוב שליט"א מבני בר, וכ"ק הגה"צ רבי יוחנן סופר זצ"ל אדמו"ר מערלוי, והגאון רבי מאיר בראנסדורפער זצ"ל דומ"ץ בעיה"ק ירושלים ת"ו.

ועוד מביא, ששאל גדולי הפוסקים בענין, וכולם אמרו בפה אחד ובחריפות שחס ושלום לשנות או להוסיף בנוסח של י"ג עיקרים הנאמרים בנוסח אני מאמין. ובסידור בו נדפס נוסח "אני מאמין" בשינויים ובהוספות, אזי לדעת רוב גדולי הפוסקים בדורנו יש להוסיף בתחילתו 'מסירת מודעה' שהמחזיק והמשתמש בסידור יודע לנכון שנוסח "אני מאמין" בסידור זה משובש בחלקו ואין לאומרו כפי שנדפס כאן וכולל הג"ר נסים קרליץ שליט"א, הג"ר יצחק טוביה ווייס שליט"א, הג"ר קניבסקי שליט"א, הג"ר מנחם מנדל הכהן שפרן שליט"א, הג"ר משה יהודא ליב לנדא זצ"ל, הג"ר אפרים פישל הערשקאוויטש זצ"ל, ולדעת מקצת מגדולי הפוסקים בדורנו 'מסירת מודעה' זו – היא אינה בבחינת דין "לכתחילה" בלבד, אלא תנאי הכרחי לעצם החזקת הסידור בבתי ישראל. וע"ע שם באריכות.

כ"ק אדמו"ר מביאלא רמת אהרן שליט"א עוד הזכיר מה ששמע ממחו' כ"ק אדמו"ר מזוועהיל שליט"א בשם אביו כ"ק אדמו"ר רבי מרדכי מזוועהיל זי"ע שסיפר, שלאחר הסתלקות זקינו הרה"ק רבי שלמה מזוועהיל זי"ע נתמנה אביו הרה"ק רבי גדליה משה זי"ע למלא את מקומו בהנהגת קהל חסידי, ואז פנו אליו כמה מהחסידים ושאלוהו מדוע אינו נוהג בכל הנהגותיו כאביו הרה"ק רבי שלמה זי"ע. ועל כך השיבם הרה"ק רבי גדליה משה זי"ע כהאי לישראל: אני דווקא כן נוהג כאבי הק', שכשם שהוא אף פעם לא חיקה [נאך געמאכט"] שום אדם בעבודת השי"ת, כך גם אני לא מחקה [איך מאך נישט נאך"] שום אדם בעבודת

— על הצדיקים ועל החסידים —

השי"ת, עכד"ק. [ויעוין בבראשית רבה (סוף פל"ט) בפירוש מתנות כהונה (שם) דכתב "מחקה – מלשון חיקוי ודמיון", וכן איתא בבבלי לעתים (דרוש מב) ובעוד מקומות, ואכמ"ל].

והשתא דאתינא להכי יש להוסיף גם את שסיפר לי כ"ק אדמו"ר רבי חי יצחק מראחמסטריווקא שליט"א, שבשנות ילדותו זכה הרבה פעמים לשהות עם הרה"ק רבי שלמה מזוועהיל זי"ע בעת עמדו בתפלתו ליד שריד בית מקדשנו [שהיתה כידוע מידי יום בקביעות] וראהו מתפלל כשהוא מכונס כולו לתוך עצמו – רק שפתיו נעות וקולו לא נשמע כלל, ואילו בנו הרה"ק רבי גדליה משה זי"ע היה רץ שם במהירות יתירה מקצה אחד למשנהו תוך שהוא כל כולו אש להבה בתפלתו. והנה אחר הסתלקות הרה"ק רבי שלמה זי"ע נראה בנו מ"מ הרה"ק רבי גדליה משה זי"ע כשהוא מתפלל אז בדיוק כמו שהתפלל אביו הרה"ק זי"ע כשכל כולו מכונס לתוך עצמו, ויהי לפלא גדול, עכ"ד כ"ק אדמו"ר מראחמסטריווקא שליט"א. [ומילתא דפשיטא שהכוונה למימר שאין לתמוה על כך, משום שאין אתנו יודע עד מה בסוד עבודת הצדיקים ובגודל מעלתם, זי"ע]. וכ"ק אדמו"ר מיבאלא רמת אהרן שליט"א גם מביא מה שאמר כ"ק אדמו"ר מויזניץ מאנסי זצ"ל: מכבר עלה בלבי רחמנות רבה על בני דורנו שחיים בחשכות גדולה, ואינם יודעים להבחין בדבר פשוט כמו זה – שיש הבדל בין 'מנהג' שמקורו מצדיק אחד לכל הפחות שנהג כן בקביעות, לבין 'שיבוש מסורת' שמקורו לפעמים מאיזה 'רעבישע זאך' [שפירושו בלשון"ק: דבר שנשמע אצל צדיק אחד – והוא ענין הנשגב מבינת אנשים כערכנו]. דהנה בכל הדורות הקודמים ידעו החסידים שכל 'הרעבישע זאך' הם בגדר "אין לנו רשות להשתמש בהן – אלא לראותן בלבד", ורק בדורנו לצערנו יש כאלה הנקראים גם בשם חסידים – אולם הם לא זכו אף לדרגא והבחנה מועטת זו, עכתו"ד החריפים ודי בזה (ועיוני הלכות שם עמ' תרטז בהערה).

ועיין בסימן האחרון בספרי הלכות טיש אם יש לנהוג כמו השולחן ערוך או כמו שראה אצל אדמו"ר בטיש.

ואוסיף, מה שראיתי בספר שה לבית – גשמי ברכה (עמ' תה-תו), שהג"ר משה האגר זצ"ל, ראש ישיבת סערט ויזניץ, שפעם נכנס אל החזו"א זצ"ל, ומצאו שרוי

והם מסרו זאת לתלמידיהם דור אחר דור. שיש בכוחם לראות בדברי בקשה הנכתבים על הנייר את כל ענינו של הכותב, וגם דברים הצריכים להכותב, אפילו אינם מפורשים בהפתקא שנותן (מובא בספר מילי דחסידותא ח"ב עמ' תתק"ז).

והג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, העיר לי: חשבתי ב"ה, שהנה "קוויטל", נוטריקון: "ק'ווה י' מ'זב ל'כל". פירוש שצריך לקוות לה' הטוב לכל, כמו שכתוב טוב ה' לכל, שיהיה הכל טוב. וכן נוטריקון: "ק'ווה י'היה מ'זב ל'עד". והבן.

— על הצדיקים ועל החסידים —

ברוגז, ושאל אותו מה קרה, אבל החזו"א לא רצה להשיב לו. רק לאחר ששאל את החזו"א פעם שנית, אולי הנני יכול לעזור, סיפר לו החזו"א כדלהלן:

ביום השבת שעבר למדתי במרפסת בהיותי לבוש עם המעיל והכובע, פתאום פרח עוף ולכלך את כובעי בצואה, והייתי דואג איך אכנס להתפלל תפילת מנחה של שבת קודש, עם הכובע הזה אי אפשר שהרי מטונף הוא, ואסור לנקותו בשבת, ומאידך לחבוש את המגבעת של ימי החול ג"כ אינו מן הנכון, שהרי שבת הוא, ולהפלל בלי שום מגבעת ג"כ אינו נן הנכון, שהרי שבת הוא, ולהתפלל בלי שום מגבעת ג"כ אינו נכון, מחמת כבוד התפילה, לכן נפל ברעיוני להתעטף בטלית, וכן עשיתי, שנתעטפתי בטלית וכך נכנסתי להתפלל.

והנה באותו היום היה שם בעת התפילה רב אחד, שראה את הדבר המוזר הזה, והרהר בלבו, בודאי יש לו להחזו"א איזה ענין בזה, ולכן כשהלך הביתה התבונן בכמה מקומות, עד שלפי דעתו מצא מקור למנהג זה, ושלח אלי מכתב עם "מראה מקומות" בו הוא מבאר את מקור הדבר ללבוש טלית במנחה של שבת, והעלה בסוף דבריו: אקוה שכיוונתי לדעתו הגדולה של החזו"א.

וסיים החזו"א לאמר: מדוע לא שאל אותי, והייתי משיב לו את הטעם האמיתי, אבל כעת שהחליט מעצמו מה שהחליט, לא לדעתי כיון, אלא כיון לדעתו של העוף המלכלך...

וזהו ענין מה שמצינו בהרבה פעמים בדברי חז"ל (ברכות ט, א). וש"נ) לאו בפירוש איתמר אלא מכללא, ועל פי רוב היתה זו טעות, והרואה לא הבין פה.

מקור מדברי הרמב"ן

מפורסם באהלי בתי החסידים תורף לשון הרמב"ן בענין מסירת קוויטל לצדיקים, דכותב בפר' במדבר (א, מה) בזה"ל: "כי הבא לפני אב הנביאים ואחיו קדוש ד' והוא נודע אליהם בשמו יהיה לו בדבר הזה זכות וחיים כי בא בסוד העם 'ובכתב בני ישראל'" וכו' (ספר עקבות יצחק ב / שסג).*

כתב שלמטה של זכותך של ישראל אינו נמחק

בספר דברי תורה (מהדורא א אות כו), כ"ק אדמו"ר מנחת אלעזר ממונקאטש זי"ע הסביר שמעלת כתיבת קוויטל לצדיק אינו רק כעצה טובה כדי שהצדיק ידע את שמות המבקשים את ברכתו ותפלתו, דאם כן "לכאורה למי שרגיל אצל הצדיק ומכירו היטב וזוכר שמו ושמות אנשי ביתו, למה הצורך לנתינת הפיתקא בכל עת" (ע"ע שם ח"ד אות ב. ח"ה אות יג. ח"ו אות פג).

וכתב שם בשם זקינו הרה"ק בעל השם שלמה זי"ע (בכתי"ק על המועדים) שהענין

— על הצדיקים ועל החסידים —

* הג"ר חנוך העניך דוב פאדווא זצ"ל, אב"ד דהתקה"ח בלונדון ומח"ס שו"ת חשב האפוד, סיפר: כל פעם שנסעתי לתל אביב, ביקשה חמותי שאזכירה אצל כ"ק מרן מהר"א זי"ע, וכמובן שעשיתי כבקשתה, פעם אחת לא היתה לי הזדמנות להיפרד מחמותי, אולם ידעתי שהיא מבקשת תמיד שאזכיר אותה, ע"כ כשנכנסתי אל הקודש, אמרתי שהשוויגער ביקשה שאזכירה, אמר לי כ"ק מרן זי"ע, הרי חמותך היא אשה חשובה מאוד, חשוב מאוד אצלי שהיא ביקשה שתזכירה, תגיד לי נא בדיוק הלשון איך שביקשה שתזכירה אצלי, באין ברירה נאלצתי להודות שבדרך כלל היא תמיד מבקשת אולם הפעם לא ידעה שאני נוסע ולא ביקשה במפורש.

ובליל כ"א אב יו"ד של כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע, שנת תשנ"י, בעת מעמד הלחיים לרגל יו"ד, במעמד אלפי חסידי בעלזא, סיפר כ"ק אדמו"ר מבעלזא שליט"א בשם הג"ר העניך המעשה עם חמותו, למחרת סיפרו לו שכ"ק אדמו"ר מבעלזא שליט"א סיפר בשמו וכו', ושמו מאוד, וסיפר שוב את הסיפור (מעשי חושב עמ' קז והערה ט).

הוא על פי דברי הגמרא (טו, א) "מה כתב שלמטה של זכותן של ישראל אינו נמחק, כתב שלמעלה לא כל שכן", כלומר שעל ידי שהצדיק קורא אותם ומתפלל בפיו ולבו שיתקיים מה שכתוב שהפתקא 'כתב למטה' לטובה, ואינו נמחק, מכל שכן 'כתב למעלה', שתחזק תפילתו בספר ותעשה רושם לטובה.

וב"ק בעל הדרכי תשובה זי"ע ביאר הענין באופן אחר, שהרי איתא במסכת ברכות (לד, ב): "אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא, שהיה מתפלל על החולים ואומר, זה חי וזה מת, אמרו לו מנין אתה יודע, אמר להם אם שגורה תפילתי בפיו יודע אני שהוא מקובל" וכו', ולכן אף שהצדיק זוכר את שמות הבאים אליו, אבל היות שיש במוחו הרבה שמות בני אדם, חוששים שמא יטעה לפעמים ויחליף בין השמות אפילו לרגע אחד, ואז לא תהיה תפילתו שגורה בפיו, ויתרע מזלו חלילה של מי שמתפלל בעדו, על כן כותבים שמויתיהם בפתקא בכדי שתהיה תפילתו שגורה בפיו, שאז מובטח שתתקבל תפילת הצדיק בעד כל אחד ואחד לטובה (מובא בספר פלאות התורה – במדבר עמ' יח-יט. והג"ר זאב וזכערמאן הוסיף שם בהערה לב: "עוד שמעתי מפי כ"ק אדמו"ר [ממונקאטש] שליט"א, שמנהג רבותינו הק' הוא שלפעמים הצדיק רק מהרהר בהסתכלות בתוך הקוויטל לפעמים קורא אותו בפיו בקול נמוך").

ובספר דבר צבי (מערכת צ, צדיקים, אות ד), הג"ר צבי הירש מייזליש זצ"ל, וויצענער רב, מביא דברי הגה"ק בעל השם שלמה זי"ע הנ"ל המובאים בספר דברי תורה שסמך לכתובת קוויטל הוא בנמ' במגילה "מה כתב שלמטה של זכותן של ישראל אינו נמחק, כתב שלמעלה לא כל שכן", והסביר: ואולי י"ל בכוונת דבריו הק' ידידו הכלל דכל מעשה שנעשה בתחתונים עושה רושם כנגדו בשמים שיהיה נעשה שם דוגמתו וכן הוא בכל מצוה, וידועים דברי הרמב"ן פרשת לך לך (בראשית יב, ו ד"ה ויעבר) שב' וז"ל ודע כי כל גזירת עירין כאשר תצא מכח גזירה אל פועל דמיון תהיה הגזירה מתקיימת על כל פנים ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות יעווי"ש שהאריך, ולפי"ז י"ל דבשעה שכותב קוויטל למטה נכתב גם למעלה קוויטל ומעורר את זכותו שיש לו אמונת צדיקים ועי"ז בא הישועה כן י"ל בדרך אפשר בכוונת דברי הרה"ק בעל שם שלמה זי"ע. ולפי"ז יובן דגם מי שהצדיק מכיר אותו כותב קוויטל כדי שיהיה נעשה כן בשמים ויעורר לו זכות למעלה שיש לו אמונת צדיקים.

והוסיף הגרצ"ה מייזליש זצ"ל: ועפ"ד הרה"ק בעל ש"ש הג"ל יש ג"כ רמז מגמ' הג"ל למה שהיה נוהג כ"ק זקיני הגה"ק מצאנו זי"ע וגם אח"כ כק"ז מבאבוב זי"ע שאם

באו לפניו לבקש ישועה בשביל ערל אחד שמצערו וכדומה ציוה לכתוב שמו בקוויטל וזקני ז"ל מחקו וקרעו ושרפו או הטילו לאשפה ואח"כ נודע שבאותו רגע נמחק שמו ונשרף או מת, ומסתמא ראה בן אצל רבותיו הקדושים זי"ע.*
ולפי הנ"ל יש לזה מקור מגמ' הנ"ל דכמו דלגבי זכותן של ישראל כשנכתב למטה ואינו נמחק נעשה בן גןם למעלה, כמו בן להיפוך במפלת רשעים כשנכתב שמו ונמחק למטה כמו בן נמחק שמו גם למעלה וכלה ואבד, וזה הענין נחמד בס"ד, עכ"ל הגרצ"ה מייזליש זצ"ל.

צריך שתהיה לאדם שייכות אל הצדיק

מלמד לתשב"ר באנטווערפן היה נכנס אצל כ"ק אדמו"ר רבי איציקל מפשעוורסק זי"ע כל יום, וחברו ביקש שימסור את הקטויל שלו על בעיה מסוימת לר' איציקל

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ועוד כתב שם הגרצ"ה מייזליש זצ"ל: ומכ"ק דודי מראצפערט ז"ל שמעתי בחג הסוכות האחרון שאמר שאם היה לו אפשרות להיות בארה"ק ת"ו היה מעורר כח אביו וקורע כל הרשעים, וכאשר שאלו אותו מדוע אינו עושה כעת כאשר אביו נהג וכן כתבו לו שם היטלער ימ"ש כדי שיקרע אותו, ענה ואמר שאז היה רק גוי אחד ורשע אחד משא"כ כעת שכבר נתגבר הרשע ונתפשט כחו בכל העולם וצריכים לכתוב שמות של כל הגוים בכל ארץ מושבותיהם ומי יועיל לשרוף כולם רק הוא מקוה שזכות אביו הק' זצ"ל יסייע לו בהיותו עומד במערת המכפלה ואצל הכותל לעורר זכות ירושלים עיה"ק, כי היה בדעתו אז לנסוע לא"י, עכ"ל.

ויש להוסיף שכשאחיו כ"ק אדמו"ר משינאווא זי"ע ביקר בארץ במשך שנה, ובשהותו בחברון, עז היה רצונו להיכנס למערת המכפלה ולהתפלל על קברי אבות, אבל כידוע לא הרשו הישמעאלים ליהודים לעלות יותר משבעה מדרגות. מה עשו, לבשו האדמו"ר משינאווא והמלווה שלו, רבי אליעזר מענדל, בגדי ישמעאלים, וכך כשהם מחופשים לערבים עלו ונכנסו אל מערת המכפלה. אולם לפתע נתקפו בפחד ומיהרו לשוב על עקבותיהם בחפזון, ואף השאירו אחריהם את סידור התפילה שהביאו עמם (ספר דברי יחזקאל המבואר עמ' יא).

זי"ע, אבל כ"ק אדמו"ר זי"ע רחה אותו כמה פעמים. בפעם השלישית שנכנס עם הקווטל היה בשבוע של פרשת תולדות. כ"ק אדמו"ר מפשעווארסק אמר לו: "הרי אתה מלמד תינוקות, אמור נא לי פשט בפסוק שבפרשת השבוע, שם למדנו על דברי יצחק אבינו ע"ה לאבימלך ואחות מרעהו: 'ויאמר אליהם יצחק מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אותי ותשלחוני מאתכם', אמור נא לי, הרי אבימלך היה מלך, האם כך מדברים אל מלך?"

והמלמד לא השיב על שאלתו של רבי איציקל זי"ע, כיון שהבין שהוא מתכוין לומר לו משהו. ורבי איציקל זי"ע המשיך ואמר לו: "תעיין בתרגום יונתן על אתר, שם כתוב: 'ואמר להון יצחק, מה דין אתיתון לוותי דאצלי עליכון', פירוש: מה זה שבאתם אלי בכדי שאתפלל עליכם, יצחק אבינו ע"ה הסביר לאבימלך אם אתה רוצה שאתפלל עבורך, אתה צריך שיהיה לך איזה שייכות עמי. אם רוצים שיהודי טוב יתפלל עבורך, חייבת להיות לאותו אדם איזה שייכות אל היהודי הטוב".

המלמד הבין את הרמז, ושאל את חברו אם נכנס לפעמים אל רבי איציקל זי"ע? התנצל ואמר לו: "תאמין לי במשך כל ימות השבוע אני עובד כל כך קשה, עד שבלייל שבת קודש, מיד לאחר ברכת המוציא אני מרגיש שעניי נעצמות מאליהן מרוב עייפות, וחוטפת אותי שינה, איך אני יכול ללכת אל השולחן המהור אצל רבי איציקל זי"ע". אמר לו חברו המלמד: "שמע בקולי איעצך, תעשה מאמץ ובליל שבת קודש תבוא אל השולחן המהור, ותתפוס לך מקום במעלה השולחן, בכדי שרבי איציקל זי"ע יראה שבאת".

בליל שבת קודש הסמוך, הגיע אותו יהודי אל השולחן המהור של רבי איציקל זי"ע, וכך עשה גם במוצאי שבת, בסעודת מלוה מלכה, הוא באמת היה עייף מאוד ואף נרדם ליד השולחן המהור, אבל היה שם...

ויהי ממחרת, ביום ראשון, כשהמלמד נכנס אל רבי איציקל זי"ע, כדרכו בכל יום, שאל אותו רבי איציקל זי"ע מיד: "האם הקווטל של אותו יהודי עדיין נמצא אצלך...?"! (בית פשעווארסק ח"א עמ' 228. וע"ע שם על קווטלעך עמ' 225-234).

חשיבות שם האדם בקווטל

ובספר עקבות יצחק (א / תפז), הג"ר יצחק יעקב גוטליב שליט"א כתב: נמצא בספה"ק שלעת הצורך אפשר לקבל ישועה ותשובה מן השמים בהתבוננות בספר קדוש

(אם ע"י פתיחתו ושימת לב בנושא שכתוב בדף הנפתח, ואם בהנחת קוויטל בכפלי דפי הספר הקדוש). ומצאתי כתוב בשם מרנא אור שבעת הימים הבעש"ט הק' זצוקללה"ה דזה נרמז במאמר המשנה באבות (פ"ב מ"א) "עין רואה אוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים", דזה יתפרש כך: עין רואה – היינו מראה נביאים ורוח"ק, אוזן שומעת – היינו בחינת בת קול, וכל מעשיך בספר נכתבים – היינו כמובא לעיל דאפשר למצוא כתוב בספר את המעשה אשר עליך לעשות! [ויעויין בספה"ק בני יששכר (מאמרי סיון מאמר ה') – דמקור הענין הנ"ל הוא בילקוט משלי דאיתא שם: "אם בקשת ליטול עצה מן התורה הוה נותל"], עכ"ל.

ויש להוסיף להנ"ל, שבמשך חכמה (פרשת וישלח) על פסוק "ויאמר יעקב הגידה נא שמך למה זה תשאל לשמי" (בראשית לב, ל), כתב: והנה המברך צריך לידע השם, שידע על מי יחול הברכה.

ובגליון כ"ק על ס' עטרת צבי (פב) מובא: בענין שם האדם וכו' כתב רבינו, שמעתי ממחותני וכו' שנותנים לצדיקים בכתב המבוקש כי אותיות הללו עומדים בשמים והם צירופי דינים והצדיקי נוסר אותם ומהפך לוחמים עיי"ש (מובא בהנהגות הצבי והצדק על ספר אנגא דפרקא אות כה הערה לו).

ובספר זכרון טוב (ח"ב אות ב), מובא שהרה"ק ר"י מנעשכזי אמר, שמי שאינו רואה על הצטעיל שכתוב בו שם האדם את כל האדם, עם רמ"ח אבריו ושם"ה גידיו, זה אינו יכול לקרות צעטיל. ופעמים רבות היה מצוה לרשום את השם של המבקש, אפילו כשהיה זוכרו בעל פה או שהיה מאנשי ביתו וממכיריו וכדו', אעפ"כ ציוה לרשום השם ולהניחו מלפניו.

וכן היה אצל כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע, שבא לפניו איזה חולה ל"ע, לא הסתפק בשמיעת שמו בלבד, רק ציוה לרשום השם ולהניח לפניו (מילי דחסידותא ח"ב עמ' תקקז)*.

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ובספר זכרון טוב (ח"ב אות מ) מובא, שחותנו זקנו הרה"ק מבארדיטשוב זצוקללה"ה, למדו איך לקרות צעטליו. ובסדר הדורות החדש (מע' הרה"ק מלובליו), בשם הרה"ק השר שלום מבעלזא. שלמד לקרות פתקא שמות בני האדם מהרב הקדוש מורי ורבי מלובליו, הראני בפתקא של אדם אחד שורש

והרה"ק רבי יוחנן מטאלנא זי"ע כתב: לרבי'ם יש גם סוד בקריאת הקוויטלעך, יש כאלו שחושבים שזה רק קריאת פתק לזכור שם ותו לא, אין זה נכון, סתם אדם שרוצה להתפלל על ידיד וחבר, באמת אצלו הקוויטל רק פתק לזכרון דברים, שלא ישכח מה שמו או שם אמו, אבל הרבי האמיתי מקבל כוחות לקרוא דברים נעלמים המוחבאים בתוך השורות ובין השורות, ולפעמים קורא הרבי יותר את מה שלא כתוב ממה שכתוב, זה לא זכרון דברים זה סודות גדולים, כי שנכנס לרבו ואינו מאמין בזה, חבל על הדיו ועל הנייר ועל הזמן, מי שחושב שהרבי רק צריך לזכרון לא התחיל להיות חסיד (תנחומיך ישעשעו נפשי עמ' 264. מובא בספר באהלי צדיקים עמ' תסו).*

על הצדיקים ועל החסידים

נשמתו כו', וכמה פעמים היה בגלגול ומה פגם וקלקל ומה תיקן כו', גם הראני באיזה מזל והצלחה נולד ואם יצליח במעשי ידיו כו' (ומובא בספר באהלי צדיקים עמ' תעג-תעד).

ובספר אגרא דפרקא (אות כה) כתב: בעינינו ראינו מכבוד אדמו"ר הרב הקדוש מה"ר יעקב יצחק [החווה מלובלין] זצלה"ה, אשר היה קורא מהכתב שמות בני אדם שכתבו לו, היה מתבונן ברוח קדשו מעשי האיש אם זך ואם ישר פעלו או בהיפך ח"ו, וכו'. שהיה מכוין הקול והדיבור ונתהווה היחוד למעלה בשרשי הנשמות, וע"י היחוד הזה שבשורש היה מתבונן בענפים כו' (ומובא בספר מילי דחסידותא שם עמ' תתקיח).

* הג"ר פינחס ליבוש פדווא שליט"א, מח"ס שו"ת פלאות עדותיך, אב"ד קהילת מ"ת אמסטרדאם לשעבר וכעת דומ"ץ חסידי בעלזא קרית גת, סיפר לי: "פעם בא יהודי עם קוויטל להחווה מלובלין זי"ע עם בקשה. היות שפרנסתו הוא מטחנת קמח אבל אין לו מזה די פרנסתו, וגם חייב לפרוע הרבה חובות ואין לו כסף. כאשר הגיע שאל בבית המדרש מי כאן כותב קוויטלעך והיה שם במקרה ר נפתלי מראפשיץ ואמר שהוא מוכן לכתוב עבורו הקוויטל. כאשר נכנס היהודי להחווה זי"ע עלה בת חיוך על פניו, ושאל היהודי ב' שאלות: א. האם הוא מהול? וב. מי כתוב לו הקוויטל? ענה היהודי: אני לא מהול וכותב הקוויטל היה הרב מראפשיץ. אמר לו החווה זי"ע: כבר פעלת ישועה אצלו, לך למוהל למול והכל יהיה בסדר. אחר כך הראה להתלמידים מה שכתב הרב מראפשיץ (ביידיש

ועיין ספר באהלי צדיקים (עמ' תסז-תפח) שמביא סיפורים רבים בענין אופן קריאת קוויטלעך.

אמנם ראיתי דעה אחרת בענין, שפעם סיפר כ"ק אדמו"ר רבי דוד משה ממשורמקוב זי"ע סדר השתלשלות הדברים איך שנולד מנהג החסידים לכתוב שמם ושם אמם על הקוויטל בנתנם פדיון נפשם, וספר כ"ק אדמו"ר זי"ע, שמרן אור שבעת הימים הבעש"ט חק' זי"ע אמר פעם, שלא יטול פדיון נפש, רק מי שמסוגל לזכור את הנותן, ולהעתיר בעדו משך עשרה שנים מיום נתינת הפ"ג, ואם אינו נושא אותו בזכרונו כ"כ, הרי ממון הפ"ג גוול הוא בידו, אחר שנסתלק מרן הבעש"ט חק', וזקני חק' המגיד הגדול ממעזריטש קיבל ההנהגה, וכידוע שהיה זקני זי"ע איש חלוש מאוד, רפה אונים וידוע מכאוב, ולא היה בכוחו לישא בזכרונו כל שמות האנשים הנותנים לו פדיון. לזה אמר, שירשמו שמותיהם ושמות אבותיהם על פיתקא, למען יוכל להזכיר שמותיהם בתפילה. אמנם, ראה זקני המגיד, שלרוב חולשת לבו אינו יכול בשום אופן להזכיר שמותיהם שנים רבות כ"כ, לזאת גמר בליבו להשתמח על ציון רבו הבעש"ט ולשאול שם מה יעשה. נסע למז'יבוז אל קבר הבעש"ט, והוריד שם כנחל דמעה, וביקש שיודיעהו רבו כדת מה לעשות, באשר אינו מסוגל מחמת חולשתו להזכיר הנותנים לו פ"ג זמן רב כ"כ. מרוב צערו נפלה עליו תרדמה, ונתגלה לו הבעש"ט ז"ל, ואמר לו שבדורו די שיזכיר הנותן פ"ג ומבוקשו י"ב חודשים ודיו, ואין צריך להזכירו עשרה שנים. אמנם, לא יפחות עכ"פ משנים עשר חודשים, ואם פחת הרי זה גול בידו וכנ"ל. ומוזה המעשה נתהווה מנהג החסידים, שבעת שמזכירים עצמם לפני הצדיק, כותבים שמם ומבוקשים על פיתקא ונותנים להצדיק, וקורין לו קוויטל. ואף שנדפס בצוואת המגיד, שנתו לו רבו הבעש"ט חק' זי"ע קוויטל בערב ר"ה תקי"ב, אין זה אמת, כי אז עדיין לא נהגו ליתן קוויטל (דברי דוד – ליקוטים עמ' פא. באהלי צדיקים עמ' תנה-תנו). וצע"ג.*

— על הצדיקים ועל החסידים —

קוראים לטחינה מאלען והמטחנה קרוי א מיל). היהודי הזה יש לו מילה ולא מל פרע ולא מצץ דמו היהודי הזה".

* בין כך ובין כך, יש צורך לרשום את השם באופן מדויק. אחד מגדולי הרבנים במדינת אונגארין היה הגה"צ ר' שבתי שעפטל ווייס זצ"ל, אב"ד שימאני ומח"ס הלכתא רבתא לשבתא, שהכיר את כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע מימי שבתו

סיפורים ומעשים על נתינת וקבלת קוויטלעך הם ים שאין לו סוף (ועיין בסוף ספר באהלי צדיקים עמ' תקס-תקעא על הסיפור המפורסם של הקאצקער קוויטעל), ובתוך ספרינו הדל נביא מקצתם ובמיוחד המעשים שניתן ללמוד מהם הלכה.

— על הצדיקים ועל החסידים —

בקראלי, שאחד מחשובי הנגידים בעיר קראלי ומאנ"ש של כ"ק אדמו"ר זי"ע, ה"ה הרה"ח ר' אהרן הערש ווייס ע", היה חתנו של הגה"צ משימאני, וע"כ רגיל היה הרב משימאני לבוא לפעמים לעיר קראלי, ומתוך כך הכיר את כ"ק מסאטמאר זי"ע והעיד הגה"צ משימאני לאחד מנכדיו "כשרבך קורא פתקאות הרי זה משתנה להרבה גוונין". ואמנם כן ראו אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע בקריאת הפתקאות דברים נפלאים, שהרגיש בקריאתו הרבה ענינים שעורר את פליאת החסידים שהבחין בהשמות שלא נכתבו כהוגן וכן ענה להם על דברים שלא שאלו ותפס מחשבתם (מושיען של ישראל ח"ו ו עמ' שנד).

ובשנותיו האחרונות של כ"ק אדמו"ר שפע חיים מצאנז-קלויזנבורג זי"ע, כשכבר היה חלוש ביותר, נכנס פעם הגה"צ רבי משה הלברשטאם זצ"ל, מח"ס שו"ת דברי משה וחבר בד"צ של העדה החרדית בירושלים, לקודש פנימה ובידו קוויטל שכתב בעצמו, בו רשם: "משה בן איידל דינה שינצל מכל מכשול בהוראה". כשקראו את הקוויטל לפני כ"ק אדמו"ר זי"ע טעה המקריא וקרא במקום המילה "שינצל" אמר "שינדל" וכך אמר: משה בן איידל דינה שינדל וכו'. להפתעת הנוכחים החוה כ"ק אדמו"ר זי"ע בראשו לאות שלילה, כאומר שאין זה השם הנכון אלא משה בן איידל דינה (אוצר החכמה עמ' 20).

מקורות לפדיון

"ויתן לו מזהב שבא ויתפלל בעדו תמיד"

מנהג ישראל שנותנים להצדיק סכום כסף יחד עם הפתקא טבא*, וקורין לזה 'פדיון'. הרה"ק רבי סיני מז'מיגראד זצ"ל כתב: "אמר כ"ק דודי [הרה"ק משינאווא] ז"ל רמז למה שהצדיקים לוקחים פדיון נפש, שהוא מהפסוק בתהלים (עב, טו) "ויהי ויתן לו מזהב שבא ויתפלל בעדו תמיד" (חמדה גנוזה ח"ב עמ' י).

בספר אוצר פלאות התורה (במדבר עמ' כב-כד), הג"ר זאב זיכערמאן שליט"א כתב שבספר אגרא דפרקא, כ"ק בני יששכר זי"ע כתב (אות ז): "בגדון מה שהמנהג הנוהג בבוא איש ישראל אל הצדיק ומבקש ממנו שיתפלל בעדו, נותן לו ממון בעבור זה, כבר הוכיח הר"ן בדרשותיו (דרוש ב) שזה היה מנהגם, וראיתו שיחזקאל הנביא הוכיח בנבואתו את נביאי השקר המתנבאים בעד פתיתי לחם (ראה יחזקאל יג, יט), מה נראה כי גם נביאי האמת נהגו כן, שאם לא כן לא היה אפשר לטעות בין נביאי שקר לנביאי אמת. וכן מצינו אצל שאול המלך שהלך לשמואל וביקש ליתן לו מתנה (ראה שמואל א ט, ג-ט), וכן אשת ירבעם כשהלכה אל אחיה השילוני (ראה מלכים א יד, ג) ועוד".

וכתב שם עוד דבר פלא: "וכבוד הקדוש אדמו"ר החוזה מלובלין זצוק"ל דיבר בקדשו, שאם יקטרג המקטרג, האם אתה הגון יותר מחברך המבקש [כלומר היהודי שבא אל הצדיק ומבקש ממנו להעתיר בעדו], שאתה תתפלל עבורו, תשובתך בצדו, כי קבלת שכר עבור זה, ולא אתה טוב ממנו" (בענין קריאת הקווטלעך אצל הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע, מובא בספר אגרא דפרקא [אות כה]: "בעינינו ראינו מכבוד אדמו"ר הרב הקדוש מה"ר יעקב יצחק זצלה"ה [החוזה מלובלין] אשר היה קורא מהכתב שמות בני אדם שכתבו לו, והיה מתבונן ברוח קדשו מעשה האיש אם זך ואם ישר פעלו או בהיפך חס ושלוש, וכמה פעמים שמעו בפיו שהיה אומר קודם הקריאה 'לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה'").

ובספר דברי תורה (מהדורא ז אות פא) מביא כ"ק אדמו"ר ממנוקאמיש זי"ע ששאל

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ידי"נ הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, אמר לי שאלה בדרך צחות: איך קוראים בלשון הקודש לקווטל עם פדיון? התשובה: "נייר כסף"...

אותו מופלג אחד, מדוע לא הביאו ראיה ממה שאמר יצחק אבינו (בראשית כו, ד) "ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי", אשר לכאורה יפלא הדבר, וכי רבקה אמנו לא נתנה לבעלה הקדוש לאכול המטעמים אשר אהב, וגם יקשה הדבר על שלא יברך בנו אהובו לעת זקנתו קודם פטירתו אם לא יביא לו מתנות ומטעמים. אלא ודאי כיון שיצחק אבינו רצה שתהיה חלה הברכה, על כן ציווה שיביא לו המטעמים לפדיון.

והשיב לו כ"ק אדמו"ר זי"ע, דאפשר לומר על פי מה שכתב החיד"א זצ"ל שכאשר אדם עוסק במצוה, אזי מסוגלת ביותר שתפילתו תתקבל בעת ההיא, ולכן רצה יצחק אבינו שיקיים בנו מצות כיבוד אב, שמדבר כי המצוה היא להיות 'מאכילו ומשקהו' (ראה קידושין לא, ב), ועל ידי כך יהיו לרצון אמרי פיו וברכותיו. וגם יעקב אבינו ע"ה אשר קיבל לבסוף את הברכות במקום עשו אחיו, קיים לפניו כן מצות כיבוד אמו רבקה אמנו, כמו שאמרה לו (שם פסוק ח) "ועתה בני שמע בקולי" וגו', ועל ידי זה התקיימו הברכות במלואן.

ובדרך זה מובן היטב ענין נתינת פדיון לצדיק יחד עם הקוויטל, שהרי התמיכה בצדיק עובר ד' למצוה גדולה תיחשב, ו"כל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו הקריב ביכורים" (כתובות קה, ב), ואם כן בדיון הוא שתפילות הצדיק וברכותיו יעשו שורש למעלה ופרי לטובה למטה.

בענין זה שמעתי מפי כ"ק אדמו"ר ממונקאטש שליט"א שאמר בשם צדיקים זי"ע בדרך מליצה, סמך לזה מהפסוק (תהלים עב, טו) "ויתן לו מזהב שבא, ויתפלל בעדו", וגו', שעל ידי שנותנים לצדיק מכספו וזהב, יוכל הצדיק להתפלל ולפעול עבורו כל הישועות, עכ"ל.

ועדות ממקור ראשון על הפלגת גדולתם של שני אחים הקדושים האלו, בפי הגה"ק רבי נתן אדלער זי"ע שנמסר מפי תלמידו מרן החתם סופר זי"ע מובא בספר דברים ערבים (פרק ב אות ב): "שמעתי מהרה"ק רבי ישעיה מקערעסטיר (שליט"א) זי"ע, בסעודת מלוח דמלכה פר' יתרו תר"ם לפ"ק שסיפר הרה"ק רבי צבי הירש מליסקא זי"ע, שבא בפיתקא ופדיון לפני הגה"צ מהר"ם אש זי"ע, ולא רצה לקבל ממנו, אמר לו 'כי רבינו ימנע הטוב מבעליו ולא ירצה לעשות לי טובה, כי הלא ידוע תורת הרה"ק בעל נועם אלימלך פר' קרח על פסוק (במדבר טו, טו) אל תפן אל מנחתם וכו', כי משה רבינו ע"ה הצדיק את דתן ואבירם, יען כי לא לקח מאתם מאומה, ולא היה לו עמהם שום

התחברות, לזאת לא היה ביכולתו לעשות להם טובה ולהצילם מאש המחלוקת הלזו'. אמר מהר"ם אש זל"ה נייתי ספר ונחזי, וראה שמה דברים ככתבן, אחר זה קיבל מאיתו הפיתקא והמעו"ת" (מובא בספר פרדס הצדיקים – קברי צדיקים פולין א עמ' קל).*

כל המביא דורון לתלמוד חכם כאילו מקריב ביכורים

וכנזכר למעלה, סיפר גם הג"ר משה אריה פריינד זצ"ל, גאב"ד העדה החרדית: כשנסע פעם הישמח משה** ללובלין, שלח איתו איש אחר חבילת טבאק, ליתנה כדורון

— על הצדיקים ועל החסידים —

* דרכו של הגה"ק רבי דוד מדינוב זי"ע, מח"ס צמח דוד, היה להסתיר את דרכיו והלביש את דבריו במילתא דבדיחותא, ופעם אחת שאל אותו כ"ק אדמו"ר דברי חיים מצאנז זי"ע על מנהגו שהיה נוהג לקחת פתקאות ופדיונות ושם אותם על הגמרא שהיתה פתוחה לפניו, היתכן לעשות כן. השיב לו הגה"ק צמח דוד זי"ע: "הנני עושה כן שאם הרבנית באה בעת קבלת הפתקאות לבקש כסף הנני מעביר דף אחד שלא תראה את המעות המונחים שם".

וכ"ק אדמו"ר רבי יענקעלע מפשעווארסק זי"ע הוסיף על זה שמן הסתם היה טמון בתשובה זו הטעם האמיתי בסוד קדושים ברמז לישנא דחוכמתא. ועיין עבודת ישראל (אבות פ"ב מ"ש ד"ה עין רואה): "בבית ראשון ידעו כל העתידות על פי אורים ותומים, ובבית שני שימשו גם כן בבת קול, וכעת בגלות הזה בפתחת הספר ובהסתכלות הצדיק בו יוכל לראות כל העתידות, ולפעול כל משאלותיו לטובה, כעין הנבואה" (ספר י"ג אורות עמ' שכב והערה ד).

** עיין מה שכתבתי בספרי הלכות טיש (ערך מתי עורכים טיש - בין המצרים) איך הישמח משה נדבק בהרה"ק מלובלין ובחסידות. ואוסיף כאן, שהרה"ק התולדות יעקב יוסף זי"ע היה כידוע בראשית ימיו מתנגד נגד הבעש"ט ושיטתו הק', והגה"ק מטשעבין זי"ע היה אומר להגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זי"ע בעקיצה ובהלצה, שהוא הנכד של התולדות מהזמן שהוא שהיה עדיין היה מתנגד... (הגה"צ רבי אליעזר דוד פרידמאן שליט"א. הובא בגליון 'פניני תורה וחסידות' פרשת וארא. החסידות על העליונה ח"א עמ' מד).

וכ"ק אדמו"ר מצאנז-קלויזהבורג שליט"א שליט"א אמר: שמעתי מכ"ק אדמו"ר

על הצדיקים ועל החסידים

[בעל שפע חיים זי"ע], שבספה"ק ישמח משה יכולים לראות חילוק מהדברי תורה שכתב לפני שהתקרב לחסידות, ומהדברי תורה שכתב לאחר שכבר התקרב לדרך החסידות (ביו"ד של הרה"ק בעל הישמח משה, כח תמוז תשס"ו. החסידות על העליונה ח"א עמ' מא).

וכן אזכיר מה שהבאתי בספרי שו"ת השואל (ח"ב סי' צו), מה ששאלתי את גדולי ישראל: למה קוראים ליהודים אשר מתנגדים לשיטת החסידות בשם 'מתנגדים', הרי הם היו לפני הבעש"ט, וא"כ היו צריכים לקרוא לחסידים בשם 'מתנגדים'? הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי: "מתנגדים לחסידות".

הגר"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א, מח"ס שו"ת שבט הקהתי, כתב לי: "חסידים לא התנגדו לדרך הקודמת, רק הוסיפו גדרים וסייגים. אבל המתנגדים התנגדו לשיטה של החסידים".

הגר"ר ירמיה מנחם כהן שליט"א, אב"ד פאריז ומח"ס שו"ת והרים הכהן, כתב לי: "ישנה סוג פעילות שהיא התנגדות ותו לא. העולם היה שמם, תלמידי החכמים התגאו והתעלו מעל היהודים הפשוטים והחביבים. היהדות היתה קרירה ומאופקת והגבירים בעיירה שלטו שלטון ללא מצרים. ואז התגלה הבעש"ט והנהיג תקופה חדשה של קירוב, של חוס יהודי לכל יהודי. תקופה של תפילה חמה ולבבית, של יחידים שמתעלים מעל דורם בעבודה וביראה ללא שיתגאו על חבריהם, אלא אדרבא ישארו שפלים ברוחם. זה לא היה עד אז משך הרבה דורות. וחלק מהגאונים ראו כל זאת בעין רעה, כי זה ישמיט את כוחם בהנהגת העם. הם גם יראו אולי מתחילה שוב רח"ל תקופה כמו מאה שנה לפני תקופה זו שהיה ש"ץ שהנהיג חלק מהעם ו'ירד מהפסים'. לכן הם אמנם היו מתנגדים, אבל לא החסידים התנגדו כי לא חידשו שום דבר חדש. אלא הגבירו את המודעות ותנאי החיים היהודיים האמיתיים, ורק רצו ליישר את רוחם של התלמידי חכמים ושל העם שבשדות שיהוו חטיבה אחת של יהדות. עברו הרבה שנים מתחילת תקופה זו. כיום רוב מנין ורוב בניין היהדות הצרופה האשכנזית הינם כמעט רק צאצאי החסידים, לך ובדוק זאת. גם חלק גדול מיהדות ספרד נבנתה מהחסידים דוקא. עד שבאו כמה ראשי ישיבות ליטאיים ששרדו את המלחמה ב"ה, והקימו ישיבות גדולות ואספו אלפי צאצאים של החסידים ועשו

— על הצדיקים ועל החסידים —

מהם בכח פשוט מתנגדים. וזה המצב הזוהר כיום... לא נורא... שיבוא המשיח הוא ימצא ב"ה מאות אלפי יהודים חרדים ובני תורה ובעה"ב טובים וישרים הגאים ביהדותם ושומרים תורה ומצוות. ועוד מליוני יהודים השומרים לכל הפחות פסח, שלא אוכלים חמץ, ויום כיפור צמים וכו' ומלים את בניהם. רק שהקב"ה ירחם עלינו וימחר לנו גאולה שלימה כיום, כי מי יודע מה ילד יום. היום יש לנו ב"ה עם מי לקבל פני משיח. רק שישלח מהר לפדות המחכים לו... (הארכת קצת כי נגעת בנקודה מאד רגישה)".

הג"ר פינחס אברהם מיערס שליט"א, אב"ד האג ובעל שו"ת דברי פנחס, כתב לי: "כך הם קראו לעצמם, ואכן הם מתנגדים לדבר שבקדושה".
הג"ר אליהו שלזינגר שליט"א, אב"ד ורב שכונת גילה ומח"ס שו"ת שואלין ודורשין, כתב לי: "החסידים לא התנגדו לליטאים, רק הוסיפו דרכים נוספות לעבודת ד'. אבל הליטאים התנגדו לדרך החסידות, כי סברו שאין דרכם ראוייה לעבוד את ד' באופן זה, כי דעתם הייתה שרק לימוד התורה הוא הדרך הבלעדית לעבודת ד'".

הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים, כתב לי: "לחסידים אי אפשר לקרוא מתנגדים, שאע"פ שהם באמת פיתחו שיטה חדשה שלא הייתה ידועה אז, אולם לא ניהלו מלחמות עם אף אחד, ולהיפך, הרי ידוע ששיטת הבעש"ט הייתה לקרב אפילו את פשוטי העם ועמי הארץ, ולעודדם, כך שלא יתכן לקרוא להם מתנגדים, שהרי לא התקוטטו עם אף אחד. ודו"ק".

ועיין שם עוד מה שהשיבו גדולי ישראל.

ואמר 'המלאך', הג"ר אברהם דובער לוויין זצ"ל, שמה שנקרא בשם 'מתנגד' אינה מסיבת התנגדותו לחסידים, אלא מפאת דרך עבודתו, שהוא ללחום עם היצה"ר ולהתנגד אליו. מאידך, דרכו של החסיד הוא להתבונן בכך שהגשמיים אינה כלום נגד אור התורה, וממילא מתבטל היצה"ר (ס' החסידות על העליונה ח"א עמ' קו).
אגב, האדמו"ר הזקן בעל התניא זי"ע רצה לקרוא לכל החסידים בשם - "בעלי תשובה". הלא ה'תשובה' אינה רק שישב ויחזור לדרך המוטב לאחר עשיית עבירה, אלא 'התשובה' היא דרך שלמה של עבודת ד', המלמדת כיצד צריכים

לח"ה"ק מלובלין זללה"ה, ועלה בדעת הישמח משה לדייק במאמר הגמרא (כתובות קה, ב): "כל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב ביכורים". שלא אמרו "כל הנותן דורון", אלא "כל המביא", ונמצא שגם המביא, אף שאינו שלו, הוא בכלל המקריב ביכורים. ויהי בואו ללובלין, והגיש את התשורה לרבו, נענה ח"ה"ק מלובלין ואמר: "אני מרגיש ריה ביכורים. ואין זה חידוש, כי חסיד פלוני השולח, והרב משינאווא המביא (הישמח משה כיהן באותה תקופה כרבה של שינאווא) (מרא דעובדא ח"ב עמ' רלג).

המהנה ת"ח מנכסיו

ובנועם אלימלך (פרשת קרח) כתב: ולימד זכות עליהם באמרו לא חמור אחד מהם נשאתי, דהנה כן הוא המהנה תלמידי חכמים וצדיקים מנכסיו, אז ההנאה הזאת תביאהו שלא במהרה הוא חוטא להיות רשע גמור לכפור בתורה חלילה וכו'. וזה שאמר לא חמור וכו', כלומר אני גרמתי להם זאת, שעל ידי שלא לקחתי מהם זה גרמה להם שחטאו, שאם נהניתי מהם היה מגין עליהם זאת לבלתי יחטאו. והיוצא לנו מזה, שעל ידי נתינה לצדיק, נשברים כח הקליפות, ונתקשר בקשר של קיימא עם הצדיק שלא ישיאהו היצר לחטוא בחטא גדול חלילה, ואדרבה יתקדש ע"י הצדיק". והג"ר חיים יוסף דוד ווייס, דומ"ץ קהל יטב לב אנטווערפען, העיר: ידוע שהמהר"ם שיק (העובדא מובא באריכות בדרכי משה החדש), כשראה את דברי הנועם אלימלך הללו, הסכים לקחת פדיון בכדי להטיב עם הנותן (ספר מילי דחסידותא ח"ב עמ' תתקמ).

וכן כ"ק הגה"צ גאב"ד ערלוי זצ"ל אמר: "הבעלזער רב (מהר"א זי"ע) קודם שלקח קוויטלעך ופדיונות היה אומר הגמ' בברכות (פג, ב) בעניין המהנה ת"ח מנכסיו (בית סופריהם, אב תשס"ב, עמ' יח. ספר בקדושתו של אהרן ח"א עמ' קצח).

על הצדיקים ועל החסידים

תמיד לעלות בעבודת השם, ואין להסתפק במדרגה בה מצויים עתה. לבסוף, לא קרא לחסידים "בעלי תשובה" רק בגלל הפחד מתגובת המתנגדים: אם ישמעו שחסיד מכנה את עצמו בעל תשובה, בוודאי יחשבו – "מי יודע איזה ענייני עבירה כבר עשה חסיד זה בטרם חזר בתשובה..." וליקוטי סיפורי התועדויות לרב מנחם זאב גרינגלאס עמ' 275. ומובא בספר החסידות על העליונה ח"ב עמ' קסג-קסד).

כשהצדיק נהנה ממתנת איש פשוט - יש לו התרוממות

בענין התועלת שיש למי שמהנה את הצדיקים, מצינו דברים נפלאים בספר אוהב ישראל (ריש פרשת תרומה): "שעל ידי שאתם הצדיקים 'תקחו מאתם' היינו המוני העם, 'זהב וכסף' היינו בזה שנתנים הצדיקים מהמוני העם, שמקבלים מהם זהב וכסף ושאר דברים גשמיים הנצרכים להם, יהיה להמוני עם גם כן עלייה והתרוממות, הגם שאין להם נדבת לב המהור נדבה רוחנית רק נדבה גשמית זהב וכסף וכדומה, עכ"ז על ידי שהם מייחדים ומקשרים עצמם לצדיקים שבדור, ומהנים אותם במה שיש יכולת בידם, אז גם הם יתקשרו ויתעטפו בנדבת הצדיקים בלבם המהור שהוא כולו רוחנית, ויתעלו ברום המעלות קודש קדשים, ויהיו דבוקים יחד הכנסת ישראל בהש"ת עם צדיקי הדור, וכיה"ר אמין" (מובא בספר מפי ספרים וסופרים עה"ת - במדבר עמ' רפח).

מהיכן יודע הצדיק שתפילתו תתקבל

על הפסוק (תהלים מ, י) "בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלה", פירש הרה"ק רבי צבי הירש מרימנוב זי"ע, דהנה בני אדם שבאים אל הצדיק ונותנים כסף להצדיק, וקשה איך יוכל הצדיק לקבל כסף מהם, וכי מהיכן יודע הצדיק שתפילתו תתקבל ויעשה להם טובה ויפעול ישועה עבורם. אמנם נראה שהצדיק בשעה שמקבל את הכסף מיהודי, אז הצדיק מקבל עליו להרבות בתפילה ובתחנונים עבורו, ועל סמך זה יוכל לקבל את הכסף. וזהו כוונת הכתוב "בשרתי צדק בקהל רב", שהצדיק מבשר לקהל רב שיפעול עבורם ישועות, ואיך יעשה כזאת וכי מהיכן יודע שאמנם יפעול להם טובה, ולזה מסיים ואמר "הנה שפתי לא אכלה", שהצדיק מקבל על עצמו שלא יכלה שפתיו בתפילה, וירבה להעתיר ולהתפלל עבור אחינו בני ישראל, עד שבעל כרחך יקיימו בקשת הצדיק מן השמים (ודבר נורא מביא בספר שם משמואל [פר' ויקהל]: "ראיתי כד הוינא טליא מכתב הרב הקדוש רבי אהרן מטשערנאבל זצלה"ה שנתן ביד שלוחו לחזור בערי ישראל לקבץ ממון, וכך כתב: "לא ממון אני צריך, כי הכסף בביתי מצוי כאבנים, אלא שאני צריך להעלות תפילת ישראל לאביהן שבשמים, ולדבר הזה נצרך לי כסף מקבוץ מכל ישראל", עכת"ד המכתב).

והנה דבר תורה זה שמע הרה"ק בעל ייטב לב זללה"ה מפי קדשו, בעת אשר היה מנהגו בקודש לנסוע בימי הקיץ לעמוד ולהשגיח בעת קצירת החיטים למצות מצוה,

ופעם אחת קודם שחזר לביתו מקציר החיטים*, עיקם את הדרך ונסע דרך רימנוב ושבת בצלו בשבת קודש, ובעת עריכת השולחן אמר תורה זו.

— על הצדיקים ועל החסידים —

* הגמרא בפסחים (לג, א) דנה בנתינת תרומה לכהנים, מביאה את הפסוק (דברים יח, ד) "תתן לו", ודורשת "תתן לו ולא אורו", כלומר חייבים לתת לכהן אוכל הראוי לאכילה, ולא דבר אסור שהוא מיד חייב להסיק. למשל, חיטה המחוברת לארץ שהחמיצה.

אבל איך המחובר בא לידי חימוץ, שהרי אין לך תבואה שלא נפלו עליה מים במחובר? בשו"ת הרשב"א (ז, כ), נשאל על כך, והשיב: "שנתבשל לגמרי במחובר, ואינה צריכה כלל ליניקה. וכל שנתיבש לגמרי במחובר כמאן דמנחא בכדא דמיא (ודומה לדבר המונח בכד) ומקבלת חימוץ אם ירדו עליה גשמים".

ונפסק כהרשב"א בשולחן ערוך (או"ח תסז, ה): "דגן שבמחובר שנתיבש לגמרי ואינו צריך ליניקה כמאן דמנח בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים". המשנה ברורה (שם ס"ק יז-יח) מסביר שכל זה אם יש גשמים מרובים, אבל על ידי זליפה מועטת שירדה על השיבולים לא חוששים. ובכל זאת, הוא מביא בשם החיי אדם שעקב טעם הרשב"א "נוהגים החרדים שיהיו כל המצות שלהן משומרים משעת קצירה, דלפעמים מניחין לייבשן במחובר יותר מדאי, מפני שאין להם פנאי לקצור, וזו שקורין שמורה, קוצרין אותן בעוד שהן לחין קצת" (המ"ב גם מזכיר מנהג זה על שו"ע או"ח תנג, ד. ובביאור הלכה שם).

כמה שבועות לפני מבצע צוק איתן, מבצע צבאי של צה"ל ברצועת עזה בתמוז-אב תשע"ד, קבוצה מועד הכשרות של העדה החרדית הגיעה לקיבוץ סופה בעוטף עזה, לקצור חיטה לשם מצות מצה. עקב הגשם שירד השנה לפני חג השבועות נפסלו ע"י הבד"ץ הרבה שדות חיטה שרגילים לקחת משם מידי שנה למצות מצוה ונוצר מחסור בחיטים למצות ובפרט שהשנה שלאחריה היא שנת שמיטה והיה צריך לקצור לשנתיים, על כן החליטו להרחיק נדוד ולאחר שדות חיטים ירוקים אפילו עד למקומות מרוחקים. משגיחי הבד"ץ חירפו את נפשם ושהו בשבועות אלו באיזור עוטף עזה כגון בקיבוצים סופה וצאלים, ועוד. כדי לנהוג כשיטת הרשב"א, כבר קצרו את החיטה והשדה היה ריק.

בזמן צוק איתן, 13 מחבלים יצאו ממנהרה שחפרו מעזה בתוך השדה הזה בקיבוץ

ובעת שנסע לביתו סיפר לזקינו הרה"ק הישמח משה את התורה אשר שמעה אזנו מפ"ק, ומרן היש"מ נתפעל מזה מאוד, ואמר, כי עתה חוזר לו מנחנו בקודש של הרבי ר' הערש לבקש סכומים אדירים מאנשים אשר צבאו על דלתות ביתו להיפקד בדבר ישועה ורחמים תמורת הישועה, שכמה מצדיקי דורו התנגדו לדרכו, אבל עתה שמעיד על עצמו שכוחו גדול כל כך שלא יחזור תפלתו ריקם, על סמך זה בודאי מותר לו לקבל כסף (מפיהם ומפי כתבם, בשם כ"ק אדמו"ר מטהש זצ"ל, ששמע מרביה"ק מסאטמאר זי"ע).

כלל כעין זה מובא בספה"ק אגרא דפרקא (אות ז) בשם החוזה מלובלין זי"ע, הטעם על מה שלוקחין פדיון נפש ממון להתפלל בעד בני ישראל, דהענין שאם ישאלו למעלה מי הוא זה שיוכל לומר זכיתי לבי להתפלל גם בעד חבירו, על זה יאמר הצדיק דשכיר הוא ובא בשכרו, ששכרו ונתן לו מעות להתפלל בעדו, וצריך למלאות השליחות על מה ששכרו אותו, עיי"ש. ובספר חסידים (פי' רמא) רמז בזה הכתוב (תהלים עב, טו) ויתן לו מזהב שבא, כשנותנים ממון אל הצדיק, אז ויתפלל בעדו תמיד כל היום (מובא בספר פרדס הצדיקים – קברי צדיקים פולין א, עמ' שכו-שכו והערות ח-ט).

פדיון על התפילה

כ"ק אדמו"ר ברך משה מסאטמאר זי"ע הסביר: כתב בנועם אלימלך (ליקוטי שושנה) לפרש דברי חכמים וחידותם (שבועות לט, א) כל ישראל ערבין זה לזה, כי האדם יש לו להתפלל תמיד בעד חבירו, כי לעצמו אין יכול לפעול כל כך, כמאמרם (ברכות ה, ב) אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, אבל כשכל אחד מתפלל בעד חבירו זה פועל לזה חפצו וזה לזה עד שכולם נענים, וזהו שאמרו ישראל ערבים זה לזה, פי' עריבין משלון מתיקות, שממתיקין זה לזה בתפילתם, שמתפללים כל אחד בעד חבירו ועל ידי זה הם נענים, עכדה"ק.

— על הצדיקים ועל החסידים —

סופה, אבל לתמיהתם, הכל היה ריק ולא היתה חיטה להסתתר בתוכה! הם חזרו למנהרה כדי לחזור לעזה אבל היה מאוחר מדי, והם אותרו על ידי צה"ל, שכבר ירה עליהם טיל, חלק נהרגו וחלק נפצעו, וב"ה בזכות תשובת הרשב"א ניצלו יהודים רבים.

שומר מצה (שאוכלים בפסח) לא ידע דבר רע!

אמנם לעומתם זה מצינו כי התפילה בעד אחרים לאו כל אדם ראוי לכך, וכמו שהביא באגרא דפרקא (אות ז) בשם רבינו הקדוש מלובלין זי"ע בטעם המנהג בבוא איש ישראל אל הצדיק ומבקש ממנו שיתפלל אל השי"ת בעד חבירו הנה יחשב לעזות ח"ו, באמור לו למה חבירך אינו מתפלל בעצמו, על כרחך מחמת רוח יתירה שבך שאתה הגון בעיניך מחבירך להתפלל לפני בוראך, על כן העצה היעוצה ליקח איזה שכר על זה, והוא תשובה בפני המקטרג, בשביל זה אני מתפלל שאני שליח ששילמו משכורתי ומחויב אני לעשות שליחותי, עכ"ד (ברך משה – במדבר עמ' קה).

ובהקדמת שו"ת חקל יצחק מסופר שהרה"ק בעל אמרי יוסף מספינקא זי"ע, ביקר בעיר אחת והמוני יהודים באו להתברך מפיו ונתנו לו פדיונות. לאחר מכן נערכה סעודה גדולה לכבודו והוא בירך ברכת המזון. כשהגיע למלים "ונא אל תצריכנו..." לידי מתנת בשר ודם", שמע זאת אחד הנוכחים שעמד מאחרי כסאו ותמה בלבו: הרי כל פרנסת הרבי באה לו ממתנת בשר ודם, כיצד יכול הוא איפוא לבקש בקשה זו?!

סיים הרבי לברך ופנה לאותו אדם ואמר לו: "ראה נא, בא לפני אדם ושומט את בקשתו ומצוקתו ומוסר לידי פדיון, מה ביכולתי לעשות? אני מתפלל עבורו ומתחנן לישועתו. פעמים, געורים לי מן השמים והרווחתי את כספי בדיון, פעמים, שאין אני מצליח לבטל את הגזירה, ואז הכסף שבידי הוא בגדר מתנה. ופעמים, שהישועה מתממהת לבוא, ויש צורך בתפילות רבות ובדמעות, ועד שהאיש נושע הרי הכסף שבידי הוא כעין הלואה. ועל כך אני מתפלל לד': אנא, אל תצריכני לידי מתנת בשר ודם כשלא אצליח חלילה לפעול את הישועה, ואף לא לידי הלואתם כשהישועה התממהת, אלא עזור לי לפעול מיד את הישועה הנדרשת...

הסכם יששכר וזבולון

ועוד כתב בספר אוצר פלאות התורה (במדבר עמ' כב-כה): בספר דברי תורה (מהדורא ד אות פג) כתב עוד דבר פלא ששמע "בשם צדיקי וקדושי אחד מדבר זי"ע [מרוסיא], אשר 'לגרמיה הוא דאמר ברוב ענוותנותו ז"ל, שמה שנותנים קוויטל לצדיק, אין הוא רק בדרך בקשה גרידא, אלא תביעה חזקה היא. שהרי אנו תובעים מאת הצדיק את המגיע לנו ביושר, כי אנחנו שותפים עמו באופן 'יששכר וזבולון', וכאשר הצדיק עוסק לשמח בעבודתו, נמצא שהמחזיק בידו מצליח בכל עסקיו ובכריות גופא, הוא וביתו בכל מפעליו. ובשחר מה'זבולון' הצלחה בעולם הה, סימן הוא שה'יששכר' אינו עוסק

לשמה בתורה ועבודה כראוי. על כן כשהשעה דוחקת באים אל הצדיק בטענה שיש לו מחסור בבריאות הגוף ובפרנסה ושאר עגמת נפש חלילה, וכאילו אומרים להצדיק חוב יש לי עליך, שחסרו לי כל הדברים האלה ובזכותך קייתי להיוושע, והגם שהחזקתיך מכל מקום חסרו אלו צרכיי עד הנה. וכיון שאין רוצים לתבוע זאת בפה "לאשר בושים לומר זאת להצדיק האדמו"ר בפירוש, על כן מראין לו בהקוטל בדרך כבוד, והוא יבין את אשר לפניו, ודי למבין מדעתו".

ויתכן שגם דבריו אלו נותנים טעם לשבח על ענין נתינת הפדיון, שבזה הרי מרמזים להצדיק את מה שמחזיקים ותומכים בו תמיד.

וציין לי על זה כ"ק אדמו"ר ממנוקאטש שליט"א במכתבו אלי ביום כה שבט תשע"ט, שגם הצדיק בעצמו מתכוון לדבר זה כשהוא נוטל את הפדיון מן האדם, והוא מבקש מאבינו בשמים, "שמטעם הפדיון צריך הבורא יתברך שמו להושיע, חוץ מן התפילה ובקשת הצדיק", עכ"ל ספר אוצר פלאות התורה.

ופ"א כ"ק אדמו"ר רבי יוחנן מראחמיסטריווקא זי"ע אמר בלשונו הקדוש הענין מה שנוהגין החסידים כשבאים להצדיק נותנין לו פתקא, ובו ירשם בקשתם וחסרונם מה שחסר להם בפרנסה ובכריאתם וכדו'. ואמר שהענין הוא כך, כאשר זה יששכר זבולון עשו שותפות ביניהם כדכתיב זבולון על חוף ימים ישכון ועוסק תמיד במסחרים שונים ונוסע תמיד ממקום למקום ותמיד הוא נע ונד בדרך ואין לו שום מנוחה בדרך התגרים, ויששכר יושב באהלים תמיד באהלים של תורה ולמד ועבד להשי"ת זבולון נותן לו פרנסתו תמיד וכל מחסורו, נמצא כי בזכות התורה של יששכר זבולון מצליח בדרכו ובמסחרו כמאמר הכתוב שמת זבולון בצאתך הפי' הוא כך, זבולון אתה תוכל לשמח תמיד בצאתך לדרך לעשות איזה מסחרים כי בוודאי תצליח, וזה הוא מחמת שיששכר באחליך ובזכות התורה שאחריך לומד בהרחבת הדעת שאתה נותן לו כל הצטרכותו בוודאי תצליח. נמצא מזה באם ח"ו שזבולון לא מצליח במסחריו אוי מי חייב בדבר הזה, בוודאי יששכר חייב בזה, כי זבולון עוסק במסחרו באין שום התרשלות וכלא שום פניות מפני שהוא תמיד נע ונד ומוכרח להיות שעבודתו תמימה, ומפני מה לא הצליח מסתמא אחיו הצדיק לא עסק בתורה ועבודה כמו שצריך להיות ולא עבד להבורא ית"ש בכל לבו, ובכן אינו יכול להשפיע לאחיו הפשוט הצלחה וד"ל. כן דרך חסידים שנותנים להצדיק להרבי שלהם מעות די פרנסתו, והצדיק מחויב להשפיע להם בזכות זה שיוכל הצדיק לעבוד להבורא ב"ה בהרחבת הדעת כל טוב שכל יחסר להם

שום דבר הן בבריאתם והן בפרנסתם וכדו' רק אם חסר להם כל זה, אז באים להצדיק ונותנים לו פתקא ובו נרשם כל הצמרכותם ובוה מראים להצדיק שלא עבד עבודתו להבורא בשלימות ומחמת זה לו יכול להשפיע להם כל טוב בכדי שישוב הצדיק בתשובה שלמה להבורא בכל לבו, וזאת היא הענין מפתקא שנותנים להצדיק וד"ל (ספר היחס ממשננוביל ורוזין עמ' לה. באהלי צדיקים עמ' תנו-תנו. וע"ע בספר באהלי צדיקים עמ' תצט-תקלב. ובספר מילי דחסידותא ח"ב עמ' תתקלד-תתקמ. ששני הספרים מביאים חלק מהמקורות למעלה ועוד מקורות רבים בענין. ובספר אהלי צדיקים, יש גם סיפורים רבים בענין. ועיין בספר מפי ספרים וסופרים הע"ת במדבר עמ' כ-כג שמביא הרבה מהמקורות האלה. והג"ר גמליאל הכהן רבינובין שליט"א, מח"ס גם אני אורך, מסר לי הספר הנפלא דרכי ההתקשרות חלק ב, שאסף גורן של עניני פדיון [פרק למ], וגם הרבה מקורות שהבאתי למעלה).

צורך בפדיון

פעם כשהיה חגה"ק בעל אמרי נועם זצ"ל בצאנו לשבת, בא אחד בשעת עריכת השולחן להזכיר עצמו לפני כ"ק אדמו"ר דברי חיים מצאנז זי"ע.* אמר כ"ק אדמו"ר זי"ע להאמרי נועם זצ"ל: הוא בא תמיד בשבת למען לא יצטרך ליתן לי מעות, וגמלא (אשה אחת מתושבי צאנז) נתנה לי זהוב אחד לפני ארבעה שבועות ועדיין אני זוכרה (י"ג אורות ח"א עמ' צב).

וסיפר הג"ר משה אריה פריינד, גאב"ד העדה החרדית: הרה"ק משינאווא אמר, כי כשמקבלים פתקא ופדיון, יש לבדוק את סך הפדיון, וכשרואים שבעבר נתן הלה סכום פחות מזה, משתתפים בשמחתו על שהתרחבה פרנסתו, עד כי באפשרותו לתת סכום יותר גדול. ולעומת זאת, כשרואים שבעבר נתן הלה סכום גדול מזה, משתתפים בצער על כי התמעטה פרנסתו, ושופכים שיח ותפילה לבורא עולם, כי יחזור להרחיב גבולו, שיוכל לתת כפי שנתן בעבר (מרא דעובדא ח"ב עמ' קיז).

— על הצדיקים ועל החסידים —

* באופו כללי, כ"ק אדמו"ר דברי חיים מצאנז זי"ע היה מקבל קוויטלעך בין מנחה למעריב (חמדה גנוזה עמ' ע). ויש אומרים שכ"ק אדמו"ר דברי חיים מצאנז זי"ע קיבל קוויטלעך לפני מנחה, וי"א לפני מעריב, ולפי"ז משמע שלא היה זמן כל כך קבוע (ספר דרכי חיים החדש נא הערה קז).

והג"ר אלימלך אשכנזי זצ"ל, גאב"ד דק"ק סאן פאלא בראזיל, ואח"כ דק"ק מעלבארן אוסטראליע ובאחרית ימיו אבדק"ק חוות דעת סי-געייט נ"י, אמר: סיפר הנה"צ רבי יואל אשכנזי זצ"ל אב"ד יאס, שפעם נסע עם אביו הרה"צ ר' יחיאל זצ"ל אל הרה"ק מסאסוב, ובני העיר שלחו עמהם הרבה קוויטלעך עם פדיונות למסרו להרה"ק, והיה שם עני אחד ששלח קוויטל בלי פדיון, והיה כאשר הגיעו אל הרה"ק הניחו על שולחנו כל הפתקאות יחד, ואח"כ כל הפדיונות יחד, הרה"ק קרא כל קוויטל וקוויטל, אבל כאשר הגיע להקוויטל של אותו העני פנה לר' יחיאל ואמר "נו, פרוטה", שהרגיש שההוא לא שלח פדיון, השיב ר' יחיאל "עני" היינו שלא היה מעות לפדיון, אמר לו הרה"ק שיתן מכיסו פרוטה ורק אח"כ קרא את הקוויטל (גנוי המלך עמ' רמ-רמא הערה לג).

ויש עוד להזכיר, שכ"ק אדמו"ר ברוך משה מסאטמאר זי"ע סיפר, שפעם אחת עבר זמן מה שלא נסע הקדושת יום טוב לצאנו, וכאשר הגיע לצאנו שאלו רביה"ק מצאנו על פשר מניעת ביאתו זה זמן זמנים טובא, ענה הקדושת יו"ט: "לא אכחד מאדוני כי הנסיעה לצאנו עולה לי ברמים מרובים, מהוצאות הדרך, ודמי כתיבת הפיתקא להמשב"ק, והפדיון נפש לרבינו, והעמדת יין על השולחן הטהור, והיות שאין בירי לפורטה על כן נמנעתי מלבוא עד עתה". שמע הדברי חיים את דבריו הכנים, עמד וקבע לו מועדים וזמנים כדלהלן: ביאתו לצאנו יהיה פעם אחת בכל ארבעה שבועות, יין יעמיד רק פעם אחת בשני חודשים, ופיתקא ופדיון נפש יתן פעם אחת בשש חודשים (עטרת ברוך עמ' קנו הערה סט).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* הג"ר סיני הלברשטאם זצ"ל, אבד"ק זמיגראד, סיפר על זקינו כ"ק אדמו"ר דברי חיים מצאנז זי"ע: גיסי הח"ק ר' משה ליבלי מסטריזאוו ז"ל אשר נפטר בוויען בעת המלחמה הגדולה, היה לן לפעמים אצל אא"ז [הדברי חיים זי"ע], כי בכל לילה היה לו אצלו א' מנכדיו. פעם אחר חצות הלילה, היה בחוץ קור עז ורוח סערה, ואא"ז ישב אז אצל השולחן ולמד, ובתוך כך הלך אא"ז ופתח החלון, ושמע גיסי הנ"ל איך שאא"ז שאל לאחד מאין אתם, והשיב לו, פון יענעם עולם (מעולם העליון), ושאל לו מה בקשתו, ואמר שרוצה ליתן קוויטל, ולקח אא"ז הקוויטל וסגר בחזרה את החלון, וישב שוב אצל השולחן וקרא הקוויטל. ומחמת

והרה"צ רבי בונם יואל טויסיג ממטרסדורף שליט"א סיפר: שמעתי שהאדמו"ר רבי מרדכי חיים (רבי מוטל) סלונים זי"ע הגיש פעם קוויטל בלא פדיון להאדמו"ר רבי אהרן רוקח מבעלזא זי"ע, והאדמו"ר הרגיש בכך ואמר לו: הא לכם מעות עבור פדיון כי צריכים לתת גם פדיון עם הקוויטל (תפארת בנים ח"ב עמ' פט). ספר בקדושתו של אהרן ח"א עמ' תק).

פדיון גדול יותר בישועה התלויה בדעת אחרים

כאשר הגיעה שעתו של החסיד רבי ליטמן ברטלר ז"ל להתגיים לצבא, שלח את אחיו שישע לכ"ק סב"ק אהבת ישראל זי"ע ויזכיר עצמו לפניו לטובה, ביקש ממנו הסב"ק פדיון נפש בסך 36 גילדען ובירכו, ואכן הצליח להשתחרר מהם. לאחר כשנה נפל אחיו הר"ר שמואל ברטלר למיטת חליו, ובא להתברך מפי הסב"ק, אך אז ביקש ממנו פדיון נפש בסך 18 גראצער בלבר, והוסיף ואמר לו: "אל תתמה שאצל אחיך ביקשתי סכום גדול יותר, כי אז היה ה'עסק' עם רשעים בעלי בחירה, כעת צריך לפעול ישועה אצל הקב"ה בעל הרחמים, וממילא הדבר קל יותר (מפי ספרים וסופרים עה"ת – שמות עמ' עה, שצט"ת).

פדיון הכנסה קרי ליה

בספה"ק אוהב ישראל (פר' פנחס, עה"פ אשר יוצאם ואשר יביאם) כתב: "מי שנותן מעות להצדיקים ולהתלמידי חכמים, הך הוצאה, הכנסה קרי ליה, כי על ידי זה הצדיק מתפלל עבורו ומזכירו לטובה לפני השי"ת ברוך הוא וברוך שמו, וממשיך עליו רחמים וחסדים טובים בעל עניני עסקיו ובכל הצטרבותיו, כיד ד' הטובה עליו". ועיין עוד באגרת הקודש מהרה"ק רבי אלעזר מליזענסק זי"ע בסוף ספה"ק נועם אלימלך כתב: "ואם תרצה לומר אם הצדיקים שונאי בצע מדוע לוקחים ממון מבני

— על הצדיקים ועל החסידים —

שרצה גיסי לראות מה שנכתב שם, הלך מאחורי אא"ז להביט, והבין זאת אא"ז, וכיסה בידו הקדושה את הקוויטל. והיה במחשבתו של גיסי שבוודאי יניח הקוויטל לתוך בגדו וישתדל אח"כ לראותו, אבל תיכף שגמר לקרות הקוויטל שרף אותו אצל האסטאטשיק (תנור החורף) (חמדה גנוזה עמ' קסא-קסב).

אדם, אף אם היו נותנים להם כל היום, אהובי אחי יש לי בזה כמה טעמים כמוסים, אשר אי אפשר להעלותם על הכתב, אך הפשוט הוא גם כן אמת, שמעולם אין מניחין ממון בקופסא, ולא לן אצלם אף לילה אחת הממון, רק מוציאים אותם לצורך עניי ישראל ולצורך בתולת ישראל להשיאם וכו', או שנותנין ממון לפדיון שבויים, ומחזיקים לומדי תורה שאין משגיחין עליהם אחרים להחזיקה וכו'. וזה פירוש הפסוק (משלי יא, כא) יד ליד לא ינקה רע, רצה לומר כשלוקח מיד ונותן ליד אחר, עושה טובה לזה שלוקח ממנו, שהרע המקטרג עליו למעלה לא ינקה אותו מנכסיו, מלשון פלוני יצא נקי מנכסיו וכו' (פסחים כב, ב), "ע"ש (מובא בספר פרדס הצדיקים - קברי צדיקים, פולין א עמ' רנב הערה סו).

החילוק בין אדמו"ר ורבנים

פעם איקלע הרה"ק בעל האהבת ישראל מוויזניץ זי"ע לשהות בעיר בסניאטין שבגאליציה, והגיעו אליו אלפי תושבי המקום בהמוניהם עם קוויטלאך ופדיונות. כשנפגש עם רב העיר הגאון רבי אברהם מנדל שטיינברג זצ"ל בעל המחזה אברהם (לימים כיהן פאר כאב"ד בראד) שאלו הגאון בדרך צחות, הרי צריך להיות שונא בצע ואיך יקבל במאור פנים אלפי הפדיונות, נענה הסב"ק לעומתו ואמר: הרבנים הם אלו הצריכים להיות שונאי בצע ולא האדמו"רי"ם, ומקרא מלא דיבר הכתוב (שמות יח, כא) "אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שונאי בצע", אנשי חיל אלו האדמו"רי"ם שיש להם גדודי גדודי חסידים הדומים לצבא חיילים, הם צריכים להיות "יראי אלקים", אבל "אנשי אמת" אלו הדיינים ומורי הוראות בישראל הפוסקים דין אמת לאמיתה של תורה, הם יהיו "שונאי בצע"... (מפי ספרים וסופרים פרקי אבות פ"א פניני חסידות הערה קטז).

צדיקים שהתנגדו לקבל פדיונות

למרות כל זה, הג"ר אליעזר דוד פרידמן שליט"א, רבי דבי מדרשא דחסידו בעלזא בלונדון, כתב: יש צדיקים שהתנגדו לקבל פדיונות, וכגון הרה"ק בעל החדושי הרי"ם מגור זי"ע שלא הסכים לקבל מעות מידי החסידים, וכן נהג אחריו נכדו הרה"ק בעל השפת אמת מגור זי"ע שהתנגד בכל תוקף ליהנות מכספי החסידים [בטרם קיבל על עצמו את עול ההנהגה שימש כרב ואב"ד בעיירה גור, והתפרנס מהמשכורת שקיבל

מהקהילה, אך כאשר התעטר באדמו"רות התפטר מהרבנות, באומרו שאין בידו לשמש כרב וכאדמו"ר גם יחד (ועל אף שזקינו החידושי הרי"ם שימש בשני תפקידים גם יחד, סבר שהוא אינו יכול לשאת את המשא הזה על כפתיו), ואת מטה לחמו הרוויח בצמצום מחנות שניהלה הרבנית במכירת מוצרי טאבאק, ותקופות מסוימות אף שרר דוחק גדול בביתו נאווה קודש], פעם נפל אחד מילדיו למשכב, מיד פנה השפ"א ושאל את זוגתו אם קיבלה מתנה מאיש, כי יתכן שעל כן באה עליהם הצרה הזאת. כדרכו נהג אחריו בנו הרה"ק בעל האמרי אמת זי"ע שהתפרנס משותפות שהיתה לו בחנות ספרים, וכן נכדו הרה"ק בעל הבית ישראל זי"ע היה שותף [בפולין] בחנות של דגים, ואחיו הרה"ק בעל הלב שמחה זי"ע עסק בפולין במכירת יין, ובארץ ישראל קנה ומכר נכסי דלא נידי. פעם הביא יהודי מתנה להאמרי אמת, והפציר בו שיקבלה ממנו, אולם הרבי סירב, נענה האיש ואמר: "ס'גייט מיר אין לעבען, שהרבי יקח ממני את המתנה [-הדבר תלוי בחיי נפשי שיטול הרבי המתנה ממני, וכך מבטאים באידיש דבר שעזו הרצון לעשותו], השיב לו הרבי באותה מטבע: "ס'גייט מיר אין לעבען שלא אמול, שהרי 'שונא מתנות יחיה'..."*

(מפי ספרים וסופרים עה"ת ח"א עמ' קמ-קמא, ח"ב עמ' רסז).

על הצדיקים ועל החסידים

* אגב, בחידושי החת"ס (חולין מד, ב) הקשה איך קבעו חז"ל מצות משלוח מנות איש לרעהו, הלא "שונא מתנות יחיה"?

ונאמרו בזה שני תירוצים:

א', מזכה את חבירו - בספר מועדים וזמנים (ח"ב סי' קפו בהגה), הג"ר משה שטרנבוך שליט"א הסתפק במצות משלוח מנות אם אינו מחזיר בחזרה, אי יש בזה משום שונא מתנות יחיה, דאולי יחסר לו הסגולה לאריכות ימים במה שאינו מחזיר משלוח מנות (ויצויין שבספר פסקי תשובה סי' קמז הביא מספר החיים להגר"ש קלוגר סי' תרצה, דלפי מנהגו במשלוח מנות שכל השולח מנות לחברו, חברו חוזר ושולח לו, א"כ אם אין חבירו חוזר ושולח לו אולי יכול לתבעו בדינינו, עיי"ש מש"כ בזה).

וכתב במועדים וזמנים דהא דשונא מתנות יחיה, היינו משום שעל ידי המתנות מנכין לאדם מזכיותיו טפי ממה שמנכין בזה שמרויח במעשה ידיו, ולכן יש להתרחק ממתנות שיזכה בזה לאריכות ימים טפי, אבל במקום שמזכה חבירו

— על הצדיקים ועל החסידים —

במצוה דכל המרבה במשלוח מנות משובח דמקיים מצוה טפי וכמבואר ברמב"ם (סוף הלכות מגילה), והמקבל מגלגל בקבלתו זכות לחבירו כה"ג אין מנכין לזכיותיו רק נוסף לו בזה זכות, עיי"ש.

ב', אין "שונא מתנות יחיה" במצוות - מובא בשם האדמו"ר מבלאז'וב שתמה על קושיית החת"ס דהרי במצוה ודאי לא שייך ענין זה שהרי מצות מתנות כהונה מדאורייתא, ושומר מצוה לא ידע דבר רע.

ובספר ויהי בנסוע להג"ר משה סופר שליט"א, מאברכי הכולל באבוב באנטווערפן (ועמ' תרז), כתב שאולי בזה יש להסביר מה שהביא בשו"ת שרגא המאיר (וג, צ): "שמעתי כמה פעמים מאת כ"ק אדמו"ר [בעל בית ישראל] מגור בעת שנתתי לו במתנה הספרים שלי, ואמר בספרים לא שייך שונא מתנות יחיה, אבל לא אמר הטעם", עכ"ד. ולפי הנ"ל י"ל דבספרים כיון שלומד בהם הוי בגדר מצוה וממילא במצוה לא שייך העניין דשונא מתנות יחיה.

ובשו"ת חיים שאל (סע' עד אות מב) שנסתפק באחד שהיה לו ספר תורה ורוצה למכור כדי לישא אשה, והיה עשיר אחד ירא ד' שאמר לו אל תמכור, ואני אתן לך מעות לישא אשה, והלא טוען איני רוצה לקבל מתנה דכתיב שונא מתנות יחיה, וכתב דלא שייך בקבלת צדקה שונא מתנות יחיה, דכיון דשכר הנותן צדקה הוא גדול מאוד כמו דמבואר (ויק"ר לד, י) דיותר מה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית, א"כ ליכא למיחש להו, עיי"ש ווראיתי עוד שני טעמים שניתנו למה שונא מתנות יחיה. הרמב"ם בסוף הל' זכיה ומתנה כותב: "הצדיקים הגמורים ואנשי מעשה לא יקבלו מתנה מאדם אלא בוטחים בד' ולא בנדיבים". והגאון מטשעבין מביא מסמ"ע סי' רמט סק"ד מטעם כיוון דמקבל ממנו שוב לא יוכל להוכיח אותו אם יצטרך. וכמובן שניהם אינם שייכים למצוות משלוח מנות בפורים).

ושנה אחת ביום הפורים, רבי עמרם בלויא הופיע בביתו של הגרי"ז זצ"ל, הרב מבריסק, כשמשלוח מנות בידו. היה זה כחלוף דקות ספורות מעת שקיעת החמה. הגרי"ז זצ"ל הוציא את שעונו, הציץ בו, ואז הפטיר: "נו, בדוחק עוד ייתן עתה לקבל את משלוח המנות, אולם לאחר השקיעה מתנות איני מקבל!" והגרי"ז זצ"ל לא קיבל מתנה מהרב חיים סלמון אחר השקיעה של השבע ברכות האחרון של

ועוד מובא בספר משמחי לב וז"ל: שמעתי מאדמו"ר הרב הצדיק הקדוש רבי העניך אב"ד אלעסק, בשם חותנו הרב הצדיק הקדוש מופת הדור רבי שלום מבעלזא, ששאלו אותו המקורבים: למה כשבאים אליו אנשים לאיזה רפואה וישועה, אינו מצוה ליתן לו הרבה מעות, כמו מנהג שאר צדיקים שיחיו? והשיב: מצינו במגילת אסתר (ב, טו): "ובהגיע תור אסתר בת אביהיל דוד מרדכי... לא ביקשה דבר", "אסתר" מרמז על הצדיק שאינו מבקש מעות, ועל ידי זה: "ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה" (לדור ודור – מערכת בית צאנו עמ' לה).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

אחד מבניו, מפני שכבר אינו חתן ומעתה הוא מתנה בעלמא שעליה נאמר "שונא מתנות יחיה" (ספר הרב מבריסק ח"ד עמ' 403-404).

אמנם הגר"ח קניבסקי שליט"א נשאל: מי ששלחו לו משלוח מנות בפורים והגיע לידו רק בלילה – אחרי פורים, הרי כתוב 'שונא מתנות יחיה', והיות שכבר אינו פורים – אינו רוצה לקבל מתנה, האם יקח את זה או לא? והשיב: אם שלח את זה מבעוד יום יכול לקחת את זה (ובסוף הוסיף הגר"ח ק' ש'צריך' לקחת) (הנהגות רבינו לרב בנימין קירשנער עמ' קעו).

* בספר אז יאמרו הע"ת (עמ' רכז-רכח), כתב הג"ר יצחק אהרן גאלדברגר דומ"ץ דחסידי פאפא: ידוע מה שאיתא בספרים, על מה שהובא בדעת זקנים בשם המדרש (בפרשת בשלח) שהים נחלק לכלל ישראל לשנים עשר קרעים, והיה לכל שבט ושבט שביל לבדו לעבור בו את הים, ומ"מ בחומות הים היו בין כל אחד ואחד כעין חלונות, והיו מדברים זה עם זה, וזה היה אחד מהניסים בים. וזה בא לרמז למה שאמרנו, דאף על גב דלכל אחד יש דרך אחרת בעבודת ד' מ"מ צריך שיהיה ביניהם אהבה לדבר זה עם זה.

וכן שמעתי כמה פעמים מאדמו"ר הגה"ק [יחי יוסף] מפאפא זצ"ל דהובא במדרש שבין השבילים של כל שבט היתה מחיצה ביניהם והמחיצה היתה עשויה ממים זכים ובהירים, שכל אחד היה יכול לראות את בני השבט האחר דרך המחיצה, רומז לזה דצריך על כל פנים לראות את חבירו פנים אל פנים בידידות. והנה מצות קרבן פסח היתה המצוה הראשונה שנצטוו בה ישראל ברבים, וכמו שכתבו המפרשים על דברי רש"י ריש בראשית שכתב שהמצוה הראשונה היתה

למה יש אדמורי"ם שכרסם גדולה?

המשכילים היו אומרים בלעג על האדמורי"ם, שכרסם גדולה מחמת צרות ישראל, והם לגנאי נתכוונו, ואמרו שכאשר יש לו לאדם צרה בתוך ביתו הרי הוא פונה אל הרבי עם פדיון נפש, נמצא שהצדיק מתעשר על ידי צרותיהם עפ"ל, וכנגד זה אמר כ"ק אדמו"ר סב"ק אהבת ישראל מויוניץ זי"ע, שאכן כך הוא באמת אבל לא מטעמייהו, אלא שהטעם שכרסו גדולה הוא מחמת צרות ישראל, כי היתה כרסו נפוחה ומלאה במים, וסבל מזה יסורים נוראים, והעיד שנטל על עצמו יסורים אלו כדי להקל מצרת ישראל (ספר מי ספרים וסופרים הע"ת – דברים עמ' קלח. ועיין על קושי עבודת הקוויטלעך אצל כ"ק אדמו"ר ישועות משה מויוניץ זי"ע בספר הליכות הישועות משה ח"ע עמ' צט).^{**}

— על הצדיקים ועל החסידים —

מצות קידוש החודש, עי"ש ברא"ם, ועבודת הקרבן פסח היתה עבודה גדולה, כדכתיב, ועבדת את העבודה הזאת החודש הזה וכו' פסח הוא לד', משום הכי מרמזת את זה כאן התורה, דאף על גב דמותר לאכול את הקרבן פסח שהיא עבודה לשם ד' בשני בתים ויותר, מ"מ בבית אחד יאכל, צריך שיהיה בחברותא אחת, דהיינו באהבה ואחדות וריעות, דאף על גב דיש לכל אחד מכם דרך ועבודה אחרת מ"מ צריך שיהיה בחבורה אחת.

וכן ראיתי מאחד מהאדמורי"ם לבית רוז'ין זצ"ל, שאמר דבתפילין של ראש יש ד' בתים, לרמז דהרבה דרכים למקום, אבל בתפילין של יד שהיא נגד הלב יש רק בית אחד, רמז דאף על גב דחבירך יש לו דרך אחרת בעבודת ד', מ"מ בלב צריך שיהיו בלב אחד כאיש אחד, עכ"ל דומ"ץ דחסידי פאפא.

* הג"ר יצחק אהרן גאלדבערגער שליט"א, דומ"ץ דחסידי פאפא, כתב: אמר רבי עקיבא: ואהבת לרעך כמוך, זה כלל גדול בתורה (ויקרא יט, יח. ספרא שם. ירושלמי נדרים ט, ד). יש לבאר על פי מה שכתב הגה"ק מהר"ש בראד זצ"ל (באחד מספריו) על מה שאמר החתם סופר שאי אפשר להשיג השגה אלוקית ורוח הקודש רק ע"י לימוד התורה, ועל זה אמר הגה"צ הנ"ל דאם היה החתם סופר מכיר את הצה"ק רבי ישעיה מקרעסטיר זי"ע היה מודה דאיכא אדם בעולם שאף דלא היה בקי בש"ס ופוסקים מ"מ היה בעל רוח הקודש ע"י גודל אהבת ישראל והכנסת אורחים שלו, עכ"ד.

— על הצדיקים ועל החסידים —

וכעת ראיתי בתולדות הגה"ק מראזדאל זצ"ל דפעם אחת נפגש עם הגאון המהר"ם א"ש זצ"ל ושאל אותו המהר"ם א"ש זצ"ל מי המה עכשיו הגדולים בגאליציא, והשיב לו הגה"ק ר"ר מאיר מפרעמישלאן והגה"ק ר"ר צבי מרימנוב זי"ע, ותמה המהר"ם א"ש, וכי הם גדולי התורה, והיו הדברים כמדקרות חרב בלבו של הגאון הגדול הנ"ל, ואמר לו, אני תמה איך נעלם מכת"ה פרש"י מפורש בש"ס (פסחים מט, א) שאמרו לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, לא מצא בת תלמיד חכם, ישא בת גדולי הדור. ופירש"י דגדולי הדור הם אנשי מעשה וצדיקים. הרי חזינון שהגדולים הם לאו דווקא בעלי תריסין המנגחים צפונה וימה בפלפולים וחילוקים, כי אם צדיקים ואנשי מעשה דהם גדולים במקצוע שלהם. ואחר כך הסביר דיש אמוראים בש"ס כפנחס בן יאיר דלא נזכר שמו בהלכה כלל אלא בדברי אגדה, וכן יש להיפך אמוראים שלא נזכר דברים באגדה כלל, אלא חזינון דיש שני מיני גדולים, ע"כ המעשה בקיצור.

והובא שם בהג"ה עוד עובדא מה שאמר הגאון זיסקינד לאנדא זצ"ל ראב"ד סטריא להגאון מהר"י ענזיל זצ"ל אב"ד הנ"ל כשנמלטו מפיו דברים נגד כבודו של צדיק מפורסם בזמנו, והרה"ג ר' זיסקינד זצ"ל היה צר לו מאוד על זה, ופתח ואמר לו, יש לנו בין הרבנים כמה מיני גדולי תורה, יש שהוא גדול בהוראה ויש שהוא גדול בקדשים וטהרות וכן הלאה, אבל יש עוד מין גדול אחד שהוא גדול בדיני אהבת ד' ואהבת ישראל ויראת ד', ובשעה שגדול פלוני מתעסק בסוגיא דטעם כעיקר וחתיכה נעשה נבילה וכדומה, מתעמק גדול זה בסוגיא של את ד' אלקיך תירא ואותו תעבד, ובסוגיא של ואהבת לרעך כמוך, ועוד סוגיות חמורות כאלו שאין גדולי רבנינו נזקקין להן, והכל מודים שהנושא שלהן על כל פנים לא נופל מן הנושא של טעם כעיקר וחתיכה נעשית נבלה, ששניהם סובבים על מצות התורה הקדושה.

ובכן סיים הגאון ר' זיסקינד, ידע נא מעכת"ה שאותו צדיק שאדוני זלזל זה עתה בכבודו הוא גאון וחרף גדול בסוגיא של אהבת ד' וישראל ויראת ד', ועוד סוגיות חמורות כאלו, ואין לזלזל בכבודו. ונכנסו דבריו באזנו ולא יסף עוד לדבר בגנותן של צדיקים ע"כ.

וכן ראיתי מובא מהגה"ק בעל האבני נזר מסוכטשוב זצ"ל בשם חותנו הגה"ק

— על הצדיקים ועל החסידים —

מקאצק זי"ע דהגה"ק ר"ר זושא זי"ע היה גאון באהבת ד' וביראה, ואין הבדל בינו לבין אחר שהוא גאון בתורה בלבד.

ולהנ"ל י"ל דזה אמר רבי עקיבא, דואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה, והיינו דואהבת לרעך כמוך זה נמי דבר גדול בתורה דצריך להתעמק בו, ולא כמו שחושבים העולם דזהו דבר קטן.

ועל דרך בדיחותא י"ל על פי הנ"ל כוונת רבי עקיבא דאמר זהו "כלל גדול בתורה", דבזה נמי נכלל גדול בתורה, דנעשה על ידי זה "גדול בתורה", שצריך מאוד מאוד להתעמק ולעסוק ולעבוד בענין זה שיהיה גדול הדור בזה, ובא נמי לידי השגת רוח הקודש על ידי זה כהלומד גופי תורה. וידוע מהגה"צ ר"י סלאנטער זצ"ל שאמר שלזכך מדה אחת קשה יותר מללמוד מספר רב דפים גמרא, עכ"ל דומ"ץ דחסידי פאפא (ספר אז יאמרו הע"ת עמ' תמד-תמו).

ובאחד הימים ראה הצדיק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע את ידידו הצדיק ר' משה לייב מסאסוב זי"ע שהוא עליז ושמח. שאל אותו הצדיק ר' לוי יצחק: לשמחה מה זו עושה? מדוע אתה כל כך שמח היום? ענה לו הצדיק ר' משה לייב: בירכתי הבוקר בכוונה רבה ברכת שלא עשני גוי ועל זה אני שמח שהקב"ה זיכה אותי להיוולד יהודי. שאל שוב הצדיק ר' לוי יצחק: והרי גם אני בירכתי שלא עשני גוי בכוונה ובכל זאת אין לי שמחה כזו? ענה לו הצדיק ר' משה לייב: כיצד יכול מר להשוות את השלא עשני גוי שלך לשלי? אילו היית חלילה נולד גוי, איזה גוי היית? היית א קליינע גויצ'יקל (גויצ'יק קטן, כי הצדיק ר' לוי יצחק היה רזה ונמוך). ואילו אני, לו חלילה נגזר עלי להיוולד גוי, הרי הייתי א גרובע מגושעמדיקע א בעל בשר (עשה ומגושם ובעל בשר, כי הצדיק רמ"ל היה גבוה מאוד ורחב) וממילא מובן למה לי יש הרבה יותר מה לשמות... (אגאון וחסיד עמ' 242. מובא בקובץ דברים ערבים ח"א עמ' קסז-קסח).

ועל המסירות נפשם של אדמורי"ם להושיע את ישראל, הג"ר שאול אלתר שליט"א, ראש ישיבת שפת אמת, סיפר על הצמח צדק זי"ע שאחרי שקיבל קוויטלעך מעדת צאן מרעיתו, היה צריך להחליף בגדיו מרוב זיעה, ולשאלת המשמש אמר, שכיהודי בא לפניו עם הפעקעל שלו, מקודם עליו להחליף בגדיו ולהתלבש בבגדי היהודי העומד לפניו, כי בכדי שיוכל לעזור לו נצרך להשתתף

— על הצדיקים ועל החסידים —

ולהרגיש בצערו, אבל כל זמן שהוא בבגדים אלו אינו יכול לסייע לו כי אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, ומשו"ה כדי ליעצו ולברכו עליו שוב להחליף ולהלביש בגדי עצמו, ולכן אין זה פלא שמזיע כ"כ (ועברא דדשא ח"א עמ' שפט-שצ).

ואזכיר, מה שכתב רבי חיים עוזר מרינובסקי: אבא פארי סיפר שפעם קיבל האדמו"ר הרה"ק ר' יוחנן מרחמיסטריווקא אנשים רבים לפני התפילה. כל אחד מקבוצת אנשים זו, שפך את מרי לבו מסאת הייסורים שגדשה אותו, כך שארכה השעה והאדמו"ר טרם יצא לתפילה.

מקורביו שהמתינו להתפלל עמו בציבור, נכנסו ללחץ והביטו כל הזמן על השעון. הרה"ק הבחין בעצבנות ההולכת וגוברת אצל חסידיו, פנה ואמר להם: "איני יודע מה יקר וחביב אצל השי"ת, האם התפילה שלי, או זה שאני מקשיב לכל הקשיים שהיהודים נושאים על לבם" ועל אבותינו ועל יחוסם עמ' 128. מובא בדברים ערבים ח"א עמ' לו).

ועפי"ז, אזכיר, שפעם אחד הגיע לאנטווערפן לביקור, בא לבית כ"ק אדמו"ר רבי איציקל מפשעווארסק זי"ע בשעות הבוקר, וחתנו רבי יענקעלע זי"ע פתח לפניו את הדלת, ותיכף ומיד נתן לו שלום, ונכנס עמו לשיחה ארוכה של למעלה ממחצית השעה, במהלך אותה שיחה סיפר לו רבי יענקעלע זי"ע סיפורים שונים על צדיקים, ועוד שוחח עמו בסתם ענינים, ובינתיים הגיע גם רבי איציקל זי"ע והגיש לאורח טעפעל קאווע חם ומהביל.

לאחר שכבר עברה כמחצית השעה, והאורח הרגיש את עצמו כאחד מאנשי הבית ("היימיש"), הרשה לעצמו להעיר לרבי יענקעלע זי"ע, ושאל אותו בעדינות, אינני מבין, רואה אני שעדיין אתם עומדים לפני תפלת שחרית, והרי מובא בספרים הקדושים שיש ענין גדול שלא לדבר כל דיבור שהוא לפני התפילה, ואם כן למה זאת איפוא אתם מרשים לעצמכם לספר סיפורי צדיקים בטרם שהתפללתם?

השיב לו רבי יענקעלע זי"ע: בסידור התפלה כתוב שיש לכל יהודי לקבל על עצמו לפני התפלה מצות "ואהבת לרעך כמוך", מה הכוונה בזה? האם רק לומר את תיבות הפסוק "ואהבת לרעך כמוך"? ובזה כבר מקיימים את הענין של קבלת מצוה זו על עצמו? לא כן, אלא כך צריך לנהוג, כאשר נכנס אורח יהודי שבא מן

ויש להוסיף, שהג"ר אלימלך אשכנזי זצ"ל, גאב"ד דק"ק סאן פאלא בראזיל, ואח"כ דק"ק מעלבארן אוסטראליע ובאחרית ימיו אבדק"ק חוות דעת סי-געייט נ.י., אמר: "סיפר

על הצדיקים ועל החסידים

הדרך, מקרבים אותו באהבה וחיבה יתירה, עד שהוא כבר אינו מרגיש את עצמו כאיש זר, אלא כאדם קרוב, כאחד מבני הבית. האם יש לפניכם דרך טובה מזו בכדי לקיים בפועל מצות "ואהבת לרעך כמוך"?

עוד אמר לו רבי יענקעלע זי"ע: ישנם שני אופנים של נתינת שלום עליכם לחבירו: האחד הוא ה"שלום עליכם" של ההלכה, שאותו אסור לתת לחבירו לפני התפילה, אבל יש עוד אופן של נתינת "שלום עליכם", והוא נתינת שלום כזו שנובעת ממצות "ואהבת לרעך כמוך"... והנה "שלום עליכם" שכזה, מותר לתת גם לפני התפילה...

וכ"ק אדמו"ר מפשעווארסק שליט"א אמר בשם אביו רבי יענקעלע זי"ע שמותר לתת שלום לחבירו לפני התפילה, כיון שבכך מקיימים מצוות "ואהבך לרעך כמוך". וגם הג"ר אלחנן היילפרין זצ"ל, אב"ד ראדומישלא ונשיא דהתאקה"ח לונדון, נהג כן, והיה נותן שלום לאורחים לפני התפילה, ומאותו טעם (בית פשעווארסק ח"א עמ' 86-88).

כ"ק רבי יענקעלע מפשעווארסק זי"ע היה מאוד מקפיד שיברכו איש לרעהו לשלום, אף לפני התפילה. והוא היה כועס על אותם אנשים שנוהגים שלא לברך את חבריהם לשלום לפני התפילה, היה מכנה אותם יהודים אונ... החרדים שלא במקום הנכון והראוי "[פרומע אונ...]"]. והיה אומר שלמרות שבספר מחצית השקל מחמיר בדבר זה, בכל זאת אין זה בגדר אנושי להיפגש עם חברו או מכירו ולהעלים ממנו מבלי לברכו לשלום, אף קודם התפילה. והיה מזכיר בענין זה את הגמרא שבת (פט, א): "בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקדוש ברוך הוא שהיה קושר כתרים לאותיות, אמר לו: משה אין שלום בעירך...!". ופעם נזף באחד שלא בירך אותו ברכת בוקר טוב: "בגלל חומרה המובאת במחצית השקל אתה מבטל מצוה מן התורה של 'ואהבת לרעך כמוך'? היכן היא האהבת ישראל שלך? כאשר יהודי מברך את חבירו לשלום, זה מביא שתשרור ידידות ביניהם, וזה מרבה אהבת ישראל!" (בית פשעווארסק ח"א עמ' 329-331).

לי המשב"ק החסיד ר' אהרן יהושע לאנדא ע"ה שמרן המהרי"ד [מבעלזא] זי"ע* אמר לו פעם 'יותר קל לי לתרץ רמב"ם חמור וקשה, מאשר לקבל פתקא אחת מיהודי', ואכן כולם שזכו להסתופף בצל קדשו ראו והרגישו אצלו ענינים נפלאים ונוראים בקשר לקריאת הפתקאות.

אך בכל זאת הקפיד שלא יעבור עליו יום שלא יקבל פתקא, ואפילו בשנות המלחמה (מלחה"ע הראשונה) אירעו ימים שאין יוצא ואין בא, ואז שאל מרן לר' אהרן יהושע אם אין מי שרוצה להיכנס עם פתקא, שהיתה אצלו עבודה גדולה" (גנוי המלך עמ' קכח-קכט).**

— על הצדיקים ועל החסידים —

* בשהותו בעיר אחת באנגליה, הג"ר אלחנן ווסרמן הלך במוצאי שבת להתרים עבור ישיבתו אוהל תורה ברנוביץ', איש נגיד מחשובי הקהילה, שהשתייך לחסידי בעלזא. כשנכנס, הבדיל האיש על נר וכוס, ורבי אלחנן סיפר בניחותא שהחפץ חיים נוהג לכבות את מאור החשמל בעת שמברך "בורא מאורי האש", בכדי שייאותו לאור הנר. השיבו בעל הבית: אצלנו לא ראו הנהגה כזאת. שאל רבי אלחנן: "אצלנו" היכן? ובעל הבית ענה: הכוונה לבעלזא. שאלו: לרבי יששכר דוב? השיבו בשאלה: וכי קורין לאדמו"ר בשם? ורבי אלחנן החזירו תשובה: כיון שמוסיפים התואר "רבי" מותר, אפילו לחסיד עצמו מותר, שכן מצינו בתורה שאמר יהושע למשה רבינו "אדוני משה כלאם" (אור אלחנן ח"א עמ' רפו).

** והגה"ק רבי שאול בראד זצ"ל, אבד"ק קאשוי, הסתופף בצל מרן המהרי"ד זי"ע בבעלזא, וכשהגיש פתקא שקע מרן בשרעפיו והיה נראה כאילו נרדם, וכדי להפיס דעתו של הגאון התחיל ר' אהרן יהושע המשב"ק לקשקש ולהשמיע קול, אמר לו הגאון שברור לו שמרן אינו נרדם, רק דבוק ברעיונותיו הקדושים. והוסיף ואמר: ואפילו אי נימא שהוא מנמנם, הרי זכות גדולה נפל בחלקי שמרן קורא את הפתקא שלי בשמים, כי כשהאדם ישן הרי נשמתו עולה למרומים, ובפרט נשמתו של צדיק (גנוי המלך עמ' קל).

אגב, אזכיר שהג"ר יצחק אהרן גאלדבערגער, דומ"ץ דחסידי פאפא, סיפר: "כשרבינו [כ"ק אדמו"ר ויחי יוסף מפאפא] זצ"ל היה נוסע במכונית או בפליגע"ר [מטוס] ונרדם באמצע הנסיעה, לא חלץ את מנעליו [אף דאמרו חז"ל במסכת

ובשנה הראשונה להתמנותו כרבי החל כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע לקבל מספר אנשים מועטים לקוויטלעך והדוחק היה רב. כ"ק אדמו"ר מהר"א זי"ע לא היה מסוגל לקבל יותר מכמה קוויטלעך ביום ואף זאת במסירות נפש ממש. כך אמר כ"ק אדמו"ר זי"ע בעצמו. לא פעם אמר: "קל יותר לחטוב עצים ביער מלקרוא קוויטל של יהודי" (ספר בקדושתו של אהרן ח"א עמ' מז). והג"ר אלימלך אשכנזי זצ"ל אמר: אצל מרן המהר"א [מבעלזא] ראו עבודה גדולה בקבלת פתקאות, בתחילה היה יושב וקורא ומעיין בכל פתקא שעה ארוכה, ורק אח"כ התחיל לברך, ויהי שם חרדת אלוקים (גנוי המלך עמ' קמב).*

ולעת זקנתו של כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע בשנותיו האחרונות אחרי מחלתו משנת תשכ"ח לפ"ק, היה כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע מביע הרבה פעמים חרטתו (בענוות קדשו) על שהתחיל לקבל פתקאות ופ"ג, ותלה שמחמת "החטא" הזה נחלה, והיו זמנים שנמנע ולא רצה לקבל פתקאות, ואף אחרי הפצרות רבות נמנע

— על הצדיקים ועל החסידים —

יומא (דף עח) דאין לישון עם מנעלים מטעם דטועם טעם מיתה]. ונראה דרבינו זצ"ל הוי סבירא ליה כמו שכתב בתשו' פאת שדך (סי' לז) שלא אמרו כן אלא בהישן שינת קבע, ורבינו בנסיעתו לא היה יושן שינת קבע אלא היה נים ולא נים. – ובאמת יש לדון אי הישן בישיבה שעה או שתיים אי הוי שינת קבע [עיינ בשו"ת קרן לדוד סי' יא] (וספר אז יאמרו על המועדים ח"ב עמ' תפד).

* עוד מובא שם בספר גנזי המלך (עמ' רמב הערה לו), שבספר יד חנוך (בהקדמה) שהגה"צ רבי העניך מקרעצקי סיפר בעת שהיה זקינו על חתונתו בסיגעט, וכשנסע משם והיה אולם גדול מאוד, נתנו הקוויטלעך בשקים גדולים, וכשבא לביקור לכ"ק זקינו בסאסוב לאחר שבעה חודשים, מצא אותו מתפלל על הקוויטלעך מסיגעט, ואמר לו אז זקנו פירוש ברש"י עה"פ וילך למסעיו, פירש"י בחזרתו פרע הקפותיו, ואמר עפ"י מה שאמרו חז"ל (בבא בתרא דף טז) שאברהם אבינו היה פועל ישועות ורופא חולים, ובודאי בדרך הילוכו למצרים בקשו ממנו רבים לברכם, ומסתמא הוי ביניהם כאלו שעדיין לא נושעו מיד, לכן לאלו היה כמו בהקפה שמשלמין לאחר זמן, על כן בחזרתו פרע הקפותיו, פירוש שהשתדל שיושפעו על ידו כל מיני ישועות.

מלקבל פדיונות, ואז אמר פעם "שלא התחיל לקבל פתקאות רק ע"י הפצרותיו של חותנו הגה"ק מפלאנמש זצ"ל", אבל הרי אדמו"ר [כ"ק קדושת יו"ט זי"ע] לא ציווה לי לקבל פתקאות ופ"נ, ואיך אני מרהיב בנפשי ליקח מעות מיהודים וכו'.^{*} ואכן כל ימיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע שנא את משרת האדמורו"ת, והתמרמר על אשר נפל בגורלו להיות אדמו"ר. ובסעודת פורים שנת תש"ך התמרמר ואמר שלהיות רבי הוא האומנות הכי גרועה, והוסיף כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע בל"ק: בעת

— על הצדיקים ועל החסידים —

* בשנת תרצ"ז כאשר כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע חזר מקבלת המלך קארל מלך ראמעניא שעבר במסעו דרך העיר סאטמאר, נכנס כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע בדרכו לבקר את עמיתו הרה"ק מביקסאד כשעבר סמוך לשכונתו, ואמר כ"ק אדמו"ר זי"ע הנני בא מקבלת פני מלך לקבל פני מלך אמיתי, כי אחז"ל מאן מלכי רבנן.

וכן הוה עובדא שכ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע היה פעם בסעודת ברית מילה ביום ערב ש"ק בשכונתו של הצדיק מביקסאד זצ"ל, ואחר הברית נכנס כ"ק אדמו"ר זי"ע לבקר את הצדיק מביקסאד, וכ"ק אדמו"ר זי"ע היה מלוכב בבגי שבת השטריימל חבוש לראשו (כדרכו בקודש בשנים שלפני המלחמה בכל ברית). כ"ק אדמו"ר זי"ע נתישב בראש השולחן, ועל השולחן היו מונחות קוויטליך, שקיבל הצדיק מביקסאד ממרי לב שדפקו על פתחו, ולקח כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע בידו פתקא אחת, וראה שהיה זה פתקא ממקשה לילד, ונענה כ"ק אדמו"ר זי"ע שכבר נושעה האשה וילדה בשעטומ"צ והתנצל הצדיק מביקסאד ברוב ענוותנותו לכ"ק אדמו"ר זי"ע על מה שלוקח קוויטליך, ואמר לו כ"ק אדמו"ר זי"ע בדרך צחות וכי מה לו להנצל לפני הלא גם אנכי לוקח פתקאות, ואמר הצדיק מביקסאד: הלא רבינו הוא "מלך", ואמר לו כ"ק אדמו"ר זי"ע גם כ"ק הוא מלך, ואמר הרב מביקסאד ברוב ענוותנותו אעפ"כ יש הבדל בינינו שאני הנני "מלך אביון" ורבינו הוא בבחינת "מלך עליון".

פעם כאשר בא הרה"ק מביקסאד לכ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע ברגל, ושאלו כ"ק אדמו"ר זי"ע אם בא ברגליו או נסע בעגלה? והשיב, הנה באתי ברגלי לקיים מאמרם ז"ל חייב אדם לקבל פני רבו "ברגל" (מושיען של ישראל ח"ד עמ' קיא-קיב).

שנסתלק אבי הייתי עוד אברך צעיר לימים, ולא ידעתי עוד עד כמה זה רע ומר, כי גורל מר הוא למי שנופל בזה, וכמה טוב ומאיר ליהודי שהוא בפני עצמו, ועוסק במו"מ ובא לביהמ"ד ורוצה לעשות רצון הבו"ה והוא מתפלל וקובע עתים לתורה, ונותן צדקה ומחזיק את התורה זה טוב מאוד, ואעפ"כ אני מקוה שהשי"ת יעזור לי עוד, עיי"ש עוד מדברות קדשו מה שהתמרמר בענוות קדשו בענין זה.

כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע היה מספר מילתא דבריהותא בענין הרעביסטע ששמע מהרה"ק ר' ישראל מוויניץ זצ"ל שאת האחים הקדושים מסלאוויטא זצ"ל נכדי הרה"ק ר' פנחס מקארין נהגו לקרא די געשמוסענע, שבצעירותם קבלו מכות (כידוע כל הסיפור) ואח"כ נעשו צדיקים מפורסמים מנהיגי עדה בישראל, ואילו אנו היינו לאדמורי"ם ואח"כ – בעולם העליון – נקבל את המכות...

וסיפר אחד לכ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע שפעם היה בעיר קאשוי והסתופף בצל הרה"ק מסטראקוב זצ"ל והרבה אנשים עמדו סביבו ופנו אליו "רבי רבי", ונאנח הרה"ק מסטראקוב ואמר: על זאת לבי יפחד שכעת קוראים לי "רבי רבי" ובמרום ילקוני "רבי רבי". ועמד שם זקן אחד שאמר להרה"ק מסטראקוב, "ואני חושב שכל שכל הצדיקים דבהאי פחדא יתבי שייספגו מלקות על היותם רבי, בהאי פחדא כבר יצאו ידי חובתם ולא יענשו ע"ז. וצהבו פני הרה"ק מסטראקוב מזה ונהנה מאוד. וגם כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע בשמעו דבר זה, היה לו לקורת רוח והנאה מסיפור זה (מושיען של ישראל ח"ד עמ' קג-קד).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* סיפר הרה"ג ר' צבי הירש מייזליש זצ"ל אב"ד ווייטצען לכ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע שהיה פעם בחדרו של אחד הצדיקים בפולין וגם בניו של הצדיק עמדו שם, והיו מונחים על השולחן המון פתקאות ופדיונות שקיבל מחסידי, והצדיק רצה לצאת מחדרו לכמה רגעים, נענה ואמר לבניו בדרך צחות הנה איני חושד אתכם ח"ו שתקחו את הכסף מעל שולחני, וחלילה לחשוד אתכם בכגון דא, אך על זאת לבי יפחד שאת הפתקאות כן תקחו לקרות בהם, שהרי אתם רוצים להיות אדמורי"ם, ועל זה כבר אפשר לחשוד אתכם... ואמר כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע להרב מוויטצען זצ"ל, בענין זה שמעתי שיחה נאה מחותני הגה"ק מפלאנטש זצ"ל בפי' המשנה (במס' כתובות דף כ) עדים

וכל כסף הפדיונות שקיבל כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע כל ימיו מהדורשים לפתחו פיזר לאביונים (מושיען של ישראל ח"ד עמ' קמט).

— על הצדיקים ועל החסידים —

החתומים על השטר לדברי רבי על כתב ידן הם מעידין, לדברי חכמים על מנה שבשטר הם מעידין, ואמר חותני ז"ל בדרך צחות, לדברי "רבי" היינו מי שרוצה להיות רבי, על כתב ידן הם מעידין, העיקר אצלו הנרשם בכתב יד בהפתקאות שעיקר רצונו הוא לקחת פתקאות כדרך הרביים, אבל לדברי "חכמים" על מנה שבשטר הן מעידין, דהיינו החכם עיניו בראשו על הכסף ולא איכפת לו הפתקא, כי אם המנה שבשטר זהו העיקר אצלו ודפח"ח (מושיען של ישראל ח"ד עמ' כא). ואזכיר, בענין האם יש דין השגת גבול באדמו"רות, שלאחר פטירת הרבי מלובלין זי"ע התיישב רבי יוסף בטאמשאוו וניהל שם את עדתו, כי"ב שנים לאחר כן בפטירת הרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיסחא זי"ע רצה תלמידו הרה"ק רבי מנחם מנדל ה'שרף' מקאצק זי"ע [שנתעטר ע"י חסידי רבו באדמו"רות] לנהל את עדתו בטאמשאוו – מקום מגוריו בימי ילדותו, אך רבי יוסף התנגד לכך וטען שבזה הוא משיג גבולו [והאמת שמימים ימימה עוד בחיי רבם ה'חוזא', כשנמשך ה'שרף' אחר היהודי הקדוש מפרשיסחא זי"ע שהתחיל להנהיג באדמו"רות בחיי רבו למורת רוחם של גדולי התלמידים, כבר אז לא שררה הידידות בין רבי יוסף להרה"ק מקאצק], שלח ה'שרף' אל ידידו ורעו הרה"ק בעל החידושי הרי"ם מגור זי"ע [שהתבטל אליו כתלמיד לפני רבו לאחר פטירת הרה"ק מפרשיסחא] האם הצדק עמו אם לאו, והשיב שיש מקום בהלכה לחשוש לדבריו, לפיכך העביר ה'שרף' את משכנו לעיר קאצק ומשם הזריח מאורו ללמד תורה וחסידות לאריות בני חברתו (מפי ספרים וסופרים פרקי אבות פ"א פניני חסידות הערה צא). ועיין בשו"ת דברי פינחס (ב, פג) בענין אם יש דין ירושה בנוגע אדמורו"ת ועזבון האדמו"ר שנרשם בעמותה.

אורח חיים

בית הכסא

א. קוויטלעך בבית הכסא

יש מקומות שמקפידים לא להוליכם בכיסים לבית הכסא.
הג"ר יעקב יצחק ניימאן זצ"ל, ראב"ד דק"ק מחזיקי הדת דחסידי בעלזא במאנטריאל,
סיפר שבבעלזא הקפידו על קוויטלעך שלא יוליכו אותם בכיסים בבית הכסא (אגורה
באהלך עולמים – פרקי זכרונות עמ' ג).

שם ד', גניזה, כתיבה וכדומה

ב. חתיבת הנייר עם ברזל, נייר בלי שורות ותיבות בלי ניקוד
יש מקומות שמקפידים לא לחתוך בברזל את הנייר שהקוויטל ייכתב
עליו. ויש גם נוהגים לכתוב קוויטל על דף בלא שורות ובלא נקודות.
וכן סיפר הג"ר יעקב יצחק ניימאן זצ"ל, ראב"ד דק"ק מחזיקי הדת דחסידי בעלזא
במאנטריאל, סיפר שבבעלזא הקפידו על קוויטלעך שלא יחתכו אותן בברזל (אגורה
באהלך עולמים – פרקי זכרונות עמ' ג).

והג"ר יצחק יעקב גומליב שליט"א, מח"ס עקבות יצחק, כתב לי: "שמעתי בשם
צד"א: דהטעם דנוהגים לכתוב קוויטל על דף בלא שורות [וכן בלא נקודות וכד'],
משום דהצדיק לוקח את האותיות הכתובות בבקשת הפתקא, 'ומצרפן' לתיבות חדשות
של השפעות טובות!!! (וממילא ל"ש להפסיק בנייהם)".

ג. כתיבת קוויטל עם קולמוס לס"ת

היו צדיקים שהקפידו לכתוב את הקוויטל עם קולמוס הכשר לכתוב בו
ספר תורה. אבל רק יחידי יחידים נהגו כך.
ר' חיים פאליקס ז"ל היה מהגבאים אצל הרה"ק מצאנז זי"ע ואצל בנו מ"מ הרה"ק

מהר"א אב"ד צאנז, ואח"כ אצל בנו מ"מ הרה"ק רבי אריה ליבוש מצאנז זי"ע. ושימש כגבאי עוד אצל אדמו"ר האחרון מצאנז, הרה"ק רבי מרדכי זאב זי"ע הי"ד עד שנת תרח"צ כשהיה קרוב למאה שנים. תפקידו גם כן היה כ'קוויטל שרייבער'.* מנהגו של ר' חיים הנ"ל היה, שכשכתב הקוויטלעך אצל רבותינו הק' מצאנז, היה עם קולמוס שכשר לכתוב בו ס"ת (לדור לדור – מערכת בית צאנז עמ' קעט).

ד. ב"ה או בס"ד בקוויטל

יש שנוי מנהגים בכתיבת ב"ה או בס"ד** בקוויטל. יש נוהגים לרשום ב"ה או בס"ד בראש הקוויטל ומקפידים על כך, ויש נמנעים לרשום כי הרי זו רשימה בעלמא ועוד שיש מהצדיקים הנוהגים לשרוף את הקוויטלעך שמקבלים.

— על הצדיקים ועל החסידים —

* הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, מסר לי: הג"ר רבי פינחס שיינברגר שליט"א, בבטאון הנפלא שמוציא לאור כל שבוע ברוב פאר והדר "סיפורי צדיקים", מביא שהרה"ק רבי אליעזר זאב מקרעטשניף זיע"א היה אומר שחצי ישועה פועלים בעת שהמשב"ק כותב את הקוויטל (והיה לו משב"ק חשוב מאד בעל דרגה).

** יהודי אחד, מדפיס במקצועו, היה קרוב לכמה אדמורי"ם, ועמד בקשרים עם אדמור"י גור. במסגרת זו, נתבקש להכין את נייר המכתבים של כ"ק אדמו"ר בית ישראל מגור זי"ע. הכין אותו יהודי את הנייר בהתאם למה שהזמינו ממנו, והוסיף למעלה גם "בס"ד".

כשהביא את המוצר המוגמר לפני הרבי, אמר לו הרבי שהוא איננו מרוצה מהכיתוב הזה, ושאל אותו מדוע הוסיף אותו. ענה המדפיס: "הנחתי שהרבי רוצה את זה".

השיב הרבי: "לא, אינני רוצה".

שאל המדפיס: "מדוע לא?"

השיב הרבי: "איך וויל נישט א געדרוקטער רבש"ע"... היינו שרצה לבדו לכתוב את זה "בס"ד" ולהתכוון לזה, ולא שזה כבר מודפס בלי כל נשמה ומחשבה ונאים הדברים למי שאמרם, ודפח"ח (קובץ דברים ערבים ח"א עמ' קכה).

בספר ברכה שלמה - הנהגות של צדיק אחד (כ"ק אדמו"ר מטיטשין זי"ע) כתב: "היה אומר, כשנותנים פתקא על קברי צדיקים אין לכתוב למעלה ב"ה, כדרך הנהוג לכתוב על הפתקאות שנותנים לצדיקים שליט"א, שלא יביא השם הרמוז באות ה' לאיבוד ע"י גשמים וטיט". וכן, אצל כ"ק אדמו"ר מהר"י מבעלזא זי"ע, הקפידו שלא לכתוב על הפתקאות, אפילו בראשי תיבות, ב"ה, למעלה מראש הכתב (לקט אמרי קודש - בעלזא פרשת יתרו. הובא גם בלקט אמרי קודש - בעלזא ח"ה עמ' קכד) (ספר באהלי תדיקים עמ' תסב). אמנם בדינוב היו כותבים על הקוויטל את שם המגורים, ואח"כ כתבו ב"ה (דברי שלמה יהודה עמ' שפכ).

ואכן לגבי מנהגים שונים בענין, ראיתי מעשה רב בספר לפני ולפנים להג"ר מנחם אליעזר מוזס שליט"א, שמביא כמה תמונות של קוויטלעך מצדיקים שנתנו לכ"ק אדמו"ר אמרי חיים מויזניץ זי"ע, והקוויטעל של כ"ק אדמו"ר מויזניץ-מאנסי זי"ע (עמ' קפה) וכ"ק אדמו"ר ישועות משה מויזניץ זי"ע נכתבו עם ב"ה (עמ' קצ), והקוויטל של כ"ק אדמו"ר מבעלזא שליט"א נכתב בלי ב"ה (עמ' קצא).

ובקוויטלעך שהיה כ"ק אדמו"ר אמרי סופר מערלוי זי"ע היה כותב לצדיקים שונים, היה כותב בראש הפתקא "בס"ד" ושם העיר. כמו כן היה מקפיד לחתוך הפתקא שלא ישאר דף חלק (הליכות והנהגות אמרי סופר ח"ב עמ' רטז הערה ט).

ושאלתי שאלה זו לתלמידי חכמים: האם יש לרשום ב"ה או בס"ד בכתיבת קוויטל? הג"ר פינחס אברהם מייערס, אב"ד האג ובעל שו"ת דברי פינחס, כתב לי: "אינני בקי בכתיבת קוויטלך. אבל בכלל לא נוהגים לכתוב ב"ה על כל דבר לפי הצפנת פענח ועוד גדולים".

הג"ר פינחס ליבוש פדווא שליט"א, מח"ס שו"ת פלאות עדותיך, אב"ד קהילת מ"ת אמסטראדם לשעבר וכעת דומ"ץ חסידי בעלזא קרית גת, כתב לי: "אני חושב שלא כותבים כלום בקוויטל. ואולי ההסבר שפתק ההזכרה לא מיועד לשם מכתב ואף שהוא דבר חשוב מאוד, ויש בזה ענינים ודברים נשגבים מכל מקום עיקרו הוא פתק הזכרה כמו מי שרושם פתק הזכרה לקניות וזורק הפתק אחר שקנה מה שצריך".

הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן, כתב לי: "ידוע הנהגות שונות בענין כתיבת ב"ה או בס"ד בראש מכתבים [וראה פסק"ת קנר, יח מקורות לזה], וה"ה בזה דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. - וראה בתשו' הרה"ק משינאווא זי"ע (בדברי יחזקאל סי' ג) שכתב בתוך דבריו: שמעתי שאדמו"ר הרה"ק

מהר"ש מבעלזא זצללה"ה הוכיח לרב אחד שנתן לו קוויטל והיה כתוב בו שם, אמר לו שגם לו טירחה גדולה ומעתה יהי' זהיר בדבר, עיי"ש".

הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ, מח"ס גם אני אודך, מסר לי שהגאון הצדיק רבי זלמן חיים הומינר שליט"א, הגבאי של כ"ק מרן האדמו"ר מקרעטשניף, בקרית קרעטשניף רחובות יצ"ו, סיפר לו שהוא רושם "בע"ה" בקוויטל לאנשים לפני שנכנסים להאדמו"ר שליט"א, והוא רושם כל הנוסחאות אלו לפי מה שהורה לו כ"ק מרן האדמו"ר מקרעטשניף שליט"א.

הג"ר דוד דוב מייזליש שליט"א, מח"ס שלחן המלך ושלחן השבת, השיב לי שיש לרשום 'ב'ה'.

הג"ר יצחק יעקב גומליב שליט"א, מח"ס עקבות יצחק, כתב לי: "בהרבה קהילות נהגו לכתוב 'בה' - ללא סימון ר"ת (בכל הקוויטל)".*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* לגבי קדושת ראשי תיבות, היה זה בחול המועד סוכות תשע"ג כאשר עלו ובאו המוני בית ישראל להגר"ח קניבסקי שליט"א בכדי לקיים מצוות הקבלת פני רבו ברגל ולהתברך מפיו בברכת החג, באחד מימי חול המועד ישב הגר"ח ק שליט"א וקיבל את הבאים, במשך שעות ארוכות עברו לפניו אלפי אנשים וטף הממלאים את ביתו והגר"ח ק שליט"א שומע את אלפי הבקשות לברכה ומברך ומאחל בקצרה "ברכה והצלחה" כדרכו, לאחר כמה שעות ננעלה הדלת כדי שיוכל לנוח מעט.

כששב הגר"ח שליט"א לקבל את הקהל, שמעו המקורבים ובני הבית שמברך את הקהל בקיצור נמרץ, ובמקום שהיה רגיל לברך בברכת "ברכה והצלחה", התחיל לברך במילה אחת "בו"ה".

בתחילה היה נראה כי כדי לזרז ולקצר את המוני האנשים עושה כן, אך מאז ועד היום ממשיך הגר"ח שליט"א לברך כמעט את כל מי שמבקש את ברכתו, ועונה "בו"ה", רק פעמים בודדות עונה "ברכה והצלחה".

באחד הפעמים העיזו מקורביו לשאול אותו למה מקצר כל כך בברכותיו, הלא יש ענין גדול לברך כל אדם מישראל, ונאמר "ואברכה מברכך", והראה להם הגר"ח שליט"א את דברי הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ב ה"ד) שכותב, "לעולם

— על הצדיקים ועל החסידים —

ירבה אדם בשתיקה, ולא ידבר אלא או בדבר חכמה, או בדברים שצריך להם לחיי גופו וכו', וכן בדברי תורה ובדברי חכמה, יהיו דברי החכם מעטים וענייניהם מרובים, והוא שצוו חכמים, ואמרו לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה" וכו', (יש לציין שבמכתבים תמיד היה כותב בו"ה במשך כל השנים).

והוסיפו לשאול, למה כשמבקשים ממרן ברכה לרפואה עונה "רפואה שלמה" ואינו מקצר "רפו"ש", והשיב מניה וביה "כי הרפואה צריכה להיות שלמה, לכן לא מספיק רפו"ש, וצריך לומר מלא רפואה שלמה, אבל ברכה והצלחה היא אותה ברכה גם בקיצור של בו"ה".

ופעם אחד המתברכים העז ושאל, שהרי בהלכות ספירת העומר נפסק להלכה שאם אחד יספור בראשי תיבות, שיאמר היום ב' לעומר במקום שני ימים לעומר, צריך מספק לחזור ולברך. אם כן רואים שראשי תיבות זה לא נחשב שהוא אומר את המילים עצמם, ומדוע מרן מברך בראשי תיבות והרי זה שום דבר?

הגר"ח קניבסקי שליט"א נהנה מן השאלה והשיב בענווה: "ספירת העומר שהוא מצוה וי"א שהוא מדאורייתא צריך לפרש בדיוק את התיבות, אבל מה שאני אומר זה שום דבר ולכן אני יכול לקצר בברכה" (עלון 'דברי שי"ח', גליון 333-334 - נשא-שבועות תשע"ט).

וראיתי שהג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, שאל את הג"ר משה חליוה שליט"א, מח"ס ענפי משה, האם מותר לומר לאביו שמו בראשי תיבות כגון שקוראים לאביו רבי אלחנן שיאמר לו הגר"א? השיב הגר"מ חליוה שאין לעשות כן והוי בזיון. והוא מביא הוכחה ממה שהגר"ח קניבסקי שליט"א החל לברך תחת ברכה והצלחה בו"ה בראשי תיבות ומשם אנחנו רואים שלראשי תיבות יש דין מילה כפשוטו (גם אני אודך - שו"תים של הגר"מ חליוה ח"א סי' כד). אבל בנו של הגר"ח, הגר"א ש' אמר שלא כן הוא ואביו ס"ל דר"ת הוי סימן). וכך השיב גיסו הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א לגבי מי שאמר בר"ת סכום לצדקה דהוי סימן ולא נדר (שם ח"ג סי' נ).

והג"ר צבי כהן זצ"ל, מח"ס טבילת כלים, ציצית וש"ס, העיר: על השאלה המובאת ב'דברי שיח', גליון פרשת נשא-שבועות, שנשאל מורנו שר התורה שליט"א מדוע הוא מברך בר"ת, הרי ממנו אין יוצאים מצות ספירת העומר בר"ת

ה. מנהג שריפת קוויטלעך

נחנו צדיקים לשרוף את הקוויטלעך שקיבלו. יש מנהגים שונים מתי ואיפה שורפים: ערב פסח עם החמץ, בתנור אפיית המצות, עם הפתילים ושמן של החנוכייה*, בקברי צדיקים וכיוצ"ב. כ"ק אדמו"ר מסקווירא שליט"א סיפר על אביו כ"ק אדמו"ר ר' יעקב יוסף מסקווירא

— על הצדיקים ועל החסידים —

מבואר שר"ת אינו כלום, השיב מרן ברוב ענוותנותו: הברכה שלי בין כך אינה כלום. אך החילוק פשוט: ספירת העומר צריכה ספירה ובפה. ואם אינה במילים שלימות אינה נחשבת לספירה, ואילו ברכת איש לרעהו אינה מה שאומר בפיו, אלא מה שחושב במחשבתו (עלון 'דברי שיח' – תרומה – גליון 376).

* כבר הזכרתי בספרי 'הלכות שטריימל' בסימן על חבישת שטריימל בחנוכה בזמן שריפת פתילי ושמן חנוכייה, ע"ש, וחזרתי על הענין בספרי שו"ת השואל וגו, לא, ואביא הדברים גם כאן לטובת הלומדים. שאלתי את גדולי ישראל: האם יש חובה דווקא לשרוף פתילי ושמן החנוכייה הנותרים כדברי השו"ע (או"ח תרעז, ד), "עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו", או לאו דווקא, ומותר לקבור, לגנוז או לשים בשקית ולזרוק לאשפה?

הגר"א נבצל שליט"א כתב לי: "לכתחילה לשרוף". הגר"ר יצחק זילברשטיין שליט"א כתב לי: "מו"ח הרב אלישיב זצ"ל אמר שיש לשרוף את השמן".

הגר"ר שמואל אליעזר שטרן שליט"א, מראשי בית ההוראה של הגר"ש הלוי וואזנר ומח"ס שו"ת שביבי אש, כתב לי: "יש לשרוף".

הגר"ר יוסף ליברמן שליט"א, מח"ס שו"ת משנת יוסף, כתב לי: "לזרוק לאשפה ודאי שלא ולקבור ולגנוז יתכן מותר אבל הכי טוב כדשו"ע הנ"ל".

הגר"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א, בעל שו"ת שבט הקהתי, כתב לי: "עדיף לשרוף, אם אי אפשר לקבור או בשתי שקיות".

הגר"ר פינחס אברהם מייערס שליט"א, אבד"ק האג וחמ"ס שו"ת דברי פינחס, כתב לי: "אני נותן בגניזה, בין שאר גניזה. אינני זורק בפח משום תשמיש מצווה ואינני עושה שריפות. אבל לפי שו"ע עדיף לשרוף".

— על הצדיקים ועל החסידים —

הג"ר אליהו שלזינגר שליט"א, אב"ד ורב גילה ומח"ס שו"ת שואלין ודורשין, כתב לי: "דין איסורי הנאה בשריפה".

הג"ר אהרן יהודה הלוי גרוסמן שליט"א, מח"ס שו"ת ודרשת וחקרת, כתב לי: "עיין פסקי תשובות ח"ה סי' תמה אות ה, וח"ו סי' תרעז אות ט, שיש נוהגים לשורפן עם שריפת חמץ בערב פסח, ובהערה 57 הביא דעות שטעונים גניזה, עיין ערוה"ש שם סעי' ו, ומי שאין לו מנהג אבותיו ואין לזוז מפסק השו"ע לעשות להם מדורה ולשורפן בפני עצמן".

הרב מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס בית מתתיהו, כתב לי: "בספרי מועדי הגר"ח ח"א תשו' תרכ"ו, שאלתי זה למרן הגר"ח קנייבסקי, אם אפשר לזרוק השמן של נ"ח לאשפה דהוי כתשמישי קדושה. והשיב הגר"ח"ק דאפשר לזרוק לאשפה. וצינתי שם, משו"ת כנף רננה לרבי נתן נטע לאנדא ז"ל ס"ב שצריך דווקא לשורף, ואסור לזרוק דהוי תשמיש קדושה. ושאני מציצית שיכול לזרוק לאשפה עי"ש, ובשדי חמד ח"ט מערכת חנוכה אות ט', ואולם בס' אור ישראל ליד ידי הגר"י דרדק הל' חנוכה פ"י הערה 1082, הביא בשם הגר"ח"ק, שלא יזרוק בביזיון אלא עי"ש עטיפה בשקית. וכ"כ בשו"ת באר שרים ח"ד סי' ל"א אות ח', ובס' נטעי גבריא חנוכה בחלק הסימנים, כתב שא"צ דווקא שריפה, אלא סגי בקבורה עי"ש. ובס' דולה ומשקה עמ' ר"מ השיב הגר"ח קנייבסקי, שיכול לזרוק לאשפה בשקית, עי"ש. ובס' פסקי שמועות חנוכה עמ' קל"ה, ובס' פרדס יוסף חנוכה להרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ עמ' ת"ה עי"ש. ולענין הפתילות אם צריך שריפה דווקא עי' בזה מו"מ בשו"ת נתיבות אדם ח"א סי' י"ט, לדין שו"ת מגדנות אליהו ח"ד סי' קי"ט יעו"ש".

וראיתי עוד שכשנשאל הגר"ח קנייבסקי על כך, השיב: 'יכול לקבור' (שו"ת ידון משה לרב משה יהודה לייב קופלוביץ חי"ב שאלה עא).

וכן כתב הגר"מ שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות (ו קנט): 'ומש"כ שורפין הפתילות, לאו דוקא, אלא נקטו כן אגב הדין דמותר השמן דבזה דינו בשריפה דוקא, דהוי קודש"'.
ועיין שם בשו"ת השואל תשובות נוספות של עוד ת"ח.

ומובא בפירוש על פרקי אבות אז יאמרו להג"ר יצחק אהרן גאלדבערגע שליט"א,

זי"ע*: אלא כ"ק אדמו"ר זצוק"ל היה נוהג שאחר שריפת חמץ עברו כל הנוכחים לפנוי

— על הצדיקים ועל החסידים —

דיין ור"י לחסידי פאפא (עמ' קלא-קלג), שהוא דן בעניין זה עם כ"ק אדמו"ר ויחי יוסף מפאפא זי"ע, כשראה אותו פעם באישון לילה שמטריח עצמו לשורפן בחצר, והיה מהפך במקל בתוך המדורה שיהיה כלה ואבד עד שיהיה לאפר. אמר הגרי"א גאלדבערגער שליט"א שאולי לא חייב לשורפן כשם שמותר לזרוק חוטי ציצית שנפסקו במקום לא מגונה, או לגונזן כמנהג המדקדקים (שו"ע ורמ"א או"ח כא, א), או כשם שמותר לכרוך חלה בנייר ולזרוק לאשפה אם קשה לשורפה כדי שלא יבואו לידי תקלה בה (מהר"י שטייף זצ"ל הובא בתשובות המאור. וכן מובא במועדים וזמנים ז, קעז, וציין לדברי החזו"א דמאי טו שכתב שמשום הכי מקילים בתרומה טמאה שזורקים לאשפה, לפי שטורח לנו לשרוף. ועיין שו"ת מנחת יצחק ד, יג). והשיב כ"ק אדמו"ר מפאפא זי"ע, שאולי נכונים דבריו, מכל מקום כיון שחז"ל נקטו הלשון "לשורפו" רוצה אני לקיים את החיוב כמו שאמרו חז"ל, ומשום הכי אני מקפיד שיהיה נשרף לגמרי (ומובא תולדות ויחי יוסף ח"ב עמ' רלח. בהעלותך את הנרות עמ' לו הערה מב. ובקיצור, בספר אז יאמרו על המועדים שיצא לאחרונה ח"א סי' קעא. וע"ע שם בס' קעב בענין הזמן הנכון לשריפת הפתילות, והזכיר שברוב המקומות נהגו ששורפים את הנשאר מיד ביום השני של חנוכה או איזה ימים אחר כך. אכן המנהג בעלזא ובנדבורנא ועוד מקומות ששורפין את זה עם שריפת החמץ).

וכן המנהג אצל כמה חסידים ואנשי מעשה לשורפן ברוב עם. וכן בחצר חסידות תולדות אהרן מקיימים בזאת חנוכה את המנהג המסורתי של שריפת הפתילות במירון בהשתתפות אלפים.

* בחודש שבט תש"ף, כ"ק אדמו"ר מסקווירא שליט"א סיפר לכ"ק אדמו"ר מצאנז מנתניה שליט"א: הגאון רבי יהונתן שטייף זצ"ל כשהיה חולה מאוד, שלח פתקא לאבי [כ"ק אדמו"ר ר' יעקב יוסף מסקווירא] זצ"ל, שיש לו יסורים קשים ל"ע, והוא מבקש מאבי שיתפלל בעדו שהקב"ה יקח ממנו היסורים, אבל היסורים שכבר היו לו שיהיו לכפרת עוונות, וחתם שם 'בתודה רבה'... נראה שבעיני אבי זצ"ל מצא חן הישרות שלו, כי ראיתי ששמר פתקא זו בארוננו...".
וכ"ק אדמו"ר מצאנז שליט"א הביא הוכחה לדברי הגר"י שטייף זצ"ל מגמ'

לתת קוויטלעך, ואאמו"ר ז"ל היה זורקם לתוך מדורת החמץ. היה לו בכך עבודה מיוחדת. ואף הפליט פעם מפיו בעת ההוא, "יעזור ד' שכל צרות ישראל יישרפו עם שריפת החמץ!"

במשך השנה, כשנתקבצו הרבה קוויטלעך מרוב אנשים שצבאו על פתחו להיפקד בדבר ישועה ורחמים, ציוה אאמו"ר ז"ל להמשמשים לשורפם, אבל בערב פסח ובמוצאי חנוכה בעת שריפת הפתילות היה שורפם בעצמו (ספר נתיבות קודש – מועדים וזמנים חג הפסח, עמ' רסז-רסח בהערה).

וב"ק אדמו"ר אמרי סופר מערלוי זי"ע הורה לשים הקוויטלעך שהביאו לפניו בתקופה האחרונה בתוך התנור של המצות (הליכות והנהגות אמרי סופר ח"ב עמ' סב).

בספר אוצר פלאות התורה (במדבר עמ' כו) כתב שמנהג נפלא וקדוש שנהג כ"ק אדמו"ר ממונקאטש שליט"א, כאשר הולך להשתטח על קברי אבותיו הק' בעיר מונקאטש, שורף שם את הקוויטלעך שקיבל מאת חסידיו, והוא בבחינת "גוילין נשרפין ואותיות פורחות באויר" (עבודה זרה יח, א), וכן מקובל אצלו מזקנו הרה"ק בעל מנחת אלעזר זי"ע. ופעם שאלתי מהאדמו"ר שליט"א על הענין במנהג נשגב זה, ואמר לי שהמעם הפשוט הוא כדי לשרוף את צרותיהן של ישראל המזכרות בפתקאות והוא לסימנא טבא שיהיה אך טוב לישראל.

עוד אמר לי האדמו"ר שליט"א, ששמע מפי המשב"ק הרב החסיד הישיש מוה"ר חיים בער גרינפעלד ז"ל ששמע מפה קדשו של הרה"ק רבינו המנחת אלעזר זי"ע, שיש בשריפת הפתקאות ענין של קרבנות, ששורפים אותם במקום קדוש לריח ניחוח אשה לד', ומי שיבוא בסוד קדושים*.

— על הצדיקים ועל החסידים —

ברכות (וה, ב) "לא הן ולא שכרן" על מכאן ולהבא... אבל היסורים שהיו לו קודם לכן לא וויתר" (עלון 'בצילא דמהימנותא', פרשת ואתחנן-עקב תש"ף, עמ' מח).

* בענין שימוש בקוויטלעך לשם מצות ביעור חמץ או מנהג שריפת פתילי ושמן חנוכייה, יש להזכיר כלל גדול בהלכה: "איתאעביד בהו מצוה חדא זימנא, ליתעביד בהו מצוה אחריתא", אם נעשתה מצווה בחפץ אחד יש להשתמש בו לעשיית מצווה אחרת, ככל שאפשר. חז"ל למדו כלל זה מן העירוב, שאחרי שהשתמשו בלחם לעירוב ישתמשו בו לשם לחם משנה בשבת (ברכות לט, ב). וכן

וראיתי שסיפר רבי יהודה קריניצקי, משב"ק של כ"ק אדמו"ר האחרון מלויבאוויטש זי"ע, שמנהגו של כ"ק אדמו"ר זי"ע היה להביא את כל הקוויטלעך שקיבל (היו שקיות

— על הצדיקים ועל החסידים —

כאן אחרי שמשתמש בציצית לשם מצווה, יש לעשות בו סימניה לספרי קודש (גם מובא במ"ב כא סק"ח). כמו כן משתמשים בלולב לביעור חמץ, ויש ששמים בשמים באתרוג להריח בו בהבדלה. ואפשר להוסיף שגם משהו שמשתמשים בו לשם הכשר מצוה, כגון קוויטל, ודאי כדאי להשתמש בו לשם מצוה או מנהג.

ומובא בעלון פנימי מחסידי ויז'ניץ (פרשת בא כו טבת-ג שבט שבט תשעא), שהגאון רבי ישראל הגר אב"ד ויז'ניץ (כיום הוא האדמו"ר מויז'ניץ) אמר: "הייתי בחופה בירושלים, וגאב"ד אנטווערפן הרב קרייסווירטה זצ"ל, היה מסדר הקידושין. ראיתי שהוא מקפיד שעדי כתובה יהיו גם עדי קידושין. לשאלתי מה ראה להקפיד על כך, השיב לי שהעניין איתא בתשב"ץ (שו"ת תשב"ץ ב, ז) מטעם דכיון דאתעבידא ביה חדא מצוה נעביד ביה מצוה אחריתי (ברכות לט, ב), פה בעירנו לא ראינו את רבנו להקפיד שעדי כתובה יהיו גם עדי קידושין" (ובספר עדות לישראל עמ' יז שכן הוא המנהג בעיה"ק ירושלים. וכ"כ בנהר מצרים אות ט). ואולי משום הא נהג כך דייקא בירושלים (מי"ם חיים עמ' קצו).

ובשו"ת משנה הלכות (יא, שלג) נשאל הג"ר מנשה קליין זצ"ל: מה שאמרו כיון שנעשה בה מצוה אחת יעשו מצוה שניה ולמה לא אמרינן אין עושין מצות חבילות חבילות?

והשיב: דע דהני דברים שני ענינים דמצות חבילות חבילות הוא כשעושה שתי מצות בבת אחת וזה אסור אבל הדין דכיון שנעשה בה מצוה נעשה בה מצוה אחרנא בזה אחר זה.

עוד יש מצוה שאותו פת שעשו בו מצוה אחת לעשות בו עוד מצוה כגון שעשאו ללחם משנה יהדר אותו פת להיות לח"מ עוד פעם כן נראה ממנהיג"ל בהל' עירובי חצרות (דף ל"א) שהי' מהדר על פת שעשה בו עירוב להיותו לח"מ בערבית בשבת ואח"כ בסעודה להניחו ללח"מ ואכלו בשלש סעודות ויכול לאכלו בליל שבת רק חביב עליו להרבות בו מצוה עכ"ל ע"ש והובא בש"ע ואחרונים להדר דוקא לאותה חלה וככר שהי' לח"מ בלילה יהי' גם בשחרית לכתחילה, ודו"ק ועיין ברכות ל"ט ע"ב וא"ח סי' שצ"ד, עכ"ל.

גדולות) לאוהל של חותנו, כ"ק אדמו"ר הרי"ץ מלויבאוויטש זי"ע, ולקרא אותם שם. בהתחלה הגיע בראש חודש, אחרי פטירת אמו ע"ה הגיע גם באמצע החודש, ויותר מאוחר היו תקופות שהגיע כמעט בכל ימי השבוע. כ"ק אדמו"ר זי"ע היה קורא את הקווטלעך וקורע אותם על הקבר (ומידי פעם היה רושם דבר מה על הקווטל ולהביאו חזרה ל-770 לטפל בענין גם באופן אחר). וכשהיתה ערימה של קווטלעך על הקבר היו שורפים אותם. ואחרי פטירת כ"ק האדמו"ר זי"ע, מגיעים המונים לקברו, וגם שולחים קווטלעך בפאקס, וקוראים על הקבר ואחר כך קורעים אותם, וכשיש ערימה גדולה שורפים אותם.

ו. שריפת קווטלעך שרשום עליהם ב"ה או בס"ד

לפי השיטה שיש לרשום ב"ה או בס"ד בראש הקווטל, מותר לשרוף, אמנם יש מחמירים באותיות ב"ה, ויש מוסיפים אף להחמיר באותיות בעז"ה. בספר אהל יעקב (על כבוד ס"ת וספרי קודש פ"ג סעי' ז), הג"ר יעקב סקוצילס שליט"א, רב ומו"צ בבית ההוראה יד הרמ"ה, כתב: אותיות בס"ד וב"ה הכתובים במכתב אינם מעונים גניזה, אמנם יש מחמירים באותיות ב"ה, ויש מוסיפים אף להחמיר באותיות בעז"ה.

והסביר שם (הערה יח): כתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ב, קלח): ומה שהרבה נוהגין לכתוב בכל מכתבים שכותבין למעלה ב"ה שהח"א הוא אות מן השם הקדוש וגם הכוונה הוא להשי"ת, ששמעתי שיש הסוברין שהוא איסור, הנה אף שגם שהוא רק אות אחד שליכא בזה איסור מחיקה, מ"מ מסתבר שלא גרע מהשני יודין שאסור למחוק שלא לצורך כדאיתא ביו"ד בסוף סימן ער"ו וכן אסור להשליך במקום בזיון, מ"מ איני רואה בזה איסור במדינתנו מכיון שלא מצוי שימחקו, ובמדינתנו לא מצוי כלל שיקחו ניר זה לקנוח בבית הכסא שיש נירות מיוחדות לכך, ולהשליך במקום בזיון נמי לא מצוי כי רגילין לשרוף הנירות שאין נצרכין ואין לחוש לדבר שלא מצוי כלל, אבל להקפיד דדוקא שכתבו נמי איני רואה בדבר שלא הוזכר זה בדברי רבותינו, ואיזה מעלה שייך לכתוב על מכתבי חול שהרבה פעמים כותבים שם דברי הבל וגם לפעמים דברים אסורים כלשון הרע וכדומה שיזכירו ע"ז ב"ה. ואם כותב בס"ד אין שום קפידא לאסור אף באופן שיש לחוש למחיקה שלא לצורך ולהשתמש לדבר בזיון שאין בזה שום אות מהשם דלא שייך זה לאות ד' דמשם הנקרא דהכל יקראו זה בסייעתא

דשמיא. וכן אם יכתבו בעוזה"י נמי אין קפידא כלל כי השי"ן מכיר שגם הה"א אינו אות משם הקדוש אלא בשביל השי"ן יקראו כו"ע בעזרת השם יתברך, עכ"ל.

ובשו"ת אבני ישפה (א, יג ענף ב) הביא דברי אגרות משה הנ"ל והקשה, הרי המקור לדברי הרמ"א שם הוא מתרומת הדשן בפסקים (סי' קעא) כתב דהמקום להחמיר בשני יוד"ים הוא משום הו"ד הוא אות ראשונה של שם השם, ודמי ליו"ד ה"א משם ה', שאסור למחוק. אבל במילה ב"ה הכוונה ברוך ה' ואם כן אין שום קדושה במלה השם כדי שנאמר שאסור למחוק ב"ה.

ואם תשאל הרי הפתחי תשובה (סי' רעו ס"ק טז) כתב שאין למחוק ד' שכתוב בסידור לסימן שם ה' כי אם לצורך גדול. ואם כן איך נקל במילה ב"ה ויש לומר שאות ה' לבדו הוא סימן לשם ה' אבל אם הוא כותב בצורת ב"ה אם כן מוכח שהכוונה למילים ברוך השם והאות ה' היא קיצור מילת השם ולא אות ה' משם הו"ה. ויש דעות שונות בזה הובא בפוסקים והו"ד בשו"ת יחיה דעת (ג, עח). והביא שם דלדינא בעל שבט הלוי זצ"ל הסכים שרשאי להשליך מכתב שכתוב בו ב"ה.

מיהו בהערות הגר"מ גרוס שליט"א בספר אבני ישפה שם כתב שכמדומה שהמעין היטב בסוף התשובה של האגרות משה שם מוכח דס"ל דאיכא דקרו לאות הה' מהשם עי' שם. וכן מוכח בדבריו שם (סי' קלט) שהזכיר להדיא התורמת הדשן דהחשש הוא רק משום דהוי התחלת השם, ועי' בפסקי תשובה (ח"ג סי' רצג) ובמכתבי תורה מגור (סי' צ). וכן ראיתי שהגרי"ש אלישיב זצ"ל הסכים שאין להקשות על האגרות משה שגם הוא ידע טענה הנ"ל של האבני ישפה כ"כ בשמו בספר גנוי הקודש (פרק ז הערה יג).

ועוד כתב שם שכבר הביא בשו"ת תשובות והנהגות (א, תרמ) שהגר"א לא נהג לכתוב ב"ה במכתביו, וכן נהג הגר"ח מוואלוין אך סיים שם שיש חילוקי דעות בזה בסוף ימיו. וראה בשו"ת הר צבי (יו"ד סי' רלד). ובשו"ת בצל החכמה (ד, קה) כתב שאע"פ שמעיקר הדין מותר לא לשמור המכתבים מלהיכנס לאשפה, מ"מ ראוי לכתוב בראש מכתב בס"ד במקום ב"ה, והמודק לא לזרוק מכתב שכתוב עליו ב"ה בידים תע"ב, אבל להיזהר לשומרם שלא יתגלגלו לאשפה חומרא יתירה היא.

ודעת החזון איש מפורסם שהחמיר בזה וכך הביאו בספר דינים והנהגות (יו"ד סי' סעי' יב), ובספר גנוי הקודש שם הביא ששמע מהגר"נ קרליץ שליט"א שכך נהג החזו"א

עצמו ולא הורה כן לאחרים, והגר"נ עצמו פסק להקל בזה וכן הביאו שם בשם הגרשו"א זצ"ל והגר"צ אבא שאול זצ"ל.

ובספר משנת הגר"ש הל' נישואין (עמ' כב) הביא דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל שראוי לכתוב בראש ההזמנות אותיות בס"ד ולא ב"ה כדי לחשוש שתיבת ב"ה מעונה גניזה. וכן השיב הגר"ח קניבסקי שליט"א לידידי הגר"ג הכהן רבינוביץ שליט"א בספרו גם אני אודך. ובספר בנתיבות ההלכה הל' סת"ם (עמ' 970) הביא פסקי בעל הקנה בושם זצ"ל לגבי דף שכתוב עליו בס"ד או ב"ה או הקב"ה אינו טעון גניזה, ומותר להשליכו לאשפה אמנם אין לנהוג בו מנהג בזיון כמו לקנח בו לכלוך.

וכן ראיתי בספר דולה ומשקה (עמ' שמא) שכתב הגר"ח קניבסקי שליט"א שצריך לגנוז מילה בעזה"ת כדעת החזו"א מפני שהוא רק היקל בתיבה בס"ד, ואילו בעזה"ה טעון גניזה, עכ"ל מח"ס אהל יעקב שליט"א.

והגר"ר יצחק אהרן גאלדברגער שליט"א, דומ"ץ דחסידי פאפא, סיפר שכ"ק אדמו"ר ויחי יוסף מפאפא זי"ע שהזמנה של חתונה אף שכתוב בה ב"ה או בעזה"ה התיר לזרקן, אמנם יש לזכור עם נייר אחר, בשק וכדומה, או לשרפן (ספר או יאמרו על המועדים ח"ב עמ' תפ).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ואזכיר, שבשו"ת שערי ציון (א, ד), הרב שמואל בן ציון רבינוביץ שליט"א, רב הכותל המערבי והמקומות הקדושים, דן בשאלה מה לעשות בפתקי תפילה המצטברים בכותל המערבי ובקברי צדיקים, לשורפם או לגונזם, ומסיק שיש להמשיך במנהג לגנוז אותם משום כבודם. ומביא מכתב מהגר"ר משה שטרנבוך שליט"א שמותר לשים אותם באשפה אבל לא דרך בזיון, ומכתב מהגר"ר אשר וייס שליט"א שמן הדין מותר לשים באשפה בשק נייר וכדומה, אבל אם המנהג לגנוז אותם ראוי לנהוג כך.

ואמר הגר"ח קניבסקי שליט"א על הפתקים שבכותל המערבי: "אם זה תשמישי מצוה צריכים לגנוז, אבל סתם בקשות ומשאלות אין צריך לגנוז" (שו"ת ידון משה ח"כ עמ' כא) (מובא בקונטרס 'מציץ מן חרכים' אשר נדפס בסוף ספרי 'בשובי לירושלים' אות טז. ובספרי 'ארץ חיים' תשובות הגר"ח קניבסקי על ארץ ישראל, ירושלים והמקדש בסי' רט).

נטילת ידיים

ז. נטילת ידיים קודם כתיבת קוויטל

יש יחידי יחידים, חסידים וגבאי אדמורי"ם (הנקראים כתבן הפתקאות - קוויטלעך שרייבער), המקפידים ליטול ידיים קודם כתיבת קוויטלעך. אמנם הרוב לא נוהגים כן.

שאלתי כמה מגדולי התלמידי חכמים: האם חסיד או קוויטלעך שרייבער צריך ליטול ידיים קודם כתיבת קוויטל?

הג"ר פינחס ליבוש פדווא שליט"א, מח"ס שו"ת פלאות עדותיך, אב"ד קהילת מ"ת אמסטראם לשעבר וכעת דומ"ץ חסידי בעלזא קרית גת, כתב לי: "לא ידוע לי על מנהג כזה. ובשנת תשל"ט כשלמדתי בישיבה דחסידי בעלזא בירושלים נכנס אחד מהחברים בחור חשוב מלונדון לשאול כ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא, האם צריך ללכת למקוה לפני שנכנס עם קוויטל, וענה לו מרן שליט"א שחייבים לטבול אבל מה שאני רואה אני רואה גם אחר המקוה".

הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן, כתב לי: "מדינא דשו"ע לא מצוינו חיוב נטילה על כגון דא. ואמנם לענין בדיקת חמץ כתוב במג"א ומשנ"ב (רס"י תלב) ליטול הידים לפני הבדיקה. ועפ"ז כתב בפסק"ת (תרע"ה) שיש ליטול הידים לפני הדלקת נר חנוכה, ושיש נוהגים לטבול קודם הדלקת נר חנוכה, עפ"ד הגה"ק ר' צדוק הכהן מלובלין זי"ע בשו"ת תפארת צבי (יו"ד סי' כו) שהמצוות מוסיפות קדושה בלב האדם, והנכנס לקודש טעון טבילה.

והטעם שנשתנו ב' מצוות אלו בדיקת חמץ והדלקת נ"ח שנוטלים הידים קודם קיום המצוה, משאר מצוות שאין נוטלים הידים, כמו כיבוד אביו ורבו ות"ח, והשבת אבידה וכו'. ביאר אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנ"י (ח"ז סי' פה) שבדיקת חמץ שייכת לטהרת הרגל, וחנוכה הם ימים מקודשים. – אך כתב דלפי דברי מהר"צ הכהן הג"ל אה"נ שהיושב ללמוד, ששכינה שרויה כנגדו, או שהולך לקדש הלבנה, שהיא כקבלת פני השכינה, או לכיבוד אם ואם וכו', אם נוטל ידיו אין מזניחים אותו. דאין זה מדיני נט"י, אלא זו נקיות כעין טבילה לתוספת טהרה, ולכבוד המצוה החשובה, אתו"ד.

כמו כן יש לומר לענין קוויטל, דאם נוטל ידיו כהכנה לקראת כניסתו לרב, אין מזניחים אותו. – בפרט לפי מה שמובא בספר ילקוט מהרי"א (ערך אמונת צדיקים) מספר

אמרי יהודה (מהר"ת פ' ויחי) דכדי שהברכות של הצדיק יתקיימו, צריך הכנה מאת המקבל, וכאשר שמע מהרה"ק מהרי"א מזידיטשוב זי"ע ששאלוהו על הבאים אליו ממדינת הגר פועלים מאוד אצלו, ומתברכים על ידו יותר מאנשי פולין, והשיב כי יש להם אמונה שיתברכו על ידו, עכרה"ק, עכ"ל מח"ס משנת אהרן.

הג"ר דוד רוב מייזליש שליט"א, מח"ס שלחן המלך ושלחן השבת, כתב לי: "לא שמעתי ולא ראיתי".

הג"ר יצחק יעקב גוטליב שליט"א, מח"ס עקבות יצחק, כתב לי: "ברור שבכל דבר שמאמינים בשגב גדלותו, אז נוטלים ידים לזה".

מעשה בחסיד אלכסנדר, תושב עיר בוז'ין הסמוכה ללאדז', שנסע לאלכסנדר אל רבינו בעל הישמח ישראל, להזכיר לפניו את ילדו החולה. כשבא לאלכסנדר, התכונן כבר הרבי לעלות לחדרו לנח מעט מעבודתו המהורה. הציע רבי אברהם משמש לאותו חסיד, להיכנס בפתח האחורי. ממול גר כתבן הפתקאות (קוויטלעך שרייבער) גש אליו ויכתוב לך פתקא – אמר רבי אברהם. פנה החסיד אל חדר המשמשים ומצא שהכתבן שוכב על המיטה. אמר לו המשמש [הכתבן]: קרב לי השולחן אל המטה ואתה לך פתקא. הגיש לו החסיד את השידה, וכתב לו פתקא להזכירה אצל הרבי. הזדרו החסיד ונכנס אל הרבי. והנה, כאשר הגיש אל הרבי פתקתו, מיד התרומם בעל ישמח ישראל ממיטתו בהתרגשות גדולה וקרא: "מה הוא חושב – המשמש הכתבן – שהוא כותב בקשות לבית המשפט לך וקרא לו הנה", נכנס המשמש לדירה, והרבי הרעים עליו בעוז: מה אתה חושב, שאתה כותב פראשענים. לפני שכתבת הפתקא לא נטלת ידיך, היתכן זאת (בישישים חכמה עמ' רנה. מובא בספר באהלי צדיקים עמ' תסא-תסב).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* אגב, סיפר הר' יעקב פ"מ מגניזין, שבהיותו פ"א אצל הגה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע, ודחק עצמו אליו קודם תפילת שחרית שיקבל פיתקת קוויטל מאתו, ואמר הר"י הנ"ל אליו שרוצה להגיד לו דבר תורה מהישמח משה זי"ע, ציוה הגה"ק הנ"ל מיד לכל העומדים אצלו שיטלו ידיהם, וכן עשה בעצמו, וכן ציוה לאיש המגיד הדבר הר"י הנ"ל, כי כ"כ עוצם קדושה בדברי הגה"ק ישמח משה, שחיובא ליטול לידים טרם מגידים דברי תורה ממנו (אלף כתב אות תס. ומובא בספר תורות ועובדות מבית רבותינו עמ' רא).

תפילה

ה. להרבות בתפילה במקום ובנוסף לנתינת קוויטל

יש אדמורי"ם שהורו לחסידים להתפלל ישירות לד' במקום לתת קוויטל. אמנם יתכן שאמרו זאת ללמד שכשמבקש מצדיק להתפלל בעדו, אין זה פוטר אדם להתפלל בעד עצמו. והיו חסידים שנהגו כן מעצמם.

ראיתי שלכאורה יש סתירה מהרה"ק האבני נזר זי"ע וקבלת קוויטלעך. מצד אחד, בספר אביר הרועים (ח"א אות צד) כתב, שהרה"ק בעל האבני נזר זי"ע אמר, שבענין קריאת הקוויטלעך יש שני אופנים, אופן פשוט ואופן גבוה. ושם (אות צג), דהרה"ק רח"ה מאלכסנדר מסר להרה"ק בעל האבני נזר כל הסוד שבענין הקוויטל שמקבלים הצדיקים (ומובא בספר מילי דחסידותא שם עמ' תתק"ח).

ומצד שני, אחד מחסידי הרה"ק בעל האבני נזר מסוכטשוב זי"ע נחלה ונפל למשכב, והגיע אל רבו ובידו קוויטל לבקש ישועה, ויהי בכניסתו זעק עליו האבני"ז בנימה של רוגז ואמר "א נייע מאדע מיט קוויטלעך" [-מנהג חדש הוא לבא עם פתקאות להיוושע], בזמנינו כשאחד היה נצרך לישועה היה מרבה בתפילה ותחנונים ומחלק צדקה כדי שיוושע, ואילו היום באים אל הרבי עם קוויטל ורוצים להיפטר מכל החבילין דמעיקין, היתכן?", ובזאת סגר את דלת חדרו בהקפדה וחזר למעון קדשו, לאחר זמן קצר יצא וקרא לאותו חסיד באהבה וחיבה וברכו בדבר ישועה ורחמים.

זה עפ"י דברי חז"ל (בבא בתרא קטז, א) "כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים", ואיך א"כ גרשו האבני נזר מעליו, וציינו לדברי הרה"ק רבי מנחם מנדל מקוצק זי"ע (מובא בשם משמואל פרשת עקב שנת תרע"ח) שהצדיק בענוותנותו חושב שאינו צדיק עיי"ש, אך ביחס לאמור אפשר לומר בכוונת האבני"ז, שרצה לומר לו לבל יסיה דעתו ממנו שהרחמים שלו, ולעוררו לבקש מבורא כל עולמים שירחם עליו, ואז יוכל הצדיק לסייע בעדו (אביר הרועים ח"א אות שמב. ומובא בספר מפי הספרים וסופרים עה"ת - בראשית עמ' תכה).

אולי יתכן שעוד אפשר לתרץ שכשמבקש מצדיק להתפלל בעדו, אין זה פוטר אדם להתפלל בעד עצמו. ואוסף לזה, שפעם שמעתי ד"ת מהרב משה רוזנברג שליט"א מקווינס ניו יורק, שהעיר שאברהם אבינו התפלל והתחנן לד' להציל סדום ועמורה והערים מסביב, ולא הצליח להצילן, אבל כשלוט ביקש מד' להימלט בעיר צוער, עיר

העלולה להיחרב, תפילתו התקבלה (בראשית יט, יח-כג). ואחר כך חגר התפללה והתחננה לד' להציל את ישמעאל כששכב תחת אחד השיחים, ולא הצליחה להצילו, אבל כשישמעאל הרים את קולו, תפילתו התקבלה (שם כא, יז). ורש"י הסביר שם: מכאן שיפה תפילת החולה מתפילת אחרים עליו, והיא קודמת להתקבל (בראשית רבה נג, יד). ור"מ רוזנברג שליט"א הסביר שעפי"ז אפשר להבין דברי יעקב אבינו לרחל אמנו, כשביקש שיעקב אבינו יתן לה ילדים, וכתוב לכאורה בלי רחמים: "ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן" (שם ל, א-ב). רש"י פירש שם: אני יש לי בנים, ממך מנע ולא ממני. אלא יעקב אבינו אומר לרחל אמנו: יש לי ילדים עם לאה, אז את צריכה להתפלל, הרי יפה תפילת החולה מתפילת אחרים עליו. והתורה עצמה מעידה שכשתפילתה היא מה שהתקבלה: "ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה" (שם ל, כב).

וכ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע שבת פעם בעיר טשאנא ונתאספו הרבה חסידים מכל הגליל להסתופף בצל תומר, ובין הבאים היה גם יהודי אחד שהביא איתו המון פתקאות שנתנו לו ידידיו בעירו, כאשר מסרם אל כ"ק אדמו"ר זי"ע ציוה האדמו"ר את ברכתו לכל פתקא ופתקא והלה רשם את תשובות האדמו"ר לכל או"א.

אחר שקרא כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע את הפתקאות שאל אותו ואיפה הפתקא שלו בעצמו, והשיב הלה "אני בעצמי אינני נותן פתקא, וכשאני צריך לאיזה דבר הנני לוקח את ספר התהילים" ואומר תהילים ומבקש מהשי"ת שהוא יעזור לי". כ"ק אדמו"ר

— על הצדיקים ועל החסידים —

* פעם נשאל הגרי"ש אלישיב זצ"ל על המנהג שהחלו נשים רבות באמירת פרק שירה, והשיב: "אני אינני יודע מכך, האמהות והסבתות שלנו היו אומרות תהילים, וזה ודאי טוב. הרי פרק שירה זו ברייתא, ואם לא מבינים מה שאומרים אין מזה כלום, מה שאין כן תהילים מועיל גם אם לא מבינים מה שאומרים". ופעם אחרת אמר על אמירת תהילים בלי כוונת המילים: "זה בסדר, דוד המלך כיוון שבביל כולנו את מה שצריך לכוון" (הספד על הגרי"ש אלישיב מבנו הרב אברהם. ריש"א דגלותא עמ' יב. הסוד עמ' מח).

וכתוב בתפילת יהי רצון על אמירת תהלים שהאמירה שלנו יהא נחשב כאילו אמרם דוד המלך בעצמו, ופעם אחד שאל את כ"ק אדמו"ר מהרי"ד מבעלזא

— על הצדיקים ועל החסידים —

זי"ע: איך אנחנו אומרים דבר כזה? ואמר שבאמת אינו נוהג לומר תיבות אלו (לוח תמידים כסדרם - ב אלול). וחשבתי לתרץ עפ"י דברי הגריש"א זצ"ל שאנו אומרים מה שדוד המלך כיוון בשביל כולנו את מה שצריך לכוון.

ואביא עוד מה שראיתי בספר אז יאמרו על המועדים (ח"ב סי' שיח) להג"ר יצחק אהרן גאלדבערגער, דומ"ץ דחסידי פאפא, שבריש מדרש שוחר טוב על ספר תהלים איתא, שהתפלל דוד המלך ע"ה דהעוסק בתהלים יהיה חשוב כעוסק בנגעים ואהלות. וידוע שאיזה גדולים אמרו מי יימר דנתקבלה תפילתו (ועיין בספר נפש החיים להגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל, ריש שער ד), וטענו דהא איתא בגמרא ב"ב (דף יז) דשבעה לא שלטה בהן רמה, אברהם יצחק וכו', ו"א אף דוד דכתיב אף בשרי ישכון לבטח. ומקשינן ואידך מדוע לא חשב דוד, ומשני ההוא רחמי הוא דקא בעי ע"כ. ומשמע מזה דאף דדהמע"ה ביקש שלא ישלוט בו רמה מכל מקום לא ידוע אי נתקבלה תפילתו אלא שהוא ביקש על זה, והכי נמי יש לומר על בקשתו דהעוסק בתהלים יהיה חשוב כעוסק בנגעים ואהלות.

והרה"ק מסוואראן זי"ע צעק על זה ואמר דהביאור בגמ' הוא, דוודאי דגם בדוד לא שלט בו רמה, וכוונת הגמ' היא לומר דבאלו הז' שמנו שם לא שלטה בהם רמה אף שלא ביקשו על כך, מה שאין כן בדוד לא שלטה רימה אלא מתוך בקשה שביקש על כך, וכיון שאינו דומה לשבעה הנ"ל משום הכי לא מנה דוד בתוכם. וכשם שבקשתו הזו נתמלאה, כן נתמלאה גם בקשתו דהעוסק בתהלים יהיה חשוב כעוסק בנגעים ואהלות עכ"ד.

ולענ"ד יש להסביר דבריו יותר, דידוע דדוד המלך ע"ה ריווה את הקב"ה בשירות ותשבחות, כדאיתא בברכות (ז, ב) אר"י מאי רות, שזכתה ויצא ממנה דוד שריווה להקב"ה בשירות ותשבחות. והוא נקרא בלשון חז"ל נעים זמירות ישראל. והיה עמוד התפילה שהתפלל להשי"ת על כל דבר ודבר, כדחזינו בספר תהילים, ומשום הכי התפלל גם על זה שלא ישלוט בו רימה, אבל לא שח"ו הוא גרע משאר הצדיקים שחשבו שם דלא שלטה בהם רמה, אלא דמכל מקום כיון ששאר הצדיקים שמנו שם לא ביקשו על זה לכן לא חשיב הברייתא גם דוד עמהם.

ועוד יותר נ"ל, דבוודאי נתמלאה בקשת דוד המלך ע"ה, כמו שאמרו במוע"ק (טז), (ב) על הפסוק (שמואל ב) נאם דוד בן ישי וכו', אני מושל באדם, מי מושל בי

מסאטמאר זי"ע נהנה מאוד מתשובת האיש וקפץ ממקומו וחזק את האיש ואמר לו

— על הצדיקים ועל החסידים —

צדיק, שאני גוזר גזירה וצדיק מבטלה עיי"ש, הרי חזינן דדוד המע"ה היה בכח לבטל גזירת ד', אם כן בוודאי דנתקבלה תפילתו שביקש אף בשרי ישכן לבטח, שהיה בבחינת צדיקי שיכול אף לבטל גזירת הקב"ה. [ובמקום שלא נתמלאה בקשתו אמרו זה להדיא, עיין שבת ול, א], אבל בסתם בודאי נתקבל תפילתו]. ובפרט שדוד המלך ע"ה היה מחזיק עצמו כתולעת בחיי חיותו, כמו שאמר (תהלים כב) ואנכי תולעת ולא איש, [ועין חולין דף פט], אם כן בוודאי שהיה ניצול מרמה אחר פטירתו, וזה כוונת המשנה (אבות פ"ד) מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה, דאם הוא שפל רוח בחיי חיותו כתולעת, אז ניצול מתולעת בקבר, כדאיתא כעין זה בספה"ק. ועיין מה שכתבתי בזה בספרי אז יאמרו על מסכת אבות.

וראיה דמעלת תהילים גדולה כעוסק בתורה, מהמעשה שאירע אצל הגאון מהר"ם ברבי זצ"ל שפעם אחת נתקשה מאוד בדברי תוספות, ועבר שם הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע ושאל אותו מהר"ם ברבי אם יש לו ביאור בדברי התוספות, ואז נטל הרה"ק מבארדיטשוב ספר תהילים ואמר הקאפיטל "לדוד מזמור לד' הארץ ומלואה וגו'" בהתלהבות ודביקות, ואחר כך אמר להגאון הנ"ל הפירוש בדברי התוספות בטוב טעם ודעת כמין חומר.

ואמר לו הגאון, רואה אני שמעלת כבוד תורתו הוא איש קדוש ונגלה לו הפירוש מן השמים, אולם הוא מבקש לדעת מה היה משמש אמירת קאפיטל הנ"ל ומה השייכות לביאור התוספות, והשיב לו, ידע כ"ת שבאמת דברי התוספות סתומין, אלא ששם בעלי התוספות טמון ברמז בקאפטיל הנ"ל, והתפללתי שבעל התוספות יגלה לי כוונתו, וכן היה שבא מעולם העליון והגיד לי כוונתו. [ושמעתי אומרים שמאה וחמישים קאפיטלך בתהילים – הובא בסיפורים שבסוף הספר קדושת לוי]. – על כל פנים חזינן דכח בעלי התוספות שהם חלק מהתושבע"פ, דעל ידיהם נתגלה חלק מתושבע"פ, שרשם ויניקתם הוא מספר תהילים.

אגב, ידוע העובדא שהיתה אצל הרה"ק בעל הדברי חיים זי"ע, שפעם אחת ביקש מהרה"ק רבי יוסף מנייטשטאדט זי"ע [שהיה רגיל לומר הרבה תהילים], שרוצה להחליף עמו, דהוא יתן לו זכות התורה והוא יתן לו זכות אמירת התהילים,

"הנה כי כן יבורך גבר ויעזור לך השי"ת שאף פעם לא תצטרך לאף אחד ואף להרבי"ם" (מושיעין של ישראל ח"ו עמ' שנה-שנו).

מ. תפילה עם התאמצות

כמובן מלבד תפילת האדמו"ר ותפילת החסיד, החסיד צריך גם צריך להתאמץ להוציא את הבקשה מן הכח אל הפועל.

כבר שאלו כגון זה חכמי אלכסנדריה כמה דברים את רבי יהושע בן חנניה (גרה ע, ב. עא, א), וביניהם "שלושה בדרך ארץ", כלומר בתחום הבינה הטבעית והמוסר הטבעי.

א', מה יעשה אדם ויחכם? אמר להן: "ירבה בישיבה וימעט בסחורה". הם המשיכו לשאול: "הרבה עשו כן, ולא הועיל להם". השיב: "אלא, יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, שכן שנאמר: כי ד' יתן חכמה, מפיו דעת ותבונה (משלי ב, ו)".

ושאלו על כך בגמרא: "מאי קמשמע לן"? כלומר מה מלמדנו רבי יהושע שכדי לרכוש חכמה יש להרבות בישיבה ולמעט בחכמה, הרי זה תלוי בבקשת רחמים (רש"י). ומשיבים: "דהא בלא הא לא סגי", זה בלי זה אינו מספיק: צריך גם להתמסר ללימוד וגם להתפלל אל ד'.

ב', ועוד שאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע: "מה יעשה אדם ויתעשר? אמר להן ירבה בסחורה, וישא ויתן באמונה (בנאמנות). אמרו לו: הרבה עשו כן, ולא הועילו? אלא יבקשו רחמים ממי שהעושר שלו, שנאמר: לי הכסף ולי הזהב, נאום ד' צבאות (חגי ב, ח)".

ועוד שאלו בגמרא: "מאי קא משמע לן"? כיון שהדרך לעושר היא בקשת רחמים, מה מלמדנו רבי יהושע שצריך להרבות בסחורה ולנהל עסקים ביושר. והשיבו: "דהא בלא הא לא סגי". צריך גם תפילה וגם רבוי משא ומתן באמונה.

ג', לאחר מכן שאלו אנשי אלכסנדריא: "מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים? אמר להם: ישא אשה ההוגנת לו, ויקדש עצמו בשעת תשמיש. אמרו: הרבה עשו כן, ולא

— על הצדיקים ועל החסידים —

והרה"ק מנייטשטאדט לא רצה להחליף עמו. הרי חזינו המעלה הגדולה של אמירת תהילים, עכ"ל דומ"ץ דחסידי פאפא שליט"א.

הועילו. אלא, (אמר רבי יהושע): יבקש רחמים ממי שהבנים שלו, שנאמר: הנה נחלת ד' בנים, שכר פרי הבטן (תהילים קכו, ג)."

אז שואלים בגמרא: "מאי קמשמע לן", מה מלמדנו רבי יהושע בדבריו. ומשיבים: "דהא בלא הא לא סגי", צריך גם אשה הוגנת וצניעות וגם תפילה.

מזה הסיק הגאון רבי שלמה יישכר מייכמל, מח"ס שו"ת משנה שכור, בספרו אם הבנים שמחה (פרק שני עמ' קד): "הרי שבשלושה דברים מחולקים, שחייו העקריים של האדם תלויים בהם, הודיענו חז"ל דהא בלא הא לא מהני. היינו, דתפילה בלא עסק ועסק בלא תפילה – לא מהני, ומזה אתה דן לכל ענייני האדם ולכל עניינים שבעולם – לא סגי בהא בלא הא. היינו שיתפלל על דבר להשיגו ולא יתעסק בו כלל. אלא יסתפק בתפילה לחוד – לא ישיגנו לעולם. ומה שאמרת, דהואיל שחז"ל השמיענו זאת בשלושה דברים הנ"ל, שהם עיקר באדם, אתה דן מזה לכל הענינים... דגילו לנו בשלושה דברים העקריים בחיים, דתפילה בלא התעסקות והתעסקות בלא תפילה – לא מהני, ממילא הוי כן בכל הענינים הצריכים לנו בחיים".

וביאר דבריו בסיפור נאה: "נזכרתי מהמעשה שסיפר לי זקן אחד, מחסידי הרבי ר' אליעזרל מקומרנא ז"ל, שלרב הקדוש הזה היה משמש, בחור זקן שלא נשא אשה ולא היה שלם בדעתו. אך היה ירא שמים והיה נקרא בשמו פרץ גבאי. שאלו אותו: פרץ, למה אין אתה נושא אשה? השיב: למה לי אשה, מה חסר לי אצל הרבי? אמרו לו: הלא אדם צריך בנים. ענה על זה: בנים, אתן פתקה אל הרבי ויהיו לי בנים. וכשהגידו דברי פרץ אל הרבי, צחק ואמר: מי שסומך לגמרי על הרבי, נראה כמו פרץ. והן הן דברי הגמרא הנ"ל, מה יעשה האדם שיהיו לו בנים – ישא אשה. וקמ"ל דהא בלא הא לא סגי. דתפילה בלא נשיאת אשה – לא סגי. ולא כפרץ גבאי שסמך עצמו על התפילה לחוד, שיתפלל בעדו הרבי והוא לא נשא אשה. עכ"פ נלמד מן הש"ס הנ"ל. דמי שסומך עצמו לגמרי על התפילה לחוד ואינו מתעסק כלל בדבר. יש לו פנים כמו פרץ גבאי הנ"ל" (שם).

י. כתיבה בפרטות או בקיצור בקוויטל

יש חסידים שמפרטים את בקשותיהם בקוויטל, ויש שלא מפרטים, אלא רק כותבים את השמות לכרכה, או כותבים השם בתוספת תיבה אחת או

כמה תיבות, כגון להצלחה, לרפואה, לפרנסה (כולל רוחניות*) וכיוצא בו. הרי אין להטריח את הצדיקי בבקשות הרבה, וגם ממילא הצדיק מבין מה נצרך. הג"ר משה אריה פריינד זצ"ל, גאב"ד העדה החרדית, סיפר: פעם הגיש אחד פתקא להרה"ק מצאנו זי"ע, ולא כתב בה הנוסח: "הצלחה בכל הענינים", ושאלו הרה"ק מצאנו על כך, השיב שהוא נתן הפתקא כדי להיוושע ברוחניות. אמר לו הרה"ק מצאנו, שלשון זה כולל הכל, וצוהו לרשום בפתקא: "הצלחה בכל הענינים" (מרא דעובדא ח"ב עמ' קג).

וכן כ"ק אדמו"ר מנחת אלעזר ממונקאטש זי"ע בספרו דברי תורה (מהדורא ט אות עט. חיים ושלום פרשת וירא ד"ה ויבקע): "שמעתי מפה קדוש אאמו"ר [בעל הדרכי תשובה]

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ויש אדמורי"ם שאומרים שאין לבקש ליראת שמים. הרי כתוב בגמ' ברכות (לג, ב): "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". וכשהיה אחד מזכיר את עצמו בקוויטל שלו על יראת שמים, היה דרכו של כ"ק אדמו"ר רבי איציקל מפשעווארסק זי"ע להגיב על כך בתרעומות. נראה שדעתו הקדושה היתה שבכדי להשיג יראת שמים יש להשקיע עבודה עצמית, ואין זה ענין להזכרת ישועה אצל צדיקים.

פעם כשרבי איציקל זי"ע היה בלונדון, אחד נתן לו קוויטל והזכיר ג' דברים: א. יראת שמים. ב. עניני התקשרות לצדיקים. ג. הזכרת חולה לרפואה שלמה. לאחר שקרא רבי איציקל זי"ע את הקוויטל שלו, אמר לו: שני הענינים הראשונים שכתבת המה מעשי ילדות [קינדערישע זאכען], רק ענין החולה שהזכרת זה ענין רציני, ועל זה אתן את דעתי (בית פשעווארסק ח"א עמ' 225-226).

והרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע אמר בצחות כאשר פגש את הרה"ק רבי אהרן מטשרנוביל זי"ע: אני רבי יותר גדול מכם. כאשר הרבי מטשרנוביל זי"ע התפלא על דבריו, ביאר לו הרה"ק מרוז'ין: הנה בפעם הקודמת שנפגשנו, בירכנו אחד את השני ביראת שמים. והנה חזינו להדיא שהברכה שלי התקיימה, ואילו הברכה של כבודו לא התקיימה בי. וכי איני צודק באמרי שאני רבי יותר גדול? (מתוך שיחת קודש דהאדמו"ר רבי יוחנן מאלנא זי"ע. קובץ דברים ערבים ח"א עמ' קפב-קפג).

זי"ע, ששמע מפי רבו הגדול והקדוש זי"ע, בעל ספר דברי חיים, שאמר פעם אחת כאשר נתנו לו קוויטל וכתוב בארוכה בפרטים וצרכים רבים, הקפיד על זה, ואמר כשהייתי צעיר לימים ונסעתי לרבותי והרבה צדיקים ז"ל, כשנתתי קוויטל ופדיון, כתבתי רק בזה הלשון: "חיים בן מרים להצלחה". ובברכת 'הצלחה' נכלל הכל, וחשב אז הרבה ישועות ברוחניות וגשמיות, שנכללו בהצלחה" (וכן מובא בספר באהלי צדיקים עמ' תסב).

וגם כ"ק אדמו"ר מנחת אלעזר ממונקאטש זי"ע עצמו, כשכתב קוויטל להסבא קדישא הרה"ק רבי שלמה אליעזר אלפנדר זי"ע*, ג"כ ביקש ממנו רק ברכת הצלחה. וזה לשונו שם: "נא להתפלל בעדנו, חיים אלעזר בן אסתר להצלחה בכל ענינים, וזגתו רחל פערל בת אלטא אסתר פיגא וכו', בתנו חיה פרימא רבקה [אמו של יבלחט"א כ"ק אדמו"ר ממונקאטש שליט"א]" (אוצר פלאות התורה – במדבר עמ' כא).

כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע אמר: שמעתי מאבא מארי [בעל קדושת יום טוב זל"ה], שפ"א כשהיה אצל מרן הק' בעל דברי חיים זל"ה, נתן לו פתקא ולא כתב בה כלום יותר מן השמות, נענה לו מרן הד"ח: למה לא כתבת "לפרנסה"

— על הצדיקים ועל החסידים —

* כידוע כ"ק אדמו"ר מנחת אלעזר ממונקאטש זי"ע היה בקשרי ידידות נאמנים עם הסבא קדישא זי"ע, ונסע במיוחד לארץ ישראל לבקרו, כמבואר באריכות בספר מסעות ירושלים). כשנפגשו כ"ק אדמו"ר ממונקאטש זי"ע בירך שהחיינו על ראיית הסבא קדישא זי"ע בפעם הראשונה (שו"ת יין הטוב סי' מח-מט). ועיין שו"ת הר צבי (או"ח א, קטו) שהגרצ"פ פרנק זצ"ל מצדיק את עובדא זו "משום דקים ליה בגווה שמח בלבו על ראייתו". וכן עוד גדולי ישראל בירכו ברכה זו על ראיית תלמיד חכם מופלג. וכן הגרי"ח זוננפלד זצ"ל בירך שהחיינו על ראיית האדמו"ר ממונקאטש זי"ע (מסעות ירושלים עמ' כא). וכן כ"ק אדמו"ר ויחי יוסף מפאפא זי"ע בירך שהחיינו על כ"ק אדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זי"ע כשנכנס לראשונה אצלו לקודש פנימה (תולדות ויחי יוסף ח"ב עמ' נח). והגר"א גרינבלט זצ"ל פסק שיש לברך שהחיינו על ראיית הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בפעם הראשונה (שו"ת רבבות אפרים ו, קד).

פרנסה פירושו גם רוחניות* לא רק גשמיות (חידושי תורה למסיבות ח"א פרשת וישב עמ' קמא).

— על הצדיקים ועל החסידים —

* כתב הרמ"א (יו"ד רסה, יא) בשם המהרי"ל בשם רבינו פרץ: "דכל סנדק הוי כמקטיר קטורת ולכן נוהגין שלא ליתן שני ילדים לבעל ברית אחד, כדאמרינן גבי קטורת: חדשים לקטורת". והסיבה לכך, כי לגבי שכרה של עבודת הקטורת היא עשירות, שנאמר (דברים לג, י-יא): "ישימו קטורה באפך... ברך ד' חילו ופועל ידיו תרצה", הלכך היו מקפידים שלא יפיסו לעבודת הקטורת אלא חדשים בלבד, היינו אותם כהנים שלא הקטירו מימיהם (וימא כו, א). ולכן הוא הדין בסנדקאות ששווה לעבודת הקטורת, ושכרה עשירות.

והגר"א ביאורו (יו"ד רסה ס"ק מו) כבר תמה על כל זה, וכותב: "שלא ראינו סנדק מתעשר".

אך פעם אמר כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע בפני קהלא קדישא בירושלים על דברי הגר"א, "אבל כיון שמרן הקדוש החת"ס כתב שהרמ"א כותב שמי שהוא סנדק מתעשר, על כרחך נאמנים עלי דבריו ז"ל וכן הוא באמת, ועשירות אין הפירוש בכל מקום רק בממון, ויכול להיות עשירות בדעת וכן באריכות ימים, וכן בבנים טובים וישרים וכדומה, וגם כיון שהחת"ס כתב מהרמ"א עשירות סתמא על כן גם עשירות בממון בכלל" (פתח אליהו, בסוף הספר. מובא בתורת התמרים עה"ת ומועדים עמ' רצה).

וסיפר הגר"ח קניבסקי שליט"א: "שאלו פעם את אבא ז"ל (הסטייפלר) היכן עשירותו מהסנדקאות [שהרי הוא שימש כסנדק כמעט בכל יום, ועד לפני כמה שנים היה נוסע בכל רחבי הארץ בשביל מצות סנדקאות], והצביע על ספריו שחיבר שזוהי עשירותו" (דרך שיחה ח"ב עמ' רא). והסטייפלר זצ"ל גם אמר: וכי הנכדים שנולדים כל שנה אינו עשירות? זה העשירות הכי גדולה. וכן כאמר שכתוב באריז"ל שזה סגולה לכפרת עוונות (קונטרס מנחת תורה עמ' סא-סב).

ובשו"ת תשובות והנהגות (א, תקפד), כתב הג"ר משה שטרנבוך שליט"א: "יש לומר שהעשירות לאו דווקא בממון (ועיין שבת כה, ב: איזהו עשיר וכו') אלא בהצלחה לבטל כל גזירות ומחלות שנגזרו עליו ובני ביתו, ורק הבורא ית"ש לבד יכול להעיד אם הסנדק התעשר, ונאמן הוא אלקינו ית"ש לשלם לכל אחד שכרו

— על הצדיקים ועל החסידים —

בשלימות, ואולי גם בקטורת העשירות כה"ג" (והחתם סופר [או"ח סי' קנח] כבר כתב שאולי החטא גורם, ואילו לא זכה במצוה זו היה מתייסר יסורים, ועכשיו שזכה לעושר ע"י מצוה זו לקחו ממנו עשרו בדין חלף יסורי גופו).

ואמר הג"ר משה סולוביצ'יק זצ"ל מציריך, שווייץ (והאיש משה ח"ב עמ' סה-סו): לכאורה, לפי מספר הפעמים שזכה להתכבד בסנדקאות, כבר ראוי היה מזמן להיות הגביר הגדול ביותר. ומכל מקום, הפטיר, אי אפשר לדעת איזה עני ואביון הייתי לולא כל זה.

ומובא שם בהערה: והגאון רבי חיים קרייזווירט אב"ד דק"ק אנטוורפן סיפר להג"ר משה סולוביצ'יק, שגם הוא מעולם תמה ע"ז, עד שמצא בהגהות רע"א סי' רסה סעי' א שדעתו הוא שסנדקאות קשורה עם עמידה בברכות, האיש הסנדק, צריך לקבל גם עמידה בברכות, וממילא אין הסגולה של עשירות נוהגת במי שלא קיבל שתיהם, כנהוג בעולם שבטעות מחלקים את שני הדברים. באותו פרק שראה את דברי רע"א הנ"ל התכבד מגביר פלוני בעירו בסנדקאות אצל בנו הנולד לו, וביקש ממנו שיאות ליתן לו גם עמידה בברכות, אמנם הגביר סרב לבקשתו בתאונה שכבר הבטיח לאיש אחר אותו כיבוד, ואיגלגל מילתא ואותו איש לא הגיע להברית והגר"ח קרייזווירט קיבל גם עמידה בברכות כפי בקשתו. וסיפר הגר"ח שבתוך שבועיים קיבל מאה אלף דולרים בגלל שידוך שעשה...

אמנם פעם אחת הציע הג"ר אליעזר יהודה פינקל זצ"ל, ראש ישיבת מיר, ספק אחד שיש לו לפני הגרי"ז סולוביצ'יק זצ"ל, הבריסקער רב: הואיל ומזמינים אותו תדיר לסנדקאות, כמעט בכל יום, ולעת זקנותו קשה לו הדבר, אמנם הלא מבואר ברמ"א יו"ד (רסה, יא) בשם מהרי"ל בשם ר"פ דכל סנדק הוי כמקטיר קטורת, ולכן נוהגין שלא ליתן שני ילדים לבעל ברית אחד, כדמארינן גבי קטורת "חדשים לקטורת", הרי שסנדק מעשיר, ואם כן בתורת ראש הישיבה הלא מוטלת עליו החובה לדאוג לממון עבור הישיבה, ואם כן מטעם זה הלא עליו להתאמץ לקבל את הסנדקאות, כדי שיהיה ממון להישיבה, אמנם כנגד זה הלא כתב בביאור הגר"א (שם ס"ק מו): "ולעולם לא ראינו סנדק שמתעשר", עיי"ש, וא"כ להגר"א הלא אין לצפות לעשירות מהסנדקאות, וא"כ יהיה פטור מללכת... ואמר לו הגרי"ז: צריכים לחשוש למהרי"ל... ויש אומרים שאמר לו הגרי"ז בנוסח

— על הצדיקים ועל החסידים —

אחר: גם צ'ק של הרמ"א הוא צ'ק טוב... (פניני רבנו הגרי"ז עמ' לד-לה. דרך שיחה ח"א עמ' סא).

ובענין הזה, יש דיון בין הפוסקים אם אפשר להיות סנדק פעמיים באותה משפחה?

עיין שו"ת נודע ביהודה (מהדורא קמא יו"ד סי' פו) שדן בעניין, ומסיק שבכל מדינת פולין אין מדקדקים בזה, ובהרבה מקומות הרב הקבוע הוא חיוב לסנדק תמיד וגם פה בקהלתנו אין הכל מקפידים בזה. ובשו"ת חתם סופר (או"ח ס' קנח) כתב לדחות את כל הטענות של הנודע ביהודה, ומה שטען מהא שנותנים סנדקאות לרב כמה פעמים במשפחה אחת, דחה החתם סופר שהרי בגמרא אמרינן שחדשים לקטורת, מלבד מהכהן גדול שמקטיר חלק בראש, א"כ הרב הוא ככהן גדול שמקטיר ושונה. וכן כתב בערוך השולחן יו"ד (רסה, לד) ובשו"ת תשובות והנהגות (א, תקפד). וכ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע הסביר שהרב שבעיר מכבדים אף כמה פעמים בסנדקאות, והטעם כי הלא כל צינור וההשפעה לבעלי בתים באה מן השמים על יד המנהיג הרב, ועל ידו בשבילו נתברכו המה בשפע רב (בקדושתו של אהרן ח"א עמ' רעז. מעשי חושב עמ' רנח-רנט). והג"ר אהרן לוין זצ"ל, הרישא רב, ביאר עפ"י תרגום יונתן (בראשית נ, כג) שיוסף הצדיק שימש כסנדק לכל בני מכיר נכדיו, שהאיסור רק לכל אדם ולא לאב ולסב, וגם לא לרב העיר כנ"ל (הדרש והעיון - בראשית סי' רצט)

אמנם יש שמקפידים על זה. הג"ר יעקב קמנצקי זצ"ל סירב לקבל סנדקאות שני פעמים במשפחה אחת, ואמר שיש לו בזה קבלה מבית אביו על זה. וסיפר שהוא נולד בכ' אדר א, ויום ברית מילה שלו היה בזמן הפשרות שלגים, והמיועד להיות סנדק לא הגיע, ואעפ"כ סירב זקנו לקבל הסנדקאות מכיון שכבר שימש כסנדק פעם אחת במשפחה זו, ונתנו את הסנדקאות למלמד דמתא (במחיצת רבנו עמ' ריט). וכן אמר כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע שיש להקפיד על כך (ניצוצי תומר ח"א עמ' רלח).

וראיתי דבר מענין בספר בטוב ירושלים (עמ' מז), שסיפר הג"ר בן ציון יאדלר זצ"ל, המגיד הירושלמי, שאביו שימש כסנדק גם לאחיו שנולד בחו"ל וגם בברית מילה שלו שהוא נולד בארץ, והסיבה לכך, כי אביו היה אומר שבביאתו לארץ

והרה"ג אבדק"ק פריימאן שליט"א הוסיף, שהגה"ק מרן [רבי יואל] מסאטמאר זי"ע סיים לו העובדא, דמרן הד"ח ציוה לאביו הק' ז"ל, שיכתוב את הקוויטל פעם שנית, וירשום בו לפרנסה (ספר אהלי צדיקים עמ' תסב והערה ב).^{*}

וכדומה, בספר צבי לצדיק (זידיטשוב עמ' מה אות ד-ה) כתב: מבין הצדיקים המפורסמים

על הצדיקים ועל החסידים

ישראל נעשה כבריה חדשה, ואין מעשה חו"ל מצטרף ונראה שמקורו בספר חסד לאברהם [מעין שלישי, עין הארץ, נהר יב] שהלן בארץ ישראל בלילה הראשונה מקבל נשמה חדשה בבוקר).

אך רוב רובם של גדולי ישראל שאינם מקפידים על זה. עיין שו"ת יחיה דעת (ג, עז). והחזו"א זצ"ל והסטייפלר זצ"ל נהגו ליקח סנדקאות ב' פעמים לבעל ברית אחד, ואף שהרמ"א (יו"ד רסה יא) כתב שנהגו שלא ליתן, אמרו שזה נאמר רק על הנותן שלא יתן, אבל לא על הסנדק (כמו שכתב ביד שאול יו"ד סי רסה. אשכבתיה דרבי ח"ב עמ' קסה. דרך שיחה ח"א עמ' סג). וכן כ"ק אדמו"ר אמרי סופר זי"ע מערלוי היה נוטל סנדקאות כמה פעמים אצל משפחה אחת (והליכות והנהגות אמרי סופר ח"א עמ' רטו). וכן הג"ר מאיר הלוי סולוביצ'יק זצ"ל, ראש ישיבת בריסק בירושלים (דחזיתיה לרבי מאיר ח"ב עמ' 65).

והג"ר משה פיינשטיין טען שמצד הרמ"א אין זה איסור, ואם יש עניין דוקא לכבד אדם אחד פעמיים, יכולים. וכמו שנהגו באירופה, וגם כך נהג הגרמ"פ זצ"ל, שהרבה פעמים היה סנדק לכמה בריתות (מסורת משה עמ' שטז).

* כ"ק אדמו"ר מרחמיסטריווקא ר' איצק'ל בורו פארק שליט"א סיפר: מעשה עם חסידי סטרעליסק, שהיו עניים ואביונים, והיה דרכם אצל רבם הרה"ק מסטרעליסק זי"ע שלא היו מזכירים עצמם אצלו על עניני גשמיות כלל, אלא כל משאלותם היה אך ורק להתעלות ברוחניות. ולאחר פטירתו הלכו כמה מן החסידים אל הרה"ק מריזשין זי"ע, וכשנכנסו לפניו הגישו לו פתקא דרחמי, וכדרכם לא כתבו בו שום בקשה על פרנסה ושאר צרכי גשמיות רק על עניני רוחניות, אמר להם הרה"ק מריזשין זי"ע הרי יש שני מקומות בתפלה שהכוונה מעכבת בהן, פסוק ראשון של קריאת שמי שמע ישראל וגו' והפסוק פותח את ידיך וגו', כשם שבאמירת שמע ישראל אם לא כיוון ליבו צריך לחזור, כך אם לא כיוון בפתח את ידיך צריך לחזור... והורה להם לכתוב קוויטל חדש ולהזכיר בו

שבדור ההוא, יש לציין ביחוד את הגה"ק ר' נפתלי מרופשיץ זצ"ל, שהיתה בינו ובין רבנו [הרה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב זי"ע] אהבת חברים רבה מאוד. כעשר שנים קודם פטירתו של רבנו, חלה רבנו מחלה קשה מאוד, שכמעט כבר אמרו נואש לחייו. כשנתרפא רבנו וחזר לחיים, אמר, שמכל הצדיקים שהתפללו לחייו, נכנסו ביחוד בעובי הקורה בשבילו הצדיקים מאפטא, מרופשיץ, ומאוהל. ובין השלושה האלה הדגיש ביחוד את הגה"ק מרופשיץ, שאליו נסע אח"כ מתוך הכרת טובה לביתו, ונעשה שמה סעודת הודאה לקומו מחליו.

אחרי הביקור הנהדר, שביקר רבנו את הגה"ק הנ"ל בביתו, ראה הגה"ק חובה לעצמו לבקר גם את רבנו בביתו, ובהיותו בעיר דאלינא, לרגל חתונת אחד מיוצאי חלציו, נסע משם אל רבנו. נסע רבנו לקראתו בלוית המון אדם רב מאנשי עירו, אל אחד הכפרים שמחוץ לעיר. אבל צדיק זה ברח מן הכבוד, ובחר לו דרך אחרת לבוא בה העירה, וכה נכנס בחשאי לעיר בלי קולי קולות. כשנודע לרבנו, שכבר בא חכם לעיר בדרך אחרת, מהר וחזר לעיר וקבל את פני אורחו בביתו. אמר לו רבנו: אני מזהיר מעולם לכל אנשי שלומי, שבתתם לי או לאיזה מן הצדיקים "פתקא" ברשימת שמותיהם להתפלל בעדם, שימנעו מלכתוב בה שום בקשה מפורטת, כי ממה נפשך, אם מקבל הפתקא הוא צדיק באמת, הלא עיניו פקוחות לדעת את כל מחסוריהם ונגעי לבבם, עוד יותר מאשר הם בעצמם יודעים, ואם אינו יודע, למה זה ישחיתו דיו ונייר לבטלה? עתה בבוא אדוני אלי, נוכחתי כי הצדק אתי. אנכי בימי חורפי הייתי רגיל תמיד לכתוב בפתקאות שנתתי לרבתי הק' נב"מ, שיזכני הש"י, שאוכל לבקר בהיכלם של צדיקים ולנסוע אליהם בלי כל מכשול, אבל שאזכר לכך, שצדיקים יבואו אלי, זאת לא עלה על לבי לבקש כלל, עתה שזכיתי שבא אלי לביתי צדיק כביר כמותו, האין זה הוכחה ברורה, שאין לכתוב בפתקא שום בקשה, שלא למעט ע"י זה בטובת עצמו, כי הצדיקים יודעים לדרוש ולבקש יותר מן המבקש בעצמו (ומובא בספר אחלי צדיקים עמ' תסג-תסד). ויהודי אחד, מהנוסעים אל רבינו [משמעפינעשט] זי"ע, שהיה לו פעם הרבה בעיות, הגיש קוויטל ארוך, מלא וגדוש בהרבה שורות לפני רבינו, אך כשראה רבינו את

— על הצדיקים ועל החסידים —

גם את צרכיהם הגשמיים בעניני פרנסה וכיוצא (ואמרות טהורות – שמות עמ' קעו).

הקוויטל שלו, אמר לו: וכי מה אתה חושב שאתה צריך לכתוב הרבה בהקוויטל? אם אתה חושב שאנו לא יודעים, ואתה צריך להזכיר ולכתוב הרבה, הנך טועה וחבל על הנסיעה שלך, כי האמת היא, דכל מי שבא אלינו, עדיין הוא עומד מהצד השני של הדלת מבחוץ, אנו כבר יודעים למה הוא זקוק, ועליך להאמין זאת, כי אם לא מאמינים בזה, א"כ חבל על המרחק וההוצאות שבאת אלינו (גר ישראל ח"ה עמ' רנ). ומובא שם הערה ד).

כשנסתלק כ"ק אדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זי"ע ביום כ"ב מרחשון תרפ"ז, הספידו הגאון רבי שאול בראך זצ"ל, גאב"ד קאשוי, אחרי מלאת שבעת ימי האבל, ערב ר"ח כסלו, בבית הכנסת הגדול בקאשוי, בין מנחה למעריב אחרי אמירת יו"ק, הגר"ש בראך זצ"ל בעצמו ראה אצלו כעין רוח הקודש בעת בואו אליו פעם לבעלזא. והמעשה שהיה כך היה, פעם בעודו רב בקראלי, נסע לבעלזא, באותו זמן היה בבית הגר"ש בראך זצ"ל א' מבני ביתו חולה קשה ל"ע כבר זמן ממושך לערך שנה, בעת הכינו את הקוויטל למסרו להאדמו"ר זי"ע, וסיפר הגר"ש בראך זצ"ל שהיה נבוכ בדעתו היאך להתנהג, אמר: כל ימי נתתי קוויטל לרבותי מבלי לבקש שום בקשה שהיא, רק השמות ושמות האמהות, לא מבעיא שלא כתבתי וביקשתי מעולם בקשה על פרנסה הצלחה וכדו', לא רציתי אף פעם לבקש רפואה שלימה, אריכות ימים וכעין בקשות כאלו, די להזכר לפני הצדיק בשמו ושם אמו ולא יותר, בפעם הזאת חשבתי והרהרתי הרבה, האם עלי לשנות כעת להזכיר את החולה המסוכן שבביתי, או להתנהג כבכל השנים. בסופו של דבר החלטתי לא לשנות מנהגי ומסרתי את הקוויטל להאדמו"ר בלי כל הערות, כשלקח האדמו"ר את הקוויטל בידו, בו ברגע הראה באצבעו בפתקא על שם החולה, ושאלני מה הענין ומה מצבו של זה, סיפרתי כמוכן הכל, האדמו"ר ברכו ברפוש, אחרי כמה ימים כשחזרתי הביתה מצאתי את החולה בריא ושלם (שאל בחור ד' עמ' למ. הובא בהילולא דצדיקא עמ' פו).

אמנם פ"א בא איש אחד לפני כ"ק אדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זי"ע ונתן לו פיתקא, וכתב רק השמות, ואמר לו הרה"ק: מדוע לא כתב שאר בקשות, והשיב לו אני מאמין שכשהרבי קורא את הפיתקא הוא כבר יודע הכל, ואמר לו הרה"ק: הן אמת כמו שאמרת, אמנם יש ראייה מן התורה שצריכים לדבר, כי הכהן כשבא אל הבית המנוגע הגם שראה הכל, אבל מ"מ היה הבעל הבית צריך להגיד כנגע נראה לי בבית (ויקרא יד, לה), ולכן גם כשנותן הפיתקא, צריך לדבר ולפרט הבקשות (ונמצא חן עמ' י. הובא

בלקט אמרי קודש – בעלזא מצורע ובספר בישישים חכמה עמ' רנח אות א) (באהלי צדיקים עמ' תסד).

כ"ק אדמו"ר רבי יענקעלע מפשעווארסק זי"ע סיפר: זקני הרה"ח רבי שמואל לייעזר ז"ל נסע עם אחיו הרה"ח רבי נתן ז"ל אל הנה"ק רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע, ודודי ר' נתן כתב פתקא באריכות (אפשר שהאריך לפרט את כל יוצ"ח, או שהאריך בפרטי בקשתו), אבל זקני כתב את הפתקא בקיצור, וכשמסרו את הפתקאות הנה"ק מזידיטשוב זי"ע, קרא ועיין בהפתקא הקצרה של זקני זמן ארוך, ואמנם אח"כ נושע זקני באוזה ישועה שהיה צריך, ואילו את הפתקא הארוכה לדוד ר' נתן קרא במהירות ולא נושע בהישועה המבוקשת (ספר י"ג אורות ח"ג עמ' רלד).

יא. לשם יחוד לפני הקריאת קוויטלעך

היו צדיקים עליונים שאמרו "לשם יחוד" לפני קריאת קוויטלעך. ועיין בספרי הדל הלכות שמריימל (פרק הלכות השמריימל אות ה', בעניין אמירת לשם יחוד לפני שלובש השמריימל) בענין מחלוקת גדולי עולם על אמירת לשם יחוד לפני מצוות. והרה"ק בעל הבני יששכר זי"ע העיד כן על רבו החוזה מלובלין זי"ע בספרו אנרא דפרקא (רמז כה): "בעינינו ראינו מכבוד אדמו"ר הרה"ק מורינו הרב רבי יעקב יצחק זצלה"ה שכאשר היה קורא מהכתב שמות בני אדם שכתבו לו, היה מתבונן ברוח קדשו מעשה האיש אם זך וישר פעלו או בהיפך ח"ו, וכמה פעמים שמעו מפיו שהיה אומר קודם הקריאה 'לשם יחוד קודשא בריך היא ושכינתיה'. וחוינן בכח הצדיקים לדעת דברים לדעת דברים שכלב האדם (מפי ספרים וסופרים עה"ת – בראשית עמ' תיד-תמו).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* לגבי אמירת 'לשם יחוד' לפני קיום מצוה, נזכיר שזה היה אחד מחילוקי ההלכה בין כ"ק אדמו"ר דברי חיים מצאנז זי"ע לבנו כ"ק אדמו"ר משינאווא זי"ע.

בספר פרדס הצדיקים (קברי צקידים פוליו א, עמ' תרמז) מספר: כידוע, בכמה עניני הלכה גבה טורא בין רבינו הקדוש משינאווא עם אביו רבינו הקדוש מצאנז זי"ע, זה אוסר וזה מתיר, והיו שני בעלי תריסין אלו מחדדין ונצחין זה את זה

— על הצדיקים ועל החסידים —

בדקדוקי הלכה, וגן התווכחו בפומבי בכמה הילכתא גבירתא (עיין בהמשך) באופן שעוררה את פליאתם של סתם אינשי, אבל מביני מדע ידעו והבינו כי ראשם מגיע השמימה ומילין לצד עילאה ימללו, ואחר כך ההסברים שניתנו בזה עדיין הסתום מרובה על הגלוי, וכמו שאמר רבינו בעצמו שסוד מחלוקתו על אביו לא יודע עד ביאת ינון.

הרה"ק רבי איציקל מפשעווארסק זי"ע אמר על מה שהביאה המשנה במסכת חגיגה (טז, א) את המחלוקת בדין סמיכה על הקרבן ביום טוב, שהיא היתה המחלוקת הראשונה שבין חכמי ישראל (תמורה טז, א וכמו שכ' רש"י בחגיגה שם), שהמחלוקת האחרונה בין חכמי ישראל היתה בין רבינו מצאנז ובנו משינאווא שהיתה מחלוקת לשם שמים ובמסירות נפש, [וביאר מהר"י מפשעווארסק כוונתו, שהיתה האחרונה שהיתה לשם שמים משני הצדדים] (י"ג אורות).

ואף רבינו הדברי חיים עצמו העיד על טוהר כוונתו של בנו הקדוש במחלוקת זו, ופעם כשהיה הגה"ק רבי צבי אלימלך שפירא מבלאזוב זצ"ל בצאנז, היו שם יותר מעשרים רביים, ואותו בחר רבינו מצאנז לישב על ידו, וסיפר הרה"ק מבלאזוב, שכשאמר רבינו מצאנז תורה היה בהתלהבות כל כך עד שנפל עליו פחד, וריחק את בגדיו מרבינו מצאנז, כמו מי שמרחק את בגדיו מאש כדי שלא ישרפו.

ואמר אמירת התורה על הרה"ק משינאווא והכריז שאביו מתיר לחלל שבת, [כי אז התיר הד"ח את שטר מכירה שחלק עליו רבינו]. רבינו מצאנז היה שרוי אז בדביקות, והתעורר מדברי בנו, ושאל: מי זה, אה ר' יחזקאל, וכל מעשיו לשם שמים (שם).

וסיבת המחלוקת הוא מהדברים שכיסה עתיק יומין, עיין שם בספר י"ג אורות וספר פרדס הצדיקים באריכות.

וכבר צויין שהיו עשרה חילוקי דעות בהלכה בין האב ובנו עם כל המקורות (עי' קובץ בית ועד לחכמים – ניסן תש"ע, עמ' שצא, ממשנתו של הג"ר יואל בהגרי"ח גרינוואלד שליט"א, ראש הכולל שערי עירובין במבצר הכוללים בקרית יואל.

— על הצדיקים ועל החסידים —

ומובא עם הוספות בספר פרדס הצדיקים שם, עמ' תרנה-תרעה, עיי"ש), ונספיק לרשום אותם:

א', רביה"ק מצאנז זי"ע לא היה נוהג לומר 'לשם יחוד' טרם עשיית מצוה, ורביה"ק משינאווא זי"ע נהג לומר 'לשם יחוד'.

ב', רביה"ק מצאנז לא היה מברך בבוקר על הטלית קטן שהיה לבוש בו בלילה, ולא עוד אלא שהעדיו שלא בירך על ט"ק מעולם אף כשהליפו לאחרת, ורביה"ק משינאווא סבירא ליה שצריכים לברך על הט"ק מדי בוקר, ומכל שכן אם פושטה ולובש אחרת.

ג', רביה"ק מצאנז שינה מקשר התפילין של ראש בצורת מ"ם סתומה (וד' ריבועים קטנים) שהיה נוהג בימיו, ותיקן לעצמו קשר שיש בו "דלית" כפולה היינו מ"ם סתומה עם חלל באמצע – הנקרא קשר של רבי נתן אדלער, ורביה"ק משינאווא הקפיד לנהוג בקשר של מ"ם סתומה בלי חלל באמצע.

ד', רביה"ק מצאנז הורה לבחורים להניח תפילין בחוה"מ כדעת הרמ"א, ורביה"ק משינאווא הורה שלא להניח תפילין וכדעת המחבר והזהר"ק.

ה', רביה"ק מצאנז לא היה נוהג לומר תחנון בשעת ימים שלאחר פסח שני (ספירת הוד), ורביה"ק היה נוהג לומר תחנון גם בימים הללו.

ו', רביה"ק מצאנז סידר שטר מכירה לבעלי אחוזות שיוכלו לעבוד באחוזותיהם בשבת על ידי שכירות או מכירה לעכו"ם, ורביה"ק משינאווא הרעיש שלא לסמוך על זה, באשר שעלול להתרבות על ידו חילול שבת.

ז', בהמה שנמצאו במעיה תולעים מרחשים הנקראים 'מאטאליצעס', דעת רביה"ק מצאנז להטריפה, ורביה"ק משינאווא מקיל בדבר.

ח', בימי הדברי חיים נתפשטו 'סארדינען' שנעשו בבתי חרושת ויש שפקפקו על כשרותם, אבל רביה"ק מצאנז לא חשש לכך ואכלם, ורביה"ק משינאווא אסרם. ט', דעת רביה"ק מצאנז כי באם נשארו לאחר המילה ציצין המעכבין את המילה, אין צורך לנתק את חיבורם מהגוף לגמרי ולהסירם על ידי חיתוך, רק סגי בפריעה, ואף אסור לעשות כן משום צערא דינוקא, דעת רביה"ק משינאווא כי כל עוד שמדובקים לגוף הרי הוא ערל מן התורה.

י', רביה"ק מצאנז הורה שהמזוזות בחדרים הפנימיים שבבית אין צריכים להיות

— על הצדיקים ועל החסידים —

נקבעים בטפח הסמוך כלפי חוץ, רק עדיף להניחם באמצע הפתח, ורביה"ק משינאווא הורה שצריך להניח בטפח הסמוך לחוץ גם בחדרים הפנימיים (עי' שו"ת מנחת אלעזר א, לו. ב, ו).

וגם היו חילוקי מנהגים בין רביה"ק מצאנז ובנו רביה"ק משינאווא, משום שרביה"ק מצאנז היה תלמידו המובהק של הרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זי"ע שהחשיב עצמו לתלמידו של הרה"ק רבי מנחם מענדל מרימנוב זי"ע, ולפיכך היו מנהגיו של הדברי חיים עולים בשלשלת הקבלה של ראפשיץ-רימנוב. לעומת זה רביה"ק משינאווא שכבר לא הכיר את הזרע קודש מראפשיץ, קיבל את מרותו של חתנו ומ"מ הרבי ר' אשר'ל מראפשיץ זי"ע, והתנהג כמותו בכמה דברים, ואחר פטירתו נסע להרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע שהיה תלמידו של הרה"ק הרבי מלובלין זי"ע והרבה ממנהגי רבינו קיבל מרבו זה, ונמצאו מנהגיו של רבינו משינאווא סובבים הולכים בדרכם של הצדיקים הרר"א מראפשיץ, ובעלזא – לובלין. ועיין ספר פרדס הצדיקים (שם עמ' תרעט-תרפו) ששה עשר חילוקי מנהגים.

ועוד ראיתי דבר נפלא שסיפר כ"ק אדמו"ר דקהל בית חיים יהושע בארה"ב, הגה"צ רבי יעקב יוסף הלברשטאם שליט"א, כשנפגש עם כ"ק אדמו"ר מצאנז בנתניה שליט"א (ביום ב' פרשת בשלח, ח' שבט תש"ף, בעת מסע הקודש לארה"ב): זקני כ"ק האדמו"ר בעל קדושת ציון מבאבוב זצ"ל אמר פעם שיחה נפלאה, ובתוך הדברים אמר שהעולם טועים בשתי רבי'ס, בהרב מצאנז ובהרב משינאווא... על הרב מצאנז אומרים שבוודאי אדם כמותו ראוי להיות רבי, שהוא מושלם בתורה ובעבודה ובגמילות חסדים ובעוד מדרגות... אבל באמת הוא היה הרבה יותר מזה. וסיפר שאצל מרן הדברי חיים היה מונח כת"י של הגה"ק בעל רזא מהימנא זי"ע עם כוונות על ג' ברכות ראשונות של שמונה עשרה, והיה מעיין בו הרבה, ובמשך כ"ב שנים שהיה מונח בקביעות על שולחנו.

ושם בבית הסתובב ה'כותב' ר' משה יהושע צאנגער ע"ה, ורצה לשמוע ממרן הדברי חיים איזה התבטאות על הכת"י, ולכן עשה עצמו כמעייין בהם, ואכן כשראהו מרן הדברי חיים אמר לו, מה לתבן אצל הבר... כאומר, מה לך ולכתבי יד אלו, וכי אתה בר הכי. וענה ר' משה יהושע שהוא מחשב... שאלו מרן מה הוא

— על הצדיקים ועל החסידים —

מחשב, וענה שישנם בחיבור זה מאה ועשרים דפים של כוונות על ג' ברכות הראשונות, ולפי זה יארך כל השמונה עשרה כולה למעלה משנה שלימה [א יאר מיט א מיטוואך...]. ענהו מרן הדברי חיים: גיי שוין גיי דו בטלן, כשהשי"ת עוזר ויש לנו מח בריא ולב ער, אנו מכוונים כל הכוונות ברגע אחד, ולא בכוונות כלליות אלא בפרטי פרטיות.

ולעומת זאת היה מעשה, שפעם נסע מרן הדברי חיים אל הרה"ק רבי אליעזר'ל מדזיקוב זי"ע כידוע שנסע אליו כמה פעמים כהכרת הטוב שקירב אותו אצל אביו הרה"ק מראפשיץ זי"ע שלא סבל את אלו שמתפללים בקולות ובתנועות וכו' - ורבי אליעזר'ל רצה לעשות סעודה לכבודו, אבל מרן הדברי חיים אמר שהוא עיף ויגע מן הדרך ורוצה לילך לנוח קצת, וכבר היה תחילת הלילה. ומרן הדברי חיים הלך לאכסניה שהיתה ממול ביתו של רבי אליעזר'ל. ובאשמורת הבוקר נשמעו לפתע קולות מבית האכסניה, ורבי אליעזר'ל הלך לשם, ושמע מבחוץ את מרן הדברי חיים צועק בקול "ואהבת"... כשהוא חוזר על זה שוב ושוב. השתומם רבי אליעזר'ל כי חשב לעצמו שכבר מאוחר מדי לקרי"ש של ערבית, ועדיין מוקדם מדי לקרי"ש של שחרית, ונכנס אל בית האכסניה ושאל את הגבאים על כך, ואמרו לו שזהו קריאת שמע של המיטה, שהתחיל זאת בתחילת הלילה ונמשך עד עכשיו... וכשהבחין מרן הדברי חיים ברבי אליעזר'ל מיהר עצמו וסיים קריאת שמע, וביקש מהנוכחים לצאת מחדרו כדי שיוכל לנוח, והפיל עצמו על המיטה שהיתה שם, ואחרי דקות ספורות בלבד כבר קם ממיטתו בכוחות רעננים. [וסיפור זה שמעתי גם מכ"ק האדמו"ר רבי יענקלע זצ"ל עם כמה שינויים].

והפטיר זקני הקדושת ציון: הביטו וראו, זקני כיוון ברגע אחד כל הכוונות שהיו במאה ועשרים דפים של הרזא מהימנא, ועכ"ז נמשך לו זמן רב כל כך הכוונות בקריאת שמע שעל המיטה, וכי יש לנו השגה בזה... וכי העולם 'מבינים' כלל כשהם אומרים עליו שהוא יכול להיות רבי מחמת גדלותו בתורה עבודה וגמילות חסדים, הרי הוא היה הרבה הרבה יותר מזה...

והמשיך הקדושת ציון ואמר לגבי הרה"ק משינאווא זי"ע, שהעולם אומרים שהוא יכול להיות רבי כי הוא מדקדק במצוות ובהלכה ומחמיר על כל קוצו של

יב. קבלת קוויטל מגוי

מותר לאדמו"ר לקבל קוויטל מגוי, כמובן כפי שיקול דעתו הק'. ומותר לגר צדק לכתוב קוויטל עם שמות הוריו הגויים. שאלתי כמה ת"ח מופלגים: האם מותר לאדמו"ר לקבל קוויטל מגוי? הג"ר פינחס ליבוש פדווא שליט"א, מח"ס שו"ת פלאות עדותיך, אב"ד קהילת

— על הצדיקים ועל החסידים —

יו"ד בשו"ע והוא מופלג בעבודתו ופועל ישועות, אבל אין יודעים את גדלותו האמיתית בתורה אשר כל רז לא אניס להו בכל מקצועות התורה, כל הש"ס עם הראשונים וכל השו"ע והנו"כ וכל תנועותיו על פי קבלה וכו', הרבה הרבה יותר ממה שבני אדם ידעו עליו.

והסמך הקדושת ציון מעשה שהיה עם רב אחד בעיה"ק צפת בשנים קדמוניות, שהיה נערץ מאוד על בני קהילתו, ולאחר פטירתו מצאו את צוואתו שכתב על אחד מבני הקהילה שהוא ימלא את מקומו, והדבר היה לפלא כי אף שהיה יהודי טוב וישר ותלמיד חכם, אבל לא חשבו שהוא בר הכי למלא מקום רבם הנערץ. ואף בעצמו היה תמה מאוד כשראה את הצוואה, וניסה להשתמט בכך שאינו יודע להשיב שאלות, ולכן החליטו ראשי הקהילה למנותו לרב ויחד עמו למנות דיינים ומורה הוראה. אמנם לבסוף הוברר ונתגלה שאותו רב חדש הינו בקי בכולא תלמודא בבלי ירושלמי ספרא ספרי תוספתא וכו'. ואמר הקדושת ציון שכך הוא הרב משינאווא, שיודעים עליו אך מעט בעוד שהוא הרבה יותר מזה. שמעתי מתלמידי הרב מבריסק זצ"ל, שהרה"ק משינאווא זי"ע היה פעם בבריסק, אצל הגאון רבי יאשע בער זצ"ל בעל בית הלוי, לצורך בירור עניין של עגונה, ומשם רצה הרה"ק משינאווא לנסוע לקובנא, אל הגאון רבי יצחק אלחנן זצ"ל, אבל רבי יאשע בער מנע זאת ממנו באמרו שהוא חושש דאף שיכירו שם בגדלותו בצדקות אבל לא יכירו את גדלותו בתורה (וכ"ק אדמו"ר מצאנו בנתניה אמר: גם שמעתי זאת מהגאון [רבי משולם דוד סולוביצ'יק לרפו"ש] ראש ישיבת בריסק שליט"א), עכ"ל כ"ק אדמו"ר קהל בית חיים יהושע שליט"א (עלון 'בצילא דמהימנותא', פרשת בלק תש"ף):

מ"ת אמסטרדאם לשעבר וכעת דומ"ץ חסידי בעלזא קרית גת, כתב לי: "ידוע ומפורסם דבבעלזא בנאליציה באו גם גויי העיר עם קוויטלעך והזכרות".

הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן, כתב לי: "קוויטל הוא דבר רוחני ואינו שייך בגוי. מ"מ ידוע כמה עובדות מצדיקים שלקחו לפעמים קוויטל מגוי, וברכותיהם עשו פירות. ונראה דהכל לפי הענין, ועל דרך שאמרו חז"ל (גיטין סא.) מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל, ומבקרין חולי נכרים עם חולי ישראל, וקוברין מתי נכרים עם מת ישראל, מפני דרכי שלום".

ושבו שאלתי: גר צדק שאביו הגוי נחלה, ומבקש ממנו שיכתוב קוויטל להזכירו לרפואה, האם צריך לשמוע בקול אביו ולכתוב קוויטל לרבו.

והגר"א ליברמן שליט"א כתב לי: "לענין גר צדק אם מחוייב בכיבוד אב ואם, מבואר ברמב"ם (ממרים ה, יא) שגר אסור לו לקלל ולבזות את אביו הגוי, כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה, אלא צריך לנהוג בו קצת כבוד. [ועיין שו"ע (יו"ד רמא, ט) וביד אברהם (שם)]. דהיינו שלא יאמר שעד שנעשה גר נהג בו כבוד כמנהג העולם לכבד הורים, ולאחר שנעשה גר ירד ממדרגתו ואינו מכבדם.

לכן ישמע בקול אביו ויזכירו אצל רבו, דנוסף על זה שצריך לנהוג מקצת כבוד באביו הנכרי, יש בזה גם חילול השם וחילול כבוד עם ישראל כשיראו שהיהודי אינו מכבד את אביו הגוי.

ובעיקרא דמילתא אם גר צריך להתפלל לרפואת הוריו הנכרים, ידוע לשון ספר חסידים (אות תשצ) 'וגר המבקש על אביו ועל אמו, לא יועיל להקל מדינם'. ועיין שו"ת בית שערים (יו"ד סי' רכט) מש"כ בענין תפלה לרפואתם, עכ"ל.

הג"ר דוד דוב מייזליש שליט"א, מח"ס שלחן המלך ושלחן השבת, השיב לי: "אולי כמו קבלת קרבן מגוי".

וכ"ק אדמו"ר מנאראל, הג"ר חיים מאיר שפירא זצ"ל, סיפר: אצל רבותינו הקדושים מבעלזא זי"ע הגיעו גם גויים כדי להתברך בעניינם. מטע לשון הברכה היתה כך: "השי"ת יעזור שתהיה פרנסה לבני ישראל", או: "שכל בני ישראל יהיו בריאים ושלמים" וכו', ואחר כך היה מסיים: "וגם לך תהיה פרנסה", או: "וגם לך תהיה רפואה", וכן בכל מיני ברכות, לפי העניין (טובות וזרונות ח"ב עמ' קח).

והג"ר אלימלך אשכנזי זצ"ל, גאב"ד דק"ק סאן פאלא בראזיל, ואח"כ דק"ק מעלבארן אוסטרליע ובאחרית ימיו אבדק"ק חוות דעת סי-גע'ט נ"י, סיפר: פעם אמר ר' אהרן

יהושע למרן המהרי"ד שאיזה יהודי ממתין בחוץ להיכנס אל הקודש עם פתקא, וגם גוי אחד הגיע ומבקש להיכנס למרן, (בבעלזא באו הרבה נכרים בבקשות ונושעו, ועל ידם יצאו אח"כ טובות לאחב"י כידוע), ושאלתו בפיו את מי להכניס קודם, השיב לו מרן שיכניס קודם את הגוי, ואמר לו הטעם, כי לעומת הגוי הבא בתחילה, הרי כל יהודי שיכנס אחריו כדאי וראוי להוושע, כי איך שלא יהיה ערכו ומצבו הרוחני, הרי בוודאי חשוב הוא מהגוי להבדיל.

ובזה פירש מרן המהרי"ד זי"ע את הפסוק בפ' בהר (ויקרא כב, כה) ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלקיכם מכל אלה כי משחתם בהם מום בם לא ירצו לכם. ופירש"י לכפר עליכם, ולכאורה לכפר עליהם הול"ל.

וביאר שענין קבלת קרבנות מעכו"ם (חולין יג, ב ועוד) היה לטובת ישראל, שקרבנותיהם יתקבלו לרצון לפני אדון כל, בבחינת מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה (ראש השנה כג, ב) שפי' המגיד ממעזריטש וצוק"ל, שישאל מונין ללבנה, ואוה"ע מונין לחמה, כי יהודי בכל מצב שפל ח"ו שעומד בו, אעפ"כ עולה במדריגתו וחשיבותו כלפי אוה"ע, וזה כוונתם מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה, (מרן ז"ל הזכיר פעמים רבות אמרי קודש אלו ופירש על פי יסודם). אם כן קרבנות נכרים המתקבלים לרצון הם לטובתנו לכפר עלינו, מה שאין כן אם יקבלו מהם קרבנות שאינם ראויין לחקרבה, לכן פירש"י לכפר עליכם והבן (גנוי המלך עמ' קכט).

והג"ר אלעיזר דוד פרידמן שליט"א, רבי דבי מדרשא דחסידי בעלזא – לונדון, כתב: לבעלזא הגיעו גם גוים והגישו את בקשותיהם לפני הרבי, ושמעתי מחסיד שהיה נוכח בשעת מעשה בעת שנכנסה ערליית אל הרה"ק רבי ישכר דוב זי"ע והזכירה בפתקה על בריאות ופרנסה, התעמק מהרי"ד בשרעפיו, ולאחמ"כ הקדים ואמר בלחש "אלע יודען זאלען האבען..." (לכל ישראל יהיה), ובכך המשיך בקול "געזינט" [-בריאות], וכך עשה גם כשבירכה בפרנסה, אולם אותה גויה הבינה את שפת היידיש ושמעה את דברי הרבי, לכן אמרה לו "אלע יודען און אויך איך..." [שלכל ישראל יהיה וגם לי], ואכן בירכה הרבי כרצונה (מפי ספרים וסופרים עה"ת – דברים ח"ד עמ' קעה-קעו).

ויש להזכיר מה שסיפור הגרא"ל שטיינמן זצ"ל (באיל תערוג עמ' קכח) והג"ר מאיר הלוי סלוביצ'יק זצ"ל, ראש ישיבת בריסק בירושלים (דחיותיה דרבי מאיר ח"א עמ' 137): מעשה שהיה מהמהרי"ל מדיסקין רבה של בריסק ובנו של שר העיר היה חולה וביקש מהמהרי"ל שיתפלל עליו והסכים בתנאי שיעשה טוב ליהודים, ואמר בנוסח: "רבש"ע

מה איכפת לך שאיזה גוי יחיה עוד שנה, הרי הוא לא יחטא כ"כ בשנה זו, וליהודים יהיה קצת שקט" והילד הבריא והיה טוב ליהודים. וציין הגר"א ל שטיינמן למג"א (או"ח קפט סק"א) שסתם ככה זה בעיה להתפלל על גוי אבל כאן היות וזה היה תמורת טובה לישראל אז היה מותר, ע"כ.

ועיין בשו"ת יחיה דעת (ו, ס) שהגר"ע יוסף מתיר להתפלל על גוי אם הוא הגון. ובספר אוצר פלאות התורה (בראשית עמ' רצו-רצח) מובא תשובתו של הגר"ר יצחק טוביה ווייס שליט"א, גאב"ד העדה החרדית, אם מותר להתפלל עבור חולה גוי, והשיב: "שמעתי מחסיד אחד, שאחד מגדולי הצדיקים התפלל להקב"ה ואמר: 'הלא יש לך גוים רבים, יחיה עוד גוי פלוני', ע"ע שם.

ואוסיף, שנשאל הגר"ח קניבסקי שליט"א: גר צדק בא לכותל המערבי ורוצה להתפלל שם על אביו הגוי, מה הדין מותר או אסור? והשיב: "אם הגוי עשה לו טובה להחזיר לו טובה מותר, וכן הדין בפניות שבאות לכותל מכל העולם להתפלל על כל מיני גוים, שאם היה מהם טובה מותר, ואפילו אם יתכן שיצא טובה מהגוי גם מותר להתפלל עליו" (שו"ת ידון משה מז, ע).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ובספרי שו"ת השואל (ב, ז), שאלתי גדולי ישראל: האם מותר לכלול גוי חולה במי שברך לחולים, הרי כתוב "עם כל ישראל אחיו"? אם לא, איפה אפשר להתפלל עליו?

הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי: "אם עושה טובות לישראל".

הגר"א נבנצל שליט"א כתב לי: "יזכיר אותו אחרי כל ישראל אחיו".

הגר"ר שמואל אליעזר שטרן שליט"א, מראשי בית ההוראה של הגר"ש הלוי וואזנר ומח"ס שו"ת שביבי אש, כתב לי: "לא לכלול אותו יחד".

הגר"נ גולדברג שליט"א כתב לי: "יעשה לו מי שברך לחוד".

הגר"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א, מח"ס שו"ת שבט הקהתי, כתב לי: "גוי שעושה טובות לישראל מותר להתפלל עליו".

הגר"ר פנחס אברהם מייערס שליט"א, אב"ד האג ומח"ס שו"ת דברי פנחס, כתב לי: "נלע"ד לחלק, ביחיד מותר להתפלל, או ברבים למלך עכו"ם, אבל מי שבירך ברבים בפני ס"ת לא מכבוד ס"ת – לכאורה".

— על הצדיקים ועל החסידים —

הג"ר אליהו שלזינגר שליט"א שליט"א, אב"ד ורב שכונת גילה ומח"ס שו"ת שואלין ודורשיין, כתב לי: "מותר להתפלל על גוי חולה, ובפרט שאינו שונא ישראל. ואפשר לומר עליו יחד עם שאר חולי ישראל".

הג"ר שמחה ב"צ רבינוביץ שליט"א, מח"ס פסקי תשובות, כתב לי: "לא יכללנו יחד עם ישראל, אלא בנפרד".

הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים, כתב לי: "לדעתי לא כדאי לכלול גוי במי שבירך שמברך לישראל, כי רפואת ישראל זה רפואה מיוחדת, כמו שמברכים בברכת שמו"ע 'רופא חולי עמו ישראל', ולכן אם רוצה להתפלל על גוי, שיתפלל בנפרד עליו, ולדעתי חשוב גם לציין בתפילה שמתפלל עליו רק אם גוי זה לא יזיק אף פעם יהודי. ודו"ק. ואכמ"ל".

הג"ר אלחנן פרינץ שליט"א, מח"ס שו"ת אבני דרך, כתב לי: "ראשית אציין את מקורו של המנהג לעשות מי שבירך לחולה. הגמרא במסכת בבא בתרא (קטז, א) מביאה את דרשתו של רבי פנחס בר חמא דכל מי שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים (במעלת תפילת החכם עיין בספר דרך שיחה [עמוד תד], בספר מצות ביקור חולים [מח אות ב] ובשו"ת ברכת יהודה [ג יורה-דעה טו הערה 2]. וע"ע בשו"ת יביע אומר [ח אורח-חיים לז] דדן האם מותר לשלוח בשבת מברק ע"י גוי לחכם בשביל שיתפלל על חולה מסוכן). וע"כ כתב הנימוקי יוסף (ב"ב נג, א ד"ה 'גרסינן') כי מנהג צרפת שכל מי שיש לו חולה בתוך ביתו מבקש פני הרב התופס ישיבה שיברך אותו (עיין רמב"ן שמות יח, טו). וע"כ הוסיף הדרכי משה (יורה-דעה שלה, סק"ב) 'ונראה שמזה נהגו באלו המדינות לברך החולה בבית הכנסת ולבקש עליו רחמים'. והובאו הדברים באור זרוע (שבת סג) וברמ"א (יורה-דעה שלה, י). וביאר דין זה בשו"ת שבט הלוי (ג, קסג) שילך לחכם שילמד אותו דרכי התפילות ויבקש רחמים (ועיין במגן-אברהם או"ח רפד, סק"ז, שהזכיר שמנהג ישראל לברך ברגל את הקברנים במי שבירך מיוחד. וע"ע בשו"ת בני בניס ד, כד דיש לעשות מי שברך למי שהוא ממזר). ושנינו בגמרא בנדרים (מ, א) כי המבקש רחמים על החולה גורם לו שיחה, עיי"ש.

בשו"ת שאילת יעב"ץ (סד) ציין דראוי לבטל את המנהג שמאריכין באמירת מי

— על הצדיקים ועל החסידים —

שברך לחולים, והסביר זאת: 'משום שנצטוינו לענג את השבת, ושלא נאריך בבקשתינו כמו בחול, האי הוא טרחא דציבורא... לכן אותו מנהג שנהגו לברך טעות הוא בידי חזנים...', אלא שכתב בדבריו: 'שאין כוחנו יפה למחות מאחר שנהגו משנים קדמוניות', עיי"ש.

וע"ע בשו"ת אבקת רוכל (יא-יב) לגבי חולה שרשאי הש"ץ לעשות לו מי שברך אפילו שאינו מסוכן ולהתפלל על רפואתו דאינו מעורר צער ובכי, וכן כתב הפתחי תשובה (אורח-חיים רפה, י). ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (יג, לו) דדן בעשיית מי שברך לחולה בשבת בפניו. ומבואר בשו"ת אגרות משה (יורה-דעה ד, נא) שיש חיוב לחכם להתפלל על חולים הבאים לבקש להתפלל עבורם, וע"ע בזה בשו"ת ברכת יהודה (ג יורה-דעה טו). ומה שמברכים את החולים בשעת קריאת התורה, הסביר בערוך השלחן (יו"ד שלה, יב) 'דאז רחמים מתעורר'.

התפארת ישראל (אבות ג, ב) כתב כי 'כל מנהיג בעירו ועדתו נקרא בשם מלך והוא מתפלל בשלומם כדי שיהיה להם מנוח לפקח על טובת הכלל, ומה"ט עושין מי שברך בכל שבת לפריץ ומלך'. אולם יש לעיין לגוי קרוב משפחתו, אשר בו לא שייך שלומה של מלכות וכדו'.

היינו יכולים לחשוב דאין להתפלל על הגוי, שהרי פסק הרמב"ם (הלכות עכו"ם י, א-ב) דאין לרפא עכו"ם בין בשכר ובין בחנם, אלא א"כ חושש לאיבה דאז שרי בשכר (ע"פ הגמרא בע"ז כו, א). וביארנו דחלק מהרפואה זוהי הבקשת רחמים והתפילה עליו. וכדברי הרמב"ם נפסק בשולחן ערוך (יורה-דעה קנח, א). אלא דכל האיסור הוא רק בעובדי ע"ז (עיין שם בכסף משנה ובשו"ת יחיה דעת ו, ס).

ומצינו כבר בתורה שיהודי מתפלל לרפואתו של גוי, כמבואר בבראשית (כ, יז) שאברהם התפלל על אבימלך כשהיה לו נגע צרעת (וצע"ג מראה זו דהרי היא היתה קודם מתן תורה, ורבים הסוברים דאין להביא מכך ראיה, כמבואר בירושלמי [מועד-קטן ג, ה], תוספות [מועד-קטן כ, א ד"ה 'מה חג שבעה'] ועוד). וחזיתי שכתב הדרכי תשובה (קנא, סקכ"ט. קנח, סק"ג) דיש להתיר להתפלל בעד גוי חולה שמבקש ממנו ואינו יכול להשתמט ממנו, מפני דרכי שלום (עיין גיטין נט, ב) או מפני שיש לו טובות ממנו. וכבר כתב בספר חסידים (תשצ) שנכרי

— על הצדיקים ועל החסידים —

שעשה טובות לישראל ניתן להתפלל עליו ולבקש מהקב"ה שיקל בדינו ווע"ע בשו"ת ממעמקים ד, טז דהתיר לומר מי שברך עבור חולה נכרית כאשר 'עשתה מעשה חסד גדול כזה להציל נפש מישראל ממות'. ועיין בשו"ת חיים ביד (נא) דכתב לגבי עכו"ם שעושה סחורה עם ישראל, ומרויח ממנו, מותר לישראל להתפלל שיחיה (ואף ליתן צדקה שיתרפא).

בשו"ת בית שערים (יורה-דעה רכט) נשאל האם מותר להתפלל על גוי חולה והעלה דאם הגוי אינו נוטה למות, מותר להתפלל עליו. והוסיף שם דאם הגוי אינו עובד עבודה זרה מותר להתפלל עליו בכל מצב (אף שנוטה למות), והעיר שם דאין בזה איסור של לא תחנם.

וראיתי דהשדי חמד (מערכת ל אות קיז) הביא בשם ספר רוב דגן (קונטרס אות לטובה מה) דאם ידוע שהגוי הוא מחסידי אומות העולם או שומר שבע מצוות בני נח, פשיטא דמותר לברכו ולהתפלל עליו שיחלים ממחלתו. ונראה דדין תפילה קל בהרבה מרפואה, דהרי ברפואה הוא עושה מעשה בידיים, בעוד שבתפילה אינו כך, ועפי"ז חזיתי דהעלה בשו"ת יחווה דעת (ו, ס) להתיר להתפלל לרפואת גוי, וזו לשונו: 'גר צדק רשאי להתפלל לרפואת אביו הנכרי בחוליו' (ועיי"ש דדן במקרה בו הוריו עובדים עבודה-זרה). וכן הובא בילקוט יוסף (שבת ח"ד עמוד רכח).

וידוע דאלישע הנביא התפלל וריפא את נעמן מצרעתו, ובסוף נעשה נעמן גר תושב (עיין סנהדרין עד, ב וברש"י שם. וכן בסנהדרין צו, ב). ויתכן דאם הבן התגייר וכעת הוא התפלל על אביו, דאביו ג"כ יבחר לשוב מאורח חייו (וע"ע בשו"ת חיים ביד לג). ויתרה מכך דהרי אצלנו ע"י שבנו הוא גר, הרי הביאו האב הגוי לעוה"ז, כדי שיזכה לעוה"ב, וראוי ונכון להתפלל עליו (בעודי בזה ראיתי להזכיר כי בשו"ת משנה הלכות (ה, נה) דן בעשיית מי שברך למחללי שבת).

אולם מה דמצינו בגמרא בברכות (יב, ב) דכל שאפשר לו לבקש רחמים ואינו מבקש נקרא חוטא, לענ"ד פשיטא דאינו עובר העל איסור אם לא התפלל על גוי. דהרי ביאר הרמב"ם דמצוות ביקור חולים (אשר בתוכה גם התפילה) היא כלל מצוות ואהבת לרעך כמוך, דזה בישראל.

ומה ששמעתי שבשעה שהגבאי עושה מי שברך לחולה יחשוב על אביו, אך הוא

— על הצדיקים ועל החסידים —

אינו צריך להגיד לו בפיו את שמו (הלועזי), דהרי מפורש בגמרא בברכות (לד, ב) דהמתפלל על חבירו אינו צריך להזכיר את שמו. זה רק כאשר אביו נמצא בפניו. אך במציאות הקיימת שאביו הגוי אינו נוכח בבית הכנסת, יש לו להזכיר את שמו. וכבר ביאר המגן אברהם (קוט, סק"א) בשם המהרי"ל, דכשמתפלל שלא בפני החולה צריך להזכיר את שמו (אציין כי בשו"ת שבט הקהתי [ה, רנא] הביא סברא דיש להתפלל דווקא כאשר הגוי מבקש זאת, וסמך דבריו על בקשתו של שלמה המלך שה' ישמע גם לתפילתם של הגויים [כמובא במלכים א פרק ח: 'וגם אל הנכרי אשר לא מעמד ישראל... ובא והתפלל אל הבית הזה, אתה תשמע... ככל אשר יקרא אליך הנכרי'] ומבואר ברש"י שזה שלא יאמרו הגויים דאין ממש בתפילה. ולפי"ז העיר דצדיק דפקע שמיה צריך להתפלל על הגוי, עיי"ש).

בעודנו בזה נזכיר כי בשו"ת אבני דרך (ו, ט אות ב) כתבנו שגר 'יכול ואף טוב שיאמר קדיש, שהרי בן מזכה אביו (סנהדרין קד, א), ואף שאביו לא היה יהודי, עצם המציאות שהביא לעולם בן וגידלו עד שנעשה חי נושא את עצמו אשר הגיע לעם היהודי וכן העלה בשו"ת זקן-אהרן (יורה-דעה ב, פז) וכן פסק בשו"ת יחווה דעת (ו, ס) וכ"כ בשו"ת עטרת פז (חלק ראשון כרך ג אבן-העזר ה), בספר פסקי תשובות על המשנה-ברורה (קלב אות כ). וע"ע בנטעי גבריא (אבלות ח"ב מ, כ) ובספר חיים וחסד (יא, יב) שהתירו לגר לומר קדיש על הוריו שלא נתגיירו. וע"ע בשו"ת באהלה של תורה (א, ס), בשו"ת דברי בניהו (ו עמוד שיט. ועיי"ש דמכוח זה התיר להתפלל על חייל דרוזי דנפל בשבי. וע"ע בשו"ת עטרת פז א כרך ג אבן-העזר ה, דנשאל לגבי כתיבת חייל דרוזי על לוח הזיכרון בבית כנסת, עיי"ש בהיתרו) ובחזון עובדיה (אבילות ח"א עמוד שס). ואם התרנו לומר קדיש על גוי (וע"י בנו הגר) שהוא דבר המחוייב להעשות לפחות בעשרה יהודים, על אחת כמה וכמה שיש מקום להתיר אמירת מי שברך אשר אין בו שם ומלכות (ולא הוצרך לעשות דווקא במניין). וע"ע באריכות בשו"ת הלכתא מאורייתא (א, יד) דהעלה להתיר להתפלל על גוי, וכן לגר על הוריו הנכרים.

העולה לדינא: אדם שהתגייר מותר לו לעשות מי שברך להוריו החולים. ונ"ל דאף בקריאת התורה יכול לברך את הוריו (ויש שאומרים הוא יברך את אביו ואמו וכל יוצאי חלציו בלי פירוט של שמות), עכ"ל מח"ס שו"ת אבני דרך.

ברכות

יג. אמירת יישר כח על נתינת קוויטל

בשארמו"ר מברך הנותן קוויטל, יש מקומות דמחמת ביטוי יראת הכבוד ובר', אז רק נענו במקצת בראש להבעת הכרת טובה. ויש מקומות שמחזירים ברכה לאדמו"ר כגון 'יישר כח' או 'אריך ימים על ממלכתו'. שאלתי כמה ת"ח גדולי ישראל: האם יש לומר יישר כח על ברכתו של אדמו"ר לאחר נתינת קוויטל?

— על הצדיקים ועל החסידים —

ועיין עוד תשובות שם בשו"ת השואל.

וכשמושלט מדינת קונטיקוט באמריקה, אלה גרסו, הייתה חולה במחלה, ועד הרבנים של המדינה שאל את הגרי"ד סולוביצ'יק מבוסטון זצ"ל האם אפשר לברך 'מי שברך' בעבורה, והשיב שכן, ונתן להם נוסח תפילה ואמר שיש להשתמש בשם הפרטי ושם המשפחה בלי בן או בת. והנה הנוסח [בלשון זכר]: מי שברך כל בני אדם שנאמר: "ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמוהתיו וילדו", הוא יברך וירפא את החולה... [שם פרטי ושם משפחה] בעבור שאנחנו מתפללים בעבורו, הקדוש ברוך הוא ימלא רחמים עליו להחלימו ולרפאותו ולהחזיקו ולהחיותו וישלח לו מהרה רפואה שלמה רפואת הנפש ורפואת הגוף ונאמר אמן.

אמנם אחד שאל את הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל אם מותר להתפלל בעבור גוי שביקש שיתפללו בעבורו, והשיב הגרמ"פ שמותר, דהלא רואים ששלמה ביקש שבמקדש יענו הגוים גם אם אינם ראוים (מלכים א, ח מא-מג). ושאל אם יש לשאול שם אימו של הגוי, והשיב שבעצם אין חילוק, ורק מצד העניין שהיות שהם הורים שלו, בוודאי יש יותר ענין בגוים לבקש שם אימם מבישראלים. ובישראלים הלא יש חזקה ורוב שגם אביו באמת אביו, ורק אולי בדיני שמים, בענין רפואה, לא סומכים על חזקות, או משהו כזה, ולפיכך לכתחילה מקפידים להתפלל בשם האם. והוסיף שאין לומר שבתפילה שיש להזכיר שם האם זה מחמת עניין של כיבוד אם, דהלא לא מוטל על אחרים חיוב לכבד אימו של מישהו אחר! (מסורת משה עמ' תקד).

הג"ר יצחק אהרן גאלדבערגער שליט"א, דומ"ץ דחסידי פאפא ובית ת"ל דקארסבורג ומח"ס אז יאמרו, כתב לי: "נ"ל שאם נותן פדיון מעות אז לכאורה א"צ לומר ייש"כ כמו לוקח שקונה חפץ במעות ממוכר ודווקא על ברכת כהנים שמברכים את ישראל ואינם מקבלים כהיום שום מתנות כהונה יש לומר ייש"כ כמו שנוהגים היום וי"ל עוד".

הג"ר חיים שלום הלוי סגל שליט"א, מח"ס שו"ת בירורי חיים, מו"צ בבית ההוראה דהגר"מ שטרן שליט"א ור"מ בשיבת כנסת מרדכי סאדיגורה, כתב לי: "הנה בספר בירורי חיים (ח"ב עמ' תקט ואילך) הארכנו ע"ד האם אומרים יישר כח לכהנים אחר ברכתם, והבאנו בתוך הדברים (עמ' תקיא) מקצה המטה לרבי חיים צבי עהרנרייך זצ"ל [חתן בנו של הקול אריה] (י"ל תרפ"ג) שכתב, דכן הוא המנהג לומר לדרשן אחר הדרשה, ודבר זה יש לו מקור ממסכת שבת (פז, א) דאמר לו הקב"ה למשה אשר שברת יישר כחך ששברת, וכן הוא בגמ' ב"ב (יד, ב) הרי דאמרינן יישר כח למי שעושה דבר הרצוי ומתקבל, ועוד ארו"ל (ברכות לב, ב) ד' דברים צריכים חיזוק – תורה ומעשים טובים תפילה ודרך ארץ וכו' שנאמר (יהושע א, ז) רק חזק ואמץ וגו', לכן אחר שישנע הש"ץ בתפילה והדרשן בתורה אומרים לו חזק ואמץ (ועיין בפרי חדש [סי' קלט] שכתב טעם זה גם לומר למסיים קריאת התורה חזק, ועיין באליה רבה בשם מהר"ם מינץ [עיין בשו"ת מהר"ם מינץ סי' פה, שכתב, דהוא כמו שנהגו לומר לחזן יישר כחך, כלומר גמרת מצוותך יהי רצון שתזכה לעשות יתר מצוות. עכ"ד]. וע"ע בספר שולחן הקריאה [סי' כא], ובספר מאור ושמש [סוף פרשת ויחי] עיי"ש).

ולאור זה דאמרינן יישר כח למי שעושה דבר הרצוי ומתקבל, היה ראוי לומר גם לאדמו"ר יישר כח.

אלא דאין המנהג כן, והוא מפני שנוהגים כהיום כבוד באדמו"ר"ם כמו שהיו מלכים ורוזנים, ומלך יש לו גינוני כבוד כמבואר ברמב"ם (מלכים פ"ה ה"א) כבוד גדול נוהגים במלך, ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם, שנאמר (דברים יז, טו) שום תשים שתהא אימתו עליך (סנהדרין פ"ב מ"ה) ע"כ.

וכידוע ראו אצל חסידים גדולי תורה וצדיקים כמו הגאון רבי דוד [המכונה ר' דודיא] אורטנברג זצ"ל מח"ס תהלה לדוד שהיה מגדולי חסידי הרה"ק רבי אברהם יעקב מסאדיגורה זיע"א [ה"ה בנו של הרה"ק מרוזין זיע"א], כשהיה צריך להיכנס

בקודש פנימה, היה ממש בבחינת דא ודא נקשן. ואולי מפני זה עמא דבר שאין אומרים יישר כח. תן לחכם ויחכם עוד (משלי ט, ט), "עכ"ל הגר"ש הלוי סגל שליט"א.

[והגר"ש הלוי סגל שליט"א הוסיף בהערה: "ואגב ארחא, שמעתי מידידי הר"ג רבי יחזקאל טיריהוי שליט"א שבאחד הפעמים בעת שהיה צריך הגאון רבי דודא אורמנברג זצ"ל להיכנס בקודש אצל רבו זיע"א עם קוויטל, אזי כתב בתוך כל שמות בני משפחתו, גם שם של איזה יהודי חולה מברדיטשוב, והנה הרבי עובר על הקוויטל, ונראה כאילו אין הרבי משים על לב על שמו של היהודי הנ"ל, אזי אמר ר' דודא זצ"ל את השם של החולה בקול בכדי שהרבי ישיב לב ויברך אותו בברכת רפואה שלימה, ואז פתח ואמר הרבי זיע"א הנה על חולים צריך כל יהודי להתפלל בעצמו, אלא שכבר אמרו רז"ל (ברכות ת, ב) אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, ובעת שקראתי את הקוויטל וראיתי את שמו של היהודי החולה, אזי גם אני בעצמי נעשיתי בחינה של חבוש, והא אין חבוש מתיר עצמו וכו', ורק עתה נזכירהו ונברכהו.

וכשיצא ר' דודא זצ"ל מהחדר אזי פרץ בבכי למשך שעה וחצי, על חסרון באמונת חכמים שלו, היאך עלה על דעתו לחשוב שהרבי אינו שם על לב את שמו של החולה".]

הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן, כתב לי: "במקומות שנהוג כן רשאי לומר, ובעין המנהג לומר לכהנים בירידתם מן הדוכן 'יישר' (כשו"ע קכח, טז). – ועיין בעש"ט (סו"פ פנחס) במעם שיש לשבח צדיק בפניו".

הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ, מח"ס גם אני אורך, כתב לי: "נראה שיש ענין לברך חזרה את האדמו"ר שליט"א או שיאמר 'יישר כח', או שיאמר 'אריך ימים על ממלכתו' וכמו שרואים בגמרא שהקפיד שלא בירכו חזרה. אולם כמובן צריך להיות בדרך ארץ גדול כמו תלמיד לרב. ודו"ק".

הג"ר דוד דוב מייזליש שליט"א, מח"ס שלחן המלך ושלחן השבת, כתב לי: "המנהג הוא שאין אומרים יישר כח גם אפילו על ברכת הדיוט, רק מברכין אותו המברך יתברך כמ"ש ואברכה מברכך שאמר הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה".

הג"ר יצחק יעקב גומליב שליט"א, מח"ס עקבות יצחק, כתב לי: "יש מקומות דמחמת ביטוי יראת הכבוד וכד', אז רק נענו במקצת בראש להבעת הכרת טובה".

ובדרך כלל, בענין אמירת 'יישר כח', כשאחד מקיים מצוה, כתב במשנה ברורה (קכח סק"ס) על ברכת כהנים: "ועכשיו שהמנהג לומר לכהנים בירידתם מן הדוכן יישר, מהנכון שלא ירדו הכהנים מהדוכן עד לאחר שיסיים הש"ץ קדיש כדי שלא יתבטלו

הכהנים והעם מעניית אמן יהא שמיא רבא ושאר אמנים על ידי זה כמו שמצוי". והקשה רבי ברוך הלוי אפשטיין זצ"ל בעל תורה תמימה בספרו ברוך שאמר על תפילות השנה (עמ' שמח): לכאורה מה שייד תודה על זה, אחרי שמצוים הם על זה, וזה להם למצווה כתפילין וציצית ומצה ושופר וסוכה, ועוד. ולא עוד, אלא כל כוהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלושה עשין: "כה תברכו", "אמור להם", "ושמו את שמיי" (סוטה לה, ב), ומלבד זה יש עליהם לברך מצד אחר, ממה שאמרו בברכות (יב, ב), כל מי שאפשר לו להתפלל על חבירו ואינו מתפלל נקרא חוטא, וכן אמר שמואל הנביא, "חלילה לי מחטוא לד' מחדול להתפלל בעדכם" (שמואל א יב, כג), והם באפשרותם לברך, ואם לא יעשו כן ייקראו חוטאים, ואם כן, הם את חובתם עשו, ועל מה זה באה תודה?

תירץ הרש"ש ע"פ מה כתוב במשנה שביעית (ה, ב): "אוכלין בטובה ושלא טובה", אעפ"י שהפירות הפקר הם, מותר להכיר טובה לבעל השדה ולהודות לו בעד הפירות שאוכלים משדהו. מכאן, אמר הרש"ש (שביעית שם), יש סמך לאלו שאומרים "ישר כח" לכהנים כשיורדים מן הדוכן אעפ"י שחייבים לישא כפיים, כי כאן מצווים הבעלים להפקיר הפירות ואפילו הכי מותר להחזיק להם טובה.

ובהודמנות כלשהיא עשה הגאון ר' יחזקאל סרנא זצ"ל טובה להגרי"ז סולוביצ'יק זצ"ל מבריסק, והגרי"ז אמר לו: "ישר כח"! אולם רבי יחזקאל הגיב ואמר: "על מה יישר כח? הלא עשיתי את חובתי"? אולם הגרי"ז לא קיבל את הטענה, והשיב לר' יחזקאל: "הלא אף הכהנים אינם אלא ממלאים את חובתם בכך שמברכים הם את עם ישראל, ואעפ"כ אנו אומרים להם: ישר כח"!... אלא שר' יחזקאל טען לעומתו כי אכן מהאי טעמא אינו אומר "ישר כח" לכהנים... (הפמ"ג בסי' קכ"ח הקשה זאת, ותירץ שיכולים לישא כפיהם במקום אחר. שר התורה על הגרי"מ פיינשטיין עמ' רסה. ספר בדידי הוי עובדא עמ' ריג).

והג"ר משה פיינשטיין זצ"ל היה נוהג אחר ברכת כהנים ליתן לכל כהן את ידו ולומר לו יישר כח, והוסיף לכל אחד "שתזכה לעשות העבודה בבית המקדש" (דרכי משה ח"ב עמ' ו). וכן בראש השנה, הגרמ"פ זצ"ל היה אומר 'ישר כח' לכהנים קודם שתקעו את התקיעות האחרונות שלאחר התפילה (שם עמ' שעו. וכ"כ בספר חררי קדם ח"א עמ' תי).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* אגב, הג"ר יצחק אהרן גאלדבערגער שליט"א, דומ"ץ דחסידי פאפא, סיפר:

ומסופר שפעם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל פעל דבר טוב עבור הג"ר מנחם כהן, והודה לו הגר"מ כהן ב"ישר כח" נהוג. ענה הגרש"ז א שהוא אמנם היה חייב לעשות לו טובה זו, ואעפ"כ הגר"מ כהן צודק במה שברכו בברכת "ישר כח", שאף על חסד שחייבים לעשות המקבל חייב להודות, וכמו בברכת כהנים שנותנים "ישר כח" לכוהן אע"פ שהוא חייב לברך. והוסיף הגרש"ז שזו תוספתא [מסתמא בשביעית] (מגר גבעות עולם ח"א עמ' סט).

ומסופר על הגרי"י קניבסקי זצ"ל ה"סמייפלר" שהלך לקטוף אתרוג בשנת השמיטה בפרדס של הרב בן ציון הלוי מובשוביץ, מנהל ישיבת השרון, הפקירו כדת ודין, ואחר שהיה בידו האתרוג היפה פנה אל בעל הפרדס והביע לו תודה. שאל הרב מובשוביץ: הלא שמיטה עכשיו והפירות הפקר לכל. ענה לו הסמייפלר: נכון, הפירות הם הפקר, אבל מידת דרך ארץ אינה הפקר! (וראה שביעית ד ב: אוכלין פירות שביעית בטובה וכו'). מסורת האתרוג לרב יצחק פרנקל עמ' קפו, שלא). ובבית מדרשו של כ"ק אדמו"ר רבי יענקעלע מפשעווארסק זי"ע נהגו החסידים בימי חג הסוכות לברך על האתרוג של רבי יענקעלע זי"ע, וזאת לאחר שהוא עצמו כבר בירך עליו. והיה באחד הימים, עבר לפניו בחור אחד, ונטל ממנו את האתרוג ובירך עליו, ולאחר שסיים מצותו, אמר לרבי יענקעלע זי"ע, שהוא איננו מברכו בברכת "ישר כח", כיון שהרי "מצוות לא ליהנות ניתנו..." ויחר לרבי יענקעלע זי"ע מאוד על חוסר הנימוס שבדברי אותו הבחור, והשיב לו בנויפה: "אולי היה מן הראוי שגם תתן לי סטירת לחי, בכדי שחלילה לא תיכשל בספק של 'מצוות לא ליהנות ניתנו'!..." (בית פשעווארסק ח"ג עמ' 322-323).

וכן פסק הג"ר עובדיה יוסף זצ"ל בילקוט יוסף (תפלה עמ' שלח): יש נוהגים לומר

— על הצדיקים ועל החסידים —

בליל ראש השנה התלויתי עם כ"ק מרן אדמו"ר [ויחי יוסף] זצ"ל מפאפא כשהלך לאחל ברכת לשנה טובה לדודו כ"ק הגה"צ מצעהלים זצ"ל, ואמר לאדמו"ר זצ"ל שיש לו את השופר של הגה"ק בעל דברי חיים וביקש אדמו"ר זצ"ל לראותו, ודודו זצ"ל אמר לו שהשופר מוקצה בלילה. ומרן זצ"ל טען דכיון שעומד למחר להשתמש א"כ אף בלילה מקודם אינו מוקצה (ספר אז יאמרו ח"א עמ' קעג-קעד. וע"ע שם דיון עם לולב נחשב מוקצה בלילה, ובעניין איגוד לולב בלילה. ובשו"ת שבט הלוי [א, קפו] ושו"ת באר משה [ה, מז] הקילו בכך).

לכהנים בדרתם מן הדוכן לאחר ברכת כהנים "חזק וברוך" או "ישר כחכם", ויש להם על מה שיסמוכו, שאף על פי שהכהנים חייבים מן התורה לברך ברכת כהנים, מכל מקום כיוון שהיו יכולים להפקיע עצמם מחיובם, על ידי שיצאו מחוץ לבית הכנסת, לכן ראוי להחזיק להם טובה.

ותירץ רבי ברוך הלוי אפשטיין זצ"ל (שם) שהתורה באה על ברכתם באהבה מה שלא נזכר בהמצווה, ולדיבור באהבה ביתר תוקף, על דרך הלשון דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, ובאין יתקבלו הדברים ביותר לפני מי שציווה על זה, כי הקב"ה ליבא בעי (פנהדרין קו, ב), עכ"ל. כלומר, אנחנו מודים לכהנים על אמירת הברכה באהבה ולא על מעשה המצווה עצמו.

ובשו"ת מנחת חן לרב נח אייזיק אהלבוים מניו יורק שליט"א (א, ה), מיישב מנהג זה, שהנה בס' בית הלוי על התורה להגאון רבי יוסף דוב סולוביצ'יק זצ"ל (בסוף הקונ' לחנוכה) כתב לחקור בדין ברכת כהנים, אם כוהן אחד יכול לומר ברכת כהנים ושאר כהנים ישמעו וישומע כעונה, וכתב שם, שאם היה מקום לומר כן, בוודאי דהיינו מרוויחים בזה לפרש לשון המשנה במס' מגילה (כד, א) המפטיר בנביא וכו', והוא פורם על שמע, והוא נושא את כפיו, דצ"ע פירושה, דהא כל כוהן נושא את כפיו [ועי' בתיו"ט, ובתוס' רעק"א ז"ל בשם טו"א מש"כ לפרש בזה], - ולפי זה נחא דהוא יאמר הפסוקים להוציא שאר הכהנים, ועי' עוד בזה בשו"ת הר צבי או"ח (פ"ז, נז), ובס' קהילות יעקב (פסחים ס"ז, ט). ומעתה לפי זה אם נימא דמעיקר הדין היה שייך לצאת מצוות ברכת כהנים ע"י שומע כעונה, אם כן לפי מנהג שלנו שכל כוהן וכוהן מברך בפיו בעצמו ואינו סומך על חבירו, ע"כ מגיע לו עבור זה "ישר כח", כיוון דמעיקר הדין לא היה צריך כלל לברך בעצמו והיה יכול לצאת חיובו בברכת כוהן חבירו ע"י דין שומע כעונה, עכ"ל. אמנם זו מחלוקת אחרונים אם אפשר לצאת בברכת כהנים ע"י כוהן אחר.

יש תירוץ חסידי המובא במנהג ישראל תורה (או"ח קכא אות ט) מס' עטרת פז שהביא בשם ס' ממעמים, שהרי קו"ל טובת הנאה לבעלים ע"כ אף שישראל מוכרחים ליתן התרומה והמעשר אעפ"כ צריכים הכוהן והלוי להחזיק לו טובה לישראל שנתן לו, כי היה להישראל הברירה ליתנה לאחר, כמו כן כאן היו יכולים הכהנים לקיים המצווה במקום אחר שיש עשרה מישראל, וע"כ נותנים לו "ישר כח".

אמנם בשו"ת הר צבי (א, סב) הסתפק הג"ר צבי פסח פרנק זצ"ל על מה שאומרים

הכהנים בתגובה ל"ישר כח": "ברוך תהיה", שמא יש בזה חשש של כל תוסף. הוא כותב שיש לכהנים למנוע הדבר מכיוון שיש לחשוש לשיטת הרמב"ם (המובא בבאור הלכה סעי' כז ד"ה ואם הוסיף) שכוהן המוסיף על הברכות אף בלי נשיאת כפיים עובר בבל תוסיף. ע"כ נראה שלא ראוי לומר "ישר כח" משום לפני עור. אמנם רוב פוסקים אינם מזכירים את חשש הגרצ"פ פרנק (עי' ברכה המשולשת מהרב מנחם מגדל פקשר עמ' קל. קנב-קנב). וכתב ב'ערוך השולחן' (פ' כד) 'שהכהנים משיבים למברכים "ברוכים תהיו"'. אמנם כתב בפסקי תשובות (קכא הערה 222) שבארץ ישראל במקומות שנושאים כפיים בכל יום לא נוהגים לומר "ישר כח", ומובא מס' 'מקור הברכה' בשם זקני ירושלים שה'בית יוסף' (בסוף הסימן) כבר בירך את כוהני א"י, שכתב "וישר כחם של בני א"י שנושאים כפיים בכל יום". ובשו"ת קול מנחם – אהל ברכה (אות צא-צב), כתב כ"ק אדמו"ר מקאליב זי"ע שמותר לומר "ישר כח" לכהנים מאחר והם יכולים להפיק את עצמם על ידי שיצאו מבית הכנסת לפני רצה, וכן כשאומרים "ישר כח" זה מוסיף אהבה, והברכה יותר משובחת, וכן מותר לכהנים לומר "ברוך תהיה" כי הם אומרים זאת שלא על הדוכן, ואין בזה כל תוסף. והגרצ"פ פרנק זצ"ל בשו"ת הר צבי נסתפק בזה, ומובא בספר בישישים חכמה בשם השפת אמת שאומרים לכהנים "ישר כח" כדי שייגדו "ברוכים תהיו".

על כל פנים, אכן יש בעיה של הפסד התפילה בעת אמירת "ישר כח" לכהנים, וזה אינו טוב. אין דין שצריך ללחוץ את ידי הכהנים ולצעוק "ישר כח" או "ברוך תהיה". זה אף מפריע לקדושת בית הכנסת ומפריע לאנשים אחרים. כל זה דבר יפה וטוב, אבל לא על חשבון התפילה. לכן צריך להזהר ששכרו לא יצא בהפסדו. כל העניינים האלו מוזכרים בסעיף קטן אחד במשנה ברורה (קכא סק"ס): "ועכשיו שהמנהג לומר לכהנים בירידתם מן הדוכן יישר מהנכון שלא ירדו הכהנים מהדוכן עד לאחר שיסיים הש"ץ קדיש כדי שלא יתבטלו הכהנים והעם מעניית איש"ר ושאר אמנים". הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל הוציא מודעה לכהנים על גודל אוהרת חז"ל והספרים הקדושים במצוות אמירת אמן יהא שמיה רבא, ואמן, ולהפך ח"ו בחומר המבטלם, והנה ראינו אשר בהימים הנוראים וימים הטובים [הוא היה בחו"ל] הכהנים העולים על הדוכן חוזרים למקומם טרם גמר הש"ץ את הקדיש של תפלת הציבור, והציבור מהדרים בחזירתם ל"ישר כחם" בעד דוכנם, וכל זה הוא בעת אמירת הש"ץ את הקדיש ומתבטלים עי"ז מלענות אמן יהא שמיה רבא, ואמן אחר הקדיש. לכן הנני

מבקש את הכהנים שבל ימהרו לשוב מדוכנם עד אחר שיגמור הש"ץ את הקדיש שאחר החזרת הש"ץ, ולא יגרמו ח"ו מכשול להציבור, ובזכות זה נזכה לראות בשוב הכהנים לעבודתם ולמשמרותם בבי"א (תשובות רבינו יצחק אלחנן סי' ג).
ובעניין אמירת "ישר כח", יש ספר שלם בשם 'תשואות חן בשם ישר כח' מר' יהושע משערטמינסקי זצ"ל – שהיה גבאי בישיבת מאה שערים – שמסביר באריכות מה המשמעות של האיחול "ישר כח", שכוונתו היא שיוסיף כוח למעלה.

יד. תיכף לברכה – ברכה מיהודים אחרים

הנהגה מיוחדת הנהיג כ"ק אדמו"ר רבי איציקל מפשעווארסק זי"ע, שבאשר יהודי נותן קוויטל, טוב הדבר שלאחר מכן יראה לקבל ברכה מיהודים אחרים, בלשון זו: "יהי רצון שתקובל הזכרתך לכל טוב" (בית פשעווארסק ח"א עמ' 226).

בית הכנסת ובית המדרש

מו. נשיקת יד אדמו"ר בבית הכנסת ובית המדרש

יש שנוהגים לנשק יד אדמו"ר בזמן נתינת קוויטל או להתברך על ידו בבית הכנסת או בבית המדרש. ויש נמנעים.

בספר מילי דחסידותא (ח"ב עמ' תקמא-תקמא) הביא מקורות למנהג נשיקת יד הצדיק: הוא מנהג קדמון. כמו שהביא היעב"ץ בספרו עמודי שמים, עדות בן נכר רומי שכתב ממה שראו עיניו בירושלים מהפרשת כהן גדול לפני יוה"כ, והכבוד הנעשה לו, וביציאתו היה הכבוד כפלים, כי כל העם אשר בירושלים היו עוברים לפניו וכו', שאף על פי שהיו כולם מתענים, לא היו הולכים לבתיהם עד שיראו אם יוכלו להגיע לנשק ידי הכהן גדול.

ובספר גנוזי חיים למהר"ח פלאג'י (מע' ג אות טל), מביא מקור לזה ברש"י (עבודה זרה יז, א): דרך בני אדם כשיוצאין מבית הכנסת, מיד הוא נושק לאביו ולאמו ולגדול ממנו, בארכובה או בפס ידיו, משום כבוד.

בוזהר הק' נזכר הרבה פעמים שנשקו ידי רבותיהם. ושם (ח"ג נמ, ב): ר' פנחס בן אייר נשק לרשב"י, אמר זכינא לנשקא שכינתא, זכאה חולקי. ושם (רמ, א): רבי יצחק

ורבי יהודה הו' אזלי מאושא ללוד, פגע בהו ר' אלעזר רהטו אבתריה, אמרו ודאי נרהיט אבתריה דשכינתא.

ובספורנו (שמות ד, כז) וישק לו [אהרן למשה], כמנשק דבר קדוש, כענין וישקחו וכו'.

ובשער הכוונות למהרש"ו (עריבת ליל שבת דרוש ב) האריך בביאור ענין הנשיקה: כאשר האדם נושק בפיו ע"ג אצבעות היד גורם להשפיע חסדים ולמתק הגבורות. וכיון שהקטן בא להתברך מן הגדול, לכן צריך שבתחילה יגרום הקטן ביסוס ומיתוק גבורות הגדול הזה ע"י הנשיקה, ועי"כ מתעורר אח"כ הרחמים של הגדול המברך את הקטן. וכ"כ החיד"א בספר מראית העין בשם ליקוטי גורי האריז"ל, שמי שמבקש להתברך מגדול, ישק ידו ויברכהו. ובספר מדבר קדמות כתב החיד"א בשם המקובלים, שנשיקת התלמיד לרבו מועיל שתתקיים ברכת הרב לעולמו עד.

ובספר פתח דביר (סי' רסב אות ד) כתב: דנשיקת היד של הגדולים בתורה, פשיטא ודאי דישג בזה תועלת גדול, לפי הקדושה רבה שיש בהם, דמלכי רבנן מחדשים בכל יום הלכות, וכותבים בימין, ושמאל מסייע לימין, שיש באצבעותיהם קדושת התורה כתובה באצבע אלקים.

כתב הספורנו על פסוק "וישק להם ויחבק להם" (בראשית מח, י): כדי שתדבק נפשו בהם ותחול עליהם ברכתו. ובספר שער אפרים (שער י סעי' ד): ענין הנישוק הוא חיבור לטהרה, על פי מ"ש אלשיך (שיר השירים א, ב) שהנשיקה מורה על התחברות הנפש, כי הפה יתייחס אל הנפש.

ובספר בן יהוידע (פסחים מט, א) כתב: דענין הנשיקה מורה על התקשרות ודבקות והתחברות...עם הנושק זה עם זה. ולכן הבן נושק ידי אביו ואמו, להורות על התקשרות ודבקות עמהם, וכן התלמיד נושק ידי רבו גם כן, יורה על זה כי התלמיד יש לו קשר ודבקות עם רבו כמו שיש לבן עם אביו.

והוסיף הגחיד"ו: וכן ראיתי אצל רבינו הק' מסאטמאר זי"ע, שלפני שהיה מברך את הילד היה משחק לו, וכשהתינוק חייד לו אז ברכו.

והחיד"א בשם הגדולים (מע' גדולים מ אות קג) כתב: וראיתי בספר עומר השכחה (פירוש משל, סי' ט"ב) על פסוק "עמרת זקנים בני בנים", וז"ל: כמו שכתוב על הרמב"ם בשעת פטירת הר"ף ז"ל [בשם הגדולים כתב, דצ"ל הר"י מיגאש], נכנס אצלו ונשק

ידו והוא כבן ה' שנים, ואמר שלא זכה למה שזכה אלא באותה נשיקה שנשקו וברכו והאציל עליו מחכמתו, עכ"ל ספר מילי דחסידותא בענין נשיקת ידי הצדיק. ובענין נישוק יד האדמו"ר בבית הכנסת ובבית המדרש, בשו"ת פני מבין (י"ד סי' קפו אות ב) נסתפק בזה. וכאשר רבי חנה הלברשטאם, אב"ד קאלאשיץ, בא לקשאוי ונכנס לבית החסידים דצאנו שם, הקיפוהו כל הציבור מקמן ועד גדול לתת לו שלום, והרה"ח ר' שמואל אליעזר ראונצווייג ע"ה שהיה ילד נשק את ידו בעת נתינת שלום. צעק רבי חנה: חלילה, בבית המדרש, חלילה. והחזיר ממנו את ידו מיד (דברי חנה השלם עמ' שפא).

אמנם יש פוסקים שמתירים משום כמה נימוקים:

א', כבוד - בשו"ת בית ישראל להג"ר ישראל וועלץ זצ"ל, אב"ד בודאפעסט ואח"כ בירושלים, כתב: בהא דנוהגין לנשק ידי אביו או רבו בביה"כ, אין בזה איסור, משום דאין עושין כן משום אהבה אלא משום כבוד להראות שמכניע א"ע בזה. ובשו"ת יחיה דעת (ה, יב), הג"ר עובדיה יוסף זצ"ל דן במנהג הספרדים לנשק יד של רב, כי כך דרך כבוד לאדם גדול ומכובד, ולכן גם בבית הכנסת מצווה לנשק ידיהם, שכן ד' ציוונו על כבודם ומוראם של האב והרב. אמנם הוא מתנגד למנהג המרוקאי לנשק העולים לתורה לאחר רדתם מהבימה. נראה שמנהגם הוא שהמתפללים זוכים לנשיקות רק לאחר עלייתם לתורה, מה שמעיד כי מדובר בהבעת כבוד לתורה והדבר מוסיף "שלום ואהבה וחיבה" בין המתפללים.

ב', רק דין בזמן תפילה - בספר מגד גבעות עולם (ח"א עמ' צב) מסופר שהג"ר משה פיינשטיין זצ"ל היה מנשק את נכדיו בבית המדרש של ישיבתו מתיבתא 'תפארת ירושלים', שסבר שדין זה שלא להראות חיבה בבית המדרש הוא רק בעת התפילה, ובשו"ע מובא דין זה בהלכות תפילה ולא בהלכות בית הכנסת. וכן בשו"ת אגורה באחלק (א, יג), וכן הג"ר יעקב יצחק ניימאן זצ"ל, אב"ד דקהל מחזיקי הדת דחסידי בעלזא מאנטריאל, מזכיר חילוק זה בין הלכות תפילה והלכות בית הכנסת.

ג', האיסור רק בבניו הקטנים - נשאל הגר"ק קניבסקי שליט"א: על הפסוק "וישק לו" (שמות ד, כז), כתב בתרגום אונקלוס שזה היה בהר ד'. וצ"ע, והרי נפסק להלכה בשולחן ערוך (או"ח צה, א), שאסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום? והשיב: "לא היה עדיין ביהכ"נ, וגם אין איסור אלא בבניו הקטנים" (ספר אריה שאג עמ' מז).

ד', אהבת התורה – מסופר בספר והערב נא (ח"א עמ' 142-143) מעשה באב שלמד יחד עם בנו הקטן בבית הכנסת. במהלך הלימוד היקשה הבן קושיה חמורה על דברי התוספות, חיפש האב ומצא כי בנו כיוון לקושיית הגאון רבי עקיבא איגר. מרוב התפעלות והתרגשות קם האב ונישק את בנו שתי נשיקות על ראשו! כשנשאל היאך עבר על דברי הרמ"א (או"ח צה, א): "אסור לנשק בנוי הקטנים בבית הכנסת", השיב האב כי טעמו של דין זה הוא "כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום", אך נשיקותיו לא נבעו מאהבה, אלא כדי להראות לבנו מהי אהבת תורה והרגשת מתיקות ועריבות בלימוד. האם אכן מותר לנשק את הבן בבית הכנסת כדי ליטע בו אהבת תורה? השיב הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א, רבו של רמת אלחנן בבני ברק וראש כולל בית דוד בחולון: אם אהבת התורה יוקדת בו או אהבת עצמו [שהרי 'ברא כרעא דאבוה' וכאילו מנשק את רגלו] והיה מנשק גם ילד זר שאינו בנו – מותר לו לנשק את בנו, אך אם ילד אחר לא היה מנשק, שמע מינה שאת עצמו מנשק והוא בזיון. מובא בחז"ל שגדולי הדורות נישקו בבית המדרש את תלמידיהם וחבריהם לאחר שהתפעלו מדבר חידוש שאמרו, כמו שמצינו באבות דרבי נתן (פ"ו): "נתן עניו רבן יוחנן בן זכאי ברבי אליעזר ואמר לו פתח ודרוש! אמר לו איני יכול לפתוח. דחק עליו ודחקו עליו התלמידים, עמד ופתח ודרש בדברים שלא שמעתן אוזן מעולם. כל דבר ודבר שיצא מפיו עמד רבן יוחנן בן זכאי על רגליו ונשקו על ראשו...". וכן מסופר במסכת נדרים (ט, ב) אודות שמעון הצדיק: "עמדתי ונשקתיו על ראשו" (ע"ש, ומן הסתם אירע הדבר בבית המקדש). וכמו כן במסכת כלה (א, כא): "אמרו עליו על ר' טרפון שהיה עשיר גדול, ולא היה נותן מתנות לאביונים, פעם אחת מצאו ר' עקיבא, אמר לו רבי רצונך שאקח [אקנה] לך עיר אחת או שתיים? אמר לו הן. מיד עמד ר' טרפון ונתן לו ארבעת אלפים דינרי זהב. נטלן ר' עקיבא וחילקן לעניים! לימים מצאו ר' טרפון, אמר לו: עקיבא, היכן העיירות שלקחת לי? תפסו בידו והוליכו לבית המדרש, והביא ספר תהלים והניחו לפני התלמידים, והיו קורין והולכין עד שהגיעו לפסוק זה (תהלים קיב, ט): 'פור נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד', עמד ר' טרפון ונשקו לר' עקיבא על ראשו, אמר לו: רבי אלופי, רבי בחכמה, ואלופי בדרך ארץ" (פסקי תשובות ס' צה הערה 70). נשיקתם של התנאים הקדושים נבעה מחשקת ואהבת התורה שיקדה בליבם, ואם אכן זו הרגשת האב ללא תערובת אהבת בנו – אכן רשאי לנשק לבנו.

והוסיף, שהג"ר דוד בהר"ן זצ"ל הגיע לבית הכנסת ושמע כי הגביר הנדיב מר וקסלר שידך את בתו עם הצורבא מרבנן היתום הג"ר בצלאל ז'ולטי זצ"ל [שהיה אחר כך רבה של ירושלים], ונשקו על מצחו בתוך בית הכנסת. נשיקה זו דומה לנשיקת אהרן את משה המתוארת בפרשת שמות (ד, כז): "ויפגשו בהר האלהים וישק לו", ופירש הספורנו: "כמנשק דבר קדוש", והיינו כמנשק ספר תורה. נשיקה זו מותרת גם בבית כנסת כשם שמותר לנשק ספר תורה, עכ"ל (ועיין דברי מרן הרב קוק בשו"ת אורח משפט' ס' כב, שאין חילוק בין קמץ וגדול והכל בכלל האיסור).

וראיתי בספר דחזיתיה לרבי מאיר (ח"א עמ' 45-46), כתב הרב שמעון מילר: בזמן שנשמעתי עם הגר"מ [הג"ר מאיר הלוי סלוביץ' שליט"א, ראש ישיבת בריסק בירושלים] לבקר את הגר"מ שפירא זצ"ל, אמרתי לו מה ששמעתי על הפסוק בפרשת שמות (ד, כז) "ויאמר ד' אל אהרן לך לקראת משה המדברה וילך ויפגשו בהר האלהים וישק לו", וכתב הספורנו שם "כמנשק דבר קדוש". ולכאורה מה הכריחו לפרש כן, ולא כפשוטו שאהרן נישק את משה כדרך פגישה של שני אחים אחרי הרבה שנים שלא התראו. ואמר בזה חכ"א שהנה פגישתם היתה ב"הר האלהים", ומובא בהלכה (רמ"א או"ח צה, א) שאסור לנשק בבית הכנסת שום דבר מלבד ספר תורה, וא"כ על אחת כמה וכמה בהר האלהים שאסור לנשק שום דבר, ועל כן הוצרך למעם זה שאהרן נישק את משה רבינו "כמנשק דבר קדוש".

והנה כאשר לקחתי במוצ"ש פרשת בחוקתי התש"ס את הגר"מ זצ"ל לניחום אבלים, אמר לי שהוא חשב על הדברים שאמרתי לו, ורוצה להוסיף לי בזה, שאם היה זה כנישוק רגיל שבין שני אחים שלא התראו הרבה זמן, א"כ היה גם על משה רבינו לנשק את אחיו, ומדוע רק אהרן נישק את משה. אלא על כרחך שמה שאהרן נישק את משה רבינו היה כמנשק דבר קדוש.

למחרת ביום א' כאשר לקחתי אותו לניחום אבלים על פטירת הרבנית סאלאווייצ'יק [אשת חבר רבי משה משווייץ], אמר לי הגר"מ זצ"ל שמה שאמר לי אתמול אינו נכון, שכן הוא ראה שהרמב"ן כותב שמה שמשה רבינו לא נישק את אחיו אהרן, היה מכיון שאין זה יאה שהאח הקטן ינשק את אחיו הגדול, וז"ל: "וישק לו, אהרן נשק למשה, כי משה העניו נהג כבוד באחיו הגדול, ולכן לא אמר וישקו איש לאחיו". וא"כ מה שאמר לי אתמול, שמכאן מוכח שלא היה זה נשיקה של אחות, ליתא, דמה שלא נישק משה את אהרן היה מחמת ענוותנותו, כמש"כ הרמב"ן, עכ"ל ספר דחזיתיה לרבי מאיר.

ה', נישוק ספר תורה – שמעתי שבעת ביקורו של תלמיד חכם מופלג ליטאי בישיבה של תלמיד חכם מופלג ליטאי אחר, נפגשו בבית המדרש, והתלמיד החכם האורח נשקו שם לעיני כולם, והיו שתמהו, הכיצד מנשק ראש הישיבה בבית המדרש ובבית הכנסת, והרי הלכה היא שאסור לנשק ולהראות חיבתו לאדם יותר לפני המקום? והסביר שיש לתלמיד החכם המופלג הזה דין של ספר תורה, ואי אפשר שיעבור בלי לנשקו.

ועיין ספרי שו"ת השואל ח"ב סי' יג בענין נישוק ילד על ידי אימו בעזרת נשים.

שבת

מזו. שלוחת קוויטל ע"י פקם לצדיק שבת

יש פוסקים שהמתירים בשבת לשלוח קוויטל על ידי פקם לצדיק שיתפלל בשביל חולה שיש בו סכנה, אבל הרוב אוסרים. ובשעת הצורך, יש לשאול שאלת חכם.

מובא בשערים מצויינים בהלכה (צב אות ה): עיין בפירוש המשניות להרמב"ם (יומא פח מ"ד) אין עוברין על מצוות אלא ברפואה שמרפאין בטבע והוא דבר אמיתי הוציא הדעת והנסיון הקרוב לאמת, אבל להתרפאות בדברים שהם סגוליים אסור כי כוחם חלש ונסיונו רחוק עכ"ל. ועיין באשל אברהם אופנהיים (או"ח סי' שכט) מש"כ בזה. ובשו"ת הרשב"א (ד, רמה) כתב דכותבין קמיע לחולה שיש בו סכנה. ובברכי יוסף (שא סק"ו) כתב בשם הרשב"א והרמב"ן דגם ע"י רפואה סגוליים מחללין שבת והוא סיים בצ"ע. ובספרו חיים שאל (ב, לח) כתב בשם רבינו פרץ שכתב קמיע ליושבת על המשבר, ופקפק מתחלה אם אמת הדבר, ולבסוף כתב דאפשר דסובר כהרמב"ן והרשב"א. ושו"ת צמח צדק מליובאוויץ (סי' לח) הראה לדברי רש"י (שבת ג, ב) דאפילו רפואה סגולית כיוון שהוא רפואה בדוקה יש להקל לעשות לו סגולה זו. ובשו"ת שבות יעקב (ב, ג) התיר רפואה סגולית באיסור דרבנן לצורך חולה שאין בו סכנה. ובשו"ת ובחרת בחיים (סי' פז) ושו"ת מהרש"ם (ג, רכה) הובאה עובדא משנת תקצ"ו בעיר זאלטשוב שהורה הדיין לכתוב קוויטל ולשלוח לעיר ברעד ששבת אז בש"ק הגה"ק מהר"ש מבעלזא, והרעיש הגאון ר' שלמה קלוגער ופסל את הדיין להורות הלכות, והגה"ק מהר"ש התרעם ג"כ ואמר דעכשיו מחויב להתאמץ בתפילתו שיתרפא החולה

שלא יגרום חילול שבת בחנם (ומובא בספר שולחן רבותינו עמ' רצא). ובנימוקי או"ח (סי' שא) מקשה על דברי הרמב"ם איך יפ' דברי המשנה (שבת סז, א) יוצאין בביצת החרגול ובשן של שועל ובמסמר הצלוב, כי מה יועיל לפי השכל כל הדברים הללו אם לא בדרך סגולה, עכ"ל (ועי' מעדני אשר תשסו עמ' פז).
וסיפר כ"ק אדמו"ר שפע חיים מצאנו-קלויזנבורג זי"ע*: ידוע מה שהאריכו בזה אם

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ואוסיף על הצדיק הנשגב הזה, שכ"ק אדמו"ר מצאנו מנתניה שליט"א אמר שאביו כ"ק אדמו"ר שפע חיים מצאנו-קלויזנבורג זי"ע היה מוציא מפיו דיבורים בשעת התפילה, כגון לפרש התיבות באידיש או דיבורי כיסופין, ואחד שאלו אם זה מותר, ואמר לו השפע החיים זי"ע, שאם באים לשאול התשובה היא שאסור... כשדיבורים יוצאים מאליהם זהו ענין אחר (עלון 'בצילא דמהימנותא' - מקץ תשע"ח). ובשו"ת אמרי יושר (ח"ב או"ח סי' קלט), נשאל הגאון ר' מאיר אריק זצ"ל: האם מי שאומר בשמונה עשרה או באמצע קריאת שמע "רבונא דעלמא כולא" או "הייליגער פאשעפער", אם הוי הפסק? והשיב שבדיעבד הדבר מותר ואינו הפסק מטעם שייך לתפילה, אמנם לא כל הרוצה לטול את השם יטול. ויש אומרים שהשאלה היא על כ"ק אדמו"ר שפע חיים מצאנו-קלויזנבורג זי"ע שנהג כן. וכן שמעתי שהגר"ח מבריסק נהג כן. ועיין בשו"ת אגרות משה (ה או"ח ח), שכתב שאין לפרש את המילים בקריאת שמע, ובדיעבד יצא.

וראיתי על צדיק, שהיה קורא קריאת שמע היה מתוך דבקות עצומה ועל פי כוונות האר"י וכשהיה מגיע לו "בכל נפשך" היה רגיל לבטא בפיו בסמיכות המילים את פירוש חז"ל "אפילו נוטל את נפשך" ולאחר "ובכל מאודך" היה מוסיף את פירושם "בכל מידה ומידה שהוא מודד לך".

והראיה לכך שהפסק לצורך דבקות אינו הפסק היא מהגמ' ברכות (סא, ב): "בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן? אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך - אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד".

ות"ח מופלג ביאר: יש משנה: "היה קורא קריאת שמע... שואל מפני הכבוד

מותר לשלוח מלגרים ע"י גוי בשבת אל הצדיק שיתפלל ויבקש רחמים על חולה, והיו צדיקים שהתירו לשלוח, ודו"ז הדברי יחזקאל זי"ע צווה ככרוכיא ע"ז, שהוא חילול שבת ועוברים על אמירה לנכרי [ע"י דברי יחזקאל החדש החדש עמ' שנו], וראיתי לצדיקים שנהגו כן שאף שאחזו שאסור לעשות כן, מ"מ אם הגיע להם טעלעגראם כזה בשבת, היו אומרים, אם לא אבקש בעבורי ולא יכריא נמצא שעברו למפרע על חילול שבת, עכ"פ רואים מזה גודל נחיצות התפילה שוויתרו הצדיקים על קפידתם, שהרי פיקוח נפש דוחה שבת.

ולפלא שבס' דברי שלום משה"ק מסטראפקוב זצ"ל הביא בהגהותיו לס' מנחת שבת בשם אביו הרה"ק משינאווא זי"ע שאמר בשם הישמה משה שאסור לחלל שבת בענין תפלה, כי כל מה שמותר לחלל שבת עבור חולה הוא רק מה שעושים בנ"א, אבל מה שיעשה הקב"ה שירפא החולה, לזה אין היתר לחילול שבת, כי הקב"ה יכול לרפאותו בלתי תפלותינו, והקב"ה יושיע מרם יקראו כי הקב"ה יודע מחשבות ויודע

— על הצדיקים ועל החסידים —

ומשיב" (משנה ברכות יג, א). לגבי שמונה-עשרה כתוב: "אפילו המלך שואל בשלמו לא ישיבנו" (ברכות ל, ב). בין פרשה לפרשה של קריאת שמע יש מקום לדון, אבל באמצע פרשה!! ובאמצע פסוק!! ובאמצע פסוק ראשון "שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד!!" באותו הזמן התקיימו חילופי דברים? זהו פסק הלכה נורא. אלא מוכרחים לומר, שהיה אז מצב יוצא מן הכלל, שלידיעה הזאת על רבי עקיבא היה רושם על התלמידים ועל כל כלל ישראל. אם יש הזדמנות ללמד קידוש השם, להשפיע קידוש השם, להשפיע קדושה על כל העולם כולו, על כל האוויר כולו, על כל הסביבה כולה, על כל כלל ישראל, על כל המסבב אותו, לזכות את הרבים – זה מכריע! ע"כ.

אמנם מצד שני, כתב האדמו"ר ויחי יוסף מפאפא: "אם לפעמים רואין מצדיק שאמר תיבות התפלה במהירות גדול, לא ניתן ללמוד לנהגו כמותו, שלא לדקדק באמירת התיבות בדקדוק המבואר בשו"ע, דהצדיקים יש להם בעת התפלה התפשטות הגשמיות, ע"ד המבאור בטור או"ח סי' צח, וכיון דמשחבתן שוטטות בעולמות העליונים א"א להם לצמצם עצמם על אמירת התיבות..." (הקדמת בעל ויחי יוסף לספר ויגד יעקב חלק במדבר).

הקב"ה שאם לא היה שבת היו כותבים לחכם וצדיק שיתפלל ומושיע הקב"ה בלא התפלה ע"ש. ועי' מזה במ' מנחת שבת שמפלפל בענין זה ואוסר ע"י ישראל ומתיר ע"י א"י (דברי יחזקאל החדש שם. (שיעור חומרש"י פרשת ויצא תשד"מ. הליכות חיים – שב"ק עמ' רנ-רנו).

ופעם התפאר רב אחד לפני הגאון בעל מהר"ם שיק זצ"ל, שהוא נשאל באם מותרים לשלוח טלגרם למרן הישומה משה זי"ע בשבת להזכיר חולה בענין של פיקוח נפש, והוא אסר את הדבר בהחלט. השיב לו הגאון מהר"ם: "תמה אני אם אין מעלתו מתחייב בנפשו, שהניא מלהציל נפש בישראל". כי כל כך היה בטוח בכוחו של הישומה משה לפעול ישועות לישראל (דברי חנה ח"ב עמ' רמ).

ונענה ע"ז הרה"ח ר' משה גאלדקלאנג ע"ה (שהיה לפני המלחמה מחסידי הרה"ק ר' חנה מקאלאשיץ זצ"ל) ואמר כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע: שרבו הרה"ק מקאלאשיץ זי"ע ציוה פעם לשלוח טלגרם בשבת או ביום טוב לצוות שלא יעשו ניתוח לחולה אחד. ענה על זה כ"ק אדמו"ר זי"ע ואמר: "אם יכולים לקבל האחריות על עצמו ולהשיב בשלילות לבלתי עשות ניתוח, אז רשאים אף לשלוח טלגרם" (מושיעין של ישראל ח"ב עמ' קח והערה פו).

וכאמור, בשו"ת מהרש"ם (מהד"ל רכה) כתב על שילוח טלגרם בשבת לצדיקים: "לצורך חולה שאין בו סכנה אסור, ואפילו נכתבה מערב שבת, זולת במקום צורך גדול שמתירין ע"י כתב שלהם [כלומר, לא בעברית], - אך לצורך חולה שיבס"ב, למאמינים בצדיקים, י"ל דהו"ל כמקום סכ"נ, דמותר לחלל שבת אפילו באיסור תורה, אבל צריך שיחא אתמחי אותו צדיק שיפעול בתפילותיו, ועובדא ידענא בחולה מסוכן שהתיר דיין אחד לכתוב ע"י עב"ם בשב"ק שם החולה ואמו ולשלחם למור"ר הגה"ק מהור"ש זצ"ל מבעלז, והרעיש הגאון מהורש"ק ז"ל ופסל את הדיין מלהורות עוד, ומור"ר הגה"ק התרעם ג"כ, ואמר עכשיו אני מחויב להתאמץ שישגיח החולה רפואה שלא יוגרם ע"י חילול שב"ק, וכן היה שנתרפא. וכל כה"ג אין להקל ובפרט בדור הזה, מכמה טעמים (הליכות חיים שם. ומובא בפסקי תשובה ח"א אות נה. שלחן רבותינו עמ' רצא. ועיין ילקוט יוסף – הל' ביקור חולים ואבלות סי' א הערה יג. ספר אוצר פלאות התורה – שמות טו, כו. וכן יד"ג הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ, מח"ס גם אני אודך, הראה לי עלון 'נוה התיכיל', טבת תשע"ב, שהכולל שיעור ארוך של הג"ר יצחק ישעיה ווייס שליט"א, גאב"ד נוה אחיעזר-בני ברק*, בענין הזה).

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ואגב אורחא אזכיר, מעשה שהיה כך היה, שזקיננו הג"ר אברהם צבי ווייס

וכן הגר"ח מבריסק זצ"ל היה סבור שמותר לשלוח מלגרים בשבת לצדיק שיתפלל בעד החולה המסוכן, דאף כה"ג נמי הוי בכלל ספק פיקוח נפש שדוחה את השבת (נפש הרב עמ' קסז. הליכות הגר"ח עמ' מו-מז).

וכן כתב הרב מיכל שורקין שחיט"א בספרו מגד גבעות עולם (ח"ב עמ' פז) ששמע מהגרי"ד סולוביצ'יק זצ"ל שהגר"א זצ"ל התיר לחלל שבת כדי לקבל ברכה מהצדיק ר' ישעיה זוכאוויצער זצ"ל לחולה שיש בו סכנה, וזהו דלא כפי' המשניות להרמב"ם בפ"ח דיומא (משנה ו) שעל רפואה סגולית אין מחללין את השבת, וז"ל: "ואין הלכה כר' מתיא בן חרש שהוא מתיר להאכיל לאדם הכבד של כלב שוטח כשנשך כי זה אינו מועיל אלא בדרך סגולה, וחכמים סוברים כי אין עוברים על המצוות אלא ברפואה בלבד, ר"ל בדברים המרפאים בטבע והוא דבר אמיתי הוציאו הדעת והנסיון הקרוב לאמת, אבל להתרפאות בדברים שהם מרפאים בסגולתן אסור, כי כחם חלוש ואינו מצד הדעת ונסיונו רחוק, והיא טענה חלושה מן הטועה, וזה העיקר דעהו וזכרהו כי הוא עיקר גדול", ויש לדון ולחלק דברכת ר"י זוכאוויצער שאני], ודלא כפסק המהרש"ם שאוסר לחלל שבת בשביל ברכת צדיק.

ושבו נודע שגם בבית בריסק בירושלים יש להם מסורת שהתיר הגר"א לחלל שבת כדי לקבל ברכה מצדיק, אלא שהם מוכיחים שם של צדיק אחר, ואלו ואלו דברים נכונים הם.

— על הצדיקים ועל החסידים —

הוכתר כאב"ד נווה אחיעזר בבני ברק, האדמו"ר מהר"א מבעלזא הורה לשמשו ר' שלום פויגל: "מעתה אל הכריז כמקודם – בעת השטעלן וויין [בשולחן הטהור] בתואר 'סאטמאר'ער דיין' [שהיה מלפנים דיין בעיר סאטמאר], אלא הכריז 'נווה אחיעזר'ער רב".

ר' שלום תמה ואמר: "הלא העיר סאטמאר, עיר ואם בישראל היא, ונווה אחיעזר שכוונה קטנה היא בפאתי בני ברק". ואם כן יתכבד הרב יותר באם יקרא על שם קהילת 'סאטמאר' המעטירה?

השיבו האדמו"ר מבעלזא: "א קליינינער מקום אין ארץ ישראל, איז חשוב'עא ווי א גרויסער מקום אין חוץ לארץ" ("ישוב קטן בארץ ישראל גדולה מעלתו משוב גדול בחו"ל") (ספר מדור לדור – מערכת בית בעלזא עמ' שמא).

ובש"ת בית אב (חמישי יו"ד סי' רכט), הג"ר אברהם אהרן יודלוביץ זצ"ל כתב: "בהיותי רב ואב"ד בעיר קאנסטאנטין ראיתי שהיו שולחים ציר עכו"ם בשבת להגיד להצדיק אדמו"ר שלהם שיתפלל על חולה, ודעתם היה כי גם ע"י עצמם מותר לנסוע להרב, דאם מותר לחלל שבת לנסוע אחרי רופא ערל כ"ש לנסוע לצדיק. ובעיני היה לפלא גדולה שלא ראיתי מימי... ומטעמא דספק נפשות להקל א"כ ה"נ דמותר לחלל שבת לנסוע להצדיק מטעמא דפן ואולי יעורר רחמים על החולה ולכן הנחתי לבני עירי מנהגם ולא מחיתי בהם ובאמת גם אם הייתי מוחה בזה לא היו שומעין לי והיו חושבים אותי לפוגע בכבוד הצדיק והרבי שלהם ובכגון דא ודאי טובה השתקפה".

ובספר פני ברוך (ביקור חולים כהלכתו סי' ג סעי' ג) כתב: לכתוב בשבת מברק או פתקא (קוויטל) לצדיק שיתפלל בשביל חולה שיש בו סכנה – כתבו האחרונים שאסור. וכן הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן, כתב לוי: "ידוע תשובת מהרש"ם (ח"ג סי' רכה) שהגאון מהר"ש קלוגר זצ"ל הרעיש על דיון אחד שהתיר לכתוב ולשלוח ע"י נכרי שם חולה מסוכן להרה"ק מהר"ש מבעלזא זי"ע, וגם הרה"ק מבעלזא התרעם על כך, ואמר שעכשיו חייב להתאמץ שישגיג החולה רפואה שלא יגרם חילול שבת, וכן היה שנתרפא, וכל כה"ג אין להקל ובפרט בדור הזה, מכמה טעמים, עכתו"ד. וע"ע מנחת שבת (סי' פד סקכ"ט) מש"כ בזה, ושע"י יהודי כל שכן דאסור לעשות כן".

וכן הג"ר מתתיהו נבאי שליט"א, מח"ס בית מתתיהו ומועדי הגר"ח, כתב לי בזה: "שאלתי למרן הגר"ח קניבסקי אם מותר לכתוב קוויטל בשבת לצדיק לחולה שיש בו סכנה שיתפלל עליו, והשיב ע"ז חלילה. ועי' בזה להגר"ש קלוגר בשו"ת ובחרת בחיים או"ח סי' פז שג"כ אסר. וכן בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רכה ובשו"ת מנחת יצחק ח"י סי' לא ובשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' נה ובשו"ת יד הנדב סי' ה ובשו"ת נשמת שבת ח"ה סי' תצא, ובס' תורת היולדת עמ' צה ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ד סי' ד אות יז, ח"ה עמ' קד, ח"ט עמ' פב עי"ש, ובשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"א סי' קצד ובשו"ת טוב עין סי' יח אות סב ובס' הלכיות הגר"ח (כריסק) עמ' מז ובשו"ת יעלת חן ח"א יו"ד סי' לח ובס' דור המלקטים שבת ח"ה סי' שכט ס"ט ס"ק יח".

יז. קריאת קוויטל בשבת*

מותר לאדמו"ר לקרוא קוויטל או רשימת קוויטלעך בשבת כשהגבאי איתו, או הגבאי מקריא לפניו.

לכאורה אסור לאדמו"ר לקרוא בקוויטל או רשימת שמות בשבת (משנה שבת קמט, א. שו"ע או"ח שז, יב-יג) שמא ישכח וימחק או יכתוב. אבל יש להתיר עפ"י חידושי הרשב"א (קמט), שאין חשש ששניים שמעיינים ברשימה ימחקו, כמבואר בגמ' שבת (יב, ב), שמותר לשניים לקרוא לאור הנר ולא חוששים שמא יטו. ** וכ"כ פמ"ג (שז, א"א

— על הצדיקים ועל החסידים —

* בדברי ההספד של הרה"ק ר' נפתלי זצ"ל אב"ד ליטוויסק על כ"ק אדמו"ר מהרי"א מזידיטשוב זי"ע, אמר: מנהגו ודרכו היה בבוא אליו אנשים על ש"ק, ביום ו' עש"ק לא לקח מהם קוויטל ופדיון נפש עד אחר השבת, ולפי שכלי היה ע"פ שלוש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן, כי ש"ק מרומז על הכלל, כל ברכאין דלעילא וכו' (זוה"ק יתרו פח, א), ובהי"ג מדות 'כלל ופרט' קודם ל'פרט וכלל', על כן ע"י עבודתו ביום ש"ק הומשך כל טוב מ'הכלל להפרט', ובאם אחד התעכב במחנהו שני שבתים לקח ממנו קוויטל באמצע השבוע, והומשך מהמדה 'כלל ופרט וכלל', אך באם אחד היה נצרך עסק לשעה דחוקה היה מוכרת לשמוע השם בלי נתינת קוויטל, והומשך ממדת 'פרט וכלל' לכלול את הפרט בהכלל (ילקוט מהרי"א עמ' רז, שנא-שנב).

וכן כ"ק אדמו"ר רבי איציקל מפשעווארסק זי"ע נהג בדרך כלל לקבל קוויטל בערב שבת (בית פשעווארסק ח"א עמ' 225).

** פעם אירע בליל ש"ק שהגאון רבי חנה הלברשטאם זצ"ל, אב"ד קאלאשיץ, נשאר יחידי בחדרו, ולא היה יכול ללמוד שיעוריו לאור הנר (כמבואר בשו"ע או"ח ער"ה, א), התיישב ולמד בשו"ע את הסימן הנ"ל שבו מבואר הדין שאסור ללמוד לאור הנר שמא יטה, וכך עקב לימוד ההלכות הנוגעות לקריאה לאור הנר בודאי יזכור ולא יטה, וכי הא דאיתא בפסחים דף י"א הוא עצמו מחזר עליו לשורפו מיכל קאכיל ליה, כמבואר בשו"ע שם סעיף ז (דברי חנה השלם עמ' תז). וכדומה, כתב כ"ק אדמו"ר ויגד יעקב מפאפא זי"ע בהגדה של פסח אגודת אזוב (אות ד) בענין ללמוד לפני בדיקת חמץ, וזל"ק: "בשו"ע (או"ח תלא, ב) אפילו יש

ס"ק ז), שמותר לשניים לקרוא ברשימה. והוסיף בארח"ש (כב, קנ"ג הערה רל"ג), שהואיל ונפסק בשו"ע (או"ח רעה, ג), שמותר ליחיד לקרוא לאור הנר אם העמיד עליו שומר, כך מותר לאדמו"ר או לגבאי לקרוא ברשימה אם העמיד עליו שומר, למרות שהשומר אינו קורא איתו. עיין בספר שערי אפרים (שער י סעי' לג, בפתחי שערים) שהתיר משום נימוק זה, והביא עוד כמה סברות להתיר קריאת רשימת שמות להזכרת נשמות מתוך הכתב. גם בילקוט יוסף (ח"ב ע' קצ וע' קצו) התיר לגבאי לקרוא מן הרשימה, שאין חשש שמא יבוא לשנות. והוא הדין בנידון דידן.

אדמו"ר"י בעלזא נהגו לא לקחת בשבת ויו"ט פתקאות (ספר בקדושתו של אהרן ח"ב עמ' רלז). אמנם בשנותיו האחרונות של כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע, לאחר שכ"ק אדמו"ר זי"ע נכנס בליל שבת לחדר קדשו, היה הגבאי הרה"ח ר' שלום פויגל ז"ל מקריא בפניו קוויטל כללי מכל ההזכרות שהגיעו לביתו במשך אותו שבוע, וכה מספר

על הצדיקים ועל החסידים

לו עת קבוע ללמוד לא ילמוד עד שיבדוק, נלענ"ד דהלכות בדיקת חמץ מותר ללמוד, דומיא מה דקיי"ל בשו"ע (או"ח ערה, ז) דמותר לקרות פרק במה מדליקין שהרי הוא מזכיר איסור שבת ואיך ישכת, והכא נמי כיון שהוא מזכיר חובת הבדיקה איך ישכת, וכהאי גוונא הביא בבאר היטב (סק"ה) דאם אמר לחבירו שיזכיר לו הבדיקה מותר ללמוד כמו בשבת סימן הנ"ל (סעי' ג). והיינו לימוד בלא פלפול, אבל בפלפול מסתבר דגם זה אסור, והכי נמי בשבת אפשר דדייק בשו"ע מותר 'לקרות' במה מדליקין, והיינו קריאה בעלמא ולא ללמוד בעיון. וכיוצא בזה כתב המג"א (סק"ה) לחלק עיי"ש, וק"ל.

ומסופר בספר תולדות ויחי יוסף (ח"ב עמ' רד), שאירע פעם בישיבה שכ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל מסר שיעור לפני הבחורים בהל' חנוכה, וזה כמה זמן ששקעה החמה, אבל עדיין לא הגיע האוטובוס להחזיר התלמידים לבתיהם, המשיך איפוא כ"ק אדמו"ר זצ"ל להרצות שיעורו באמרו: הגם שכבר הגיע זמן הדלקה ואסור אפילו ללמוד, מ"מ כשעוסקים בדיני חנוכה אפשר דמותר, כי טעם האיסור הוא שמא ימשך אחרי פרקו וישכח להדליק, אבל כשעוסקים בהל' חנוכה שייך לומר בזה כמו בחמץ בפסח (פסחים יא, א) "הוא עצמו מחזר עליו לשורפו מיכל קאכיל מיניה".

המשב"ק הרה"ח ר' יצחק לנדאו שליט"א בספר בקודש פנימה (ח"א עמ' שה): "בכל יום ויום היו מגיעים לבית מרן ז"ל אגרות ומכתבים מכל קצוי תבל עם הזכרות, ולא איסתייע מילתא להגישם בפני מרן, מאחר וכשמרן היה מוכן כבר לקבל קוויטלעך, היו מכניסים בראש ובראשונה את האנשים שהמתינו כבר זמן רב בחוץ.

בהזדמנות מסויימת התאונן הגבאי הרה"ח ר' שלום פויגל ז"ל באוני מרן, שישנם הרבה מאוד קוויטלעך מחוץ לארץ, ואין שום אפשרות וזמן מתי להקריאם בפניו, הציע לו מרן שיכתוב בכל שבוע קוויטל ארוך וכולל מכל שולחי המכתבים, ויכתוב רק את שם ראש המשפחה המוזכר בכל קוויטל, ובלייל שב"ק לאחר התפילה יקריאו בפניו קוויטל זה, ואכן כן עשו, ר' שלום העתיק על דף אחד את שמות ראשי המשפחות בלבד מכל הקוויטלעך שנתקבלו, והוסיף לכתוב לצד כל שם ושם 'וכל משפחתם', ובלייל שבת קודש אחר התפילה הקריאו את כל הרשימה, ומרן בירכם, ומאו ואילך היה זה הנוהג הקבוע בכל ליל שבת, עם זאת יצויין שבשבת לא נמל מרן אף פעם קוויטל, מלבד רשימה זו, ורק בעל פה היו יכולים להזכיר בפניו את הזקוקים לישועה" (ומובא בספר הליכות הצדיקים – שבת קודש ב, עמ' פ. קודש פנימה ח"ב עמ' קט).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* עוד מסופר שם (הליכות הצדיקים שם עמ' שח) הרה"ח ר' יצחק על השאלה האחרונה שכ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע ענה עליה: "אחת ההזכרות האחרונות שהובאה בפני מרן [כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע], היתה בלייל השבת האחרונה לחייו עלי אדמות, שב"ק פרשת עקב כ' מנחם אב תשי"ז, היתה זאת שאלתו של בחור מתלמידי ישיבתנו הק' שנולד עם מום בלב ל"ע, והרופאים ניבאו לו שחורות וקצבו לו בשעתו כשנולד, עשרים שנה בלבד, כאשר הגיע לפרקו והציעו לו שידוך, ביקש לשאול את מרן זי"ע כדת מה לעשות, אודות שידוך שמציעים לו בארה"ב, אני הייתי זה שפתחתי את המכתב שהגיע אז ביום ששי האחרון מארה"ב, וראיתי את שאלתו אודות השידוך המוצע, ובלייל שבת קודש אחר התפילה כשהגבאי הרה"ח ר' שלום פויגל ז"ל ניגש להקריא לפני מרן את הקוויטל השבועי, שבו היו רשומים ראשי המשפחות מכל הקוויטלעך שנשלחו במשך השבוע וטרם הוקראו, ביקשתי ממנו לשאול ממרן בהזדמנות זו את השאלה האמורה, ואכן זכה אותו בחור ומרן עוד הספיק להשיב על שאלתו, וזאת

— על הצדיקים ועל החסידים —

היתה תשובתו האחרונה, מרן הסכים לשידוך המוצע ואף צירף לכך את ברכתו, וכן היה, הבחור נשא את האשה ונולדו לו מספר ילדים, ואף זכה לחתן את אחד הבנים, ורק לאחר מכן נלב"ע" (ומובא שם עמ' פא).
ואגב אורחא אזכיר עוד תשובות ותורות שאמרו גדו"י בפעם האחרונה לפני הסתלקותם:

כ"ק הייטב לב זי"ע - האדמו"ר מצאנז בנתניה רגיל לספר: בנתניה התגורר הרה"ג רבי אליעזר כהן זצ"ל, בנו של הגאון בעל הנפש יהונתן זצ"ל מסעליש, שאביו היה בחג השבועות האחרון אצל הייטב לב, ואמר אז תורה עה"פ בפרשת קבלת התורה (שמות יט, כג) "ויאמר משה אל ד' לא יוכל הם לעלות אל הר סיני כי אתה העדתה בנו לאמר הגבל את ההר וקדשתו", דהנה מצאנו ב' דרכים בדרכי הצדיקים, שהיו כאלו צדיקים שנמנעו מאמירת תורה ברבים לתלמידים והתנהגו במידת הצנע לכת, וזאת משום שלא רצו לבוא לידי גאות והתנשאות, אך לא כן דרך אבוה"ק שאמרו דברי תורה ברבים, ולא חששו שיבואו מזה לידי התנשאות שהרי כשמתבוננים על הר סיני שבחר ד' בו ואף שהוא המוד שבהרים לתת עליו התורה מזה נלמד דאדרבה הקב"ה חפץ בשפלים.

וזוהו ויאמר משה אל ד' לא יוכל העם לעלות, היינו שלא יוכלו לבוא לידי התנשאות, אל הר סיני היינו שמתבוננים הם בהר סיני המורה על הכנעה, וממילא כי אתה העדותה בנו 'לאמר', שאין חשש מלומר דברי תורה לרבים ולהורות לבני ישראל הדרך אשר ילכו בה.

וסיים הייטב לב, כי כן היה דרך אבוה"ק, וכן אני רוצה שצאצאי אחרי ילכו בדרך זה לומר להם ד' דברי תורה ומוסר. וזה היה כעין הצוואה שלו, כי מאז ועד ההסתלקות (ביום ו' אלול שלאחמ"כ) לא אמר דברי תורה ברבים.

והג"ר שמעון זאב מייזליש, בן הג"ר זלמן ליב אב"ד סי-גייט, חתן האדמו"ר מהר"א מסטמאר ורב שכונת ישמח משה בקרית יואל, אמר בשם חותנו שגם מספר זאת, ומוסיף שהייטב לב זי"ע אמר אז בפסוק (במדבר ו, כג) "כה תברכו את בני ישראל אמור להם", שהדרך שלנו לברך את בני ישראל הוא על ידי 'אמור להם', שאומרים דברי תורה. וגם אומר שהיה זה כצוואה (עלון 'בצילא דמהימנותא' - תזריע תשע"ט).

— על הצדיקים ועל החסידים —

וכדומה, שמעתי מת"ח מופלג, שהיתה לחת"ס הצלחה עצומה דרך תלמידיו להפיץ תורה בכל העולם. בהרבה מהקהילות, אפשר למצוא שורשם בבית מדרשו של החת"ס. ומה היה הסוד הגדול של תלמידי החת"ס? הוא השיב: החת"ס התעקש שבכל תלמיד שלו שנכנס לרבנות, הקהילה תתחייב בכתב הרבנות, שבעלי הבית יתמכו בישיבה. אכן כל מקום שהגיעו תלמידי החת"ס הרבו תורה באופן מופלא. כ"ק אדמו"ר ויחי יוסף מפאפא זי"ע, מח"ס שו"ת ויען יוסף – הג"ר יצחק אהרן גאלדבערגער, דומ"ץ דחסידי פאפא, סיפר: "השיעור האחרון שהציע רבינו [כ"ק אדמו"ר מפאפא] זצ"ל בקרית פאפא יע"א היה בפרשת פנחס שנת תשד"ס לפ"ק היה ביו"ד סימן צ"א [וזכיתי אז להיות מגיד שיעור בישיבה בסדר של אחה"צ]. ואחר שסיים הסימן סיפר מהגה"ק כ"ק הדברי חיים זי"ע ששתה פעם אחת טיי"א חם מאוד מכוס, ואמר כיון שאמרו חז"ל כלי שני אינו מבשל א"כ אפשר לשתותו [וכעי"ז ראיתי בסיפורים מהגה"ק מטשעכנאו זצ"ל], ועשה כן כדי להראות גודל האמונה בדברי חכמז"ל. ובשעת הסיפור אמר רבינו זצ"ל זאת ברגש עד שנתעוררו התלמידים מזה.

בתוך השבעה אמרתי בישיבה דיש רמז במה שהשיעור האחרון בקרית פאפא היה סימן צ"א, דבזה יצ"א רבינו זצ"ל מהעוה"ז מישיבה של מטה לישיבה של מעלה ויצאו דבריו בטהרה ובאמונת חכמים, דזה העיקר שנוכל להתקיים בדורותינו, וכמו שהאריך רבינו זצ"ל בהקדמותיו לספרי ויגד יעקב וקרוך לדוד ונדפסו בקובץ ההקדמות" (ספר אזי יאמרו על המועדים ח"ב עמ' תפז).

אגב המעשה עם כ"ק אדמו"ר דברי חיים מצאנז זי"ע, אזכיר שבשוה"ט בליל ש"ק לאחר הזמר כל מקדש אכל כ"ק אדמו"ר אהבת ישראל מויזניץ זי"ע מרק. פעם בעת אכילתו פנה אל יהודי שניצב אחורי הכסא ואמר: "המרק קר". הדבר היה פלא, אך הבינו כי יש דברים בגו. סיפר אחר כך הלז, כי כאשר ראה שהס"ק שם מלח במרק הרהר בלבו, הרי מחלוקת בגמרא (שבת מב, ב) אם שייך בשול אצל מלח בכלי שני או לאו, וכ"ק אדמו"ר זי"ע תפס מחשבתו והתכוון לומר לו שהמרק קר ואין שייך בו בישול כלל (ספר קדוש ישראל להרה"ח ר' נתן אליה רוט ח"א עמ' קלט. מובא בספר ניצוצי הש"ס, שבת מב, ב, ח"א עמ' שסט).

הג"ר מאיר בראנדסדארפער זצ"ל, מח"ס שו"ת 'קנה בושם' וחבר הבד"ץ של

ושאלתי את הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן, "האם מותר לקרוא בשבת קוויטל שנזכר בו שם החולה, או אסור משום שמרי הדיוטות?" והשיב: "הנה ישראל קדושים נוהגים בעת רצון של קרה"ת להזכיר כמה

— על הצדיקים ועל החסידים —

העדה החרדית – השאלה האחרונה שנשאל היתה דרך בנו, הג"ר משה, מו"צ בעדה החרדית ורב 'היכל הוראה' בירושלים, מאחד שלא ספר ספירת העומר בכלל משום שהיה אונן, ושאל האם מותר לו להמשיך לספור בברכה? השיב הגר"מ בראנדסדארפער זצ"ל שאי אפשר כי לא ספר והפסיק את הספירה. בתוך חצי שעה, עלה למרומים הגר"מ בראנדסדארפער זצ"ל, ואותה שאלה הייתה שייכת לבנו! אבל עיין שיש שפסקו לספור בלי ברכה באנינות אם חייב ואז להמשיך לספור בברכה אחר כך.

הגרי"ש אלישיב – בסוף קונטרס נר אי"ש מודפס קונטרס אחרית דבר, פסקי תשובות של הגריש"א זצ"ל ביום ראשון י"ב שבט תשע"ב היום האחרון בו שהה בביתו טרם נפל לחליו האחרון שממנו לא קם לדאבון לב כל בית ישראל. נשאל (עמ' נב): אחד יושב בכלא כי ירה באביו למות על שאביו הכה את אמו מכות קשות, הוא אומר בכלא קדיש על אביו, האסירים לא רוצים לענות אמן, האם הם צריכים לענות אמן על קדיש שלו? והשיב: הוא צריך הרי כפרה (נרצח צריך כפרה לכן יענו עליו אמן – עורד).

ונשאל שוב: כשרוצח אומר קדיש מותו לענות אמן על זה? תשובה: מאי נפק"מ הנרצח צריך כפרה.

ועוד נשאל: עכשיו כשיצא מהכלא הוא רוצה ליכנס לשיבה האם אפשר לקבל אותו לשיבה? תשובה: הוא בעל תשובה מותר לשיבה לקבל אותו.

כ"ק אדמו"ר תורת מרדכי מוויזניץ מאנסי זי"ע – בעשרת ימי תשובה תשע"ט, ביקר כ"ק אדמו"ר מוויזניץ מאנסי זי"ע בית שמש אצל כ"ק אדמו"ר מצאנז שליט"א בנתניה, וסיפר על אביו: התורה האחרונה שאמר אבי זצ"ל, היה בחג השבועות, קרוב לשנה קודם הסתלקותו, וביקש אז שכל אחד ילמד דף גמרא בכל יום לעילוי נשמתו... מתחילה חשבו שלא הבינו מה שאומר, אבל זה מה שאמר... הוא היה אז בבריאיות... אלו היו דיבוריו האחרונים ברבים (ועלון 'בצילא דמהימנותא' – ערב יום הקדוש תשע"ט).

חולים, והדיתר בזה כתב אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' פג) בשם שו"ת אבקת רוכל (סי' יא) דשלא בפני החולה מותר לברכו לרפו"ש, רק לא בפניו דמצטער עמו בשבת, אבל שלא בפניו מותר. וגם לא אסרו שאלת צרכים (בשו"ע סי' רפה, ט) אלא כשיש אפשרות להתפלל בחול, ועל החולה צריך ישועה ורפואה מיד. — ובשו"ת משנ"י (חי"א סי' מז) דלברך חולים בצבור, וע"י הס"ת, ותקחל יענו אמן, הוי מצוה רבה. ולכן מותר לגבאי לקרא מתוך רשימה, וכמבואר בשו"ת משנת יוסף (ח"ט סי' צה) דסמכין על המג"א (שו"ס קט"ז) ובמשנ"ב (סקמ"ז) דעל השמש והגבאי לא גזרו. ובפרט אם הוא לצורך מצוה.

ודון מזה לענינו דמותר לצדיק לקרוא קוויטל בשבת כדי להתפלל על החולה, ולא גזרו על זה משום שמרי הדיוטות".

פסח

יח. קריאת קוויטלעך בליל סדר של פסח

יש אדמו"רים שקראו קוויטלעך של אנשים שהיו זקוקים לישועה גדולה בתוך סדר של פסח.

שלושה פעמים במהלך עריכת הסדר כ"ק אדמו"ר אמרי סופר מערלוי זי"ע היה מרעיף מברכותיו על הציבור. א. קודם מה נשתנה באמירת כאן הבן שואל. ב. אמירת ונצעק אל ד' וכו'. ג. בפתיחת הדלת קודם אמירת שפוך חמתך. והיה אומר שאלו זמני רצון לבקש מהשי"ת כל הצטרכויותיו. פעמים קודם מה נשתנה היה מבקש שיביאו לפניו איזה קוויטלעך של אנשים שהיו זקוקים לישועה גדולה (הליכות והנהגות אמרי סופר ח"ב עמ' פו הערה מד).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* עיין מה שכתבנו בהלכות טיש בערך 'טיש לקרת פסח' על מנהג חסידים לומר הלל בבית הכנסת בליל פסח "נגד" דברי הרמ"א. וראיתי הוספה נפלא שסח כ"ק אדמו"ר פני מנחם מגור זי"ע: ראיתי ווארט מהרי ממוגלינצא זצ"ל: מדוע אימצו החסידים את הבית יוסף בליל פסח לומר הלל נגד שיטת הפוסקים האחרים?

חול המועד

ימ. כתיבת קוויתל בחול המועד

מותר לכתוב קוויתל בחוה"מ כדי להזכיר שם של חולה אצל צדיק. וכן מותר לכתוב קוויתל לתת לאדמו"ר שהגיע לעיר רק בחוה"מ. שאלתי את הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן: האם מותר לכתוב בחוה"מ קוויתל להזכיר שם של חולה אצל הצדיק? וכתב לי: "בנוגע לכתיבת אגרות שלומים נחלקו המחבר והרמ"א (בס' תקנה, ה), ודעת המחבר להקל אפילו על דבר פרקמטיא שאינה אבודה, והטעם כמבואר במשנ"ב (סק"ל) שאין אדם נזהר מאד בכתיבתו בתיקונן וכמעשה הדיוט הוא, ומקרי צורך המועד קצת מה ששואל בשלום חבירו. ושם (סק"ה) דכתבו כמה אחרונים דנהגו להקל בכתב שלנו דאינו מעשה אומן, ויש להם על מה שיסמוכו והמחמיר יחמיר לעצמו, ונוהגין

— על הצדיקים ועל החסידים —

ולמשל לענין תיקון חצות שפוסק הבי כחובה לקום ולקונן על חורבן הבית, לא אמצוהו החסידים ולא לקחו על עצמם כחובה. אלא שאדם בדרך כלל מקבל בעת שמחה דיליה את ההשתתפות בשמחה מאת כל אדם אפילו אם אותו אדם קצת זר ורחוק ממנו. אם הוא מגיע בעת חדוה ומשתתף ומברך מז"ט, בעל השמחה נהנה ושמח ומקבל את המזל טוב מהאורח הזר.

מה שאין כן בעת צרה ל"ע, כשאדם יושב שבעה על מתו, הוא לא מתנחם וחש טוב אם אדם רחוק שאינו מכירו נכנס ומתיישב מולו ואינו מזדרז לקום אלא יושב ויושב ונתקע לו בזמן כזה של אי נעימות. רק מי שקרוב לו באמת, הוא מרגיש טוב עמו על שנמצא ומנחם בזמן שכזה.

כך גם החסידים שמרגישים עצמם רחוקים מהקב"ה, בעת שמחה כמו פסח מצטרפים ואומרים הלל וזה דבר טוב והקב"ה שמח עמם, אבל תיקון חצות שזו בכיה בבתי גוואי וצער לשכינה, צריך להיות 'היימיש' (בן בית) בכדי להשתתף והחסידים חשים עצמם רחוקים ולכן לא אימצו זאת.

סיים כ"ק אדמו"ר פני מנחם מגור זי"ע ואמר: "החסידים היו חכמים ואמרו מאמרים חכמים" (קובץ דברים ערבים עמ' רנב-רנג).

לשנות קצת לעשות שורה עליונה עקומה. – ויש ללמוד מזה במכל שכן להקל בהזכרת שם חולה".

ועוד שאלתי: כשהצדיק הגיע בחוה"מ לעיר, ואחרי הרגל חוזר מיד לביתו שבחו"ל ולא תהיה לו הזדמנות להכנס אליו, האם מותר לו לכתוב קוויטל בחוה"מ?
הגר"א ליברמן כתב לי: "בכה"ג מותר לכתוב קוויטל, דהוי בכלל דבר האבד, וכעין מש"כ בשו"ע (תקמה, ח) דמי ששלחו לשאול ממנו שאלה ואין השליח רוצה להתעכב עד אחר המועד מותר לכתבה, וכן מותר להעתיקה מפני שחשוב דבר האבד".*

ימים נוראים

ב. נתינת קוויטל לקראת הימים הנוראים

חסידים נוהגים לתת קוויטל לאדמו"ר לקראת הימים הנוראים שיוזבו לכתובה וחתימה טובה. ויש מקפידים לא לכתוב קוויטל רק עם שמו לבדו אלא בתוך רשימה של שמות של משפחה וקרובים.

בהתקרב מועד ימי הדין, הכינו חגבאים של כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע 'כוללות קוויטל', פנקס [מחברת] שבו היו רושמים את שמות ראשי המשפחות של כל קהל אנ"ש מארץ ישראל ומחוץ לארץ, בבחינת "כולם נסקרים בסקירה אחת", ליד

— על הצדיקים ועל החסידים —

* אגב, בזמן השואה, בגטו קובנה הגיע יהודי מגטו וילנא שנשלח כמפקח על סוג מסויים של עבודה. הגרמני שליווה אותו העלים עין מהאתרוג והלולב שהביא, תמורת שוחד. השליח הגיע לקראת שבת והיה עליו לחזור במוצאי שבת, כך שהאפשרות היחידה היתה ליטול באותו יום טוב ראשון של חג שחל בשבת. הרב הראשי של קובנה, הגאון הרב אברהם דובער שפירא היה חולה ואי אפשר היה לברר אצלו. לכן פנו לגאון הרב אפרים אושרי, שהשאיר את ההחלטה בידי כל אחד. למעשה יהודים רבים מאוד באו לטול ולברך. כאשר החלים הרב שפירא פסק: "מותר היה לכלואי הגטו לברך מלכתחילה על האתרוג" (שו"ת ממעמקים, להגר"ר אפרים אושרי, ח"ד סי' ה).

הפנקס הניחו צלחת, והקהל הכניסו פדיון נפש. פנקס זה, היה מונח במשך כל הימים הנוראים על שולחן כ"ק אדמו"ר זי"ע (בקודש פנימה ח"ב עמ' קפב).

עיין בספר טעמי המנהגים (ראש השנה סי' תרצד): "טעם שנוהגין אצל הרכה צדיקים כשבאים אצלם על ימי הנוראים, כל אחד ואחד נכתב בשמו בה'כללות צעמיל' ואח"כ יביאו לפני הצדיק את הנייר עם שמות האנשים אשר שמה נכתבים. הוא על דרך מה שכתב בספר מעולפת ספרים בשם הוזה"ק בראשית (ח"א סט, ב), בזמן שיש דין בעולם, כגון ביום הדין, אין לאדם להזכיר שמו יחיד לפני הקב"ה, שאם יזכיר שמו יזכירו חובותיו". ובהערות מוסיף: "בספר דברי דוד כתב, שפעם אחד היה עולם גדול אצל הרה"צ הק' ממשיארטקוב זצוק"ל, והמקורב שלו קבל לפניו שיש לו המון קוויטלעך, וביקש מהרב הקדוש הנ"ל שיאציל זמן יותר מורווח ופנוי לקרותם לפניו, ואמר אז הה"ק הנ"ל, כעת נחיה מוכרחים לעשות העצה מהרה"צ הק' מאפטא זצוק"ל זי"ע, שפעם אחת היו לפניו הרכה קוויטלעך בראש השנה ויוה"כ, ולא הספיק לו העת לקרותם, והיה לו להרה"צ הק' מאפטא זי"ע בתי כיסים גדולים במלבושיו, ולקח כל הקוויטלעך והניחם בבתי כיסים שלו, וסמך שתי ידיו הק' על הבתי כיסים, ואמר בלשונו הק', אני מברך את כל האנשים של הקוויטלעך המונחים פה בבני חיי אריכא ומוזנא רויחא לשנה טובה" (שם הערה תה. ועי' מנהג ישראל תורה או"ח סי' תקפא אות ו).

ובכל שנה קודם ראש השנה, הגאון רבי יוסף שאול נאמאנזאהן זצ"ל, אב"ד לבוב ושו"ת שואל ומשיב, היה שולח פתקא עם פדיון לכ"ק אדמו"ר דברי חיים מצאנז זי"ע (ספר פרדס הצדיקים – קברי צדיקים פולין א עמ' תל).

וכ"ק אדמו"ר מסקווירא שליט"א סיפר שעברו הציבור עם קוויטלעך לפני אביו כ"ק אדמו"ר ר' יעקב יוסף מסקווירא זי"ע, וכשחל יום ראשון בשבת, עברו עם הקוויטלעך ביום שני לפני התקיעות (נתיבות קודש – ימים נוראים עמ' קכד).

וכן אצל כ"ק אדמו"ר אמרי סופר מערלוי זי"ע, הקוויטלעך וההזכרות של כל הנכנסים להיזכר ולהיפקד קודם יום הדין היו מונחים מתחת למחזורו במשך כל תפילות, והיה נומלן עמו בשעת תקיעת שופר (הליכות והנהגות אמרי סופר ח"ב עמ' רלא).

ובשעה שאמרו הפיוט "ובכן וד' פקד את שרה" היה קורא הזכרות של אותן הצריכים להיפקד בזש"ק, בתוך הקוויטלעך שהיתה עמו במשך כל תפילות הימים הק', היתה אגודה מיוחדת של אותן שהזכירו לזש"ק (שם עמ' קמא והערה מג). וכן בשעת פתיחת הארון, ובפרט ביום א' דראש השנה (שם עמ' קמג והערה נ).

וידו"ג הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ, מח"ס גם אני אודך, מסר לי שכ"ק מרן האדמו"ר משומרי אמונים בעל החוקי חיים זיע"א לפני תקיעת שופר בראש השנה היה מכנים כל הקוויטלאך שקיבל במשך השנה לתוך חיקו בתוך הקפטון וככה היה תוקע שופר להמתיק כל הדינים מכל הקוויטלאך.

מענין לענין באותו ענין, כתיבת קוויטלעך לפני יום מיוחד לקראת פורים תש"ף, הגבאים של כ"ק אדמו"ר מצאנו בנתיבי שליט"א פירסמו מודעה שכדי להקל מהלחץ שנוצר בעת כתיבת הקוויטלעך בשעות כניסת הקהל לקודש פנימה בימי הפורים יכולים אנ"ש להקדים ולרשום את שמותם ושמות ב"ב ויו"ח ולהעביר הרשימות לח"מ. כל השמות יועתקו לקוויטלעך אשר כבר יהיו מוכנים מבעוד מועד, ויימסרו לרושמים בהגיעם למשכן הקודש, ללא צורך להתעכב ולהמתין.

בא. רשימת כתיבה וחתימה טובה בקוויטלעך לקראת הימים הנוראים

ממ"ו מנחם אב נהגו להוסיף בקוויטלעך: כתיבה וחתימה טובה או שנה טובה ומבורכת. ומעשי"ת עד אחר הושענא רבא מוסיפים: גמר חתימה טובה.

אצל חסידי בעלזא, מחמשה עשר באב ואילך מוסיפים לכתוב על הקוויטלעך שיזכו להתברך ב'כתיבה וחתימה טובה' וב'שנה טובה ומבורכת'. ואילו בעשרת ימי תשובה כותבים על הקוויטלעך שיזכור ל'גמר חתימה טובה' (מועדי קדשך – ימי הרחמים והרחון בהיכל קדשם של רבותינו הקדושים מבעלזא עמ' נה).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ובענין הימים הנוראים, יש להוסיף שהגה"צ רבי רפאל זילבער אבד"ק פריימאן זצ"ל שאל את הגאון רבי חנה הלברשטאם זצ"ל, אב"ד קאלאשיץ, מדוע אומרים הרבה צדיקים ציר"י במקום שו"א (וכידוע שבגלאציא אמרו כן). השיב רבי חנה: על זקני מצאנז [הדברי חיים] שאמר כן, לא קשה מידי, כי איתא בשולחן ערוך סימן תקפב (עיין שם בט"ז ומג"א) דאף שעל פי דקדוק צריכים לומר זכרנו לחיים בפת"ח תחת הלמ"ד, אין לומר כן בראש השנה, עיי"ש הטעם. חזינו מזה שראש השנה גבוה למעלה מן הדקדוק עד שאין צריכים להתפלל אז בהתאם עם חוקי דקדוק. ולפי זה הלא זקני מצאנז היה בכל השנה לכל הפחות

וידיו"ג הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ, מח"ס גם אני אודר, שלח לי מה שאמר לו הגאון הצדיק רבי זלמן חיים הומינר שליט"א, הגבאי של כ"ק מרן האדמו"ר מקרעטשניף, בקרית קרעטשניף רחובות יצ"ו, מה שהוא רושם בקוויטלעך לפני שנכנסים להאדמו"ר שליט"א, על פי הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א (עין כל הנוסחאות למטה), ומט"ו מנחם אב מוסיפים למעלה: כתיבה וחתומה טובה. ומעשי"ת עד אחר הושענא רבא מוסיפים: גמר חתימה טובה.

חנוכה

בב. קריאת קוויטלעך בזמן הדלקת נרות

יש אדמורי"ם שקוראים קוויטלעך בזמן שהחסידים מאריכים בניגונים בזמן הדלקת הנרות.

למשל, בשעה שחסידיו היו מאריכים בניגונים, כ"ק אדמו"ר אמרי סופר מערלוי זי"ע היה קורא קוויטלעך שונים, ובפרט של בחורים המצפים לזיווגם.

ובשנים קדמוניות כ"ק אדמו"ר מערלוי זי"ע היה קורא הקוויטלעך בשעה שהאריכו בניגון על המזמור "שיר המעלות לדוד" – "כי שם צוה ד' את הברכה". ואחר כך כשהחלו לזמר בשעה שאמר כ"ק אדמו"ר מערלוי זי"ע "ויהיה נועם", קרא האדמו"ר קוויטלעך לאחר "ויהיה נועם", והיו מאריכים בניגון עד שסיים (הליכות והנהגות אמרי סופר ח"ב עמ' שעה והערה כא).

וב"זאת חנוכה" כ"ק אדמו"ר מערלוי זי"ע היה מורה להניח אצל הנרות את חבילת הפתקאות שהזכירו לפניו קודם הימים הק' דחודש תשרי (שם עמ' שפז).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

כמו יהודי אחר בראש השנה. ורבי חנה חזר בו מיד ותיקן את דבריו: לא, אלא היה במשך השנה כמו צדיק אחר בראש השנה, ומשום הכי לא היה משועבד להדקדוק. וממילא גם אנו נוהגים כן (דברי חנה השלם עמ' שפג-שפד).

* בימי חנוכה לאחר הזמירות, כ"ק אדמו"ר אמרי סופר מערלוי נהג לדרוש לפני הקהל בהלכות חנוכה ובסוגית הש"ס דכבתה, והיה מסיים בדרוש ומוסר

בג. כתיבת גמח"ט בקוויטל בזאת חנוכה

יש חסידים הנוהגים כאשר מזכירים עצמם אצל רבם בזאת חנוכה, כותבים גמר חתימה טובה.

ושאלתי את הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן: למה מנהג כמה חסידים שמזכירים עצמם אצל רבם בזאת חנוכה וכותבים גמר חתימה טובה.

וכתב לי: "ענין זה מבוסס על מה שכתוב בספה"ק בשם האריז"ל שעיקר סוף גמר חתימה הוא בחנוכה".

— על הצדיקים ועל החסידים —

ודברי התעוררות במעלת ימי החנוכה. ובשנים קדמוניות היה דורש באריכות גדולה במשך למעלה משעה.

כ"ק אדמו"ר מערלוי זי"ע העלה את החידושים הללו על גבי ספרו הבהיר "יומין דחנוכה". והיה כ"ק אדמו"ר ערלוי מחשיב ספר זה עד למאוד באשר הכתוב בו נתחדש ונאמר אצל נרות החנוכה, והיה מחשיב סגולות רבות לזה הספר, ובעת צרה היה מורה כמה פעמים שיטלו ספר זה כסגולה, ואף הוא עצמו היה מכניס בתוכו קוויטלעל בעמודים שונים ובענינים שונים, וכשהיה נצרך לזה היה הוא בעצמו נוטל עמו זה הספר לסגולה.

סיפור פלא סיפר הרה"ח ר' אשר פיין, שכשהיה עם כ"ק אדמו"ר ערלוי זי"ע בטבריה (ח כסלו תשע"ב), בא אל האדמו"ר מערלוי זי"ע אדם אחד וביקש ברכה בעבור זוגתו המקשה לילד, ולאחר שברכו אדמו"ר מערלוי זי"ע הוסיף לבקש מהאדמו"ר זי"ע שיתן לו סגולה בעבור זוגתו, והאדמו"ר השתמט ממנו. ולאחר הפצרות מרובות אמר לו האדמו"ר שיקח את הספר "יומין דחנוכה" ויהיה לו לסגולה. לאחר שפנה אותו אדם והלך לו הפטיר האדמו"ר מערלוי ואמר: אם היו יודעים האנשים כמה סגולות טמונות בספר יומין דחנוכה לא היה נשאר ברשות המוכרים אף לא ספר אחד... (הליכות והנהגות אמרי סופר ח"ב עמ' שעט והערה בג).

ניטל נאכט

בד. קבלת קוויטלעך בניטל נאכט

יש אדמו"ר'ם שנהגו להימנע לקבל קוויטל בניטל נאכט. ובכל מקום ינהגו כמנהג אבותם ורבותם.

וכן נמנע כ"ק אדמו"ר מנחת אלעזר ממונקאטש זי"ע (דרכי חיים ושלום אות תתכה). הרה"ק [רבי חנוך] מאלעסק לא לקח פתקאות בליל זה [ליל ניטל] (לב שמה מנהגי הגה"ק מאלעסק ז"ל. הערות על שו"ת מפענח נעלמים סי' ד הערה סח. מובא בספר באהלי צדיקים עמ' תפז).

כ"ק אדמו"ר רבי איציקל מפשעווארסק זי"ע היה נוהג שלא ללמוד בשתי לילות הניטל, ולא קיבל קוויטלעך בשתי הלילות (עי' בית פשעווארסק ח"ב עמ' 220-224). ובנטיעי גבריא'ל (מנהגי ניטל הנדפס בהלכות חנוכה, פ"ד סעי' יב) כתב: "מנהג כמה אדמו"ר'ם שלא ליקח פתקאות בליל ניטל".

ושאלתי כמה ת"ח: האם מותר לאדמו"ר לקבל קוויטלעך בניטל נאכט? הג"ר ירמיה מנחם כהן שליט"א, אב"ד פאריז ומח"ס שו"ת והרים הכהן, כתב לי: "לא מקבלים היות וזה לילה 'שמאל' וד"ל".

הג"ר פינחס ליבוש פדווא שליט"א, מח"ס שו"ת פלאות עדותיך, אב"ד קהילת מ"ת אמסטראדאם לשעבר וכעת דומ"ץ חסידי בעלזא קרית גת, כתב לי: "מקפידים מאוד לא לקחת קוויטל ביום שליטת הקליפה".

הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן, כתב לי: "ברכות ותפלה מותר, ויותר מזה כתב אאזמו"ר שליט"א במישנ"י (האו"ח ח"ב סי' טל סוף אות ט) דבשחל ניטל בליל שב"ק נהג גיסו הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע לומר תורה על שולחנו ברכים, ואמר שהתורה שלנו היא תפילה. – אמנם בדרכי חיים ושלום (אות תתכה) ולב שמה מנהגי הרה"ק מאלעסק זי"ע מובא שלא לקחו קוויטלאך בליל ניטל. – לכן בכל מקום ינהגו כמנהג אבותם ורבותם".

הג"ר יצחק יעקב נוטליב שליט"א, מח"ס עקבות יצחק, כתב לי: "בקהילת קרלין לא נהגו לקרא קוויטלעך בלילה הג'ל".

ועיין מה שכתבנו באריכות בהלכות טיש בערך לימוד תורה על מנהגי ניטל נאכט, ובאיזה יום הוא. ובע"ה גם אכתוב ספר שלם בענין בשם 'הלכות ניטל נאכט'.

פורים

בה. קבלת קוויטלעך בזמן "חייב איניש לבסומי"

טובה שתיית היין לצדיקים בעת קריאת הקוויטל.

ויש לחקור, האם מותר לצדיק לקבל קוויטל כאשר הוא שיכור? והאם יש לחלק בזה בין שיכור לשתיי שהוא דרגה קלה יותר? ויש בזה נפק"מ ביחוד לימי הפורים, בזמן "חייב איניש לבסומי".*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* נהג הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל ביום הפורים לעבור בעצמו לפני התיבה, כדי שלא ייגש אדם אחר שיהא שרוי בגילופין. באחת השנים קיים הגרי"ח זוננפלד זצ"ל בעצמו מצוות "חייב איניש לבסומי" כדבעי, ודעתו היתה בדוחה ביותר, חשש הרה"צ ר' צבי מיכל שפירא זצ"ל כי הגרי"ח זוננפלד זצ"ל שתה יתר על המידה, ואין מן הראוי כי יעבור לפני התיבה, על כן רמז לנוכחים כי יגש אחר לפני התיבה, אך בכל הקהל לא ההין אף אחד לגשת מפני כבודו של הגרי"ח זוננפלד. משנוכח בזאת ר' צבי מיכל פנה להגרי"ח זוננפלד עצמו ובקשו לוותר על העמוד מפני שבמצבו אינו ראוי על פי הדין לעבור לפני התיבה, הסכים לכך הגרי"ח זוננפלד וויתר על חזקתו, אך גם אז לא נמצא אדם שהסכים לעבור לפני מרון, על כך הוכרח ר' צבי מיכל לעבור ולהתפלל בעצמו. במהלך חזרת הש"ץ טעה ר' צבי מיכל ואמר "מוריד הטל", היחיד שהבחין בטעות היה הגרי"ח זוננפלד עצמו שהעיר לו על כך. לאחר התפילה, החל הקהל להתלחש על המקרה, נענה הגרי"ח זוננפלד בדרך צחות: אין זה פלא שר' צבי מיכל טעה והחליף שכן "משיב הרוח מוריד הגשם, מוריד הטל" [1483] עולה כמנין חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" [1483], ומכיון שר' צבי מיכל לא קיים בעצמו מצוות היום, לא ידע להבחין בין מוריד הגשם למוריד הטל... התיישב אחד מהקהל בו במקום לחשב את הגימטריא ובנימת נצחון פנה להגרי"ח זוננפלד לומר שחסר עשרה למנין? נענה הגרי"ח זוננפלד בסלחנות: ודאי חישוב מר "אינש" חסר יוד, אך הוא מופיע כשי' נמצאת בו (מגילה ז ב. שו"ע או"ח תרצה, ב), יואיל מר להוסיף זאת ונמצא החשבון מדויק (ספר עקבי חיים חגי ישראל פורים. מובא בס' לבסומי בפוריא עמ' שב-שג).

וממקורות שונים נראה שיש פנים לכאן ולכאן.

בשולחן ערוך (או"ח צט, א) כתב: "שתה יין כדי רביעית, אל יתפלל עד שיסיר יינו, ואם שתה יותר, אם הוא יכול לדבר לפני המלך, אם התפלל תפלתו תפלה, ואם אינו יכול לדבר לפני המלך, אם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו; ואפילו אם עבר זמן התפלה, משלים אותה בתפלה שאחריה, כדין שונג". והוסיף שם הרמ"א: "ודין ק"ש כדין תפלה, אבל שאר ברכות יכול לברך אף על פי שהוא שכור".

אמנם כתב היש"ש (ביצה פ"ב סי' ה) דכאשר השתיה היא ממצות היום מותר להתפלל שתוי: "אפשר לומר, דלא אסרו חכמים לכתחילה אלא בחול, משום דאפשר לו להמתין עד שיפוג יינו, אבל היום של י"ט, שמצוה לשמות, וחציה לכם, אוקמיה אדיניה, שתפלתו תפלה, והקב"ה מקבל תפלתו, מאחר שהוא שמח וטוב לב בשמחתו של מקום. והיינו ע"פ המדרש (עין איכ"ר פג, יב) שדרשו בקרא (תהלים סט, יד) ואני תפילתי לך ד' עת רצון. וז"ל: כתיב (שם יג) ישיחו בי יושבי שער, וגנינות שותי שכר. וכתיב בתריה, ואני תפילתי לך ד' עת רצון וגומר. אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבש"ע אין אומה זו כשאר אומות העולם, אומות העולם כששותין ומשתכרין, הולכין ופוחזין, ואנו לא כן, אלא אף על פי ששתינו, ואני תפילתי לך ה' ע"כ. אלמא שבשבת, וה"ה בי"ט, יש להתפלל אחר ששתו, רק [שלא יגיע] לשיעור שכרות, וכן אתה מוכרח לומר אף לדברי הרמב"ם, אף בתפלת ערבית. שהרי כתב שאוכלין ושותין עד הלילה, וכ"ש האידנא, שבלא"ה אין מדקדקין ומכוונים בתפלה כ"כ, שאין להקפיד בשתוי, כאשר כתבו הגהמ"י (ה' תפילה פ"ד אות ב). ומ"מ יזהר שתהא השתייה מעורבת בשמחה של תורה". וכן הביאו דבריו המג"א (שם סק"ו) והמ"ב (שם סק"ז). והמגן גיבורים הוסיף על דברי המג"א "וה"ה בפורים".

אם כן, לכאורה מותר לקרוא הקווטל כאשר שתוי עקב שמחת היום, אך צ"ע אם ניתן להשוות בין קריאת קווטל לדין תפילה וקריאת שמע.

ויש לדון בעניין מצד אחר, דכתב הרמב"ם (הל' ביאת המקדש א, ג): "וכשם שאסור לכהן להכנס למקדש מפני השכרות כך אסור לכל אדם בין כהן בין ישראל להורות כשהוא שתוי, אפילו אכל תמרים או שתה חלב ונשתבשה דעתו מעט אל יורה שנאמר ולהורות את בני ישראל", וקשה מה ראה הרמב"ם להשוות בין דין כניסה למקדש כששתוי לבין הוראה?

ותירצו שמתי שאדם מורה הוראה נהיה מקומו למקדש מעט והשראת השכינה ברכתיב "אוהב ד' שערי ציון מכל משכנות יעקב" (תהלים פז) ודרשו חז"ל בברכות (ה), א): "אוהב ד' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות". ועוד דרשו: "מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה" וע"כ אסור להורות כשישכור, כי יש עליו איסור של "ביאת מקדש" (מגד גבעות עולם עמ' קנד). * ולכאורה הוא הדין כאן, דהצדיק הקורא הקוויטל השכינה שורה עליו, ודלמא שתית היין מסלקת השכינה וצ"ע.

— על הצדיקים ועל החסידים —

* בשו"ת השואל (א, לח), שאלתי גדולי ישראל: האם יש מעלה לתלמיד חכם לקדש על מיץ ענבים בשבת ויו"ט כדי שיכול לפסוק הלכה אם יפנו אליו בשאלה?

הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי: "המקדש על היין הו"ל בניס זכרים ראויין להוראה (שבועות יח ב)."

הגר"א נבנצל שליט"א כתב לי: "בשבת יקדש על יין וישתה פחות מרביעית, ביו"ט ישתה יין וישן קצת".

הגר"י זילברשטיין שליט"א כתב לי: "הב"י באו"ח בסימן רב כתב, וז"ל: כתוב באורחות חיים על אירופי מברך שהכל ופשוט הוא, ופירש בשו"ת כנסת הגדולה סימן א, שזהו יין שנותנים עליו עפר לבן שלא יתסוס, ולפ"ז מיץ ענבים שיש בו חומר המונע ממנו לתסוס ולהפוך ליין ברכתו שהכל.

ובספר זמן שמחתנו להרה"ג יצחק דרזי כתב, ושמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל, שיש לחוש לדעת הכנה"ג בזה לענין ברכת הגפן, וא"כ המובחר לקדש על יין ולא על מיץ ענבים. ולכן העצה להרב החושש שיבוא לשואל, שישתה רק רביעית ולא יותר, שכתב הש"ך ביו"ד רמב, שבשתיית יין מזוג האיסור להורות הוא רק אם שתה יותר מרביעית [יעוין ברדב"ז על דברי הרמב"ם בהלכות ביאת מקדש פרק א הלכה ג, שכתב וא"ת האיך מצינו ידינו ורגלינו בזמן הזה, שאין לך מורה הוראה דיין לרבים שאינו שותה כמה רביעיות, ואם תבוא לידו הוראה או דין אינו מונע מלהורות ולדון, ולכן צריך להעמיד שכל אותם המורים הוראה, מורים בדברים שכבר נתנו דעתם עליהם והם ברורים וידועים, ועוד הוסיף הרדב"ז, ועוד

— על הצדיקים ועל החסידים —

הנראה לי סמך להתיר, שאין בעלי הוראה או הדיין שותים יין אלא בתוך הסעודה, ויין שבתוך הסעודה אינו משכר" (תשובה זו מובאת בסוף שו"ת השואל ח"ב, כי קיבלתי אותה אחרי שכבר נדפס).

הג"ר שמואל אליעזר שטרן שליט"א, מראשי בית ההוראה של הגר"ש הלוי וואזנער ומח"ס שו"ת שביבי אש, כתב לי: "תלמיד חכם הראוי להוראה ושכיח שבאים לשאלו סמוך לזמן קידוש, וטעימת מלוא לוגמיו משפיעה על צלילות דעתו ודאי עדיף שיקדש על מיץ ענבים".

הגרז"נ גולדברג זצ"ל כתב לי: "מסופר על ר' שמואל סלנט שהוא היה גומר מהר קריאת הגדה וקיום המצוות בליל פסח ושכב לישון כדי שאח"כ יהיה מי שיפסוק שאלות בירושלים, וממילא מי שסובר שיכול לקדש על מיץ לכתחילה עדיף שיקדש. מה שר' שמואל לא שתה מיץ, שבפסח לא יתכן לסחוט אשכול ענבים מפני שאין להשיג ענבים בפסח. ואמנם ביעור בשביעית לענבים הוא בפסח, אבל קשה שאין ענבים בשוק בפסח, וכנראה שאפשר למצוא ענבים בודדות בפסח אבל לא ניתן לעשות מיץ. ומה שבימינו יש מיץ כל השנה שמכניסים בהם חומר שלא ניתן ליהפך ליין או מפסטרין, ובזה נדחית ראייה הגאון בעל אגרות משה שהקשה, ר"י החזיק בגד עבור ראשו שכאב לו מהיין ששתה בליל הסדר ולא שתה מיץ אלא ראייה שבמיץ לא מקיימים מצות ארבע כוסות, ולפי מה שכתבנו אין ראייה שלא היה בידם דברים המונעים ממיץ ליהפך ליין".

[ואכן מצאתי שבליל הסדר הגאון רבי שמואל סלנט - רבה של ירושלים - היה מזדרז לביתו ועורך את הסדר בזריזות (אמירת ההגדה אצלו ערכה כשעה ורבע) והלך אח"כ לנוח קצת והתעורר מיד כדי שיוכל להורות, כיון דאיתא בעירובין (סד א) שאם שתה רביעית יין אל יורה וכן פסק הרמ"א (יו"ד רמב, יג), וכעת מתעוררות שאלות רבות [ובפרט בשולחן ערוך] ואין מי שיוורה, לכן נח קצת וע"י התנומה העביר את היין ממנו ושוב יכול להורות. הגראי"ל שטיינמן באילת השחר עה"ת ויקרא י יא. אדרת שמואל עמ' קכב - מ"צ].

הג"ר יוסף ליברמן שליט"א, מח"ס שו"ת משנת יוסף, כתב לי: "הערה נכונה היא, וזכורני שראיתי בתולדות הגאון רבי שמואל סלנט רבה של ירושלים, שבליל הסדר היה מקדים שתית הד' כוסות כדי שיפוג יינו קודם הזמן שרגילים בשאלות

— על הצדיקים ועל החסידים —

[או שהיה מאחר לשתות אחר הזמן שרגילים בשאלות. דבר זה אני צריך לבדוק עוד].

הג"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א, מח"ס שו"ת שבט הקהתי, כתב לי: "אם יין משבש דעתו וגורם לו לשכרות עד שלא יוכל לענות על שאלות יקדש על מיץ ענבים".

הג"ר ירמיה מנחם כהן שליט"א, אב"ד פאריז ומח"ס שו"ת והרים הכהן, כתב לי וע"פ תשובה שכתב על נשיאת כפים ודן בשתיית יין ומיץ ענבים בזה"ז: "חושבני שיעשה קידוש על יין דוקא. כבר האריך בזה הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל, שנפטר השתא ערב ר"ה, בספרו משנה הלכות ח"י סימן ס"ז להתיר המיץ ענבים לקידוש ומדמהו שם לין מגתו ולהלכה שסוחט אדם אשכול ענבים ומקדש עליו. ובב"ב צ"ז. הביאה הגמרא הא דרבי חייא דיין מגתו לכתחילה לא יביא לנסכים ואם הביא כשר.

והביא שם מהגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל שסובר שאינו ראוי לכתחילה לד' כוסות כיוון שאינם משמחים הלב. ונכנס בפלפול גדול וראיות הרבה על תירוש שהוא כשר ודאי. ולבסוף סיכם שיוצאין במיץ ענבים – גרייפדז'וס בלע"ז – לד' כוסות ולקידוש לכתחילה עי"ש. ואחר בקשת הסליחה יל"ע בדבריו, היות והרשב"ם כתב שם בב"ב צ"ז: לעניין יין קוסס לנסכים דפסול כיון דלא הוה שיכר, ואינו ראוי להיות שכר, כיון מגתו דסופו מיהא להיות שיכר... וא"כ ה"ה מיץ ענבים זה אינו ראוי אף פעם להיות שיכר כידוע.

והאמת שאם כוונתו על "הגרייפדז'וס" האמריקאי יל"ע הרבה, כיון שרובו נעשה כך, שעושין אותו קונסיטרייט [=מרוכז] היינו שמוציאין ממנו המים, ונשאר חמישית בערך ממה שהיה שהוא כמו משקה מאד סמיך. ובזמן שרוצים להשתמש בו מוסיפין בביח"ר את השמונים אחוז מים שהוציאו ממנו, והוא המיץ ענבים הנמכר הרבה באמריקה. ועל מיץ זה נסתפקו הגאונים האגרות משה ורבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל בספרו מנחת שלמה, אם הוא ראוי לקידוש, והוסיף רש"א להעיר אם הוא ראוי כלל לברכת בורא פה"ג, או ברכתו שהכל. ואפילו אם נניח שיעשו בפה"ג, תהיה ברכה אחרונה שלו בורא נפשות עיי"ש. ואינו דומה למזיגת דגמרא כיון ששם היין הוא חזק אורגינלי ורק כך ראוי לשתיה, ע"י תערובת יין

— על הצדיקים ועל החסידים —

חי... משא"כ תמצית מיץ זה כבר אינו אורגינלי ואינו ראוי כמו שהוא לקידוש... ויש להאיר ולהוסיף ע"כ, דהוה כמו פירות שמאכלם הוא אך ורק ע"י בישול, ורק אז ברכתם בפהע"ץ. אבל מים אלו לא היו אף פעם יין. וגם היין אינו מתסיסו כמו הדין ביין שנתערב בו מים לגבי מי פירות לעשיית מצה עשירה לפסח, והארכת בזה בספרי ח"ד עי"ש. והוא גם חילק שם ביניהם לבין מי שריית צימוקים שמתסיס הצימוקים את המים ונעשה יין.

ובאירופה ואר"י עושין בדרך כלל המיץ ענבים אורגינלי ללא קונסטריוט. אבל גם שם צריך להכניס לתוך המיץ הנסחט מהענבים, גפרית מיוחדת שפועלת שהיין לא יהיה תוסס יותר, וכך הוא נשאר מתוק, אבל אינו תוסס יותר אף פעם, כי הגפרית עוצר את תסיסת היין. וממילא אין כל דמיון ליין מגתו שעושה שם המשנה הלכות, שהרי יין מגתו סופו להשביח ולעשות יין כרשב"ם.

לגבי מיץ ענבים שלנו כיום, לא מיבעיא האמריקאי שמחזירין לו המים שהוציאו ממנו, וי"ל שאפשר לעשות עמו קידוש היום עכ"פ, דלא חמיר כולי האי כקידוש הלילה, כיון שיוצאין בשיכר ג"כ. אבל גם המיץ הענבים האירופאי שהוא כולו מיץ אורגינלי, אך היות ועוצרין רתיחתו ותסיסתו ע"י הגפרית, ויש אחרונים דס"ל שע"כ כבר אינו נעשה יין נסך במגע גוי, כיון שודאי אינו מתנסך ע"ג המזבח בצורתו, והוא אסור למזבח יותר מיין מבושל... ולכן אם שתה ממנו אפילו רביעית אין לו דין של יין מגתו כלעיל, שיין מגיתו הוא או כל זמן שתוסס, או עכ"פ קודם ארבעים יום, אבל ראוי לתסוס, משא"כ מיץ ענבים זה... ולכן אפשר דכו"ע ס"ל שגם אם שתה רביעית ממנו יוכל לפסוק הלכה.

ואוסיף איזה פרט מעניין ששמעתי מיד"ן הרה"ג המקובל רבי שמחה אשלג שליט"א מב"ב שאמר לי שבירר אצל כמה וכמה כאלה שקיבלו ל"ע המחלה הידועה, ושאל במה עשו קידוש כל שבת ומה שתו בתור יין. ורובם עשו קידוש ושתו מיץ ענבים, ולא יין אמיתי. ואמר לי שהיות והענבים עוברים כיום טיפול בחומרים כימיים כידוע. ואם ע"י התסיסה נעשית יין, הרי עצם חוזק התסיסה מכחיד את כל החמרים והמזיקים מהיין. משא"כ אם שותים מיץ, הרי יש בו כל החמרים המזיקים לאדם.

ואוסיף עוד ע"כ. שהיות ואני נוסע כל שנה לבדיקת כשרות ייצור היין בצרפת

— על הצדיקים ועל החסידים —

בהרבה מקומות. ורק במקומות שעושים יינות מאד משובחים ויקרים, הרי הענבים עוברים על מסלול שעומדים אנשים משני הצדדים ומנקים הענבים מכל לכלוך וכו'. משא"כ רוב היינות באים ענבים מהכרם ונשפכים כל התכולה כמו שהוא בא מהכרם לתוך הבור שמשם מתחילה הדריכה. ויש שם כל מיני לכלוך וחיות קטנות ושבוללים וכל מרעין ביטחין הכל כפי שבא מהכרם, והכל נדרך יחד ונעשה ממנו היין. הרי אם שותים אותו ללא התסיסה הוא ממש נורא. ורק התסיסה והעמדת היין להרבה זמן, משמידה את כל המזיקים האלה שלא יזיקו לאדם... משא"כ במיץ ענבים שותים כל מה שבא עמו וד"ל.

לכן גם מבחינה הלכתית גם מבחינה איסטטית ראוי לעשות קידוש אך ורק על יין, ועכ"פ רובו ממש שיהיה יין ולא מיץ ענבים. ויותר טוב אם כולו יין. שמשמח לבב אנוש, עכ"ל הגרי"מ כהן, אב"ד פאריז.

הג"ר פינחס אברהם מייערס שליט"א, אב"ד האג ובעל שו"ת דברי פנחס, כתב לי: "אינני חושב שמכוס יין אי אפשר לפסוק שאלות. הרי מזמן הרמ"א היו עושים יין חזק (כלשון הכתוב 'דם' ענבים) לימינו אלו שיש אולי 12% אלכוהול. אבל לגופו של ענין מי שיין מזיק לו או אינו טעים לו בודאי לכתחילה יכול לקדש על מיץ ענבים ומעשים בכל שבת, רק בפסח ראוי להדר אחר יין. הרבה גדולי ישראל מקדשים לכתחילה על מיץ ענבים, כל אחד וטעמו, והעיקר אין בזה שום גרעון, זולת אם יין חביב לו אז ראוי לו לקיים קדשהו על היין".

ועיין עוד תשובות מת"ח מופלגים שם.

והגה"צ רבי נפתלי הירצקא פרנקל זצ"ל - חבר בד"צ העדה החרדית, רב קהילת חוג חת"ס בירושלים ומח"ס שו"ת אמרי בינה, סיפר: "זכרוננו שבשמחת התנאים שלי היה הג"ר דוד יונגרייז (ראב"ד העדה החרדית), ושאלתי אותו לאחר התנאים איזה שאלה, ואמר לי שאינו יכול לפסוק כי שתה כעת בירה. אמרתי לו שהרי שכר בתורה אין הכוונה לבירה, אך הוא לא רצה לפסוק הלכה" (הליכות קודש, תשרי תשס"ח, עמ' 37. ומובא בספר זכרונם לברכה - תשרי עמ' תרנב).

ואמר הג"ר מאיר הלוי סולוביצ'יק זצ"ל, ראש ישיבת בריסק בירושלים, שהג"ר שמואל סלנט ערך ליל הסדר במהירות והיה הולך לישון, כי אמר שבדאי יבואו עוד מעט הרבה לשאול כל מיני שאלות, ואינו רוצה להיות תחת השפעת היין

— על הצדיקים ועל החסידים —

כאשר הוא עונה שאלות לאנשים משום "השותה יין אל יורה" – עירובין סד, א] (דחזיתיה לרבי מאיר ח"ב עמ' 34).

והר"ר מענדל גערטנער סיפר: "פעם בעת אכלתי בשב"ק בבוקר אצל זקני ר' שמעון שיין ע"ה, נתעוררה שאלה על המאכל, וביקש אותי זקני שאלך לשאול את הגה"צ ר' יהונתן (הג"ר יהונתן שטייף שליט"א, אב"ד דק"ק עדת יראים וויען) בזה, וכן עשיתי. כשנכנסתי אליו ציוה עלי לישב, וכיבד אותי בכבוד גדול, וכאשר שאל לסיבת ביאתי, אמרתי לו שכן זקני שלח אותי לשאול וכו', אמר לי הן כבר קדשתי היום על יין ואי אפשר לי לפסוק עוד, ע"כ תמתין קצת וזוגתי הרבנית תבוא ותגיד לך התשובה, ולקח הרב שולחן ערוך מן הארגז ונכנס לבית התבשיל, והראה לזוגתו הרבנית מה שכתוב שם, ויצאה עם השו"ע בידה, והראתה באצבעה על השו"ע, ואמרה: הרב אמר שכך וכך כתוב כאן (מפיהם ומפי כתבם ח"ב עמ' ק-קא).

ופעם אחת בראש השנה אחרי מוסף ניגש אל הגרי"ש אלישיב זצ"ל רב אחד לשאול שאלה בהלכה, ואמר לו הגריש"א זצ"ל שכעת צריך הוא ללכת הביתה ויענה לו רק בעוד כחצי שעה. אותו רב אמר שימתין חצי שעה, כי התשובה היתה בוערת לאותו יום. והתפלא שהגריש"א צריך לעיין כל כך הרבה זמן בשאלה זו ואינו יודע לענות מיד. אחרי קרוב לחצי שעה חזר הגריש"א וענה לו. כשהתעניין הרב ההוא אחר כך אצל הרבנית למעשיו של הגרי"ש באותו הזמן שחזר מהתפילה, סיפרה בפשטות שהגרי"ש הלך לישון, כי היתה לפניו שאלה, והוא שתה יותר מרביעית יין לפני התקיעות, ולכן היה אסור לו להורות ולפסוק הלכה, אפילו שידע את התשובה. ובשביל הרב השואל הזדרז לישון כעשרים דקות ואחריהם חזר אל השואל לענות לו (השקדן ח"ג עמ' 94).

ופעם אחת בערב שבת הגיע אחד לפני הג"ר מאיר בראנדסדערפאר זצ"ל, רב קהילת תולדות אברהם יצחק וחבר הבד"ץ של העדה החרדית, בשאלת נשים מסובכת קצת, ומאחר והאברך לא ידע להציג את פרטי השאלה כראוי, אמר לו הג"ר בראנדסדערפאר זצ"ל לחזור אליו שנית יחד עם בני ביתו כדי שיוכל לענות תשובתו. ולפי שהיה הזמן דחוק בערב שבת לא הספיק האברך לשוב אליו לפני שבת. הג"ר ברנדסדורפר הבין שאותו אברך עלול להגיע עם אשתו בליל שבת

— על הצדיקים ועל החסידים —

כשהוא אחרי הקידוש, כלומר אחרי שישתה רביעית יין בקידוש היום, ולא יוכל לפסוק לו את השאלה מיד. על כן שינה הגר"מ ברנאדסדערפאר זצ"ל באותו ליל שבת ממנהגו הקבוע לקדש על יין, וקידש על מיץ ענבים. ואכן, בסוף נתברר שכך הוי, והרב פסק שאלה זו לזוג ההוא, באמצע סעודת ליל שבת אחרי שעשה קידוש היום (שו"ת קנה בשם ח"ד עמ' 16).

ובהזדמנות אחת סיפר הגר"ר יצחק טוביה ווייס שליט"א, גאב"ד של העדה החרדית בירושלים: "הייתי פעם בשלום זכר באנטווערפן בשעה מאוחרת, ומעודי לא הייתי נוהג לשתות משקאות חריפים, והבעל שמחה ניסה לשדל אותי לשתות, ואמר לי: הן בשעה מאוחרת כזאת בודאי כבר לא יזדמנו להרב שאלות ויכול הוא לשתות... והנה תוך כדי דיבור ממש הגיע אברך לשאול שאלה..."

ומענין לענין הוסיף וסיפר הגר"ט ווייס שליט"א: "פעם זכיתי להנצל מלפסוק – על ידי שתיית יין, ומעשה שהיה כך היה, מעודי אני עושה הבדלה על מיץ ענבים ולא על יין, אולם שנה אחת במוצאי שבת הגדול ראיתי שאין לי בקבוק פתוח של מיץ ענבים, ולא רציתי לפתוח בקבוק חדש קודם פסח, לכן הבדלתי על יין. והנה בדיוק כשסיימתי את ההבדלה, דפק אחד בדלת הבית, בשליחותו של רב גדול וחשוב מאוד, וביקש שאצטרף את חתימתי לנידון הלכה. והנה לא רציתי להתעסק בענין זה מכמה טעמים, אמנם השולח היה רב גדול וחשוב מאוד שלא הייתי יכול לפוטרו בדברים של מה בכך, אך מן השמים זימנו לי ששתיית מקודם יין. ועניתי לשליח שכעת אסור אני ב'הוראה' כיון ששתיתי יין, והלך מביתי, וכיון דאידיתי אידחי ויותר לא חזר אלי..." (רבינו הגדול אמרו עמ' מג הערה נה).

ויש להוסיף מה שראיתי בספר מסורת משה (ח"ג עמ' רנו), שסיפר הגר"ר משה פיינשטיין זצ"ל, שבשנת תרפ"ב פעם היה חולה והיה לו חום כמו 103.0 מעלות (39.5 מעלות צלזיוס), ובאו לשואלו שאלה על טריפה, ואמר להם הגרמ"פ זצ"ל שמובא בגמ' (עירובין סד, א) שמי ששתה רביעית יין אסור לו להורות, ולפי"ז נראה לו שיתכן ג"כ שמי שיש לו חום גבוה כזה, שאסור לו להורות, דבאופן רגיל מוחו של האדם מפולפל, וכשיש לו חום אין מוח האדם מפולפל כל כך. ורק שהגרמ"פ זצ"ל בעצמו חושב שהוא כן יכול לחשוב כהוגן, אבל קשה לאדם להגיד את זה על עצמו, ולפיכך הוא לא יפסוק רק יגיד להם טעמו, ואם הם יחשבו על

אמנם הובא בארחות צדיקים (שער השמחה): "כתב רבינו משה המיימוני: הקיבוץ על השתיה המשתכרת ראוי שתהיה אצלך יותר חרפה... אמנם שתיית היין מובה מאד בזמן שתשתה על מנהג המשכילים, כדרך שאמר שלמה (משלי ו - ז): "תנו שכר לאובר ויין למרי נפש, ישתה וישכח רישו ועמלו לא יזכר עוד", ועוד נאמר על היין (שופטים ט ג): "המשמח אלהים ואנשים", וכתוב (תהלים קד טו): "וכיין ישמח לבב אנוש". גם אמר הכתוב (שיר השירים א ב): "כי טובים דודיך מיין", ונאמר (שיר השירים ז י): "וחכך כיין הטוב". מכל אלה נדע שבח היין כשהוא כמשפט החכמים השותים בשיעור, שיגבר השכל על היין ולא יגבר היין על השכל, והשותים בזמן הקבוע עם אוהבים וריעים, ועם חסידים וצדיקים, ולא עם ערטילאים ורקים, כי היין יוסיף חכמת עמוקים, עץ חיים למחזיקים. ועוד היין יוסיף חכמת המשכיל, וכפיל שטות האויל, ויחדש אהבת אוהב, ויעורר איבת האויב, ויפתח יד הנדיב, ויחזק לב הכילי".

וע"פ דברי הארחות צדיקים, שמא הפכא מסתברא, שטובה שתיית היין לצדיקים בעת קריאת הקוויטל*.

— על הצדיקים ועל החסידים —

הדבר ויראה להם שהוא דבר של טעם יפסקו כמותו, וכך עשה. וסיים הגרמ"פ שבאמת כך סובר לגבי כל חום של 102.0 ומעלה, שבודאי הוא משפיע על האדם יותר משתיית רביעית בפרט מיין שלנו, ואפילו יותר משתי רביעיות של יין שלנו (ומובא בקצרה בספר דרכי משה ח"ב עמ' תקכג).

ועיין בשו"ת אגרות משה (וי"ד א, ב): "אך שיש לחוש בחולה שיש לו חום שבחום גדול ידוע שמתקלקל הדעת בהרבה בנ"א, ולכן אף בכל אדם ואף בחום קטן יש לחוש שמקלקל קצת וכו', וכמו דמצינו בשותה רביעית יין שאסור לו להורות בכריתות דף י"ג וכו' ולכן אפשר שק"ו בחולה דחום מאחר דג"כ חזינן שמקלקל השכל להרבה אנשים שלכן גם כשיש לו מעט חום ואף לכל אדם יש אולי לחוש שמקלקל קצת ואסור להורות וכו'. וסברא זו אמרתי לענין הוראה כשהייתי חולה בעוה"ר בחום בשבט תרפ"ב ובטבת תרפ"ד שאף שהייתי ב"ה שפוי בדעתי כבריא לא עדיף משתה רביעית יין והוא אמת לדינא".

* ראיתי אצל צדיקים שיטות שונות לגבי שכרות בפורים. הגרמ"ד פדווא זצ"ל, אב"ד לונדון ומח"ס שו"ת חשב האפוד, סיפר ששמע מפי קודשו הרה"צ רבי

— על הצדיקים ועל החסידים —

פייבוש מיאברוב זצ"ל שהטעם שלא היה דעתם של רבותינו הקדושים מבעלזא נוחה להשתכר בפורים כפשוטו, שכיון שברמ"א (או"ח תרצה, ב) מדחיק א"ע להוציא פירוש הגמ' מפשוטו ודעתו דישתה יותר מלימודו וישן, משמע מזה שאינו כפשוטו. וסיפר רבי פייבוש שביאברוב זצ"ל היה איש אחד שהיה רגיל להשתכר בפורים, ויאברוב היתה עיר חסידי בעלזא, והורע הדבר לחסידי בעלזא, ופעם אחת כשהיה הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זי"ע ביאברוב סיפרו לו אודות הנ"ל, ואמר הרה"ק זי"ע להאיש אם אתה רוצה לשתות שיעור גדול של יין, תחלקם למשך השנה, ותשתה כל יום כוס קטנה, ובפורים תשלים השיעור שרצית לשתות ביום אחד, ובזה תצא ידי חובת שתיה לשיטת הרמ"א דישתה יותר מלימודו, ובשעת מעשה היה נוכח שם הרה"צ רבי אלימלך מיאברוב זצ"ל (אביו של רבי פייבוש הנ"ל ובן אחותו של הרה"ק מבעלזא, ובסוף ימיו קראו לו בבעלזא רבי אלימלך סגי נהור), ואמר להרה"ק זי"ע כי איתא בגמ' (ב"מ עז, ב) האי מאן דאוזפיה מאה זוזי לחבריה ופרעיה זוזא זוזא פרעון הוי אלא דאית לי תרעומות גביה, וכמו באופן זה ששותה כל יום מעט, אף אם ישלים בפורים כשיעור שהיה רוצה לשתות ביום אחד, אבל יש לו תרעומות, וענה הרה"ק להאיש מה אעשה כי רבי אלימלך עומד לצדך (הליכות חנוך עמ' עח).

ועיין מה שהבאתי בספרי הלכות שטריימל (בתשובה על תפילה בפורים בשטריימל למי שלא חובש בשאר השנה) ובשו"ת השואל (ד, ל) על מה שכתבנו בענין שליח למצוות "מחייב איניש לבסומי בפוריא" אצל אדמור"י בעלזא.

וגם מצאתי שפע"א כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע אמר בשם כ"ק אדמו"ר דברי חיים מצאנז זי"ע דבמקום שאמרו חז"ל "חייב" חייבים לקיימו במסירות נפש, וכיון שאמרו ז"ל בפורים חייב איניש וכו' יש לקיימו במסירת נפש ממש (ימי הפורים דברי יואל עמ' פה. ומובא בניצוצי תומר ח"א עמ' תכג).

ועוד סיפר כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע: בענין שתיית היין היו בין הצדיקים שלא שתו כל כך, וגם בראפשיץ לא שתו, אבל הרה"ק מצאנז זצ"ל שתה, והנה אף שק"ז זללה"ה כתב בישמח משה (פ' תצוה) באזהרה מרובה שלא ישתכרו, אמנם ק"ז הייטב לב זללה"ה שתה הרבה ואף בלי מדה, והלא היתה מידת ענוותנותו בהפלגה יתירה, ובכל זאת שתה, וכנראה שראה כן בעצמו אצל ק"ז

ושאלתי כמה ת"ח: האם מותר לצדיק לקבל קוויטל כאשר הוא שיכור? והאם יש לחלק בזה בין שיכור לשתי שהוא דרגה קלה יותר? ויש בזה נפק"מ ביחוד לימי הפורים, בזמן "חייב איניש לבסומי"?

הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ, מח"ס גם אני אודך, כתב לי: "הנה אצל צדיק לא שייד ענין של שכרות אלא בפורים הם מבוסמים, וידוע שבפורים פעלו צדיקים ישועות בקוויטל מעל הטבע, וידוע לי כמה מעשיות נאמנות שכ"ק מרן האדמו"ר משומרי אמונים בעל ה'חוקי חיים' זיע"א. פעל בפורים ישועות לזרע של קימא לאנשים שחיכו הרבה שנים מאד לילדים, ורב חשוב מאד שחיכה מעל שלושים שנה לילדים, נפקד בזכותו בפורים כידוע לרבים סיפור זה. ואכמ"ל, זיע"א".

הג"ר דוד דוב מייזליש שליט"א, מח"ס שלחן המלך ושלחן השבת, כתב לי: "צדיקים בפורים אינם שותם יין עד כדי שיכרות, רק עד כדי דלא ידע. וכל הצדיקים קבלו קוויטלעך בשעת סעודת פורים, ורמז לזה בפסוק במגילה: 'ויאמר המלך לאסתר גם ביום השני במשתה היין מה שאלתך אסתר המלכה ותתן לך ומה בקשתך עד

— על הצדיקים ועל החסידים —

הישמח משה זללה"ה, והנה היעב"ץ מביא בסידורו שאביו החכם צבי זצ"ל קיים המצוה כפשוטו בימי חורפו, ואולי משמע מתוך דבריו שלעת זקנתו לא היה יכול לקיימו כפשוטו, ואמנם מה אעשה כי הלא היאך הוא באפשרי להתפטר בלי לקיים המצוה הזאת בפועל בפורים, ואף שהוא מהעבודות הקשות ביותר (דברי יואל לפורים עמ' תצו. ומובא בניצוצי תומר ח"ב עמ' שעד-שעה).

והיו שנים שכ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע שתה הרבה מאוד ומסר את נפשו לקיים המצוה כפשוטו (עיין ימי הפורים דברי יואל בפרק על סעודת פורים). ואסיים, מה שמובא שם שבפורים שת"י דייק כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע דיוק נפלא, וחבל על שאין בידינו התירוץ, אבל הקושיא עצמה ג"כ כדאי להעתיק). וכה אמר: פלאי פלאים, איתא במשנה שתה רביעית יין אל יורה (דמפני השכרות לא יפסוק כהוגן) ופלא גדול הוא הלא ראינו צדיקי אמת שקיימו מצות היום לבסומי בפוריא, ולא הוציאו מפייהם דיבור קל בלי יחוד, וכל דיבור נאמר במידה ומשקל, ואף אחרי הרבה כוסות יין לא דיברו א' לדייק, ועפי"ז קשה להבין דברי המשנה שתה רביעית יין אל יורה, (ע"כ הקושיא וכאמור התירוץ נאבד).

חצי המלכות ותעש, ותען אסתר המלכה ותאמר אם מצאתי חן בעיניך המלך ואם על המלך טוב תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי. והרבה ראו ישועות גדולות".

הג"ר יצחק יעקב גוטליב, מח"ס עקבות יצחק, כתב לי: "מכיון שאין לי כלל ידע האידך הוא כח הצדיק בקריאת הקוויטל, ממילא איני יודע כלל מה לענות בנידון".

יורה דעה

שחיטה

בו. נתינת קוויטל ראשון ואחרון על ידי שוחט

כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע הקפיד שלא לקבל את הקוויטל הראשון והאחרון משוחט.

ובהוראת כ"ק אדמו"ר מבעלזא* זי"ע, לא כיבדו אדם המכהן כשו"ב לעבור לפני התיבה לתפילת קבלת שבת, שהיא התפלה הראשונה של שבת, ולא למנחה של שבת, שהיא התפלה האחרונה של שבת. וכן לא כיבדו שו"ב שיעבור לפני התיבה בפסוקי דזמרה ובתפלת מוסף, כי תפלות אלו המה ההתחלה והסיום של תפלת היום. רק לתפלת שחרית נתן כ"ק אדמו"ר זי"ע רשות לשוחט לעבור לפני התיבה (בקודש פנימה ח"ב עמ' צח והערה קפג. ובשבת חנוכה, שהיא שבת חשובה, לא היה נוחא ליה ששוחט יעבור לפני התיבה אפילו בתפלת שחרית. וכימים נוראים לא אבה כ"ק אדמו"ר זי"ע כלל ששוחט יתפלל לפני התיבה. שם עמ' רפח הערה תרמב. וע"ע בעניין זה גם בספר מעשי חושב עמ' קטו והערה כה, ספר רבן של ישראל עמ' 56 וספר בקדושתו של אהרן ח"ב עמ' סה-סו).

— על הצדיקים ועל החסידים —

* כאשר הרה"ח ר' משה שוסטר ז"ל עלה ארצה מגרמניה, אחרי המלחמה, שבת בשבת קודש בצל כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע בתל אביב. רצה הגבאי הרה"ח ר' שלום פויגל ז"ל לכבדו שיעבור לפני התיבה לתפלת קבלת שבת, והציע את הדבר לפני כ"ק אדמו"ר זי"ע, נענה לו כ"ק אדמו"ר זי"ע: "שאל נא אותו אם שימש כשוחט בחוץ לארץ", ואכן נתברר שהיה שוחט כמה חדשים בצעירותו, וכבר עברו שנים רבות מאז, עובדה זאת היתה נעלמת ושכוחה לחלוטין, אך כ"ק אדמו"ר זי"ע הרגיש בכך, ולא נתן לכבדו (בקודש פנימה ח"ב עמ' צח והערה קפג).

עבודה זרה

בז. הזכרת שמות ערים ששורשן בעבודה זרה

רבים נהגו לרשום על הקוויטל שם עיר מגוריו. מעיקר הדין, מותר לכתוב את שם העיר ששורשה בעבודה זרה. ויש מהדרים לשנות את שם העיר. בספרי שו"ת השואל (ב, נו), שאלתי: האם מותר לומר שמות ערים ששורשם בעבודה זרה, או אסור משום שם אלוהים אחרים לא תזכירו (סנהדרין עג)? זאת ועוד, צריך לכנות לע"ז שם גנאי (תמורה כח). כידוע כ"ק אדמו"ר מצאנו דברי חיים זי"ע היה מקפיד שלא להגות בפה את שמות הערים שבחו"ל, כיון שנקראו בשמם של גלחים וכומרים אשר דרו במקומות אלו, אלא היה מזכיר שמות של אנשים אשר מקום מושבם בעיר פלוני ופלוגי או נתן להם פירושים בלשון הקודש.

הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי: "אין ראוי".

הגר"א נבנצל שליט"א כתב לי: "אם זה שם של אותו איש אסור".

הגר"ד יוסף ליברמן שליט"א, מח"ס שו"ת משנת יוסף, כתב לי: "עושים שינוי כדלהלן. וכ"ק גיסי הרה"ק מהר"א מבעלז זצ"ל היה קורא להרב של הר-טוב (בית שמש הישנה) 'הרב ההר' כי הר טוב נאמר על בית המקדש, ההר הטוב והלבנון".

[מסופר בס' בקדושתו של אהרן (ח"א עמ' קס-קסא) שכ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע נזהר כ"כ שלא לומר חצי פסוק משום שכל פסוקא דלא פסקי משה אנן לא פסקינן (תענית כו ע"ב), שאפילו את שם העיר בני ברק לא רצה להזכיר בפני עצמו כיון שהוא חלק מפסוק (יהושע יט מה)! וכן נזהר שלא לנקוב שמות ערים אחרים בארץ הכתובים בפסוקים, אלא קרא להם בשמות אחרים או שהיה נותן להם כינויים משלו, כגון ל'גבעת שאול' קרא 'דיר יאסין', ולעיר בני ברק 'דער קליינער שטעטל' או 'דער שטאט פון דער גדול' (כוונתו להחזון איש זצ"ל. וגם בכל פעם שהיה כ"ק אדמו"ר מבעלזא זי"ע מזכיר את החפץ חיים זצ"ל, היה אומר 'הראדינער', מאותה הקפדה שלא להפסיק באמצע המקרא של מי האיש החפץ חיים וגו' - ס' החסידות על העליונה (עמ' רט) - מ"צ].

הגר"ד שמאי קהת הכהן גרום שליט"א, מח"ס שו"ת שבט הקהתי, כתב לי: "מדינא

מותר כיון שהכוונה היא רק הערים ועי' ת' בית יצחק שכ' כעין זה".

הגר"ד אליהו שלזינגר שליט"א, אב"ד רב שכונת גילה ומח"ס שו"ת שואלין ודורשין,

כתב לי: "חודש 'תמוז' הוא שם של ע"ז והוא אחד מחודשי השנה".

הג"ר אהרן יהודה הלוי גרוסמן שליט"א, מח"ס שו"ת ודרשת וחקרת, כתב לי: "בענין הזכרת שם ערים ששורשן ע"ז, נחלקו הש"ך והט"ז ביו"ד סי' קמו סעי' טו אם הוא רק בא"י או גם בחו"ל שצריכים לכנות להן שם גנאי, ושם בסי' קמז סעי' א כתב המחבר שאסור להזכיר להזכיר ע"ז בשמה בין לצורך בין שלא לצורך, ועיין רמב"ן פרשת יתרו (ז, ח) עה"פ זכור את יום השבת לקדשו שאין להשתמש בשמות של ימי השבוע של הנצרים שהם על שם המשרתים (זונטאג מונטאג וכו'), הו"ד בספר החרדים פי"ג מצוות התלויות בפה ובזמן אות ב, וכ"כ פמ"ג בהקדמתו לספרו 'נוטריקון' בעמוד 10, שכתב ג"כ שלא יאות לישראל להשתמש בשמותם, וכ"כ החת"ס בתורת משה בפרשת בא עה"פ הנ"ל ע"ש, ובכל זאת בשו"ת דברי יואל סי' טו סק"ו כתב שראה גדולים וקדושים שכן קראו לימי השבוע זונטאג מונטאג, וכתב שם לימוד זכות עליהם ע"ש (כמדומה שמעתי ששם סט-מר' הוא כינוי לגנאי [שהוא מר'] ל'סיינט מערי' של הגוים עוברי ע"ז), ובודאי הנזהר כהדברי-חיים והמהר"ם שיק בעניינים אלו קדוש יאמר לו".

הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך ופרדם יוסף החדש על המועדים, כתב לי: "לענ"ד כשרוצה להזכיר רחוב כזה יתחיל עם הפסוק, ויאמר: ושם אלהים אחרים - וימשך, כגון רחוב פלוני - לא תזכירו. וככה הרוויח שתי מצוות, גם לא הזכיר סתם את העבודה זרה, וגם מצות לימוד התורה, ודו"ק".

הרב דוד טהרני שליט"א, מח"ס שו"ת דברי דוד, כתב לי: "כבר כתב רש"י (במדבר לב, לח) שנבו ובעל מעון שמות עבודה זרה הם, והיו האמוריים קורים עריהם על שם עבודה זרה שלהם, ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים, והיו מוסכות שם, נבו ובעל מעון מוסבת לשם אחר, עכ"ל. ומ"מ למעשה נראה שכל עוד לא ידוע לנו שהשם הוא שם ע"ז אין לחוש לו".

הרב משה רחמים שעיו שליט"א, מח"ס שו"ת מחקרי ארץ, כתב לי: "בענין הזכרת ערים שנקראות על שם עבודה זרה, אם העבודה זרה עדיין קיימת אסור להזכיר שמה, אבל אם כבר נתבטלה העבודה זרה הו"ו נראה שאין איסור דכל האיסור בהזכרת שמות ע"ז הוא משום שנותן כח בדיבור שלו לע"ז פלונית ולכן צריך לכנות לה שם לגנאי, אבל אם נתבטלה הע"ז הו"ו ואין לה שום מציאות בעולם אין איסור, שהרי אמרו חז"ל במסכת סנהדרין (דף סג ע"ב) כל עבודת כוכבים הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה, וכתב היראים בסימן עה דהיינו טעמא כיון שהזכירה התורה ודאי שנתבטלה הע"ז הו"ו. וא"כ מסגנון השאלה שיש ערים ששורשן ע"ז, דנראה שאין היום ע"ז כזו, אם יודע

שודאי אין כזו ע"ז יכול להזכיר שמן. והאלילים כרות יכרתון, לתקן עולם במלכות שד"י והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד במהרה בימינו ובחיי כבודו ה"ו וב"ב, עכ"ל.

ובשו"ת תשובות והנהגות (ו, קעה), נשאל הגר"מ שמרנבוך שליט"א: האך מותר להזכיר שם העיר בומביי בהודו הנקראת על שם ע"ז שלהם 'מומביי'? והשיב: אף שזהו על שם ע"ז, מ"מ כיון שלסתם אנשים לא ידוע שזהו שייך לע"ז, לא משתבח הע"ז בכך, ותו אין בזה איסור כלל. ומיהו אפשר שבעיר בומביי שיש המון עובדי ע"ז מקבוצת הינדו וידוע ומפורסם שזהו להזכיר ע"ז שלהם, אולי היה מקום לאסור, אמנם נראה גם בזה להקל שכיון שכבר בימי האנגלים שינו שם העיר ל'בומביי' ולא כפי שקראו לו מקודם. לכן 'מומביי' כשם הע"ז שלהם ממש, א"כ זהו גופא מראה זלזול בע"ז שמשנים שמו, ואין צורך לשנות עוד. והמחמיר לשנות השם במקום שלא ידוע לאנשים שקרוי ע"ש ע"ז, נמצא שעל ידו מתעוררים לידע הע"ז ומחשיב אותו בכך, עכ"ל תשובת הגר"מ שמרנבוך.

כאמור כ"ק אדמו"ר דברי חיים מצאנו זי"ע היה מקפיד שלא להגות בפה את שמות הערים שבחו"ל במדינת גאליציה, רומניה, אונגארין וכו', כיון שנקראו בשמם של גלחים וכומרים אשר דרו במקומות אלו, וכשרצה להזכיר את שמות הערים הזכירים רק ברמזים שונים, כגון שהיה מזכיר שמות של אנשים אשר מקום מושבם בעיר פלוני ופלוני. או נתן להם פירושים בלשון הקודש, כגון 'יעריסלאוו', שאמר שזה תיבת 'יראת לב', ו'ריישא' שדומה למילת 'רישא'. וכשרצה להזכיר שם העיר 'טארנא' היה אומר בלי הרי"ש שדומה היה למילת 'תנא' שבגמרא, ועוד כהנה, ואת 'רודניק' היה מכנה תמיד 'דאס קליין שמעטעלע'. ולכן שינה את שם משפחתו מ'האלבער' – 'שטאט' ל'הלברשטאט', כי לא רצה ששמו יהיה על שם העיר 'האלבערשטאט' (מדור לדור - מערכת בית צאנו לרב דוד מאיר ווייס עמ' מז-מח).

וכתוב בספר מושיען של ישראל (ח"ד עמ' קמז): "השם 'פאטמאר' בשורשו בלשון הגר [הונגריה] 'פאטמאר' ובלשון ראמעניע [רומניה] 'פאטו-מארע' שפירושו כפר גדול שלא להרחיק שמו האונגארי. וידוע שמרן הק' בעל דברי חיים ז"ל היה נמנע מלהוציא בשפתיו הק' את שמות העיירות מטעם שברובם נקראו אחר שמות ע"ז ומשמשיהן. וכשרצה להזכיר שם עיר נתן בה סימנא דמינכרא ולפעמים היה מושבש את מבטא שם העיר, וכן בעיר פאטמאר החמיר רבינו [הרבי מסאטמאר] ז"ל לעצמו שהיה קורא

את שם העיר 'סאקמיר', והיה נותן בה אות קו"ף במקום האות טי"ת, וכן במכתבים שכתב רבינו ז"ל כתב עפי"ר את שם העיר סאקמיר בקו"ף. וכן הה"ק מנאסויד זצ"ל היה קורא וכותב את שם העיר בשם סאקמיר, וכן עוד כמה צדיקים שקראו את העיר בשם סאמיר".

ושאלתי את הג"ר דוד דוב מייזליש שליט"א, מח"ס שלחן המלך ושלחן השבת: א"כ, למה אדמור"י סאטמאר וחסידי מסאטמאר לא משתמשים בשם "סאקמיר"? וכתב לי: "אולי דבר זה הוא ענין לצדיקים אמיתים ולא לכל אחד".

אמנם אדמור"י בעלזא לא הקפידו מלקרוא בשמות הערים, אף שנושאים המה שמותם של ערלים מפורסמים, ונימוקם עמם – דאדרבה, בזה שבני ישראל קוראים את הערים בשמות אלו, הרי הם מתקדשים בקדושה יתירה (מדור לדור שם).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* אגב, ראיתי מה שסיפר הרב יהודה אליעזר שטראסמאן שליט"א: פעם עמדתי בסמוך לכ"ק אדמו"ר רבי יענקעלע מפשעווארסק זי"ע בשעה שיהודי מלונדון דיבר עמו על ידי הטעלעפאן והזכיר את עצמו לפניו. ורבי יענקעלע זי"ע כתב מיד קוויטל עבורו, כנוהג, וראיתי שאת שם העיר לונדון הוא כותב עם ו' ולא עם א' (יש אנשים שכאשר הם כותבים ביידיש הם כותבים "לאנדאן" עם א', ועל פי דקדוק של לשון יידיש אכן מגיע לכתוב עם א'). ולמדתי מרבי יענקעלע זי"ע שאת שם העיר לונדון יש לכתוב עם ו' דייקא, וכך נהוג כ"ק אדמו"ר ר' איציקל, לכתוב עם ו'.

את הטעם לכך, שמעתי פעם שהיות והיהודים הראשונים שהתיישבו בלונדון היו מאחינו הספרדים, והם הרי כותבים ומדברים בלשון הקודש, ולכן הם כתבו את שם העיר לונדון עם ו', וכיון שהם הנהיגו לכתוב את שם העיר לונדון עם ו', נקבע כך שמה לדורות, ואין לשנות בזה, כיון שזה נוגע להלכה לגבי כתיבת גט או כתובה.

וכיוצא בזה גם שם העיר "אנטווערפען" נוהגים לכתוב בה פעמיים את האות ע', כיון שהיהודים הראשונים שהתיישבו באנטווערפען באו מקראקא, ובהתאם לשפת דיבורם הם כתבו את האות ע' פעמיים, "אנטווערפען", וכך נשאר לדורות.

— על הצדיקים ועל החסידים —

גם מנהגי אנטווערפן הם מנהגי קראקא (בית פשעווארסק ח"א עמ' 35-36 הערה ג).

ובענין ההבדל בכתיבת שמות אנשים ומקומות בין אשכנזים לספרדים, פעם בית הדין בלונדון – שהיו דיינים אשכנזים – כתבו גט לזוג ספרדים, גט שליחות, שהבעל היה בלונדון והאשה בירושלים. הג"ר עובדיה יוסף זצ"ל היה בבית הדין בירושלים וכתבו לבית הדין בלונדון שיכתבו שם הבעל "ג'ורג". אילו בית הדין בלונדון התחכמו עליהם, ושאלו במכתב להג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל, שהיה פעם גאב"ד לונדון, קודם עלותו לארץ, איך לכתוב שם הבעל, והורה להם לכתוב "דזשארדזש" (אשכנזים כותבים את הג' כ"דזש". וגם משתמשים באות א' במקום נקודת חולם, כמ"ש בחגור אפוד סי' קצח אות ז).

וכן עשו בית הדין בלונדון כהוראת הגר"י אברמסקי זצ"ל. כשהגיע הגט לבית הדין בירושלים נדהמו לראות איך כתבו שם הבעל, ובניגוד למה שהורו להם, וסירבו למסור את הגט ליד האשה, עד שיכתבו גט אחר התואם למה שכתבו אליהם.

ובית הדין בלונדון פנה בתרעומת עליהם אצל הגר"י אברמסקי זצ"ל, ושלח הגר"י אברמסקי לכבוד האב"ד הג"ר אליעזר יהודה ולדנברג זצ"ל, בעל שו"ת ציץ אליעזר, שיבא אליו, וכשבא, התרעם על שסירבו למסור את הגט שנעשה בהוראתו, והשיב לו הציץ אליעזר זצ"ל, שני הדיינים שעמי הם ספרדים (הגרע"י זצ"ל והג"ר יוסף קאפח זצ"ל), והם מסרבים למסור הגט שנכתב שלא כמנהגם, ובפרט שהבעל והאשה ספרדים, ולכן לא יכלתי להיכנס עמהם בריב על סירובם למסור הגט.

ואז נכנע הגר"י אברמסקי זצ"ל, וציוה לבית הדין בלונדון שיצייתו להם לכתוב כמנהג הספרדים, וכך עשו וכתבו ג'ורג' כמנהגיהם, ומסרו הגט לאשה (שו"ת יביע אומר י, לד אות ה).

סכנה

בח. קוויטלעך בזמן נגיף הקורונה

בשנת תש"ף בזמן התפשטות נגיף הקורונה*, כשהיה מותר עדיין להיות עם אנשים, אח"כ הזהירו לכולם להישאר בביתם בבחינת "לך עמי בא בחדריך וסגר דלתך בערך חבי כמעט רגע עד יעבור זעם" (ישעיהו כו, ב), חסידים לא נשקו ידי אדמו"ר, לבשו מסכות, חיטאו ידיהם עם אלכוהול והתרחקו כל אחד מחברו מרחק שני מטרים. ויש מאדמורי"ם שהניחו מחיצה מגיליון או פלסטיק ביניהם ובין החסידים כדי להשמר, אחרים הקפידו שהחסידים יכנסו רק עד הדלת והגבאי העביר לאדמו"ר את הקוויטל. ויש שקיבלו את הקוויטל ללא שום שינוי.

— על הצדיקים ועל החסידים —

* בחודש תמוז תש"ף, בזמן התפשטות נגיף הקורונה, כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן שליט"א ישב שבעה על פטירת אחיו הרה"צ רבי אהרן קאהן זצ"ל, והג"ר משה שטרנבוך, ראב"ד העדה החרדית ומח"ס שו"ת תשובות והגהות, הגיע לנחם אותו. דיברו על ענייני השעה, כאשר במרכז דבריו עורר על כוח התפילה להינצל מהמגיפה, כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן שליט"א אמר במהלך דבריו כי הראב"ד שליט"א יש לו כוח מיוחד לבטל גזירות היות שהוא "עיני העדה" ובפרט שכוח הבית דין מסור בידו, וביקש מהראב"ד שליט"א שיפעל בכוח תפילתו לבטל את הגזירה, והוסיף וביקש שישמש לקהל מרעיתו כ"גדול העומד על גביהם" להורות לציבור כדת מה לעשות בתקופה זו.

במהלך הדברים התבטא הראב"ד שליט"א כי חובת התשובה מוטלת על כל הקהל לפשפש במעשים על מה עשה ד' ככה, והביא מה ששמע וקיבל מפי הרב מבריסק זצ"ל על חובת התשובה בעת צרה. הרבי נענה מיד וביקש מהראב"ד שיכנס מושב בית דין מיוחד מטעם הבד"ץ לעורר את הציבור במה צריך להתחזק בשעה זו שהמגיפה משתוללת בעולם וגובה נפשות מטובי בניה של היהדות החרדית - ובכללם רבנים מסלתי ומשמנה של קהילות הקודש.

התיאור במשפט הראשון למעלה, סיפרו על נתינת קוויטל בזמן קורונה לכ"ק אדמו"ר מזהר"א מסאטמאר שליט"א (כתב עת 'משפחה' – ערב פסח תש"ף).

יש אדמורי"ם שיושבים ממרחק מהחסידיו הבאים להתברך, כולל כ"ק אדמו"ר ר' מגדל מויזניץ שליט"א וכ"ק אדמו"ר מפרמישלאן שליט"א.

ויש עוד אדמורי"ם שיושבים מאחורי מחיצה של זכוכית כולל כ"ק אדמו"ר מסערץ ויזניץ שליט"א וכ"ק אדמו"ר מצאנז בנתניה שליט"א*.

ולקראת הימים הנוראים תשפ"א, כ"ק אדמו"ר מצאנז בנתניה שליט"א כבר התחיל בסוף חודש מנחם אב לקבל קהל בקרית צאנז בנתניה בכדי להספיק לקבל את כל החסידים הרוצים להתקבל לעצה וברכה לקראת ימי הרחמים והסליחות. בחצר חסידות צאנז כמסורת של שנים כ"ק אדמו"ר שליט"א היה נודד מא' אלול לכל מעוזי החסידות בכל רחבי הארץ לקבל את קהל חסידיו מבני ברק, ירושלים, בית שמש, אלעד, ביתר עילית מודיעין עילית, פתח תקוה, צפת וחיפה. בבני ברק ובירושלים כ"ק אדמו"ר שליט"א אף היה מגיע ומבקר פעמיים, וקבלת הקהל הייתה נערכת לפי סדר הא-ב. אבל השנה, עקב המגפה כ"ק אדמו"ר מקבל קהל רק בלשכתו ברחוב סעדיה גאון בקרית צאנז בנתניה. וכ"ק אדמו"ר שליט"א קיבל את החסידים מאחורי מחיצה בכדי לשמור שמירה יתירה ולהתגונן מפני הנגיף.

— על הצדיקים ועל החסידים —

* בערב ראש השנה תשפ"א, בעת קבלת הקהל אצל שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א שנערכה לאחר למעלה מחצי שנה שבה לא קיבל קהל עקב הקורונה, עבר חסיד צאנז והגיש בידו קוויטל עם שם רבו האדמו"ר לתפילה.

כ"ק אדמו"ר מצאנז בנתניה בנגיף והחלים בביתו ובעקבות כך לא הורשו החסידים להגיע לחצר החסידות. החסיד שדאג לשלום רבו, מיהר לבית שר התורה שם הגיע בין האחרונים וכתב קוויטל עם השם של הרבי "רבי צבי אלימלך בן חיה נחמה האדמו"ר מצאנז שליט"א לרפואה שלמה"

הגר"ח שליט"א בירך שיהיה 'רפואה שלמה' וגם כאן הסיפור לא מסתיים.

הגר"ח קניבסקי שליט"א שלומד ביום את ההספק היומי בגמרא ובירושלמי, משתמש עם דפים כסימניה שמשמשת אותו בשעת עיונו בשורות הגמרא. הגר"ח ששמר את הקוויטל, השתמש בו לסדר לימודו ומאז הוא משמש כסימניה קבועה.

ובאלול תש"ף, כ"ק אדמו"ר מגדבורנא חיפה שליט"א ביקש אצל כ"ק אדמו"ר מצאנז בנתניה שליט"א, ובתוך השיחה, כ"ק אדמו"ר מצאנז אמר: חשבתי על מליצה על מה שצריכים לישב עם מחיצה מפרדת וכו', שזה בא לעורר מליצת זכות כלפי מעלה, דאף שאמרו חז"ל (ברכות לב, ב) "מים שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים" עכ"ז הקב"ה שומע אותנו ויוכלים לפעול לטובה בכל הענינים, והקב"ה ישפיע לנו ישועות... (עלון 'בצילא דמהימנותא', פרשת כי תבוא תש"ף, עמ' כו).

וכ"ק אדמו"ר מגור שליט"א ישב מאחורי מחיצת זכויות מיוחדת, ועוד שינוי משמעותי, בכל שנה החסידים מגישים לאדמו"ר את הקוויטלעך, אך השנה בשל הסכנה הם משאירים את פתקאות הבקשה בתיבה מיוחדת ולאחר שעות ארוכות שאין חשש הדבקה האדמו"ר שליט"א קורא ומברך.

ושאלתי ת"ח: איך נוהגים אצל האדמורי"ם בזמן הקורונה?

הג"ר פינחס ליבוש פדווא שליט"א, מח"ס שו"ת פלאות עדותיך, אב"ד קהילת מ"ת אמסטרדם לשעבר וכעת דומ"ץ חסידי בעלזא קרית גת, כתב לי על כ"ק אדמו"ר מבעלזא שליט"א: "הוא מקבל כרגיל ממש ללא שום שינוי".

הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אורך, כתב לי על כ"ק קרעטשניף רחובות שליט"א: "מקבל כ"ק מרן האדמו"ר מקרעטשניף שליט"א קהל גם בימים אלו של הקורונה, כי צרכי עמך מרובים, בפרט בימים קשים אלו, ד' ירחם עלינו, שצריכים ישועות וחיוזק רב, ועומדים ליד הדלת, והאדמו"ר בפנים בחדר מרחוק לדלת, והעומדים ליד הדלת כמובן נמצאים עם מסיכה, והאדמו"ר שומע לבקשות, והגבאי מגיש הקוויטל, ומתברכים לחיים ולשלום וכל טוב".

הג"ר יצחק יעקב גוטליב שליט"א, מח"ס עקבות יצחק, כתב לי על כ"ק אדמו"ר מקרלין-סטולין שליט"א*: "יש מחיצה מפרידה. מניחים את הקוויטל בתוך קערה מחוברת לחבל דק, והוא שליט"א מקריב את זה איליו בחזרה עם חוט המשיכה!!!

— על הצדיקים ועל החסידים —

* בספר שה לבית – גשמי ברכה (עמ' תא-תב) מסופר: שמעתי מחסיד קארלין, שהיה עובד ד', ובפרט בעת התפילה היה צועק בקול גבוה כמנהג חסידי קארלין, פעם אחת הוצרך לשבות שבתו בעיר סאדיגורא, שם התפללו בקול דממה דקה כידוע, ונכנס לפני השבת אל הרה"ק רבי אברהם יעקב מסאדיגורא, ואמר,

ויה"ר שבקרוב יקויים בנו חוטי חבלים אחרים לגמרי. והחוט המשולש לא במהרה ינתק. מחבלי משיח יוצלו לרווחה". והוסיף: "יש קבלת קהל פעמיים בשבוע - ללא הרשמה מראש. וכ"א נכנס ביחידות מוחלטת".

ועיין ספר הלכות טיש על עריכת השולחן בזמן נגיף הקורונה.

וגם אזכור, שכידוע חלק משמעותי מחיי אדמורי"ם הוא שכמידי קיץ, יוצאים לימי המנוחה בנאות דשא, שבמהלכם מתנתקים מנהיגי חצרות הקודש מהעול הרובץ על כתפיהם במשך השנה כולה, ומקדישים את זמנם לעיסוק בתורה וספרי חסידות, כאשר בשעות בין הערביים הם יוצאים לטייל במשעולי ההרים. ישנם אדמורי"ם שמעדיפים להתבודד עם בני המשפחה, ויש את אלו שמעדיפים דווקא את הקרבה לקהילה קטנה, לאיזו פינת חמד יהודית בלב השיממון הגויי. רבים מהאדמורי"ם מעדיפים לפוש בעיירות הנופש באירופה או באמריקה (כגון כ"ק אדמו"ר מהר"א מסאטמאר שליט"א השוהה בניו

— על הצדיקים ועל החסידים —

שהוא מבקש סליחה, אם במשך השבת לא ישלוט בעצמו ויצעק בתפילה כדרך חסידי קארלין.

אמר לו הרה"ק: למה לך לצעוק במקום שאין עושים כן? תתפלל כמנהג המקום, שלא לבלבל את המתפללים, ולא להפריע להם.

ואכן, אותו חסיד התאמץ שלא להשמיע קולו, ובמשך תפילת השבת שלט על עצמו ולא צעק כלום, אבל כשהגיע לתפילת נשמת, לא יכול יותר להתאפק, ופרץ בצעקות וקולות רמים.

במוצאי שבת נכנס עוד פעם אל הרה"ק מסאדיגורא להיפרד ממנו, וביקש מחילה על צעקותיו בשעה התפילה.

אמר לו הרה"ק: בודאי הנני מוחל, ולא אקפיד ח"ו על יהודי ירא שמים שמתפרץ בצעקות באמצע התפילה.

שאל החסיד: אם הרבי מסכים לכך, מדוע בערב שבת אמר לי הרבי שלא אצעק? השיב לו הרבי: בערב שבת באת ואמרת שאתה עתיד להתפרץ, ועל זה אינני מסכים, שמתחלה תקבע בדעתך להתפלל בקול נגד מנהג המקום. אבל לאחר שבאמת לא יכולת לשלוט בעצמך והתפרצת, בודאי אינני מקפיד על כך, שהרי כן נאה ויאה לחסידי קארלין. ודו"ק היטב.

העמפשיה, בעיירת נופש הנקראת בית לחם וכ"ק אדמו"ר מסקווירא שליט"א הושה במאליבו בקליפורניה), ואילו חלקם הקטן מעדיפים להישאר בארץ הקודש ולפוש במקומות שקטים, הרחק מעיני חסידיהם (כגון האדמו"ר מגור שליט"א הושה בצפת והאדמו"ר מצאנו שליט"א הושה בקסריה) אלא בשנה תש"ף, כשנניף הקורונה התפשט בכל העולם כולו, ובמקומות רבים "כלה רגל מן השוק", והאדמו"רים החליפו את מקומות הנופש, כדי להתגונן מהנגיף.

כ"ק אדמו"ר מבעלזא שליט"א הושה למנוחה מידי שנה בקרית יערים טלז סטון, השנה נשאר בביתו בירושלים.

כ"ק אדמו"ר מויזניץ שליט"א הושה מידי שנה בעיר לנדודנו, המכונה חלדודנא, במחוז ווילס באנגליה, היה אמור לצאת לחיספין ברמת הגולן, ולבסוף שהה בצפת. כ"ק האדמו"ר מויזניץ שליט"א (מרכז) הושה מידי שנה במלויה שבשווייץ, שהה בערד.

כ"ק אדמו"ר מסערט וויזניץ שליט"א שהיה שוהה בכל השנים באכסניית אביו בהר כנען בצפת ישהה ברמת וויזניץ בחיפה.

כ"ק אדמו"ר מקרעטשניף סיגעט שליט"א שבכל שנה היה שוהה בהרי האלפים בצרפת שהה השנה לראשונה בבית מדרשו בשכונת בית ישראל בירושלים.

כ"ק אדמו"ר מתולדות אברהם יצחק שליט"א ששוהה מידי שנה בעיר דאבוס שבשווייץ, שהה בקרב חסידיו ובני קהילתו בהר יונה שבנוף הגליל.

כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן שליט"א שהיה שוהה בכל השנים בהינטגרלם שבאוסטריה, והיה אמור השנה לשהות בחלדודנא, שהה בצפת.*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ואזכיר, שאחת מערי הנופש הכי מפורסמת היא העיר מארינבאד, שנפגשו בה אדמורי"ם ות"ח ליטאיים רבים, לפעמים מה שלא קורה בשום מקום אחר. יש סיפורים רבים על דברי תורה שנאמרו שם. במשך השנים רשמתי מה שראיתי בספרים מתוך רעיון שעלה במוחי להוציא ספר בשם 'תורת מארינבאד'. אשמח מאוד שכל מי שמכיר עובדות ודברים מגדו"י שם, ישלח לי. הנה מה שמצאתי עד כה:

מסופר שפעם בעיר מארינבאד שאל רב ליטאי את הרה"ק מהר"ש מבאבוב, הנה

— על הצדיקים ועל החסידים —

כל דרכיכם מוצאים חן בעיני והכל הגון וטוב, אבל דבר אחד קשה לי מדוע אתם מתפללים באיחור זמן המיועד, ענה לו הרה"ק, גם לי יש שאלה קטנה, אתם שוחרי תורה, בטח מאמינים אתם כי כל מה שאמרו חכמינו ז"ל אמת ויציב הוא, ואין דבר משנה אחת עדיפים מדברי משנה אחרת, והאומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה גדול עונו מנשוא, א"כ מדוע לא הקפידו על מאמר המשנה באבות (פ"ה משנה כו) בן שמונה עשרה לחופה, אלא אתם ממתינים לישא אשה בגיל שלושים, השיב הרב, כי עדיין אין הנערים מוכנים לכך בגיל ההוא, אמר ע"ז הרה"ק: זה מה שרציתי לשמוע, והוא הדין והטעם בתפילה, עדיין אין לנו מוכנים לכך בזמן הקבוע (ספר תהלת חיים עמ' רעז). ומובא בספר ויהי בנסוע להג"ר משה סופר, מאברכי הכולל הכולל דחסידי באבוב באנטווערפן, עמ' קעז-קעח).

וסיפר הג"ר יעקב יצחק ניימאן זצ"ל, ראב"ד דק"ק מחזיקי הדת דחסידי בעלזא במאנטריאל: מרן מהרי"ד זי"ע נפגש פעם במארינבאד בימות הקיץ עם הרה"ג רבי עקיבא סופר מפרעשבורג בעל הדעת סופר זצ"ל. אמר לו אז כ"ק מרן זי"ע שאם היה לפנייהם ספר תורת משה מהחת"ס היה מראה לו שם חידושי תורה מכ"ק מהר"ש מבעלזא זי"ע.

וסיפר לו השתלשלות הדבר: פעם הגיעה שמועה לאזי מרן החת"ס, כי בגאליציה ישנו רבי האומר תורת "עוג מלך הבשן", והיינו תורות חסרות טעם, כעוגה מלוחה ועשנה [הכוונה היתה לזלזל בדרך הפירוש של החסידים, כאילו מפרשים עוג מלשון עוגה וכו']. מרן החת"ס הצטער לשמוע על כך, והשמועה הגיעה אל מרן מהר"ש מבעלזא זי"ע. כדי להוכיח את האמת וליישב דעתו של החת"ס ביקש מאחד מן החסידים שהיה ת"ח עצום וגם כתב חיבור על הזוהר, שכאשר יהיה בפרעשבורג יבקר אצל מרן החת"ס ויוכיח לו שהולכים רכיל סלפו והציגו את הדברים בצורה לא נכונה. כשהגיע החסיד הנ"ל הרצה החת"ס את שיעורו לפני התלמידים. והאורח נטל גם הוא חלק בשיעור. לאחר הלימוד הזמינו החת"ס לסעוד אצלו, וראה לפניו איש ת"ח גדול. אז הציג את עצמו שהוא מחסידי בעלזא, וגרם קורת רוח למרן החת"ס לראות האמת ששווא הלשינו לפניו. באותה סעודה אמר החסיד ב' או ג' תורות בדרך אגדה ששמע מפי כ"ק מרן מהר"ש זי"ע

— על הצדיקים ועל החסידים —

והיו הדברים חשובים ביותר אצל החת"ס, ורשמם בקונטרס חידושיו שהיה לפניו, אבל לא ציין בשם מי שמעם, ולכן לאחר פטירתו נדפסו גם התורות הללו יחד עם שאר דברי התורה שלו ב"תורת משה".

והוסיף לספר הגה"צ [מרה"ם מבילגורייא], שכאשר הגיע לאזני מרן מהר"ש זי"ע מה שאמרו עליו, אמר בדרך צחות שבאמת גם לזה יש מקור, שהרי בתוס' נדה (דף סא ד"ה זה עוג), כתבו בשם המדרש שע"כ נקרא עוג, שמצאו לאברהם כשהוא עומד בגרנות לתקן עוגות לפסח! [כעין זה שמעתי גם מהגה"צ אדמו"ר מסערט זצ"ל חתנו של מרן מהרי"ד זי"ע] (אגורה באהלך עולמים – פרקי זכרונות עמ' נו-נז).

בספר ביתו נאווה קודש (חודש אדר עמ' עז) מביא בשם כ"ק אדמו"ר מהר"ש מבעלזא זי"ע, שיש קבלה שהמחבר של לכה דודי, הקדוש רבי שלמה אלקבץ, ביקש והתנה ג' דברים כשחיבר הפזמון. א. לעמוד על הרגליים כל עת שירת הפזמון לכה דודי. ב. שלא לשוחח ולדבר בעת לכה דודי. ג. לנגן. ומסופר שם כי באחת הפעמים שכ"ק אדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זי"ע וכ"ק אדמו"ר חקל יצחק מספינקא זי"ע נפגשו יחדיו בהיותם בעיר המרפא מארינבאד, ציין מהרי"ד זי"ע בתוך השיחים ואמר להחקל יצחק זי"ע, אודות מה שהונהג בבעלזא לומר ברוב שבתות השנה לכה דודי ללא ניגון כדי שלא להאריך, יען שמקפידים לא לשבת בעת לכה דודי. ובזמירות זכרון צבי מובא שהאדמו"ר חקל יצחק השיב שהוא יושב ב'מקדש מלך' ועומד ב'ימין ושמאל', ובזה הוא מקיים שניהם שיעמוד וגם ישב בכדי שיוכלו לזמר גם כן (בקונטרס מעשה אבות נדפס בסוף ספר ליקוטי חקל יצחק עמ' שעא).

ובספר אור גנוז (פרשת דברים) מובא שני דברי תורה ששמע כ"ק אדמו"ר רבי שלום משאץ זי"ע מפי כ"ק אדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זי"ע במארינבאד, וז"ל: פרשת דברים שבת שחל בו ט"ב מארינבאד שנת תרפ"ד שנסעתי לחסות תחת צל מרן הקדוש הה"צ [מהרי"ד] מבעלזא (שליט"א) [זצ"ל] וזל"ק בסעודה ב', ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם, פירש"י ז"ל י"ט שנים שנאמר כימים אשר ישבתם בשאר המסעות והם היו ל"ח שנה ושהו בקדש כימים אשר ישבו בשאר מקומות ונסב את הר שעיר ימים רבים, ואמר בשם אביו ז"ל שאמר

— על הצדיקים ועל החסידים —

בשם זקנו ז"ל שאמר קול ד' יחיל מדבר יחיל ד' מדבר קדש (תהילים כט, ח) קול ד' יחיל מדבר דיע מדבר האפט אויף קול ד' יחיל ד' השי"ת האפט אויף מדבר קדש המדבר שהלכו ישראל היה המקום גרוע מכל העולם והיה צריכים ישראל לתקן והקדש היה לתקן, כבכל המקומות עכשיו בגלות הזה עכלה"ק.

בסעודה ג' אמר הה"צ שליט"א, רב לכם סב את ההר פנו לכם צפונה וגו' הביא דברי המדרש שאמרו ישראל לפני הקב"ה אנה נברח וכו' והשיב להם השי"ת ברחו לתורה וכו' פנו לכם צפונה, והקשה בכאן נראה מהמדרש שקורא לתורה צפון והלא אמרו חז"ל (ב"ב כה, ב) הרוצה להחכים ידרים להעשיר יצפין, ואמר בשם הקדמונים (וכדומה שאמר בשם אביו ז"ל שאמר בשם הקדמונים) שאם אדם מתפלל על חפצי שמים מיד הוא נענה, אבל על צרכי הגוף ועצמו לא בכל פעם נענה מיד ולפעמים שוהה, והעצה לזה לעשות מצרכי הגוף צרכי נפש שיש כמה צרכי הגוף שהם שייכים לעבודת ד' או שמעכבים מעבודת ד' וכשעושים מהם צרכי שמים ומתפללים להבורא ב"ה ע"ז האופן הם נעשים חפצי שמים ומיד נענים וזה מרומז במדרש ברחו לתורה וסעו לכם צפונה ר"ל לעשות מצרכי הגוף צרכי הנפש ונענים מיד וסיים בגאולה שנזכה בבי"א כי"ר, עכ"ל ספר אור גנוז.

ובשנת תרע"ה שהה כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע במארינבאד, וגם בנו כ"ק מרן זי"ע נלווה אליו. החסיד ר' שמואל שטרוויצר ששימש שם את מרן מהרי"ד זי"ע, התאונן לפניו שבנו הגדול מהר"א זי"ע אינו אוכל כלום. אמר לו מרן מהרי"ד: "אמור לו בשמי שהיום יאכל סעודה דשנה!" כשמסר ר' שמואל למרן את דברי אביו, אמר מרן מהר"א זי"ע: "אם אבא ציוה עלי לאכול אבקשך לדאוג לכך שיכינו לי סעודה דשנה, כדי שאוכל לקיים את מצוות כיבוד אב!" הלך ר' שמואל למטבח והזמין סעודה דשנה בשביל מרן. כשהביאו את הסעודה למרן, ציוה לערוך את השולחן וביקש מר' שמואל שיסב עמו, ואמר: "אני הולך לקיים מצוות כיבוד אב". מרן הסתכל על המאכלים, פירט כל מאכל ומאכל ושיבחם, אח"כ אמר לר' שמואל: "ר' שמואל! אני עושה אותך שליח, שתאכל עבורי את כל הסעודה! שלוחו של אדם כמותו – והרי זה כאילו אני עצמי אכלתי, ובזה מקיים כיבוד אב".

— על הצדיקים ועל החסידים —

הלך ר' שמואל וסיפר זאת לאביו מרן מהרי"ד זי"ע. ביקש ממנו מרן מהרי"ד לספר ולחזור ולספר כל פרט ופרט. כשגמר לספר אמר מרן הקדוש מהרי"ד: "פלא! בדיוק לפני מאה שנים היתה בעולם נשמה קדושה שנהגה בדיוק כך. היה זה המגיד הקדוש מקוֹז'ניץ וכו'" (ספר אדמו"ר בעלזא ח"ד עמ' מד. ומובא בספר ביתו נאווה קודש – חודש תשרי חג הסוכות ושמח"ת עמ' תתלח-תתלט).

ולגבי טלטול שבת, חסיד גור סיפר לי ששמע מכמה מקורות נאמנים שפעם בשבת במארינבאד, עיר מרפא, כ"ק אדמו"ר אמרי אמת מגור זי"ע נתן את את הספודיק שלו לבנו כ"ק אדמו"ר הפני מנחם זי"ע, שהיה אז בן שבע או שמונה, שיטלטלו בשבת. אכן בשו"ת חידושי הרי"מ (סי' ג) כתב לחדש דמלאכת קטן בשבת לא הוי מלאכת מחשבת, כיון שאין לו דעת ומחשבה, וכתב בזה ליישב מנהג שהיה נפוץ בפולין לטלטל ע"י קטנים לצורך מצוה. ושמעתי בשיעורו של הג"ר אשר ווייס שליט"א, מח"ס מנחת אשר (שגם הזכיר את המעשה הנ"ל), והעיר שהחידושי הרי"מ כתב כן רק לגבי מלאכת הוצאה, אך באמרי בינה (שבת סי' ז) כתב כן בשמו לגבי כל ל"ט מלאכות.

ועיין בשו"ת מנחת אלעזר (ד, ז) וספר דרכי תשובה על מקואות (סי' רא ס"ק רעג), מה שדן כ"ק אדמו"ר ממונקאטש זי"ע עם גדולי זקני הדור על כשרות המקוה במארינבאד.

וסיפר הגאון מטשעבין זצ"ל כי במארינבאד (עיר נופש) נפגש עם הרב מגאלאנטע הגר"י בוקסביום זצ"ל. ואמר הגאון מטשעבין כי "הגאלאנטער רב היה נראה כמלאך אלקים" [ביטוי נדיר]. בעת שהיו שם באה לפניהם שאלה בירושת רבנות, הגאון מטשעבין סבר כי יש ירושה ברבנות ואילו הרב מגאלאנטע פסק שאין ירושה.

ונימק הרב מגאלאנטע לפני הגאון מטשעבין טעמו כי שמע מרבו הגר"ש רויזנברג מאונסדארף זצ"ל תלמיד הכת"ס, על מה שבחת"ס יש שתי תשובות בנידון זה, בתשובה אחת פוסק החת"ס דאין ירושה ואילו בתשובה שניה הוא כותב שמחמת שבזמנינו עסקי הרבנות המה גם בעניני ממון וממילא יש בזה דיני ירושה, ע"כ יש ליתן את כסא הרבנות לבניו של הרב הקודם, והסביר הכתב סופר זצ"ל לתלמידו הרב מאונסדארף פשר הסתירה שבתשובותיו של אביו, כי באמת היה

— על הצדיקים ועל החסידים —

דעתו ע"פ הלכה דאין ירושה ברבנות, אלא שכשנפרסמה התשובה הגיעו אל החת"ס מכתבים מרבני הגלילות בטענה כי פסק זה עלול להחריב את ביתם, כי עד עתה ידע הבן שעליו בבוא היום לרשת כסא אביו וישב ולמד בטוב, אבל עתה שפסקו דאין ירושה ילכו ח"ו הבנים לרעות בשדות אחרים וחכמות חיצוניות. לכן שינה אח"כ החת"ס וכתב כנ"ל דיש כן ירושה לרבנות, וכלשון החת"ס בתשובה השניה שם שיש בזה להפך בזכותן של ת"ח, אבל למעשה ע"פ הלכה דעתו היתה דאין ירושה, וע"כ פוסק הוא כדעת רבותיו דאין ירושה.

נענה לו הגאון מטשעבין, אכן זה דווקא פעם שהיו מחפשים רב גדול בתורה וצדיק ואותו היו ממנים לרבנות, וחיפשו תמיד יותר גאון וצדיק. אבל היום בזמנינו בעוה"ר שממנים המלומד יותר בחכמות עכ"פ שיהיה זה אחד שראה את אביו כיצד הוא מייגע וממית עצמו באהלה של תורה, ופעמים שראה שימוש בענייני הלכה שונים, אבל כשיקחו מן השוק בלי שימוש יהיה ח"ו חורבן היהדות. כשרק שמע הרב מגאלאנטע זצ"ל את דברי הגאון מטשעבין מיד ביטל דעתו ואמר לו מהיום אפסוק דיש ירושה ברבנות (בצילו חמדתי עמ' לט-מא).

אגב, בשו"ת אגורה אהלך (א, צא), הג"ר יעקב יצחק ניימאן, אב"ד דקהל מחזיקי הדת דחסידי בעלזא מאנטריאל, העיר דבר בלתי שכיח שאנו מוצאים בתשובות מרן החת"ס שתמיד רושם הזמן של כתיבת התשובה בסופו, ודלא כמו רגילים לכתוב הזמן בתחילה. וכן עשה אחריו גם בנו הכתב סופר בתשובותיו. אולם נכדו הגאון בעל דעת סופר זצ"ל עפ"י רוב כותב הזמן בתחילה כרגיל.

ויש לומר טעם בדבר למה שינו מהרגיל לעשות כן ולכתוב הזמן לבסוף, והוא משום דהלא עצם הסיבה דנחוץ לכתוב הזמן בתשובות הוא כדי לידע מאן קדים ומאן מאוחר, דכשיש סתירות בין הפסקים ההכרעה היא כתשובה בתראה, וא"כ כיון דכמה פעמים נכתבת התשובה עם הרבה טירדות והפסקות, וגם בסתמא לפעמים נמשכת הכתיבה ליותר מיום אחד, וזמן הוצאת והכרעת הפסק הלא הוא רק בהגמרו ובחתימתו, ע"כ חתמו הזמן לבסוף להודיע שזמן זה הוא הזמן של יציאת הפסק הזה להלכה.

ועוד פגישה מיוחדת היתה בעיר נופש. בקיץ תרצ"ט שהה הגאון רבי משה בצלאל הי"ד אחיו של כ"ק אדמו"ר אמרי אמת מגור זי"ע בעיירת המרפא שצ'אווניץ

כיבוד אב ואם

כמ. כתיבת שם אמו ולא שם אביו

המנהג עוד מיני קדם שכשמוזכרים שם אדם ואנשי ביתו לפני צדיק כותבים שמו ושם אמו, ולא שם אביו.

מצינו לזה מקור במסכת שבת (סו, ב) "כל מנייני בשמא דאימא", ופירש רש"י: "כל מנייני, כל לחישות וכו', בשמא דאמא, פלוני בן פלוני".

וטעם לדבר איתא בזהר הק' (ח"א דף פד ע"א) על מה שכתב דוד המלך ע"ה בתהלים (פו, טז): "פנה אלי וחנני, תנה עוון לעבדך, והושיעה לבן אמתך", והקשה שם בזהר, למה התפלל דוד המלך בשם אמו [שאמר 'לבן אמתך'], ולא הזכיר את אביו ישיש [לומר 'בן עבדך']. ותירץ, שמוזה ראייה שכשארם בא להזכור אצל בית דין של מעלה, יזכיר דבר שהוא יותר 'ודאי', ולכך הזכיר שמו ושם אמו.

— על הצדיקים ועל החסידים —

ונפגש שמה עם הגאון מבריסק רבי וולויל'ה סולוביצ'יק זצ"ל ועסקו יחדיו בדברי תורה.

והגרי"ז הזכיר את דברי המשנה (סוכה מא, א) משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה כל שבעה זכר למקדש ושיהא יום הנף כולו אסור. ואת דברי תוס' שם שריב"ז התקין הרבה תקנות אלא הנך תרתי תיקן יחד להכי תנא הכא יום הנף אגב גררא, אך הקשו מפני מה במנחות (דף סח) לא תני הך דלולב אגב ההוא דיום הנף ונשארו בתימה.

והגאון רבי משה בצלאל אמר בשם אחיו האמרי אמת, דמאחר שתיקן ריב"ז תקנת הלולב זכר למקדש, היו העולם עצבים דכיון שהוצרך לתקן זכר למקדש מובן מאליו שהגלות תימשך ותאריך הרבה, לכן הוסיף מיד ותיקן שיהא יום הנף כולו אסור, משום מהרה יבנה בית המקדש וכדברי הגמ' שם, וממילא יתחזקו ברוחם ולא יתיאשו, ובזה מתורץ קושיית התוס' כי דווקא אחרי תקנת לולב שהיו עצבים הוצרך לסמוך תקנת יום הנף לחזק לבבם, אבל במס' מנחות אצל התקנה דיום הנף שהיא מטעם מהרה יבנה בית המקדש, אין צורך להסמיק לה תקנת לולב. והיה הגאון מבריסק באותו מעמד מפליא ומשבח מאוד את תירוצו (ראש גולת אריאל עמ' שכב. מובא בקונ' מועדים מתורת בריסק עמ' לב).

וביאר כ"ק אדמו"ר מנחת ממונקאטש זי"ע בספרו דברי תורה (מהדורא ב אות ד) את דברי הזוהר על פי שיטת הרא"ש המובאת בשיטה מקובצת (בבא מציעא ו, ב) דכל מקום שהולכים אחר רוב, אזי באמת הדבר הוא בגדר 'ספק', אלא שהתורה התירתו. ולכן אף דקיימא לן (חולין יא, ב) 'רוב בעילות אחר הבעל', מכל מקום ספק מיקרי אם האיש אכן נולד מאביו או מאחר, ולכן נקט דוד המלך ע"ה 'בן אמתך' שזהו ודאי ובלי ספק כלל.*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* זה מזכיר קושיית העולם: מדוע הגמרא כותבת שאם אביו ביקש ממנו להביא לו איזה מאכל וכן אמו, כיבוד אב קודם, שהרי גם אמו חייבת בכיבוד בעלה בזה (קידושין לא א) - הרי כיבוד אם הוא חיוב ודאי וכיבוד אב הוא מכוח ספק, כי אולי אינו אביו (חולין יא ב)? ומתרצים: איזה כבוד ינחיל בכך לאמו, בכבודו אותה לפני האב, דשמא אינו האב!!

קושיה זו על כיבוד אב ואם, מובאת בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל (חידושי הגר"ח [הישן] על הש"ס (קידושים לא, א. אות קפד). וראיתי שהגרש"מ דיסקין זצ"ל מעיר שם דנראה דלא אמרה הגר"ח אלא כדי לחדד בה את התלמידים (וכל זה בהנחה שאכן יצאו הדברים מפי הגר"ח, דלאו מר בר רב אשי חתים עליה) דבקידושין (וכט, א) אמרינן דהוא לפדות ובנו לפדות, בנו קודם, כיון שחיוב בנו מוטל עליו, והחיוב לפדות את עצמו מוטל על אביו, ולפי הגר"ח יקשה הרי ודאי דהוא קודם לבנו, דחיוב עצמו הוא ודאי, ואילו חיוב בנו בפדיון הבן אינו אלא מדין רוב או חזקה, דאי לא נימא הכי מאן יימר דבנו הוא אולי הוא נולד לאמו מאיש אחר, והגם שעליו עצמו גם יש להסתפק דילמא בן כהן הוא, אבל הרי ספק זה קיים גם לגבי הבן, באופן שנמצא דבפדיון בנו איכא ב' צדדים לפטורא חדא שמא אינו בנו ועוד שמא בן כהן הוא, ואילו הפדיון עצמו איכא צד אחד בלבד לפוטרו שמא בן כהן הוא, וא"כ בכל מקרה הוא קודם לבנו, וע"כ דאי משום הא לא איריא להקדימו, משום דאחר שהתורה פוסקת שהולכים בתר רוב או חזקה אין לנו עוד להסתפק בזה כלל (ומובא בספר והאר עינינו לרב יעקב מנחם פרידליס עמ' רפב-רפג).

ועוד כתב, שדוד המלך ע"ה יסד ספר תהלים לכל העולם ולכל הדורות הבאים עד עת קץ, ובודאי יהיו ביניהם מיעוט שיש אצלם חשש לגבי האב, והרי קיימא לן (יומא פג, א) שאין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב, ולכן יסד דוד המלך לשון זה ששייך בודאי לכל אחד ואחד (ועיין שם שמבאר הענין באופן פנימי ועמוק בדרך הסוד, שכשהאדם הוא בחיים חיותו בעולם הזה קוראים אותו בשם אמו, ואחר פטירתו של אדם קוראים לו בשם אביו) (אוצר פלאות התורה - במדבר עמ' כ-כא והערה לה).

וביסוד ושורש העבודה (שער הגדול פ"ה) כתב: "אף איזה ילד ובפרט תלמיד חכם שנפל למשכב ח"ו, צריך לחקור שם אמו" (מובא בספר מילי דחסידותא ח"ב עמ' תתקצו). מלבד המקורות הנ"ל, מצאתי עוד כמה תשובות בדבר עדיפות שם האם כשמתפללים להצלחת אדם כדוגמת קוויטל לרפואה לפרנסה וכדו':

א. האם היא ודאית - בשו"ת זקן אהרן (א או"ח יא), כתב הג"ר אהרן וואלקין זצ"ל שאביו של אדם הוא ע"פ רוב וחזקה אבל אימו היא ודאי, לכן יש להתפלל בדבר ברור על ידי הזכרת שם אימו. וכן כתב המהרש"ל בחכמת שלמה.

ב. יש פחות קטרוגים על אישה - אמנם כתב הבן איש חי בספרו בן יהוידע (ברכות נה, ב): "הטעם שאומרים שם אמו ולא שם אביו, אומרים העולם כי אמו ודאית יותר מאביו. ולא ניהא לי בזה, ואדרבה יש בזה חילול כבוד שמזלזל באביו שעושהו בתורת ספק. אמנם נ"ל בס"ד הטעם מפני שאין על האשה קטרוגים כ"כ כמו האיש שפטורה ממצ"ע שהז"ג ומעון ביטול תורה וכו'". אך בשו"ת יביע אומר (ב או"ח יא) תמה על ה'בן איש חי', שהיה ארי במסתרים ושר בית הזוהר, שנעלם ממנו לפי שעה דברי הזוה"ק שהוא ההסבר שם.

ג. הוא פסוק מפורש - נכדו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר לו: הביאו בשם רבי אליהו מגרידיץ זצ"ל שהקשה למה מזכירים שם האמא בחולה, הא כתיב (במדבר ד כט) "למשפחותם לבית אבותם"? והשיב הגרי"ש זצ"ל: הוא פסוק מפורש "אני עבדך בן אמתך", וא"כ בכל הדברים מזכירים האם - וגם בשידוכים (מפי האיש עמ' רכד. ועיין עוד בשו"ת יביע אומר שם. וע"ע בענין בקובץ 'עץ חיים' באבוב גליון יג עמ' שנמ' שם כמה שכתב הג"ר צבי אריה פריעדמאן שליט"א, מח"ס אמרי צבי עה"ת ומועדים).

אמנם יש שמזכירים את שם האב בתפילות. וכן מסופר בספר דברי הרב (עמ' קמח): פעם ביקש אחד מהתלמידים מאת הגרי"ד סולוביצ'יק מבוסטון זצ"ל שיוכיר את אביו [שהיה חולה] בתפילתו, ואף מסר לו פתק עם שם אביו ושם אם אביו כתובים עליו

(חיים יצחק בן טעמא), וביקש ממנו הגר"ד שיכתוב את שם אבי אביו (שהיה שלמה יוסף) על הפתק תחת שם אמו (טעמא), כי כך הוא רגיל להזכיר על שם האב – אפילו בתפילותיו שבעד החולה (אבל כשאמר הגר"ד תפילת מי שברך עבור חולה בקול רם בבית הכנסת, אמר בנוסח הרגיל בשם האם ולא בשם האב, שלא לשנות ממנהג המקום). וכך אירע בשנת תשס"ב, שכן תורה אחד דיבר במלפון עם אשתו של הג"ר מיכל פיינשטיין זצ"ל (ראש ישיבת בית יהודה בתל אביב ואח"כ בבני ברק, אחיינו של הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל וחתנו של הרב מברסק זצ"ל), ובשמעו ממנו חליו שתקף עליו, ביקש לדעת את שם אמו שיוכל להזכירו בתפילתו, והשיבה לו הרבנית את שם אבי בעלה, וביקשה ממנו שיוזכרו בתפילתו בשמו ובשם אביו.

והגר"ר גמליאל רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, העיר לי בענין הנ"ל: "יש לי שני חידושים חדשים בס"ד. א. לדעתי הטעם שמזכירים החולה בן אמו, כי דמעות האמא מצויות יותר מדמעות האבא, כמו שאמרו חז"ל (בבא מציעא נט א) לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה וכו'. ולכן בתפילה על חולה מזכירים שם האמא, שזה מעורר יותר רגש בתפילה, ודו"ק היטב. ב. חקרתי פעם בס"ד בספרי 'גם אני אודך' לפי הטעם שכתב הבן איש חי זיע"א שמזכירים שם האמא שיש עליה פחות קיטרוג מהאבא, ע"ש אם ידוע ברור שהאבא יותר צדיק מהאמא, האם באופן כזה יזכיר שם האבא, או לא פלוג. וצ"ע למעשה".

ל. הקדמת קוויטל של אביו או חותנו לאדמו"ר קודם קוויטל שלו

מי שיש לו קוויטל של אביו או חותנו וקוויטל משלו לתת לאדמו"ר, עליו לתת הקוויטל של אביו או חותנו קודם לקוויטל שלו.

הגר"ר דוד מאיר ווייס שליט"א סיפר: "שמו"ח הגה"צ רבי אהרן יוסף לוריא זצ"ל מלפנים שו"ב דאדמו"ש, היה נוהג מידי פעם להיכנס למרן מהר"א [בעלזא] עם קוויטל. פעם, כשלא יכל לבוא מטבריה, שלח קוויטל עם חתנו הרה"ח רבי מרדכי חנא ברגר ז"ל. כשנכנס גיסי רבי מרדכי חנא למרן, מסר קודם את הקוויטל שלו, ורק אח"כ מסר של חמיו. אמר לו מרן מהר"א: 'חייב אדם בכבוד חמיו! היית צריך לתת קודם הקוויטל של חמיו, ואח"כ הקוויטל שלך'! (מדור לדור – מערכת בית בעלזא עמ' שג הערה שכד).

אדם צריך לכבד את חותנו כמו משה רבנו ליתרו, ודוד לשאול. אמנם לא כמו

אביו (שו"ע יו"ד רמ כה. ש"ך ס"ק כב). מובן מן המעשה שק"ו שצריך לתת קוויטל של אביו קודם לקוויטל שלו.*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* אגב, בשו"ת השואל (א, ע), שאלתי ת"ח גדולים: מדוע תפילין נחשבות לשתי מצוות כמו שמנו מוני המצוות, ואילו כיבוד אב ואם, שיש חיוב לכבד גם את האבא וגם את האמא, נחשב למצוה אחת? הג"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א, מח"ס שו"ת שבט הקהתי, כתב לי: "אם אינו מכבד שניהם כגון שמכבד רק אביו ולא אמו, אביו יש לו חלישת דעת מזה ע"כ נחשב למצוה א' ודו"ק".

הג"ר ירמיה מנחם כהן שליט"א, אב"ד פאריז ומח"ס שו"ת והרים הכהן, כתב לי: "הרמב"ם אמנם מונה בספר המצוות וכותב מצוה יב' על שציונו להניח תפילין של ראש. ומצוה יג' היא שציונו להניח תפילין של יד. והוסיף שם הרמב"ם: והראיה על היות תפילין של ראש ושל יד שתי מצוות, אמרו בגמרא (מנחות מד') מאן דלית ליה שתי מצוות חדא מצוה לא לעביד והוא בלשון תמיה. כלומר, אם אינו יכול לעשות שתי מצוות לא יעשה האחת, אינו כן, אבל יעשה המצוה אשר נזדמנה (כל זה לשונו של הרמב"ם). וא"כ ודאי יקשה, שהרי כיבוד אב ואם רוב פעמים שבאים לחוד ממש ולמה חשבה הרמב"ם במצוה רי' שציונו לכבד אב ואם והוא אמרו כבד את אביך ואת אמך וכו'. והתשובה לזה יהיה שכיון שהתורה ומשה רבינו אמרו בפרשת עקב (פרק י' פסוק ד') את עשרת הדברים, א"כ ישנם רק עשרה. ואם תחשוב כיבוד אב לאחת וכיבוד אם לשניה, הרי יהיו אחד עשר, ובתורה כתוב עשרה. לכן יחשוב גם הרמב"ם אותם למצוה אחת".

הג"ר פינחס אברהם מיינערס שליט"א, אב"ד האג ובעל שו"ת דברי פינחס, כתב לי: "נ"ל בפשטות בדרך אפשר בגלל שגם היא מחויבת בכבודו, ממילא בטלה מצוה למצוה אחת, וצריך לעיין בפוסקים".

הג"ר שמחה ב"צ רבינוביץ שליט"א, מח"ס פסקי תשובות, כתב לי: "המצוה אחת היא כיבוד. בתפילין של יד ושל ראש שני ענינים נפרדים הם לחלוטין בטעמיה ובכוונותיה ובמעשיה".

וראיתי בשו"ת קול מנחם – אהל ברכה (ח"א שאלה כז), שלשאלה זו השיב האדמו"ר מקאליב: להמבואר בספר החינוך נראה שענין כיבוד אב ואם הוא

לא. נתינת קוויטל על ידי אב לבנו האדמו"ר

אם יש אב ובנו הוא אדמו"ר, אין לאב לתת לבנו האדמו"ר קוויטל בפני רבים, כי זו פגיעה בכבודו. אבל מותר לתת לו בצנעה. שאלתי ת"ח מופלגים: אם יש אב, ובנו הוא אדמו"ר, האם מותר לאב לתת לבנו האדמו"ר קוויטל, או שזו פגיעה בכבודו? כמה מהם הסתפקו בדיון.

הג"ר בן ציון יעקב הלוי וואזנר שליט"א, אב"ד שבט הלוי מאנסי-בית שמש ומח"ס בני יעקב על עירובין, כתב לי: "בענין אם מותר לאב לתת לבנו קוויטל, לכאן' תלוי במחלוקת המבואר (י"ד סי' רמ, ז) דהמחבר כתב, דכל שבנו ת"ח האב קם בפניו, והש"ך בשם הרמב"ם אוסר, אלא שיש לחלק, שקימה הוא דבר הנראה לאחרים, לאפוקי קוויטל שאפשר בצינעה מסתבר להתיר לכו"ע".

הג"ר יצחק אהרן גאלדבערגער שליט"א, דומ"ץ דחסידי פאפא ובית ת"ל דקארסבורג ומח"ס או יאמרו, כתב לי: "נ"ל דמותר כיון דקי"ל דאב שמחל על כבודו מחול א"כ שוב הבן שרי ללקחו בפרט דבזה הנידון אינו רק שבנו מבקש מאביו שימחול אלא זה רצונו של אביו אלא מסתבר דזה שרי רק בצינעה הא במקום רבים כיון שזה נחשב זלזול אצל העולם אין לו ללקחו (ובגמ' קידושין ל"ג הבעיא רק אי מחוייב אביו לעמוד בפני בנו כשהוא רבו אבל אם רוצה איה"נ דשרי)".

הג"ר פינחס אברהם מייערס שליט"א, אב"ד האג ובעל שו"ת דברי פינחס, כתב לי: "ראה ברמ"א יו"ד ר"מ ס"ז על דרך מעשה מהר"ם מרוטנבורג ואביו (מובא מהרא"ש, קידושין פ"ק סי' נו) 'אבל אם הבן גדול בתורה ואין אביו דש בעירו, איכא למיחש לבזיון התורה אם יתבזה הבן לפני האב, ויש להם להרחיק זה מזה שלא יקל שום אחד

— על הצדיקים ועל החסידים —

משום הכרת הטוב, והכרת הטוב יש לו להוריו שמגדלים אותו, ואילו בתפילין יש טעם ביד לשעבד תאוות הלב ובשל ראש לשעבד המחשבה שבמח זה שני טעמים.

ועיין עוד תשובות שם בשו"ת השואל.

בכבודו לפני חבירו, וכן עשה מוהר"ם עם אביו. וכתב הט"ז סק"ט: 'כתבו עליו שמיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבא אליו'.

הג"ר פינחס ליבוש פדווא, מח"ס שו"ת פלאות עדותיך, אב"ד קהילת מ"ת אמסטרדאם לשעבר וכעת דומ"ץ חסידי בעלזא קרית גת, כתב לי: "האם אסור לאב לבקש ברכה מבנו"?!

הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן, כתב לי: "כבר אמרו חז"ל (סנהדרין קה:) בכל אדם מתקנא חוץ מבנו, ואדרבה כבוד הוא לו שזיכהו השי"ת בכך צדיק, ועמרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם. – [ובעצם הענין אם אב צריך לנהוג כבוד בבנו, ראה שו"ע (יו"ד רמ, ז) דאם האב תלמיד בנו, כל אחד מהם עומד מפני השני. וע"ע פסקים ותשובות (שם אות כח) סיכום שיטות הפוסקים בזה]."

ואכן שמעתי ממקורות נאמנים שהיו מקרים שאב של אדמו"ר נתן קוויטלעך לבנו. ובודאי מותר לאביו לתת לבנו בצנעא.

ובשו"ת השואל (א, עא), שאלתי שאלה דומה לגדולי ישראל: אם יש אב ובנו רב מרא דאתרא, האם מותר לו לומר בזימון "ברשות בני הרב", או שזו פגיעה בכבודו? הגר"א נבנצל שליט"א כתב לי: "יכול למחול על כבודו ולומר". ופעם אחרת כתב לי: "לענ"ד כן ראוי לומר".

— על הצדיקים ועל החסידים —

* פעם שמעתי שהגר"ר הרשל שכטר שליט"א הזכיר שני גדולי ישראל שנאלצו להתרחק מאביהם, מהר"ם מרוטנבורג זצ"ל כנ"ל. והשני, החת"ס זצ"ל. מסופר בספר חוט המשולש (עמ' יז-כא) כשהחת"ס היה בן עשר שנים, התאספו השומעים וביניהם גם מחכמי העיר, והוא דרש בפניהם. בתוך דבריו החת"ס הזכיר קושיה אחת חמורה מזקינו מהרשש"ך, מח"ס כוס ישועות, ואמר שבמחילת כבוד זקיני טעה בזה ולא קשה כלל. כשאביו – שהיה בעל בית פשוט – שמע דבר זה, הוא נתן לו סטירה. רבו של החת"ס, הגאון רבי נתן אדלר, צוה עליו שלא ידבר עם אביו עוד, כי חשש הוא שאם עוד ייסר אותו אביו שיתקרב חשקת לימודו על ידי זה. אכן הוא דיבר עוד עם אביו והלך לגור אצל רבו. והגר"ה שכטר שליט"א העיר שהתקשה להבין את שני המעשים האלו וצ"ע.

הג"ר יוסף ליברמן שליט"א, מח"ס שו"ת משנת יוסף, כתב לי: "כשאני מתארח אצל חתני שליט"א שהוא רב קהילה, ומכבד אותי בזימון בבית ובפרט בסעודה ג' בבית הכנסת, הנני אומר 'ברשות מוריני הרב', ואין זו פגיעה לי, אדרבה הנאה".
הג"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א, מח"ס שו"ת שבט הקהתי, כתב לי: "אין זה פגיעה בכבודו".

הג"ר פינחס אברהם מייערס שליט"א, אב"ד האג ובעל שו"ת דברי פינחס, כתב לי בדבריו לשאלה למעלה.

הג"ר אליהו שלזינגר שליט"א, אב"ד ורב שכ' גילה ומח"ס שו"ת שואלין ודורשין, כתב לי: "סוגיא זו בקידושין לד, ב והרא"ש הביא שם בשם רבו מהר"ם מרוטנבורג שלא ביקר אצל אביו כיון שזה היה מכבדו וקם לפניו. ומ"מ עפ"י הלכה יכול האב לכבד את בנו על זה שהוא ת"ח, והבן יכבד את אביו כיון שהוא אביו".

הג"ר שמחה ב"צ רבינוביץ שליט"א, מח"ס פסקי תשובות, כתב לי: "מותר".
הג"ר אהרן יהודה הלוי גרוסמן שליט"א, מח"ס שו"ת ודרשת וחקרת, כתב לי: "האב אינו חייב בכבוד עצמו, רק הבן חייב לכבדו. מהר"ם לא פגש אביו. עיין יו"ד סי' ר"מ סעי' ז' ברמ"א".

הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, כתב לי: "קיי"ל 'אב שמחל על כבודו, כבודו מחול'. ואם כן יכול האב לומר ברשות בני הרב. גם יעקב השתחוה ליוסף כשפגשו, וכמו דכתיב וישתחו ישראל על ראש המיטה".

הג"ר אלחנן פריינד שליט"א, מח"ס שו"ת אבני דרך, כתב לי: "הגמרא במסכת קידושין (לג, ב) מסתפקת כאשר 'בנו והוא רבו (של אביו), מהו שיעמוד אביו מפניו'. בתחילה אומרת הגמרא כי רבי יהושע בן לוי סבר דעליו לקום מפני בנו: 'הא איהו רבאי קאמינא מקמיה'. אולם דוחה הגמרא הבנה זו, ואומרת: 'ה"ק אני איני כדי לעמוד מפני בני, ואפילו הוא רבאי, דהא אנא אבזה, אלא משום כבוד בית נשיא'. ועל פניו נשארת הגמרא בספק בדין זה.

לאור זאת כתב הרא"ש (קידושין א, נו) דכיוון דלא נפשט הספק בגמרא, יש לנהוג כדין ספיקא דאורייתא לחומרא, ושניהם חייבים לעמוד אחד מפני השני, וכן פסק השולחן ערוך (יו"ד רמ, ז): 'חייב לעמוד מפני אביו. ואם האב תלמיד בנו, כל אחד מהם עומד מפני השני'. ובגמרא בכתובות (סב, ב) שנינו 'מי איכא אבא דקאים קמי ברא'.

אלא שהרמב"ם בהלכות ממרים (ו, ד) חולק על כך, וסובר דלעולם אין האב עומד בפני בנו, וזו לשונו: 'והאב שהיה תלמיד בנו אין האב עומד מפני הבן אבל הבן עומד מפני אביו אף על פי שהוא תלמידו וחייב לכבדו בשאר דרכיו...' (וכ"כ רבינו חננאל).

הר"ן (ד"ה וגרסינן) כתב דמקור דבריו של הרמב"ם הם בתלמוד הירושלמי (קידושין א, ז), מהמעשה שעשה רבי מרפון לאמו, ששם את כפות ידיו תחת רגליה עד שהגיע למיטתה. ומשמע מכאן דלעולם הבן צריך לכבד את הוריו, אף כשהוא ת"ח ולא היפכא (כלומר אף שהבבלי לא הכריע, בירושלמי מוכרע, ונקטינן כמותו, וכן הובא בבית יוסף יו"ד רמ ד"ה ואדוני אבי).

בשו"ת חיים שאל (ב, מג) כתב שהגירסא בר"ן היא: 'וסובר הרמב"ם שאם אין הבן חייב לעמוד מפני אביו כשהבן רבו, בודאי לא היה ר' מרפון חייב לעשות לאמו כך... וכן אילו היה האב חייב לעמוד מפני בנו כשהבן רבו, לא היתה אמו של רבי מרפון רשאית לקבל ממנו את הכבוד שעשה לה'. אלא שהבית יוסף כתב ע"כ דרבי מרפון לא היה הרב של אמו (ומה שהיתה חייבת בכבודו זהו מצד חכם, אך כבוד אב ואם עדיף מכבוד חכם), ועפ"ז יתכן דאין להביא ראיה מהמקרה של רבי מרפון.

בשו"ת הרדב"ז (ח, קסה) ביאר דגם הרמב"ם מודה דהספיקות לא נפשטו בגמרא. אלא שלדעתו חיוב כבוד רבו הוא מדרבנן ולכן בספק בזה מקלים (לעומת כיבוד אב שהוא מדאורייתא שבוה יש להחמיר שהבן חייב לקום מפני אביו, אפילו אם הוא רבו של אביו). וראיתי עוד בספר חדרי דעה (רמ סק"ז) דכתב שהאב הוא בחזקת פטור, ואילו הבן בחזקת חיוב (וכן הובא בספר כיבוד הורים).

הש"ך (רמ, סק"א) כתב בשם שו"ת הרמ"ע מפאנו (עא) דלדינא אולינן בתר הרמב"ם. אולם העיר בשו"ת הרדב"ז החדשות (קסה) דבכדי לצאת כל השיטות, ימחול הבן על כבודו (ואז אביו לא יצטרך לעמוד בכבודו).

בהליכות עולם (ח"ח עמ' צח) הביא הגאון רבי עובדיה יוסף סברא מדוע אין האב צריך כעת לעמוד בפני בנו, והביא את המקורות בזה, בהאי לישנא: 'האב א"צ לעמוד מפני בנו שהוא רבו, מספק, דאוקימנן ליה אחזקה קמייתא קודם שהיה רבו. וכ"כ הרה"ל בחידושו לקידושין (לג, ב). אבל הכנה"ג (יו"ד יח הנה"ט אות ט. כה הנה"ט אות ג) כתב דבספיקא דדינא לדעת כמה פוסקים לא שייך להעמיד דבר על חזקתו הראשונה, כי החזקה לא תשנה את הדין'.

הרא"ש הביא כי מיום שעלה לגדולה המהר"ם מרוטנבורג, הוא (המהר"ם) לא הקביל

את פני אביו ולא רצה שאביו יבוא אליו. והדברים הובאו ברמ"א (יו"ד רמ, ז) וזו לשונו: 'ואם הבן רוצה למחול על כבודו, לשמש אביו, הרשות בידו, דהא הרב שמחל על כבודו כבודו מחול. ודווקא בצנעא, או אפילו בפרהסיא ודש בעירו שהכל יודעים שהוא אביו, אבל אם הבן גדול בתורה ואין אביו דש בעירו, איכא למיחש לבזיון התורה אם יתבוה הבן לפני האב, ויש להם להרחיק זה מזה, שלא יקל שום אחד בכבודו לפני חבירו, וכן עשה מוהר"ם עם אביו'. ויתכן דיש לדייק מכאן דכל זה היה רק כשמיירי בפרהסיא שהבן עלה לגדולה. אולם קודם לכן, לא נמנע המהר"ם.

הדרכי משה (רמ אות ב) כתב כי הסיבה שהמהר"ם נמנע מלהקביל את פני אביו הוא משום שחשש שאם יכבד את אביו יהיה זה זלזול בכבודו (החזו"א [קנא סק"ב] כתב כי תלמיד חכם שמחל על כבודו, למרות שכבודו מחול, צריך לקום מעט בשביל שלא יהא זלזול התורה. וע"ע בדברות משה קידושין פ"א הערה כו דצריך התלמיד להראות שאינו שמוח שנפטר מחיוב הכבוד לרבו), שכן הוא חשש שהסובבים לא ידעו שאביו הוא המכבדו, ויהא זלזול כבוד התורה (עוד בעניין המהר"ם עיין בהגהות יד שאל סי' רמ).

אם כנים הדברים, ודאי דאם מיירי בסעודה משפחתית אזי יכול הבן בשעת הזימון לכבד את אביו, אף שהבן הוא רב והאב עם הארץ. ולגבי המצב התפוך, בו האב הוא זה שמזמין, כיוון שאב שמחל על כבודו, כבודו מחול (קידושין לא, ב. שולחן ערוך יו"ד רמ, יט. ועי' בשו"ת הרדב"ז [א, תקכד], דאף שהאב מחל על כבודו, אין הבן פטור לגמרי ממצוות כיבוד הורים. וע"ע בזה בתוספות הרא"ש [ב"מ לב, א], בברכי יוסף [רמ סקי"ב], בשו"ת בית אבי [ד, קכב] ושו"ת אגרות משה [א יו"ד קלג]. ועיין בפלפול בדין אב שמחל בשו"ת בנין אב [א יו"ד מה], נראה שפשוט שיכול האב לומר ברשות בני הרב, ואף מעלה יש בכך, שמראה את יחסו לתורה וללומדיה. ואם האב לא חש בזה לפגיעה בכבודו, אלא אדרבה כבוד שזכה לבן כזה [בבחינת (משלי כג, טו) 'בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני'], הרי פשיטא דיכול לומר ברשות בני הרב. עוד בעניין אב לכבד את בנו הרב, עיין בשו"ת יביע אומר (ח חושן משפט ב).

העולה לדינא: במידה והאב חפץ לומר ברשות בני הרב, יכול הוא לזמן באופן זה, עכ"ל הג"ר אלחנן פרינץ.

ובמשך ימות השבוע הגרש"ז אויערבאך זצ"ל התפלל עם הבחורים של ישיבת מעלות התורה, וכאשר היה נכנס לבית המדרש ראש הישיבה, בנו הרב ר' שמואל זצ"ל, היה הגרש"ז קם מפניו כדי להדרו (ועלהו לא יבול ח"ג עמ' ריג).

ומסופר בס' מפניני הרב על מעשה באחד מהרבנים שאביו עבר לגור בשכונתו לעת זקנו, והיה מתפלל בבית הכנסת בו שימש בנו כרב, וכמה פעמים אירע שהגבאי כיבד לאביו שיזמן על הכוס לאחר סעודה שלישית בשבת, והיה פותח ואומר – ברשות בני הרב וכו', והרב הרגיש בזה אי נעימות, שהרי בנוהג שבעולם הוא, שכשהבן מברך ברכת המזון הוא אומר ברשות אבי מורי, אבל שיאמר האב – ברשות בני – זו לא שמענו. [ועיין מזה ברא"ש לקידושין פ"א סימן סו. אמרו עליו על מהר"ם מרוטנברג וכו']. ושאל להגרי"ד סולוביצ'ק זצ"ל מבוסטון על כך. והתחיל רבנו לצחק. אמר לו הרב, אתם מצחקים, אבל אצלי יש הרגשה של אי-נעימות מזה. השיבו הגרי"ד זצ"ל, הרבה פעמים אנו שומעים היאך שאדם מזכיר את "בנו הר"ר", או "בנו העורך דין". האם כונתו באמת לשבח את בנו בהזכרה זו. מסתמא עיקר כונתו הוא להשתבח הוא בעצמו, שהר"ר הזה, ושהעורך דין הזה – הוא בני שלי. והכי נמי הכא, אביך משתבח ומתפאר בזה שבנו שלו הוא הרב מרא דאתרא, ואדרבא, שתרשה לו להתכבד בזה, ושימשיך לומר בנוסח שלו – עד מאה ועשרים שנה.

וששמעתי שכבר מצוה של הג"ר הרשל שכטר שליט"א, מראשי ישיבת רבי יצחק אלחנן בניו יורק, רב אחד הגיע ובירך את אביו הג"ר מלך זצ"ל, שהיה רב המקום: אני מברך אותך שיום אחד הרשל לא נודע כבנו של הרב מלך, אלא שאתה תהיה נודע כאביו של הרב הרשל. והג"ר מלך זצ"ל היה מזכיר את זאת רבות בשמחות משפחתיות, שאמנם הוא היה נודע (הוא היה ת"ח מופלג ואחראי על הניטין והחליצה של הסתדרות הרבנים דאמריקה), אני כבר נודע כאביו של הרב הרשל, וזה הדבר שאני הכי גאה בו.

כיבוד צדיקים ותלמידים חכמים

לב. הקוויטל הראשון שניתן לאחר הכתרת אדמו"ר

את הקוויטל הראשון הניתן לאדמו"ר לאחר הכתרתו, נוהגים ליתן על ידי תלמידי חכמים מופלגים או צאצאים של צדיק, כעין הסכמה להכתרתו וחזיון.*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* הרה"ק הדברי חיים זי"ע לא היה רק גאון בתורה גם בענייני צדקה. פעם

הקוויטל הראשון להגה"ק רבי אריה לייבוש מרדכי זצ"ל בשינאווא – כשהגה"ק רבי משה הלברשטאם זצ"ל, אב"ד שינאווא, עלה למרומים, תיכף אחרי סתימת הגולל סמכו את בנו הגה"ק רבי אריה לייבוש מרדכי זצ"ל לממלא מקומו בשינאווא, וזקני החסידים

— על הצדיקים ועל החסידים —

אחת לעת זקנותו בא לפניו הרה"צ רבי אלטער סאקאלאווער זצ"ל (בן הגה"צ רבי אלימלך מסוקלוב), שהיה נכד הרה"ק הרבי אשר'ל ישעיה מראפשיץ זי"ע, והוא היה אברך אחר חתונתו בן י"ז, שחותנו לא היה בכח לקיים הבטחתו לתת לו מזונות, ושפך לפניו רוע מצבו שבביתו אין כל, וביקש מרבינו שיתן לו כתב המלצה לאונגארן שיקרבו אותו, רבינו שמע לבקשתו והביט עליו שהוא עדיין אברך צעיר, שזקנו עדיין לא צמחה לו, ואם יסע לקבץ מעות מי ישגיח עליו, התאנח ואמר: "מה אעשה, וכי אכתוב עוד מכתב מליצה, הלא כבר נמצאים מכתבי מליצה ממני למאות, ומי ישגיח עוד לקרוב, ובפרט שהנך אברך צעיר, ומה אוכל לעשות לעזור לנכד הרב הקדוש הזקן ז"ל".

ושהה איזה איזה רגעים והתבונן מה לעשות, אחר כך צוה המשמש לתת לו פיסת נייר ולקח העט וכתב עליו רק שלושה מילים: "חיים בן מרים". וצירף לזה מטבע חשובה ונתן לו, ואמר לו: "בכל מקום בואך, תוציא הקוויטל ותראה שאני נתתי לך, ואקוה שזה יפעול יותר מעשרה מכתבי מליצה". וכך הוה, שבכל מקום בואו הראה שרבינו נתן לו קוויטל בעצם כתי"ק, וקרבוהו מאוד והצלח בהצלחה מרובה (מפי צדיק ששמע מאביו זצ"ל).

ובספר אבותינו ורבותינו (עמ' כז) מביא, שכן עשה רבינו ג"כ לרבי יצחק'ל מליזענסק ז"ל נכד הר"ר אלימלך זי"ע, כשעמד להשיא אחד מצאצאיו, ונתן לו רבינו פיתקא בשמו ושם אמו, וצויה רבינו לרבי יצחק שיברך אותו, וסירב רבי יצחק, ואמר לו רבינו: "רבי ר' אלימלך'ס א אייניקעל קען משפיע זיין ברכות".

ופקד עליו שבכל מקום בואו יראה לכל אחד שהרב מצאנו נתן לו פיתקא. וכעין זה סיפר מהר"י מפשעווארסק זצ"ל (וי"ג אורות), שאחד מיוצאי חלציו של הרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע בא לצאנו, ונתן לו רבינו ממון. אמר הלה: "לא בשביל זה באתי". רבינו השכיל אל דל וכתב פתקא עם שמו ושם אמו ונתן בידו. הלה נסע בגלילות צאנו והראה שרבינו נתן לו פתקא, ועל ידי זה הצליח לקבץ ממון רב (מובא בפרדס הצדיקים – קברי צדיקים פולין א, עמ' תסד-תסה).

בראשות הגה"ק מנאסויד נתנו לו פתקאות (ספר פרדם הצדיקים – קברי צדיקים פולין א עמ' תקפד).

הקוויטל הראשון לכ"ק אדמו"ר מהרי"ד [הזקן] מבעלזא זי"ע וכ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע – הגה"צ ר' משנה מרילום זצ"ל הרב מדובעצק, שהיה נכד לצדיקי בית ראפשיץ, והיה נערץ ביותר בבית בעלזא, זכה להיות הראשון ליתן קוויטל להקה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זי"ע, ואח"כ גם אצל הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע*, כמנהגם של

— על הצדיקים ועל החסידים —

* כ"ק אדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זי"ע, אמר לכ"ק אדמו"ר מהר"א זי"ע, לקבל הזכרות עוד בחייו, ופתקאות לא קיבל, אמנם היו חסידים שבאו עם הזכרות ואף נתנו פדיונות.

ומסופר שבימי מלחמת העולם הראשונה, עת שהו כ"ק אדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זי"ע וכל בני ביתו בראצפערט, קרא פעם לבנו הגדול, כ"ק אדמו"ר מהר"א זי"ע, וביקשו שיאיל לשמוע ולקבל הזכרות לברכה ולישועה, מחסידים החפצים בכך, החסיד הרה"ק רבי אברהם מסטרעליסק זצ"ל אמר על כך שסגולה היא לאריכות ימים, שהרי אמרו ז"ל (יומא לח, ב) "אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא", ולכן אף אם אמנם הגיע זמנו של הבן להתעטר בכתר ההנהגה, יכול האב לשבת עוד לא כסא ממלכתו, ואכן, מאז דברו עמו, החל כ"ק אדמו"ר מהרי"ד לשלוח אליו הזכרות רבות. גם לאחר סיום מלחמת העולם ושיקום חורבותיה, כשכ"ק אדמו"ר מהרי"ד זי"ע ופמלייתו חזרו לבעלזא, הרבו חסידים להזכיר את שמם לטובה ולברכה גם אצל כ"ק אדמו"ר מהר"א זי"ע. כיוצא בזה מסופר על הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל, שכאשר נפרד מתלמידיו שנסעו לבעלזא, להסתופף בצל כ"ק אדמו"ר מהרי"ד זי"ע, ביקש מהם להזכיר אותו לטובה אצל כ"ק מהרי"ד זי"ע, וגם אצל בנו כ"ק אדמו"ר מהר"א זי"ע (בקובץ 'אור הצפון', קובץ יב, יכתירו צדיקים. מובא בספר מעשי חושב עמ' קו והערה ה. ספר שהשמחה במעונו עמ' נב. ספר בקדושתו של אהרן ח"א עמ' לח).

אזכיר, גם קבלת קוויטלעך אצל כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע בבחרותו. עוד בימי בחרותו כבר באו רבים וביקשו מכ"ק דברי יואל מסאטמאר זי"ע שיעתיר עליהם ויצו להם את ברכתו, וסיפר הגה"צ האדמו"ר מתולדות אהרן זצ"ל ששמע מאחד הזקנים שמרן הקדושת יום טוב זצ"ל היה פעם בעיר

צדיקי בית בעלזא לקבל הקוויטל הראשונה מאחד מצאצאי בית ראפשיץ (ספר נתיבות קודש – מועדים וזמנים חג הפסח, עמ' קמה בהערה. גנוי המלך עמ' קב והערה נב).

הקוויטל הראשון לכ"ק אדמו"ר מסקווירא שליט"א – הג"ר יעקב יצחק ניימאן זצ"ל, ראב"ד דק"ק מחזיקי הדת דחסידים בעלזא במאנטריאל, סיפר: לפני החלוויה [של כ"ק אדמו"ר ר' יעקב יוסף מסקווירא זי"ע] סיכמתי עם כ"ק האדמו"ר מצעהלים [הג"ר לוי

— על הצדיקים ועל החסידים —

קליינווארדיין, וכ"ק מסאטמאר זי"ע עמד והתפלל תפילת שמונה עשרה בבית המדרש והיו רבים שרצו למסור לו פתקא אולם כמובן שכ"ק אדמו"ר זי"ע לא קרא פתקאות בילדותו, עד שהמציאו תחבולה שבשעה שעמד כ"ק אדמו"ר זי"ע בשמונה עשרה תחבו לו את הפתקאות לתוך כיסיו בתקוה שאחר השמונה עשרה יקרא אותם, אמנם כאשר פסע כ"ק אדמו"ר זי"ע את הג' פסיעות לאחוריו נטל את הפתקאות מכיסו וזרקם.

בערוב ימיו של כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע בשנת תשל"ג (לערך) ישב כ"ק אדמו"ר זי"ע בחוהמ"פ בביתו החדש שבנו לו ברחוב בעדפארד עוו (בוויליאמסבורג נ"י), ובא הרה"צ הישיש ר' יואל זוסמאן מערץ זצ"ל בפתקא ופדיון לכ"ק אדמו"ר זי"ע, ואחר שמסר את הפתקא הוציא צרור פתקאות ופדיונות שקיבל מאנשים שונים ומסרם לכ"ק אדמו"ר זי"ע ואמר שמוסר את הפתקאות לצדיק הדור שיברך את כל האנשים בכל הטוב.

כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע העלה חיוך על שפתיו ואמר להרה"ר זוסמאן: שמונה בזכרוננו מימי חורפו בצל אביו הקדושת יום טוב ז"ל פעם בא הר"ר זוסמאן אחר החתונתו ונתן פתקא למרן הקדושת יום טוב, ואחר כך עלה לחדר ששם ישב כ"ק אדמו"ר זי"ע בבחרותו ולמד, והרה"צ הניח פתקא על שולחנו של כ"ק אדמו"ר זי"ע, וחשב כ"ק אדמו"ר זי"ע שרוצה למסור את הפתקא לאביו הקדושת יום טוב ואמר לו כ"ק אדמו"ר זי"ע הנה אבי יושב בחדר הסמוך ותוכל בעצמך ליכנס ולמסור לו את הפתקא, וענה לו הר"ר זוסמאן שכבר מסר פתקא להקדושת יום טוב וכעת נותן פתקא לכ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע, האדמו"ר סירב לקבל את הפתקא אולם הר"ר זוסמאן לא זז משם עד שבהכרח לקח כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע את הפתקא לידו ואז הלך לו הר"ר זוסמאן ז"ל לדרכו (מושיען של ישראל ח"א עמ' רסב-רסג).

יצחק גרינוואלד, מח"ס שו"ת מגדלות מרקחים] זצוק"ל, וכן עם כ"ק אדמו"ר [ויחי יוסף] מפאפא זצוק"ל ששלושתינו ביחד נכנס תיכף אחר הלוויה למסור את הקוויטל הראשון לכ"ק אדמו"ר [מסקווירא] שליט"א, כפי ששמעתי שעשו כן בשאר מקומות. אולם לאחר הלוויה התאחרה השעה ושוב לא נפגשנו יחד. הלכתי אפוא לבדי וכך הייתי הראשון להגיש קוויטל לכ"ק האדמו"ר שליט"א אחר שכבר ישב באבלו. כ"ק אדמו"ר שליט"א לא רצה לקבלו ממני, לכן הפצתי שיוליכו אל הציון הק' וקבלו. שמעתי לאחר מכן שגם האדמו"ר מפאפא והאדמו"ר מצעהלים מסרו קוויטל (אגורה באהלך עולמים – פרקי זכרונות עמ' עדר).

הקוויטל הראשון לכ"ק אדמו"ר מהרי"ד [השני] מבעלזא שליט"א – כשהכתירו את כ"ק אדמו"ר מהרי"ד [השני] מבעלזא שליט"א מול קבר דודו כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע על הר המנוחות* בשנת תשכ"ו. כליל שבת הראשונה לכהונתו, שבת נחמו, ערך האדמו"ר שליט"א את הטיש הראשון בפני אלפי חסידיו, בהיכל בית המדרש של הישיבה ברחוב אגריפס בירושלים. וזקני החסידים, ובהם האדמו"ר הישיש רבי יצחק רובין מיברוב הגישו לו קוויטלעך.

הקוויטל הראשון של כ"ק אדמו"ר רבי יענקעלע מפשעווארסק זי"ע – הרב יהודה אליעזר שמראסמאן שליט"א כתב: ר' מנחם ראנד נ"י מקראקא – מאנשעסער, בזמנינו הוא גר בגאלדערס גרין – לונדון, סיפר לי על הפעם הראשונה שר' יענקעלע זי"ע ביקר במאנשעסמער וזה היה בין השנים תשי"ז-תשי"ט. ר' מנחם כבר היה נשוי כמה

— על הצדיקים ועל החסידים —

* אגב, הזכרתי כבר בספרי הלכות טיש ובפרק על עריכת טיש ע"י אדמו"ר אבל ל"ע) שבשו"ת היכל הוראה (ג, קטז), מסופר שבשנת תשע"ג ביארצייט של כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע, אלפי אנשים פקדו את ציונו ומחמת הדחק הגדול נפלה ונשברה מצבתו של הגרמ"פ זצ"ל (קברו סמוך ונראה לשם). ובאו לשאול את הג"ר משה בראנסדארפער שליט"א על כך, ודן אם חייבים להקים את המצבה מיד או אפשר להמתין לזה, והסיק שאכן חייבים להקדים את הקמת המצבה בכל האפשר, והגר"מ בראנסדארפער שליט"א הגיע איתם לבית הקברות כדי להקדים את הקמת המצבה, וגם ביקשו מחילה בשם בני ירושלים על בזיון כבודה של תורה שפגעו במקום מנוחתו בשוגג גמור, ע"ע שם).

שנים ועוד לא זכה לבנים. ר' משה דוד שטראם ז"ל שלוח את ר' יענקעלע זי"ע למאנשעסמטער אמר לר' מנחם יש לך הזדמנות טובה תן קוויטל לר' יענקעלע זי"ע. ר' מנחם אמר לי שהוא שמע לקולו של ר' משה דוד ונתן לו קוויטל וזמן קצר אחרי שהוא נתן לו את הקוויטל נולדה לו בת.

אחרי עשרים שנה כשרבי יענקעלע זי"ע כבר היה רבי, ביקר במאנשעסמטער לפעם השניה בשנת תשל"ח. ר' מנחם בא לקבל את פניו. ר' יענקעלע זי"ע ראה ר' מנחם ואמר לכל העולם שעמד שם, ר' מנחם נתן לי את הקוויטל הראשון (בית פשעווארסק ח"א עמ' 46).

קוויטל ראשון לכ"ק אדמו"ר וויזניץ שליט"א – שעה אחרי סתימת הגולל של כ"ק אדמו"ר ישועות משה מוויזניץ זי"ע, האחים הקדושים כ"ק אדמו"ר'ם שליט"א בניו של כ"ק אדמו"ר מוויזניץ זי"ע, החלו לשבת יחד 'שבעה' בבית אביהם זצ"ל ברח' אהבת שלום 13 בבני ברק. ראש ישיבת וויזניץ, הגר"מ ארנסט, חתנו של כ"ק אדמו"ר זי"ע היה הראשון לתת קוויטל לאדמו"ר מוויזניץ שליט"א (הרה"צ רבי ישראל הגר שליט"א). כ"ק אדמו"ר מוויזניץ שליט"א הורה לחסידים לתת "פתקא" גם לאחיו כ"ק אדמו"ר הרה"צ רבי מנחם מגדל שליט"א, מרכז חסידי וויזניץ.

לג. הזכרת עצמו אצל כמה צדיקים שיתפללו בעדו

יש חסידים שאומרים שחסיד של רבי אחד אינו הולך להזכיר עצמו אצל רבי אחר, ונותן קוויטל רק לרבו. זאת ועוד, יש אדמו"ר'ם שמרגישים אם אדמו"ר אחר כבר העתיר על ענין מסוים. ויש שלא חוששים לזה, כי אין 'דין' בזה וכל המרבה הרי זה משובח. ויתכן שהכל תלוי אם החסיד מאמין גם בבוחו של האדמו"ר השני.

בשו"ת מנחת דבשי (א, לו), הג"ר יששכר דובער שווארץ מאנטווערפן שאל את הג"ר עקיבא סופר זצ"ל, אב"ד ור"מ דפרעסבורג: בעת היותי בירושלים ראיתי בתשובות חת"ס (או"ח סי' קסו), בענין להתפלל על חבריו, כתב שם בכיאות הגמרא ברכות (יב, ב), המתפלל על חבריו צריך שיחלה עצמו עליו. פי' שיראה שגם הוא חולה וכיון ששניהם בצער טוב יותר שיכנס הראש משיכנס הרגל, ע"ד משל התלמיד חכם הוא הראש, והמצטער שהוא עתה שרוי בדין הוא בכחינת רגל וקצת נוף, טוב להכניס

הראש כיון ששניהם בעלי דברים ולא כמליץ בעד אחר, עכל"ק. בעבור זה גם אני ביקשתי לרומע"ק נ"י שימחול להיות לי לראש להתפלל בעדי.

ועתה אשאל דעתו הרמה בזה, ששמעתי אצל החסידים, שחסיד של רבי אחד אינו הולך להזכיר עצמו אצל רבי אחר, ואינו נותן קוויטל רק לרבו, האם יש לחשוש לזה, ואם אומר לכמה עובדי השם שיתפללו בעדו אם אינו ח"ו חסרון אמונה כאילו שתפילת צדיק זה לבדו אינו מועיל ח"ו, או כיון שכל הצדיקים נכללים במשה רבן של ישראל, כולם אגודים זה בזה ואדרבה יודיע צערו לרבים?

ומצינו במסכת מועד קטן (מ, א-ב) א"ל לבריה בני אדם הללו אנשים של צורה הם זיל גביון דליברכון, וכן מצינו במסכת מגילה (טו, ב) וא"ר אלעזר אמר רבי חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק וכו'. וגם איתא בנועם אלימלך בכמה מקומות, שכמה מיני צדיקים יש, וא"כ מהי הכוונה שיכנס הראש, הלא לאדם יש רק ראש אחד.

והגר"ע סופר זצ"ל השיב: מה שמסתפק אם יאות עבדין לבקש מכמה יראי ד' ות"ח לבקש מהם שיתפללו בעד השרוי בצער ל"ע כי חקר בח"ס או"ח קס"ו שטוב להכניס הראש הת"ח להתפלל בעדו, וראש אחד ולא שני ראשין, מדברי ח"ס נראה שאין כוונתו לומר שיכניס הראש דוקא אלא כוונתו כיון שהמצטרף שהוא שרוי עכשיו בדן הוא בבחינת רגל וקצת נוף, טוב להכניס הראש היינו מי שאינו שרוי בצער עצמו רק שמשתף בצרת חברו ולעומת הנוף הוא הראש היינו המתפלל וה"ה כמה מתפללים שאינם בבחינת רגל, ומש"כ הת"ח היינו עפ"י גמר' מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים ועיין.

ואדרבה תפלת רבים עדיף לפנות לכמה צדיקים כי אינו דומה זכות של צדיק אחד לזכות הרבה צדיקים ע"י מדרש רבה ויצא, ועיין גמרא בבא בבתרא ע"ה ע"א א"ר חנינא כל אחד נכוח מחופתו של חברו כפי' רש"י שם ואין אתנו יודע לערוך ערכך נפשות לד' ולאפשי בצדיקים וברחמים עדיף, עכ"ל הגר"ע סופר זצ"ל.

והגר"ר יששכר דובער שווארץ גם שאל את כ"ק אדמו"ר מהרי"ד [השני] מבעלזא שליט"א בענין הזה בזה"ל: היות באונגארן כשזוכיתי להיות בצל קדשו של כ"ק דודו אדמו"ר הגה"ק רבי אהרן מבעלזא זצלה"ה זיעוב"א בבודאפעסט יצ"ו, אחר שנתתי לו קוויטל כנהוג, והיה שם גם כ"ק אחיו הגה"ק רבי מרדכי מבולגרייא זצ"ל ונתתי גם

לו קוויטל. ובכן אשאל במי שהוא חסיד מבעלזא אי יאות לו לילך ג"כ לרבנים אחרים, האם זה הוא נגד חסידות בעלזא?

והגה"צ ר' שלום פויגל זצ"ל, משמש בקודש אצל כ"ק אדמו"ר בעלזא, השיב: איך שאדם עושה זה טוב, כי בבעלזא היו מקרבין כל יהודי החרד לדבר ד', ואם יהודי נותן כבוד לערליכע יוד, אינו חדל עי"ז מלהיות חסיד בעלזא, חסידי בעלזא אוהבים ערליכע יודען. וכ"ק אדמו"ר שליט"א בירכו בבריאיות, פרנסה והצלחה, גם לזוגתו ובניו לבריאיות ולגדלם לתורה ולחופה ולמעשים טובים וכל טוב סלה, עכ"ל שו"ת מנחת דבשי*.

אמנם בספר מדור לדור (מערכת בית בעלזא עמ' קצו הערה קצ) כתב, שהיו מקומות שהקפידו בהם, שלא לתת קוויטל לרבי אחר. ומקובל עובדא מאחד מחסידיו של הרה"ק רבי מנחם מענדל מקאסוב זי"ע בעל האהבת שלום, שהיה בדרך לרבו, ונקלע אצל צדיק אחר, ונתן לו קוויטל ופ"ג, וכשהגיע לרבו האהבת שלום, אמר לו שאין ביכולתו להושיעו כיון שכבר הוריד השפע מצינור אחר. כן מסופר שאחד מחסידיו הרה"ק רבי

— על הצדיקים ועל החסידים —

* בערוב ימיו של הרה"ק רבי ישראל מבאיאן-לייפציג זצ"ל, כאשר חלה ונפל למשכב, ביקש מאת מקורבו הרה"ח ר' יוסף קורנפלד זצ"ל מטארנא-ירושלים עיה"ק, המכונה ר' יוס'לע טארנער, שיזכירו אצל כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע. רבי יוס'לע שלא רצה שידעו שהיה אצל רבי אחר... הזכיר את שמו אצל כ"ק אדמו"ר מבעלזא זי"ע בתוך רשימה של שמות אחרים שהוצרכו לישועה וכך נכנס אל כ"ק אדמו"ר זי"ע.

כשקרא הגבאי הרה"ח ר' שלום פויגל ז"ל את הקוויטל והגיע לשם הרביעי - "ישראל בן מלכה" - עצרו כ"ק אדמו"ר זי"ע ושאלו מי האיש הזה, אך הוא התחמק מלהשיב ואמר: "א יוד פון תל אביב". וביקש כ"ק אדמו"ר זי"ע שיחזרו ויקראו שוב את הקוויטל ושוב שנית בקריאת השם "ישראל בן מלכה" עצר כ"ק אדמו"ר זי"ע ושאל מיהו. כשראה שאין לו ברירה הודה שהוא האדמו"ר מבאיאן. כעבור זמן כשנכנס פעם אל הקודש פנימה שאלו כ"ק אדמו"ר מבעלזא זי"ע: "וואס מאכט דער באיאנער רבי"? (בטאון 'אור הצפון', גליון קלב, תמוז תש"ף, עמ' סא).

אהרן ממשיערנאביל זי"ע נתן פעם קוויטל ופ"נ לרבי אחר. וכשהגיע לרבו נענה: "עד שהצלחתי לחרוט את שמך בליבי, כבר הצלחת לעוקרו מליבי – על ידי שכתבת קוויטל לרבי אחר..."

ומה שיש חסידים שנותנים קוויטל רק לרבה המובהק, כ"ק מאלכסנדר שליט"א סיפר את העובדה אודות הרה"צ רבי הערשל פלאוונער זצ"ל [חותנו של רבה"ק רבי בצלאל יאיר זי"ע, זקינו של רבה"ק בעל האמונת משה זי"ע], שתקופה ארוכה אחר נישואיו לא נפקד בוש"ק, וזוגתו נסעה להרה"ק רבי חיים דוד דאקטאר זי"ע והברכה מפיו להיפקד בוש"ק. לימים כאשר שהה רבי הערשל בפועריקוב פגש את רבי חיים דוד שאמר לו "הערשעל, דע לך כי בדרך הטבע אין זוגתך יכולה להוליד, ויצמחו שערות בכף ידי אם אשתך תלד, אבל אם תתן לי קוויטל עם פדיון בסך אלף זהובים תושע", ענה לו רבי הערשעל: "קוויטל הנני נותן רק לרבי מווארקא", וכן מיד נסע להרה"ק רבי יצחק מווארקא זי"ע ותינה בפניו את צערו וביקש להתברך בדבר ישועה ורחמים, אמר לו הרה"ק מווארקא: "בודאי חובה על הבעל לרפא את אשתו, לכן בכל פעם כאשר תגיע בתפילת שמו"ע לברכת רפאנו תאמר יה"ר שתורפא את אשתי פב"פ ותתן לנו זש"ק". כעבור זמן מה הסתלק הרבי מווארקא באחרון של פסח שנת תר"ח, ולאחר כמה שבועות ביום י"ט אייר נולד לו בנו הבכור וקרא שמו בישראל 'יצחק' על שם הרבי מווארקא. לאחר זמן ביקר רבי הערשעל שוב בחצירו של רבי חיים דוד וסיפר לו על לידת בנו, שאלו הרבי אצל מי היה [לפעול עבורו ישועה], והשיב שהיה אצל רבו הרה"ק מוואקא, הפטיר רבי חיים דוד ואמר: "נו, מה שהוא היה יכול לעשות – אין בכוחנו לפעול...". לימים הוליד עוד בנים ובנות וזכה לשנים עשר ילדים (ספר מפי ספרים וסופרים עה"ת – שמות עמ' קמא, שמו).

ויתכן שהכל תלוי אם החסיד מאמין גם בכוחו של האדמו"ר השני. הרה"ח ר' משה פיגלאיין שליט"א, מיקירי ומחשובי חסידי בעלזא בארה"ב, סיפר בשם הרה"צ רבי מנחם בנימין בנציון ראטענבערג-הלברשטאם, המכונה סאנו'ער רבי, בהיותו נכד כ"ק אדמו"ר דברי חיים מצאנו זי"ע, והיה מתגורר בבורו פארק, על שיחה שהיתה לו עם כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע בחיי אביו על חסידי קאצק.

וכה אמר לו כ"ק אדמו"ר זי"ע: "הלא הנך נכד קאצק (דרך זקנו מוואלבראם זצ"ל), שמע נא ותקשיב מהי המשמעות של קאצקער חסיד...".

הרה"ק רבי מנחם מענדל מקאצק זי"ע התגורר כמה שנים בעיר טומאשוב, שבמרחק

גיאוגרפי הינו לא רחוק מבעלזא, אך הגבול החוצה ביניהם הבדיל והרחיק את המרחק ביניהם.

פעם אחת ניסו כמה מחסידי קאצק להבריה את הגבול ולקבל את פני רבם בטומאשוב, ובדרכם עברו דרך העיר בעלזא. כיון שכבר היו בבעלזא, החליטו לנצל את ההזדמנות ונכנסו אל כ"ק מרן מהר"ש זי"ע, כדי לקבל את ברכת קדשו שיצליחו לעבור את הגבול בשלום ובלי עיכובים. ואכן, מרן זי"ע ברכת לשלום, נתן להם את ברכת הדרך והם המשיכו בדרכם.

למגינת לבם נתפסו החסידים בעברם את הגבול, ונשלחו חזרה לארץ מוצאם. בדרך שובם לביתם, נכנסו בפחי נפש אל מרן מהר"ש זי"ע וטענו, היתכן שברכתו לא עשתה רושם ולא התקיימה בידם?!

ענה להם מרן מהר"ש זי"ע: "מקובל אצלי שבכדי לזכות לישועה מן הצדיק, חייבים תחילה להאמין בכוחו, ורק אחרי שמאמינים בו, השי"ת עוזר ונושעים בזכותו..."

סיים כ"ק אדמו"ר מהר"א זי"ע את הסיפור ואמר לסאנז'ער רבי זי"ע: "אכן, אלו הם עכטע קאצק'ער חסידים... (דהיינו שאכן לא האמינו רק ברבם בלבד, ולא רצו להאמין בכוחו של מרן מהר"ש זי"ע) (בטאון 'אור הצפון', קובץ קלג, מנ"א תש"ף, עמ' צב).^{*} ושאלתי שאלה זו לכמה ת"ח, והשיבו לי:

הג"ד ירמיה מנחם כהן, אב"ד פאריז ומח"ס שו"ת והרים הכהן, כתב לי: "לא צריך לחשוש לכך כלל וכלל לא, כי יש חסידים גדולים שעושים כך, ויש אחרים שאדרבא אם צריך לכבד רבי אחר נותנים לו ג"כ הזכרה בקוויטל".
הג"ד פינחס אברהם מייערס, אב"ד האג ובעל שו"ת דברי פינחס, כתב לי: "עברתי על ההלכות בשו"ע ולא מצאתי איסור".

על הצדיקים ועל החסידים

* עוד מסופר שם אודות חסידי קאצק, שכ"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע התבטא פעם על אחד מגדולי ה'יושבים' שמוצאו מהוריהם הנמצאת במדינת פולין (כמדומה שהיה זה ה'יושב' רבי מרדכי הירש ריביש'וב'ער, שאף היה חובש ספאדיק לראשו כמנהג חסידי פולין): "בטוח אני כי אם היו מנתחים אותך, בטח היו מוצאים שם א קאצקער אדער..." (=וריד של קאצק). כלומר שאצל כל חסיד מפולין יש איזו זיקה לקאצק.

הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן, כתב לי: "בספר ילקוט מהרי"א (ערך שמועות עמ' ערה) מובא שכ"ז שר בית הזוהר הרה"ק העטרת צבי מזידיטשוב זי"ע אמר, כי האדם צריך להכיר את כל הצדיקים שבדורו, ובקביעות יבחור לו צדיק אחד לרבו מובהק.

ובספר שמע שלמה (ח"ב פ"י, עמ' 68) מסופר על הרה"ק רבי אשר מסטולין זי"ע שאמר לתלמידיו, הנה, חסידים סבורים שאין לנסוע לרבי אחר חוץ מרבה המובהק ואין הדבר כן. חסיד אינו רשאי להיות שומה ולהרהר אחר רבו, אך בודאי שיכול לנסוע לאדמורי"ם אחרים [ועיי"ש באריכות שסיפר על עצמו שנסע לכמה צדיקים].

דהיינו שעיקר הקפידא להיות מקושר לצדיק אחד שיהיה לו מורה דרך, וכמו כן שלא להתייעץ עם ב' צדיקים שאז יכול להכנס לספק איך לעשות לבסוף, וכל שכן שלא להוציא הבטחות שלפעמים סותרים זה את זה, וידוע עובדות מצדיקים שלא רצו לברך על זש"ק וכשהפצירו בצדיק אחר נולד ילד שאינו בריא רח"ל, ואכזהמ"ל בזה. – אך אין שום מניעה מלהכיר כמה צדיקים.

ולענין ליתן קוויטל לשני צדיקים, ידוע שיש בזה הנהגות שונות, לדוגמא בספר שמע שלמה (שם עמ' 70) מסופר על הרה"ק רבי אשר מסטולין זי"ע שתוך כדי נסיעותיו לכמה צדיקים, הגיע להמגיד מקוזניץ זי"ע, ושם קיבל מכתב מאשתו שהיתה חולנית רח"ל, שהחמיר מצבה, ונכנס להמגיד עם קוויטל להזכירה לרפואה, ואמר לו המגיד שכבר שבקה חיים רח"ל.

מאידך מסופר על הרה"ק הבת עין זי"ע (נדפס בתולדותיו שבראש הספה"ק בית עין מהדרו פאר מקדושים, עמ' 39), על מידת הידבקותו והתקשרותו לרבותיו הצדיקים הקדושים לבית משערנאביל, שכידוע לא זכה לזרע של קיימא, באחד הימים הציע לו אחיו הרה"ק רבי משה אפרים, אשר היה נודע לאיש קדוש מאוד ופועל ישועות, שאם רוצה להיפקד בדבר ישועה ורחמים, הרי השעה ראויה לכך, ויכתוב קוויטל ויגיש אליו, ובעזר ה' יוושע. השיב לו הבת עין: 'כל ימי עבדתי את הבורא במידת הניצוח, ומימי לא נתתי קוויטל לאף אחד חוץ מלרבי שלי, ואיך אתן לכם כעת קוויטל', ע"כ. – לכן בכגון דא, צריך כל אחד לנהוג כפי המסורת שיש לו מאבותיו ורבותיו, עכ"ל מח"ס משנת אהרן.

הג"ר דוד דוב מייזליש שליט"א, מח"ס שלחן המלך ושלחן השבת, כתב לי: "יש אימרא חסידית מאשה אחת שבקשה מרבי אחד על הישועה ואח"כ הלכה לרבי אחר,

ואמרה לו שכבר בקשה הבקשה אצל רבי אחר, ושאל אותה א"כ למה באתה לכאן, אמרה לו רבי אתה יודע ששני חמורים ביחד המה טוב יותר א"כ אבקש משני רבי'ם. יש קבלה אצל הצדיקים הקודמים שלא יתן קוויטל אחד לשני צדיקים, והיו צדיקים שהרגישו זאת ושאלו עם אחד קרא כבר הקוויטל".

הג"ר יצחק יעקב גומליב שליט"א, מח"ס עקבות יצחק, כתב לי: "אם כי עניני הקוויטל יסודתם בהררי קודש, וידוע בשם צדיקים שהזהירו נוראות שאין להתעסק בזה, רק למי שהוא עצמו נבדל ומופרש, ומבין לאשור את שורש נשמות בנ"י, מ"מ הרי אנו מיירינין רק על החלקים הצדדיים בזה, וממה שראינו או שמענו מגדולים ורבים. ובוזה החילותי בע"ה: אמת הוא דיש מקומות שדקדקו לתת קוויטל [ולבקש ישועות וכד'], רק מצדיק אחד שאיליו הם קשורים בנר"ן, ומעמם עמם, דכשארם מתקשר לצדיק אחד לגמרי, הרי רק הצדיק הנ"ל הוא 'השביל' שדרכו יורדים ההשפעות איליו מן השמים, ורק אותו מכוונים מהשמים להעניק עצה וכד' הטובה והנכונה אל המקושר איליו בהשפעתה בעוה"ז, ובעיקר בהסתעפותה 'לעוה"ב לנצח נצחים'. ודו"ק!"*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ואם כי אין זה שייך באופן ישיר לדין שאלה זהה לשני רבנים, ובכל זאת אזכיר את הנדון בגמרא עבודה זרה (ז, א): "הנשאל לחכם וטימא - לא ישאל לחכם ויטהר, לחכם ואסר - לא ישאל לחכם ויתיר", וכן נפסק בשו"ע (יו"ד רמב לא). מדוע אסור לשאול חכם לאחר שכבר שאלתי חכם אחר? יש אומרים שזה משום כבוד החכם (רש"י נדה כ, ב). שאלת שאלה, התשובה לא מוצאת חן בעיניך והלכת לשאול חכם אחר - זה ביזוי החכם הראשון.

יש אומרים שאין כאן ביזוי החכם הראשון, אנו אוהבים אותו ומכבדים אותו, אך ידוע שקיימות מחלוקות בין חכמים. אלא, הסיבה לאיסור הינה שהוראת החכם הראשון חלה. כלומר, אם שאלת את הרב האם הבשר כשר או לא והוא אמר: 'טרף', מרגע זה הבשר טרף, ופסק רב אחר לא יועיל. דבר זה נקרא "שויה חתיכה דאיסורא".

אנחנו פוסקים כדעה השניה (וכך דעת רוב ראשונים ובכללם, ראב"ד, רמב"ן, רשב"א מובא בר"ן שם והרא"ש עבודה זרה א ג). לכן, כאשר שואלים רב על בשר

— על הצדיקים ועל החסידים —

מסוים, פסקו חל על הבשר. אמנם, אם יש בשר נוסף ואף עליו נשאלת אותה שאלה, מותר לשאול רב אחר.

ישנן שאלות על פעילות האדם: איך אנהג במצב כזה או אחר? כאן חשוב להבדיל בין חפץ לאדם, שאמנם פסק חל על חפץ, אבל לא על אדם. למדנים מכנים את זה 'חפצא' ולא 'גברא'. על החפצא יש לשאול רק רב אחד, אבל על גברא מותר לשאול כמה רבנים. ברם, גם בשאלה על חפצא, אם חפץ מאד לשאול רב שני, צריך להודיע לו ששאלו רב אחר לפניו. יתכן שהרב השני יטלפן לרב הראשון וישכנע אותו, אולי הרב הראשון יקבל את הפסק. למשל, פעם אברך צעיר בא לפני הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שעדיין לא נולדו לו ילדים, ואם יעשה בדיקה או טיפול מסוים, יש סיכוי שיוולדו לו ילדים. לפי דברי האברך, בעל הקהילות יעקב זצ"ל סבר שהדבר אסור, והאברך עצמו שאל את הגרא"מ שך זצ"ל והוא אסר עליו, אלא שהאברך שמע שהגרש"ז זצ"ל מתיר. האברך שאל את הגרש"ז זצ"ל האם הוא יכול לסמוך עליו ולהקל בענין זה? ענה לו הגרש"ז זצ"ל: "הקהילות יעקב לא חי היום (ראה בבא בתרא קל ב), אולם אתה שאלת את הרב שך והוא אסר לך. שתק הגרש"ז זצ"ל זמן מה, ואחר הוסיף: "תאמר לרב שך שלדעת הרב אויערבאך בתנאים אלו ואלו מותר. אם הוא יחזור בו או שירשה לך להסתמך עלי, תוכל לעשות כן" (ועלהו לא יבול ח"ג עמ' רי).

והגר"ע יוסף חידוש גדול שאילו מורה הוראה היה יודע מה שנתבאר בתשובה מסויימת לא היה פוסק כמו שפסק, ואין דין של "חכם שאסר". סיפר בנו הראשון לציון, הגר"ר יצחק יוסף שליט"א: "מעשה היה בבחור מישיבת חזון עובדיה שחלה במחלה קשה, ובעבור זה הוצרך לעבור ניתוח מסובך. ופנה להגר"ח קניבסקי ושאלו האם הוא צריך לספר על מצבו הרפואי בשידוכים. וע"ז השיבו הגר"ח שקודם לכן מתעוררת שאלה כבדה יותר האם הוא מותר בכלל לבוא בקהל. והפנה אותו לחמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל. כשהלך אותו בחור לשאול את פי הגרי"ש אם הוא צריך לספר על דבר מחלתו בשידוכים, אמר לו הגרי"ש אלישיב, דבלאו הכי עליו להינשא רק לגיורת. וחזר ובא לפני מרן [הגרע"י], וסיפר לו על השתלשלות הדברים, ומרן הורה לבחור הנז' להיתר, ואמר לו, שאין לו לחוש משום 'חכם שאסר' וכו'. כי אילו האוסרים היו יודעים כל מה שנתבאר

— על הצדיקים ועל החסידים —

בשו"ת יביע אומר חלק ז (אה"ע סי' ח) לא היו מורים לאיסור. ותלינן שגם הם היו מתירים אילו ידעו הפוסקים המבוארים שם. ובכהאי גוונא אינו בגדר נשאל לחכם ואסר וכו' (ס' במחיצתו עמ' 33).

ועיין עוד בערוך השולחן (יו"ד רמב, סג. חו"מ כה, יב) ושו"ת משנה הלכות (ח, קלח) שיש אומרים שאין איסור בזה בזמננו כי כל הפוסקים נכתבים בספרים. [הרב חיים רוטר, מח"ס שו"ת שערי חיים, כתב ל: "ודבריו תמוהים דמנין לו שהם לא ידעו מש"כ שם, והלא"ה כל זמן שהם בחיים לא ניתן לומר כי אילו וכו' דהלא שמואל וב"ד קיים ואפשר לשואלם וכן להראות להם מש"כ בשו"ת וכו' ואח"כ לחזור ולשואלם, ובודאי כה"ג כל זמן שלא חזרו ושאלום א"א לתלות שגם הם היו מתירים"].

ועובדא הוה בתינוק שנולד כמה דקות לאחר שקיעת החמה, ואחד מן המשפחה הלך לשאול רב חשוב מתי לעשות את הברית, ופסק לו שמכיון שהלידה היתה לאחר שקיעת החמה יש למולו ביום התשיעי. וכנגדו הלך אדם אחר מאותה משפחה בלא לדעת מן הראשון, ושאל את הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל, והורה למולו ביום שלפניו, מכח 'ספק ספיקא' מתי חלה שקיעת החמה, עיין באגרות משה בזה. המשפחה כמובן כשקיבלה את שני פסקי ההוראה, היתה במבוכה גדולה איך לנהוג, והם נמלכו בדעתם לשאול גם את השאלה הזו את הגרמ"פ זצ"ל, והורה להם, שכיון שהרב הראשון נשאל בראשונה אליו תשמעון... (מגד גבעות עולם ב לב).

והג"ר יהושע נויבירט, מח"ס שמירת שבת כהלכתה, נהג הנהגה מיוחדת כמורה הוראה: "כשהיו שואלים את הרב שאלות בענייני כשרות ארבעת המינים הרב לא היה אומר פסול, אלא היה אומר 'תבקש להחליף' וכדו'. כמו"כ כשהיו שואלים את הרב שאלות בענייני טהרה הרב לא היה עונה 'טמא', אלא היה עונה 'מצטער, אני לא יכול להתיר'. מסתבר שנהג כן עפ"י הגמ' בע"ז (ז, א) דהנשאל לחכם וטימא – לא ישאל לחכם ויטהר, לחכם ואסר – לא ישאל לחכם ויתיר. וכמו שפסק הרמ"א (יו"ד סי' רמב, לא). ובכך שלא אסר במפורש, השאיר פתח לשואל לשאול חכם אחר במקרים קשים (שו"ת מבשן אשיב סי' סח אות ח). ועיין חידוש גדול בשו"ת דברי חכמים (עמ' רצ), הרב אריה זאב גינברג כתב

— על הצדיקים ועל החסידים —

ששמע בשם הג"ר חיים פנחס שיינברג, שהיום, אין איסור לילך לפוסק שני, אחר שקיבל פסק מפוסק ראשון (אפילו מחפש קולא בזה) ומקורו מהערה"ש וש"ת בית הלל (ויד סי' רמב ס"ג) שכל דין זה היה בדורות הראשונים שלא היה להם פסק ודאי, וממילא כשקיבל פסק מאחד לא יכול לילך לשני לפסק – אבל היום שכל ההלכות כולם מפורשים בספרי הלכה, אין איסור בזה, אפילו לחפש אחר קולא במקום שמפורש שהוא אסור (ופשוט, שיותר טוב אם שואל רשות מקודם), עכ"ל. אמנם רוב רובם של הפוסקים לא סוברים כן.

והג"ר מאיר הלוי סולוביצ'יק זצ"ל, ראש ישיבת בריסק בירושלים, סיפר מעשה שאירע באחד מנכדיו של רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל שכמה ימים לאחר חתונתו היתה לו שאלה במראה, והיתה בעיה שלמה, וכאשר הראו את זה לאיזה רב זקן וחשוב אמר שאינו טוב... כשהלך הנכד בבהלה לסבו – הגרי"ש זצ"ל והראה לו ושאל להכרעתו, אמר לו הגרי"ש שהוא בגילו שכבר אינו רואה כל כך טוב אינו יכול לפסוק בדברים אלו, ולכן שלח אותו לשאול את רבי מאיר ברנדסדורפר (מח"ס שו"ת קנה בושם), אבל רבי מאיר לא היה בארץ באותו זמן, ועל כן קרא הגרי"ש לביתו את ר' משה בנו של ר' מאיר והראה לו את המראה, והוא אמר שזה בסדר. שאל אותו הגרי"ש: האם אתה בטוח שזה בסדר? והשיב לו שכן, הוא בטוח... אמר לו הגרי"ש: אולם מה נעשה עתה עם הענין של "הרב שאסר". כלומר שהרי רב נכבד פלוני כבר אסר את המראה. וענה לו ר' משה ברנדסדורפר שאין כאן ענין של 'רב שאסר', כיון שאותו רב אינו רואה טוב, ואם כן אין כאן רב "שראה ואמר אסור", אלא רב שלא ראה טוב ואסר [ווא"כ את זה הוא לא אסר, כי לא ראה]... והסכים עימו הגרי"ש שכן ההלכה (ודחזיתיה לרבי מאיר ח"א עמ' 324).

ופעם בערב שבת היה לאחד שאלה על מראה, ומכיון שהיה גר סמוך להגר"ע יוסף זצ"ל שלח את אשתו לבית הרב, אך אשתו טעתה ונכנסה לקומה העליונה, בה גר הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, והוא אסר. כשחזרה לביתה, הבין בעלה שהיא טעתה והלך לביתו של הגר"ע, הגר"ע התיר, וכשהבעל סיפר לו שאשתו שאלה את רבי בן ציון והוא אסר, עצר הגר"ע לשניות מספר ואמר: רבי בן ציון הוא גאון בהלכות, אבל דעתי במקרה זה להתיר, ולכן אם בתחילה היא

לד. נתינת קוויטל לגדולי תורה

אפשר לתת קוויטל גם למי שאבותיו כיהנו באדמו"ר דור אחר דור וגם למי שיש לו כח התורה (ובמובן פעמים רבות כל זה כלול באדמו"ר אחד). הכח של אדמו"ר מגיע מזכות אבות ושהוא בנם של קדושים. בימי זקנותו של כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע אחרי חליו בשנת תשכ"ה, אירע הרבה פעמים כשצבאו המון אנשים על פתחו בפתקאות ופדיון נפש לדרוש את ד' להיוושע בפקודת ישועה ורחמים, ובפרט בפרוס הימים נוראים, היה כ"ק מסאטמאר זי"ע מתמרמר בענוות קדשו ואמר: הלא האנשים האלו פתאים הם ואינם יודעים כי חוטא ופושע אנכי, שהרי אני מקבל פתקאות ואינני ראוי לזה, ואיך אוכל לגזול מהם כספם, והם נותנים לי פתקא ופ"ג ואין לאל ידי להושיעם, והיה המשב"ק מפציר מאוד את כ"ק סאטמאר זי"ע שלא ידחה את האנשים, והרבה פעמים לא הועילו שום הפצרות, עד שהזכירו לפניו את כוחו וזכותו של אביו הקדושת יו"ט, שבזכותו ובכוחו של אביו יברך את בני ישראל הזקוקים לישועה, ואז נתחזק כ"ק סאטמאר זי"ע בזכות אבותיו והיה אומר: הרי סוף כל סוף זרעא דאבא אני ונפיש זכותיה לברך את ישראל מכוחו ומזכותו הקדוש (מושיען של ישראל ח"ג עמ' 21)*.

— על הצדיקים ועל החסידים —

התכוונה לשאול בדוקא אותי, הרי זה מותר, אך אם כוונתך הייתה לשאול כל רב שהגיע להוראה, הדבר נאסר עליך, ובפרט ששאלו את חכם בן ציון, ואיני יכול להתיר (מרן), לרב יחיאל מיכל שטרן עמ' רמז-רמח).

כמובן, אם אדם שואל שאלה תיאורטית שאינה עומדת על הפרק, ניתן לשאול הרבה רבנים. מותר לשאול פעם רב זה ופעם זה, כי כל הרבנים הם תורה וי"כ בס' ועלה לא יבול ח"ב ס' מ בשם הג"ר שלמה זלמן אויערבאך).

* אגב, בספר רצון צדיק מובא בשם כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע, שכשבנו בית הכנסת בעיר קרית יואל בניו יורק, שאלו אותו אם לבנותו בגבהה של העיר, שהזקנים טענו שקשה להם לעלות ההרה וימנעו מלבוא לבית המדרש, ושלח להג"ר געציל בערקאוויטש הדומ"ץ דשם שליט"א, מח"ס שו"ת אגלי דבש, לעיין בהלכה זו, והראה לכ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע את דברי היעב"ץ בספרו מור וקציעה שדעתו נוטה להקל כיון שא"א לכולם לעלות לראש ההר, ובפרט

ובספר לפני ולפנים (עמ' תב) הג"ר מנחם אליעזר מוזס שליט"א כתב: לאחר הסתלקות מרן הבית ישראל זי"ע, סיפרתי לכ"ק אדמו"ר בעל לב שמחה זצוק"ל*, שלאחר פטירת מרן מאור חיינו זי"ע מוויזניץ, נכנסתי עם בנו כ"ק אדמו"ר מוהר"ם ממאנסי שליט"א (וצוק"ל) אצל מרן הבית ישראל זי"ע, והאדמו"ר ממאנסי התאונן בפניו שיהודים רוצים לתת לו קוויטלעך ופדיון נפש, ומכיון שאין הוא לקרוא קוויטלעך, אולי יש כאן חשש גזילה על הפדיון נפש.

מרן הבית ישראל** בחן במבטו את האדמו"ר מוהר"ם וכשראה את מידת רצינותו

— על הצדיקים ועל החסידים —

במקום שכללות הישוב אינו דר בראש ההר, וכן העתיק הגאון החיד"א בספרו מחזיק ברכה, ומעתיק שם דברי המאירי דאם שאר הבתים והמגדלות לא נבנו לשם שררה אין שום קפידא שהבהכ"נ יהיה בראש ההר, והחיוב רק שיהיה הבנין הגדול ביותר בעיר.

והורה כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע, שכיון שיש הרבה זקנים שימנעו מלבוא לביהמ"ד אם יבנו אותו בגובהה של עיר, ע"כ יש לסמוך על הפוסקים האלו ובפרט על המאירי שהוא היה מגדולי הראשונים, ובנו אותו במקום אחר, אך כבנין הגדול ביותר בעיר (ומובא בספר בדידי הוי עובדא עמ' תקמו).

אמנם אומרים בשם החזו"א זי"ע ששייכות פוניבז' וסלבודקא שבבני ברק, הן הגבוהות מכל בתי העיר, ומצילות את כל בני ברק.

* הנכד של הרבי מגור הלב שמחה זי"ע, ר' נחמיה מאנדל הי"ו יבדל לחיים, כתב לו מכתב, ובוסף המכתב כתב: "סבא, אני מחכה לתשובה שלך".

ענה לו הסבא: טוב כתבת אלי, באים אלי יהודים לבקש ברכות ועצות ואני טרם עשיתי תשובה כראוי, איך אני נראה, אכן צדקת במה שאתה מחכה שאעשה כבר תשובה, ודפח"ח (ספר לבס של ישראל. מובא בקובץ דברים ערבים ח"ב עמ' ג).

** ר' אברהם חנוך אברמוביץ, חתן הג"ר יהושע מנדל אהרנברג - אב"ד תל אביב יפו ומח"ס שו"ת דבר יהושע, סיפר בשם הרב החסיד ר' בן ציון גרובייס: ביום ראשון של חול המועד, ט"ו ניסן תשל"ד, נולד בני יהודה אריה. לפי עדות היולדת, הלידה היתה בין השמשות. עליתי לירושלים לשאול את מרן הבית ישראל זי"ע כדת מה לעשות, האם להכניסו בביתו של אברהם אבינו ביום

בשאלתו, ענהו שאצל אבותינו הקדושים, אברהם ויצחק כתוב שחפרו בארות מים לשתות, ואצל יעקב לא כתוב כלום אודות הבארות. ולכאורה יקשה מאין היה ליעקב מים לשתות? אלא אם האבא והסבא חפרו, בורות אלו מועילים גם לבן ולנכד. וסיים באמרו: "אבל שלא ישכחו מי היה אביכם וזקנכם..."

על זה ענה לי בעל לב שמחה וצוק"ל: תנן "הקורא למפרע לא יצא", אם מקבל וקורא קוויטלעד רק "למפרע", בגלל שאבותיו קראו והוא לית ליה מגרמיה כלל, לא יצא, ע"כ.

ועיין מה שהבאנו בספר הלכות טיש בסימן על קביעת מקום בטיש של אדמו"ר, שמי שבמקום מכובד צריך לזכור שזכה בזה כי הוא בנם של קדושים*.

— על הצדיקים ועל החסידים —

השמיני או ביום שאחריו. ענה לי הרבי: זאת שאלה לרב, הרי אתה גר בתל אביב, לך ושאל את הראב"ד ר' יהושע מנדל אהרנברג. באתי לבית הרב אהרנברג והצגתי את השאלה ואף אמרתי שהרבי מגור ציוה עלי לנהוג לפי פסקו. הוא התהלך בחדרו אנה ואנה תוך כדי שהוא אומר לעצמו: למה הרבי שולח את השאלה דווקא אלי? פתאום נעצר וכשבת צחוק על שפתי, אמר לי: הרבי הוא חכימא דיהודאי, באותו יום שבו נולד בנך, התפללתי מנחה בסוף בין השמשות, סימן הוא שעדיין היה יום ועליך לעשות את הברית ביום השמיני מאותו יום" (ספר איש חי רב פעלים עמ' 274. מובא בקובץ דברים ערבים ח"ג עמ' קסב-קסג).

* הרה"ח רבי שאול לייב כהנא זצ"ל סיפר שנכנס פעם אל הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע במעון קדשו בירושלים עם קוויטל, ובאמצע קריאתו העיר החסיד שהוא נכדו של רבי יודל עביר, הגיב מהר"א ואמר בהתפעלות "רבי יודל עביר'ס אן אייניקל?!" וקרא שוב את הקוויטל מתחילתו. מן הנראה, בקריאת קוויטל מצאצאי רבי יודל עביר אינו דומה לקריאת קוויטלאך בעלמא ובסוד קדושים מי יעמוד (מפי ספרים וסופרים עה"ת – במדבר עמ' רפו).

ובאידך גיסא ראיתי בסוף ימיו כ"ק אדמו"ר רבי שלום משאץ זי"ע היה מתבטא ומתאונן בענוותנותו הרבה: "מקנא אני בבני אדם שאינם באים מגזע היחס, שעבודתם קלה יותר מצד אחד, כי יכולים הם להגיע למדרגות אבותיהם, ואולי אף יותר מזה. אבל אני, ככל מה שאני משתדל לעבוד את השי"ת בכל לב, כשאני

זאת ועוד, בתחלה סירב כ"ק אדמו"ר רבי אליעזר זוסיא פורטוגאל מסקולען זי"ע לקבל קוויטלעך, באמרו שאיננו ראוי לכך, עד שפעם אמר לו הגה"צ רבי יוסף שמריהו דייטש זצ"ל, אב"ד חוג חתם סופר בפתח תקוה: הלא כל מציאותו של הרבי היה לעשות טובה לישראל, ואם יהודי מרגיש את עצמו יותר טוב ליתן צעמיל להרבי, ועי"ז הוא מרגיש שהרבי יברך אותו ביתר שאת ועוז, א"כ מה איכפת לכם להנות איש יהודי בזה!

כדרכו של כ"ק אדמו"ר זי"ע להפקיר עצמו עבור טובת כל אחד ואחד מישראל, נכנסו הדבריו באוזניו, ומאז הסכים לקבל קוויטלעך מהמבקשים להתברך אצלו (שהבית – גשמי ברכה עמ' תנו).*

ואזכיר, שפעם אחת בימי הרחמים והסליחות, הגיש פתקא לכ"ק בעל ערוגת הבשם זצ"ל, בה הזכיר את עצמו ובני משפחתו, להתברך בכתיבה וחתומה טובה. אולם כ"ק בעל ערוגת הבשם זצ"ל לא רצה לקבל ממנו, באמרו: "גם אתה רוצה ליתן לי קוויטל, וכי אין אתה יודע שזה מוזיק להגוף ולהנשמה, למי שאינו ראוי לזה" (תולדות ערוגת הבשם ח"א עמ' תח).

על הצדיקים ועל החסידים

מתבונן באבותי כ"ק מרן מהר"ש מבעלזא זי"ע, הרה"ק רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב זי"ע והרה"ק רבי מאיר מפרעמישלאן זי"ע ושאר אבותי הקדושים זי"ע, הנני רואה עד כמה אני רחוק מהם וכמה אני עוד צריך לעבוד" (בטאון 'אור הצון', קובץ קלג, מנ"א תש"ף, עמ' סג).

* ובימיו האחרונים כ"ק אדמו"ר מסקולען זי"ע ביקש שלא יניחו להיכנס אצלו עם פתקאות, מפני שאין לו כח בלב לסבול את צרות ישראל. פעם דחק את עצמו מקורב אחד, שלא נתברך בבנים במשך שמונה שנים, ונכנס אצל הרבי עם קוויטל, וכשיצא מאת הרבי היו דמעות זולגות מעיניו.

אחר כך שאל הרבי את הגבאי: למה הנחת אותו להיכנס אלי, הלא צרתו של האיש הזה חותכת לי את הלב! – וביקש שתי כדורי תרופה עבור חולשת הלב, ובמשך זמן ארוך היה שוכב בחולשה נוראה בלי שום תזוזה כמעט כמו בר מינו. לשנה נפקדה אשתו של האיש הזה, וילדה לו שלושה ילדים בפעם אחת (שם עמ' תנט).

אמנם יש גם כח שמוגיע מהתורה שאדם למד. כ"ק אדמו"ר ברך משה מסאטמאר זי"ע הסביר ש"דרכם של ישראל שבאים להזכיר את בקשותיהם לפני חכמי ישראל ההוגים בתורת ד', כי בכח התורה אשר להם יוכלו להמשיך הדבר שכבר היה בכח אין סוף קודם הבריאה. ובוה יובן נמי מה שסיפר ק"ז הדברי חיים מצאנו זי"ע שפעם אחת ראה את רבינו הקדוש החוזה מלובלין זי"ע שהפסיק באמצע קריאת הפתקאות ועסק בתורה, ואחר כך התחיל שוב לברך את ישראל, ואף הוא המעים ואמר, שהרגיש שנפסק אצלו הכח להתפלל ולברך את ישראל, והוצרך ללמוד תורה כדי לשאוב כוחות חדשות. ולפי דברינו מובן הענין בטוב טעם, כי כל עצם הדבר שהצדיק מתפלל על ישראל תלוי בעסק התורה (ברך משה – בראשית עמ' קפו. ע"ע שם).

ובשנת תר"פ בהיות כ"ק אדמו"ר הרש"ב מליובאוויטש זי"ע חולה מאוד, שלח כ"ק אדמו"ר הרי"צ זי"ע פדיונות לשלושה שיתפללו לרפואת אביו. האחד היה להגאון ר' יוסף רוזין הרוגוצ'ובי, השני היה להגאון רבי חיים עוזר גרודזינסקי, השלישי היה להגאון החפץ חיים. כשקני החסידים ראו למי הוא שולח את הפדיונות, והיה כאלה שהתפלאו, אמר להם הרבי הרי"צ זי"ע: מה אתם מתפלאים, הרי הקב"ה אוהב פה שלומד תורה ('אספקלריה', י"ט מג"א תשס"ז, עמ' 27. מובא בספר זכרונם לברכה – שבט עמ' שיג).

וכ"ק אדמו"ר מסטאניסלאוו-לונדון זי"ע סיפר: כשהיה הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע בעיר ווינא ובאו הרבה אנשים עם פתקאות, ופתאום באמצע עבודת קבלת הקהל הפסיק ונכנס לחדר אחר וישב שם ולמד מסכת ברכות, ואחר זמן מה חזר לקבל פתקאות (תפארת משולם עמ' תשנז. ומובא בספר בקדושתו של אהרן ח"א עמ' קצט וזכרונם לברכה – מג"א עמ' תקכח).

וכ"ק אדמו"ר אמרי סופר מערלוי זי"ע כתב בענוותנותו כי רבה במכתב מערב ראש השנה תשנ"א: "הנני עני ממעש אין בי לא תורה ולא מעשים טובים, וכבר אמרו חז"ל אוי לו מי שמועים בו, וחשבתי על עצמי אוי לי שעל ידי זה ח"ו הנני לוקח ממון שלא מגיע לי, כי כמה מן הנתונים נותנים על דעת כי הנני איש הראוי ליתן פ"נ וכו' – מה אומר ומה אדבר לבי נשבר בקרבי בחשבי על זה ועד כמה רחוקים מעשי מעשי אבותי הצדיקים האמתיים שכל מעשיהם היו בלתי לד' לבדו בלי שום פניה. ומה שהנני אומר לך שבתפילה לעני הנני שופך שיח בכל הזדמנות ובכל עת לפני שומע תפילת עמו ישראל ברחמים, והנני מיחל שיקום בנו שיראנו ניסיו עושה

גדולות לשמוע אל הרינה ואל התפילה, וכדכתיב היפלא מו' דבר" (אגרות ומכתבי אמרי סופר מכתב פא).

סיפק המושב"ק: קבלת הקהל בימים אלו [חודש אלול] היתה בשעות הערב, אבל לפני כן היה רבינו [האמרי סופר] מקפיד על מנהגו הקבוע לחבר את היום והלילה בלימוד. וכמו כן לפני הקבלת קהל היה מקדיש איזה זמן ללימוד התורה, באמרו: "איזה זכות אברך את קהל הקודש אם לא בזכות התורה?"

הרה"ח ר' יהושע אבלס מעיד אף הוא, שהיה נוכח בחדרו של רבינו כשבאמצע קבלת קהל לברכת השנים פסק רבינו והחל ללמוד איזה זמן גמרא מסכת מכות, ואמר לו רבינו שהרגיש שצריך זכות שבכוחה יוכל לברך את ישראל (הליכות והנהגות אמרי סופר ח"ב עמ' רמז הערה ט).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* סיפר לי ידי"נ הרב נחמיה לביא זצ"ל הי"ד על מעשה באשתו שהיתה מעוברת, שבהגיע זמן הלידה והיה התינוק הפוך מהמצב הטבעי. הלכו להג"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל, ראב"ד העדה החרדית, ונתן להם סגולה: ללכת למעיין הסטף בירושלים, שם תשתה האישה ממי המעיין באופן מסויים. כך עשו, ולמחרת, בביקורת נוספת, הופתע הרופא לגלות שהתינוק התהפך למצב תקין.

הם היו רגילים לחינוכם של רבנים בהשקפת הליטאית המתרחקת מסגולות וכדומה, וכתבו לרבם שהוא ת"ח מופלג, מכתב בו שאלו איך להתייחס למה שאירע.

כתב להם הרב: "צדיק גוזר והקב"ה מקיים. אשריכם שזכיתם". הם הבינו מכך, שלא המים כשלעצמם סייעו, באיזו סגולה, אלא סגולת גודל צדקותו של הגרי"י פישר, שעשו כפי הדרכתו.

וכדומה, העורך של ארחות רבינו (ח"א עמ' שמו) כתב שאין לסמוך על העצות הרפואיות של הגרי"י קניבסקי הסטייפלר שזה רק פעל מכוח תורתו, יראתו, צדקותו, קדושתו וברכתו ואסור לסמוך עליהן. וכן אמר הגר"ח קניבסקי (סגולות רבותינו עמ' 301-300).

גם גדולי ישראל יכולים לקבוע את המציאות בפסקי הלכות שלהם. הרמב"ן כבר

ומובא בספר פאר הדור (עמ' קט), שהחזו"א לא עלה על דעתו לקחת קוויטלעך, עד שבא אליו החסיד הישיש ר' משה אהרן בוים זצ"ל עם קוויטל, ושאלו החזו"א אם רוצה לעשותו פולישער רבי. והשיב שהגה"ק ר"י מקוטנא לקח קוויטלעך, ומוכח מזה שניתן לקרוא קוויטל בכח התורה גרידא, והסכים לדבריו, ומאז לקח קוויטלעך (מובא בספר מילי דחסידותא ח"ב תתקכ).

ושאלתי את הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת

— על הצדיקים ועל החסידים —

כתב שעיבור החודש משפיע על וסתות, כמובא בב"י (יו"ד סי' קפט ד"ה). ובביקור של כ"ק אדמו"ר דברי יציב מצאנז קלויזנבורג זי"ע אצל כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע, חיווה כ"ק אדמו"ר מבעלזא זי"ע את דעתו שלאחר נסיעה במטוס אומרים ברכת הגומל בלא שם ומלכות. לאחר שיצא, ביאר כ"ק אדמו"ר מצאנז קלויזנבורג זי"ע שכ"ק אדמו"ר מבעלזא זי"ע פסק כן כדי לקבוע להלכה שאין סכנה בנסיעה במטוס, וכשם שפסקו בבית דין של מטה, כך פוסקים בבית דין של מעלה, וכן היה מורה מאז לחסידיו (בקודש פנימה ח"ב עמ' נא). ולימים כ"ק אדמו"ר מצאנז קלויזנבורג זי"ע הרחיב את ביאור הדברים, ע"פ דברי דו"ז הגה"ק משינאווא זי"ע בספר דברי יחזקאל על הגמ' ביבמות (קכא, א. נדפס בדברי יחזקאל עמ"ס שבת קמ, ב): 'וחכמים אומרים מים שיש להם סוף אשתו מותרת ושאין להם סוף אשתו אסורה'. ולכאורה הלא מצינו בכמה דוכתא דמשום עיגונא הקילו רבנן, כגון עדות אשה ועבד ועד מפי עד שנאמנים בעדותם, וכאן משום חששא רחוקה שמא יצא הבעל למרחוק ולא ראוהו החמירו בה לאוסרה. אלא הכוונה בזה דאלמלא לא אסרו החכמים והיו אומרים נפל למים שאין להם סוף אשתו מותרת, לא היה מציאות בעולם לנטבע שיוכל להינצל, אך כיון שאמרו חכמים מים שאין להם סוף אשתו אסורה, פעלו באמירתם והביאו כח זה לעולם, שיהיה מציאות שיוכל להינצל. ולפי זה המליץ האדמו"ר מצאנז קלויזנבורג ואמר שרואים מכאן שהטבע משועבד לחכמי הדור, ואולי לכן לא רצה האדמו"ר מבעלזא שהוא גדול וצדיק הדור, לקבוע שיאמרו ברכת הגומל בשם ומלכות, כדי שיקבע בב"ד של מעלה שהנסיעה במטוס אינה סכנה (ומובא שם בס' בקודש פנימה).

אהרן: האם קוויטל יש לתת רק למי שאבותיו כיהנו באדמורו"ת דור אחר דור, או שייך גם בכל מי שיש לו כח התורה?

והשיב לי: "בענין זה אעתיק לכת"ר את אשר כתב בספר 'גדיל תורה' (פ' עקב עמ' רלה): סיפר החסיד הישיש רבי משה אהרן ביום איש פשיסחא (גלב"ע ח"י סיון תשל"ב בן מאה שנה, אביו ר' קלמן היה ראש הקהל בפשיסחא עוד בימי הרבי ר' בונם זצ"ל, ורבי משה מילא את מקומו בהנהגת הקהילה) שהיה גר בשכנות לחזון איש בב"ב. אחרי מלחמת העולם השנייה קיבל מכתב מפריז מקרוב משפחתו, שנשאר יחידי ממשפחתו, ועברו שנים מנישואיו ועדיין לא נפקד בילדים, וביקש מר' משה שיתפלל בעבורו שיוכה להשאיר זכר למשפחתו.

הגיע רבי משה לחזון איש ובירו קוויטל כנהוג אצל חסידים, שאל החזו"א, האם ברצונך לעשותני 'רבי' נוסח פולין? רבי משה השיב, ברשותו דמר, רצוני לומר לפניו דבר אחד, בפולין היה צדיק פועל ישועות ושמו רבי יחיאל מאיר מגוסטינין 'בעל התהלים', ונהרו אליו מבקשי ישועה מקצוי המדינה. כשנסתלק לעולמו, התחילו חסידים לשחר פני הגאון רבי יהושע'לי מקוטנא והחל לקרוא 'קוויטל'ך' ולהראות מופתים. אני מחסידיו של הרה"ק ר' יחיאל מאלכסנדר, וכשסיפרו לפניו דבר זה, אמר הרי זו הוכחה ניצחת שיכולים לקרוא קוויטל בכח התורה גרידא.

נתן בי החזו"א עינים בוחנות והחריש, אחרי כמה רגעים של שהייה נטל את ה'פתקא' מיד, כהרף עין עמדתי על הגלי, שאל אותי מה ראיתי לעמוד, עניתי אצלנו בפולין אמרו שקוויטל זה כמו אורים ותומים, ובאורים ותומים השואל עומד, נתחייך החזו"א ונעמד גם הוא באמרו גם הנשאל עומד (עי' יומא עג.).

אחרי שקרא את הכתוב בקוויטל ועיין בו שעה ארוכה, האדימו פניו, גידי מצחו השתרגו ובלטו מרוב מאמץ, שתק והיה תפוס שרעפים, לבסוף השיב: יהיה להם בן חי, הרי כתוב 'וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך, למען ירבו ימיכם וימי בניכם', שלח להם 'כשר'ע מזוזות'. מאין לי כשר'ע מזוזות, שאל רבי משה. 'סע לירושלים לר' נחמן סופר פפירנא, ותרכשו אצלו עשר מזוזות כשרות למהדרין, על מנת שיקבעו אותן בפתחים'.

באותו יום נסע לירושלים וקנה עשר מזוזות, ושלח לפריז. המספר עשר התאים לפתחי ביתם אשר בפאריז הרחוקה.

בתוך שנה זכו לכן זכר למזל טוב. משהגיע ר' משה לבשר לחזו"א ולברכו במז"מ, אמר לו החזו"א, מה אני? המזוזות!*, עכ"ל מח"ס משנת אהרן. ופעם בא אדם אחד אל כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע והגיש פתקא דרחמי אודות ישועה שהיה זקוק לה. כאשר קרא החזו"א זצ"ל את הפתקא, נענה מיד: "ס'אזי שוין א געליינט קוויטל..." (=זהו פתקא שנקראה כבר...). ויהי הדבר לפלא (שיח זקנים ח"ה). ולאידך גיסא מסופר מעשה דומה להפלא, באדם שהגיש פתקא דרחמי אצל החזו"א זצ"ל*, ולאחר מכן הגיש קוויטל וזה אצל כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע, בו כתב

— על הצדיקים ועל החסידים —

* אגב, ידוע הדבר, שכ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע הורה לנהוג כפי דעתו והוראתו של הגאון בעל חזו"א זצ"ל לענין תחומין שבין בני ברק לתל אביב. הדבר היה נוגע הרבה לחסידים שבבני ברק שבאו ברגל לתל אביב בשבת קודש אחרי הצהריים, ברצותם להסתופף בצל הקודש בסעודת היום ובסעודת שלישית. דעת החזו"א זצ"ל היתה, שלצורך כך יש לעשות עירובי תחומין לפני שבת, ורק באופן זה מותר ללכת עד תל אביב.

כאשר שאל מאן דהוא את החזו"א האם אפשר להניח עירובי תחומין מבני ברק לתל אביב, שאל את השואל: "מה יש לך לעשות בתל אביב?...". השיב הלה: "רוצה אני ללכת לשולחנו של הבעלזער רב!" נענה החזו"א בהבעת שמחה גלויה: "כן, כן..." (מעשה איש ח"ה עמ' צב).

עובדא הוה בהרה"ח ר' בערל פרנקל ז"ל ובני"ו, שפעם אחת הקדימו לבוא לשולחנו הטהור של כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע בתל אביב, בשונה משאר השבתות שבהן היו מאחרים ומגיעים באוטובוס, אך הפעם מצאו מי שיקח אותם ברכבו במהירות. כשראה אותם כ"ק אדמו"ר זי"ע, שאל את המשמש כיצד הגיעו, והשיב כי הם כבר הבדילו בביתם והזדרזו לבוא.

שאל כ"ק אדמו"ר מבעלזא זי"ע שוב: "וכיצד הגיע אשר ישעלי?", כאשר הכוונה לכ"ק הרה"צ רבי אשר ישעלי אייכשטיין זצ"ל לימים האדמו"ר מזידיטשוב, שגם הוא הגיע משיבת פוניבז' שבבני ברק לתל אביב וכבר נכח ליד השולחן. השיב המשמש שהוא בא בעצם יום השבת. שאל כ"ק אדמו"ר זי"ע את רבי אשר ישעלי: "הכיצד באים בשבת מבני ברק? את מי שאלת היאך לבוא?" ענה רבי אשר ישעלי

— על הצדיקים ועל החסידים —

ששאל את הגאון בעל שבט הלוי זצ"ל והוא מתיר לבוא גם בלי עירובי תחומין, כי לדעתו פחות הוא מתחום שבת.

ענה כ"ק אדמו"ר זי"ע: "טוב, אבל בפעם הבאה תשאל 'דעת גדול פון שטעטל' (=החזו"א), וייל עד קען זיך גוט אויס...".

ואכן כך עשה רבי אשר ישעי', למחרת הלך אל החזו"א ואמר לו כי כ"ק אדמו"ר זי"ע שלחו לשאול אם יכול ללכת בשבת בבני ברק לתל אביב. השיבו החזו"א כי צריך הוא הניח עירוב. שאל היכן יניחנו, ענה כי יוכל להניחו בל מקום בתל אביב (ספר זכור לדוד עמ' תי).

מענין לענין יש להוסיף את סיפורו של הגה"ח ר' שמואל פינטער שליט"א, שנהג כהוראת כ"ק אדמו"ר מהר"א זי"ע ובשבתות שהלך מבני ברק לתל אביב היה דואג להניח עירוב בדרך תל אביב. באחת השבתות ביקש מאחד מחבריו שנסע לבית הוריו בתל אביב, שבדרך יערב ויניח עבורו עירוב תחומין, ואכן בשבת קודש הלך רגלית לתל אביב על סמך אותו עירוב.

כאשר ניגש לקבל ברכת שלום מאת כ"ק אדמו"ר זי"ע, שאל אותו האדמו"ר מיד: "מתי באת?" חשב ר' שמואל בדעתו כי בוודאי כוונת כ"ק אדמו"ר זי"ע לשאול אותו האם הניח עירוב תחומין כדעת החזו"א, והשיב שאכן שלח משהו להניח עבורו עירוב. אך הגבאי הרה"ח ר' שלום פויגל ז"ל אמר לו שאם כ"ק אדמו"ר זי"ע שאל על כך, סימן הוא שמשוהו אינה כשורה.

ואכן, במוצאי שבת קודש חזר ר' שמואל לישיבה ושאל את הבחור הנ"ל האם אכן קיים את שליחותו והניח את העירוב, וענה שכן, אך לאחר שחקר היטב, נודע לו שלא הניח את השיעור הראוי, שהוא מזון שתי סעודות... (בטאון 'אור הצפון' קובץ לא, אדר ב תשע"א. קובץ קלג, מנ"א תש"ף, עמ' נח-נט).

ובענין החזו"א כמרא דאתרא של בני ברק, יש להוסיף מה שנשאל הג"ר משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (יו"ד ג, פח) בענין שיש לאחד חשש לקבוע מקומו בבני ברק כיוון שבתוך דברי התורה יש פעמים שהוא אומר שלא כדברי החזון איש. השיב הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל: "לא מובן שום חשש בזה, ואדרבה זהו כבודו אשר מזכירים שיטתו בד"ת ומעיינים בדבריו אף שהמסקנא דחכם המעיין הוא שלא כדבריו, ולא עלה כלל על דעת החזון איש זצ"ל שלא ימצאו ת"ח

— על הצדיקים ועל החסידים —

שיפלגו עליו ולא שייך שיקפיד ע"ז, דאדרבה האמת והשלום אהבו כדאיתא ביבמות (יד, ב) על פלוגתא דב"ש וב"ה, וענין שפתותיו דובבות הוא אף כשמזכירין דברי החכם וחולקין עליו, אבל ודאי צריך להזכיר בדרך ארץ, ור' יהושע (חגיגה כח, ב) שהושחרו שיניו מפני תעניותיו לא היה משום שהקשה על דברי ב"ש אלא מפני שאמר בבטול בושני מדבריכם ב"ש אבל בלשון דרך ארץ ודאי שליכא שום קפידא לא על מה שמקשין על דברי החכם, ואף לא על מי שחולקין עליו, ומסיק ש"אין לחוש מלהקשות ומלחלוק על גדולי דורותינו אף הגדולים ביותר אבל באופן דרך ארץ, שלכן ליכא שום חשש ושום קפידא להשאיר בבני ברק ולומר שיעורים, ואדרבה יהיה מליץ יושר בעדך על שאתה מעיין בספריו".

וכתוב בקונטרס דרך איש (פרק א סעי' א בביאורים) שהחזו"א מקרי מרא דאתרא בארץ ישראל בכלל ובני ברק בפרט. אלא נראה מדברי הגרמ"פ דלא ס"ל דהו"ל לחזו"א דין מרא דאתרא. והג"ר חיים קניבסקי שליט"א דחה דאין מדברי האגרות משה ראייה לנדו"ד, משום דהתם מיירי במי שדרך לימודו מפרש דלא כהחזו"א, אמנם לענין פסק למעשה היפך דעת החזו"א בהא לא מיירי האג"מ, עכ"ל. ונ"ל שצ"ע.

ונשאל הגר"י זילברשטיין שליט"א על אדם הרוצה ללכת להתפלל על קברו של החזו"א, אך שואל האם זה סתירה שאינו נוהג כפסקי החזו"א כגון מטלטל בשבת, ומשתמש בחשמל בשבת, [לא משום שרבותיו אמרו לו שמותר, אלא שהוא מקל לעצמו], האם אינו נראה קצת כעזות מצח, או שאין קשר בין הדברים? והשיב הגר"י זילברשטיין שליט"א: כתב המשנה ברורה (תקפא ס"ק כז) דבית הקברות הוא מקום מנוחת הצדיקים, והתפלה נתקבלה שם יותר, אך אל ישים מגמתו נגד המתים, אך יבקש מהש"י שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר. וא"כ אין מתפללים כלל אל הצדיק אלא מתפללים להקב"ה בזכות הצדיק. והוסיף: "ועוד שבעיני ראיתי איך שהחזו"א בחיים חיותו היה נוהג לברך גם יהודים שאינם נוהגים על פי השו"ע כלל" (מאה שערים עמ' קמא).

וסיפר הגר"ע יוסף זצ"ל שבשנת תש"ל היה נותן שיעורים בבית הכנסת משהד בבני ברק, ודיבר שם על שיעור החלה, ואמר שיש לנהוג כמו המנהג בארץ ישראל, דלא כהחזו"א זצ"ל, ושמעו חסידים של החזו"א מזה, ומאז בכל מוצאי

את אותן השמות והבקשות. כאשר הקריאו אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע את הקוויטל, נענה ואמר: "ס'אז א געליינט קוויטל" (במאון 'אור הצפון', קובץ קלג, מנ"א תש"ף, עמ' נא-נב). ועוד ראיתי שסיפר בנו של הרה"ג רבי העניך סנקביץ זצ"ל, ראש הישיבה הראשון דישיבת שפת אמת בירושלים, שבצעירותו זכה אביו לשמש במשך כשש שנים את כ"ק אדמו"ר אמרי אמת מגור זי"ע, ופעם כאשר הכנים קוויטל אל הרבי, כשהסתכל בו, אמר, כנראה שכבר הזכיר את עצמו במקום אחר! לאחר שיצא, חקר הרבי העניך אצל שולח הקוויטל, אצל איזה צדיק היה, והתברר שכבר הזכיר את עצמו אצל החזו"א זצ"ל! ספר שה לבית – גשמי ברכה עמ' תכא-תכב).

ובענין קוויטל שכבר קראו בה, אוסיף, שמסופר על רבי צבי מרודניק זצ"ל, נכדו של כ"ק אדמו"ר דברי חיים מצאנז זי"ע וגם נכדו של הייטב לב מסיגעט זי"ע. פעם כששהה בעל הייטב לב זי"ע בצאנז נתן לו נכדו רבי צבי קוויטל, לאחר שקרא את הקוויטל בירך את נכדו וסיפר לו שכעת הוא עומד לנסוע חזרה לעירו, רצה הנכד להספיק ללוות את סבו הצדיק, ובגלל זה מיהר מאוד ונטל את הקוויטל משולחן סבו הייטב לב ונכנס אל הרבי מצאנז זי"ע ומסר לו את הקוויטל. הביט הרבי בקוויטל ושאל את נכדו: מה הבאת לי קוויטל שכבר קראו בה? חזר הנכד אל סבו הייטב לב וסיפר לו זאת. חייך אליו סבו ואמר: הרואה אתה, גם אני יכול לקרוא קוויטל (הרבי הקדוש מצאנז, פרק ששה עשר. ומובא בספר דרכי ההתקשרות ח"ב עמ' תתקנב).

לה. עמידה בנתינת קוויטל

בשחסיד נותן קוויטל לאדמו"ר צריך לעמוד.

אמר הרה"ק רבי אשר ישעיה מראפשיץ זי"ע: כשנותנים פתקא לצדיק צריך לעמוד (שיחתן של עבדי אבות עמ' רמג. הובא באור ישע עמ' עא ובספר באהלי צדיקים עמ' תסא).

— על הצדיקים ועל החסידים —

שבת היה הגר"ע נותן שיעור הם שכרו אולם ליד, והיו עושים תזמורת ורעש גדול ומפריעים להגר"ע בשיעור, כך שהיו צריכים לסגור את כל החלונות, אפילו בימים החמים של הקיץ, כדי שיוכלו לשמוע את דבר הגר"ע. והגר"ע הקפיד על זה מאוד, שהרי לא היתה כוונתו לפגוע בחזו"א, רק חלק עליו בהלכה, ועל מה רעשה הארץ. וגם הוסיף שהם לא היו מתחשבים בדעה של הספרדים ורבנו לרב אליהו שטרית עמ' קכד).

אגב, יש דיון בהלכה בענין עמידה בשעה ששואל את רבו, ואולי הוא גם שייך לעמידה בבקשת ישועה מצדיק. בשו"ת משנה הלכות (יט, קסד), דן הג"ר מנשה קליין זצ"ל, אונגוואער רב, בשאלה האם השואל שאלה צריך לעמוד, והשיב: "הנה כתב הרמב"ם (תלמוד תורה ד, ז), אין שואלין מעומד ואין משיבין מעומד, ע"כ. ומקורו בתוספתא (סנהדרין פ"ז ה"ה), אין שואלין מעומד ואין משיבין מעומד, לא מנבזה ולא מרחוק ולא מאחור הזקנים. אולם בברכות (כו, ב) איתא, כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל וכו'. ובתוספות (ברכות לו א, ד"ה 'עמד') כתבו וזה לשונם, בפרק נערה בנדרים בירושלמי (פ"י ה"ח) דריש מדכתיב (דברים יט, יז) 'ועמדו שני האנשים' בוי"ו, דשואל הלכות ואגדות צריך לעמוד, ע"כ.

ובאמת כי בדבר זה כבר נכנסו בו בעלי תריסין. ובשולחן ערוך (יו"ד רמו, יג) כתב וז"ל, אין שואלין מעומד ואין משיבין מעומד. וכתב הרמ"א, ויש אומרים כששואלים דבר הלכה צריך לעמוד. והש"ך (שם ס"ק יא) תמה על הרמ"א, דהתוספות (שם) לא כתבו כן אלא על עובדא דרבי צדוק (ברכות שם) דאמר רבן גמליאל וכו', וזה היה קודם החורבן שלמדו מעומד (עי' מגילה כא א), והיה הרב יושב והתלמידים עומדים (רמב"ם שם ה"ב). והרמב"ם (שם ה"ז) קאי אחר רבן גמליאל שכולם מיושב, ובהא ליכא מאן דפליג, ע"כ. ולפי זה יש לומר דהתוספתא והירושלמי נמי לא פליגי.

אולם כבר תמחו על הש"ך. עיין ביאור הגר"א (שם ס"ק מ"ג) שהקשה, דאם כן אכתי מאי אין שואלין, פירוש דמשמע קפידא, היה לו לומר מותר לשאול מיושב, או שואלין מעומד ומשיבין מעומד, ולשון אין שואלין משמע קפידא. ועיין יד אברהם (שם) מה שציין בשם קרבן נתנאל (מגילה פ"ג סי' א אות ב) ומרכבת המשנה (הרב אהרן אלפאנדרי ת"ת פ"ד ה"ז) וברכי יוסף (יו"ד סי' רמו אות יא), דהאי רבן גמליאל בזמן רבי צדוק היה מאוחר, ולא רבן גמליאל הזקן. ועיין יד אברהם מה שתירץ. ועיין רב ניסים גאון (ברכות כח א), דהאי רבן גמליאל היה אחר החורבן, דבזמן החורבן היה נשיא רבן יוחנן בן זכאי, עיין שם והוא פלא.

ועוד הקשה הגר"א ז"ל (שם) על הרמ"א, למה הניח האגדה ולא כתב רק הלכה, ובתוספות בשם ירושלמי כתוב הלכה ואגדה. אולם להרמב"ם לא קשה מידי מהירושלמי, דיש לומר דפסק כתוספתא. דסבירא ליה, דהיכא דפליגי ירושלמי ותוספתא, הלכה כתוספתא נגד הירושלמי. ומה שאמרו בגמרא (שם כז א) 'עמד השואל', לאו דווקא נקט, ודו"ק וצ"ע.

וכרע נפל מילתא בלבאי דבר חדש, בודאי כששואל בסתם יכול לשאול בישיבה, ואולי צריך לשאול בישיבה שהוא יותר דרך כבוד. מיהו היכא דשאל השואל ונחלקו בו החכמים, זה אוסר וזה מתיר, וצריך להכריע בדבר לפני החכמים, אז הוה ליה בגדר דין. וכמו שבעלי דינים ועדים הבאים לפני בית דין צריכים לעמוד, משום הכתוב (תהלים פב, א) 'אלקים נצב בעדת אל' (שבועות ל א), הכא נמי בשואל הבא לשאול שהוא בגדר עד המעיד, שאחד פסק לו כן ואחד פסק לו כן. וכמו שהיה במעשה דרבי צדוק שעמד השואל ושאל, ורבן גמליאל שאל כלום יש מי וכו', ואמר רבי יהושע לאו, ואמר לו הלא משמך אמרו לו וכו', והודה רבי יהושע איך החי יכול להכחיש וכו', נמצא דכהאי גוונא הוה ליה בגדר עד ושפיר צריך לעמוד. ובזה יש ליישב דרשת הירושלמי מדכתיב 'ועמדו שני האנשים' בוי"ו, ולכאורה מאי שייכות שואל הלכות לקרא דועמדו שני האנשים, ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, ודו"ק, עכ"ל מח"ס שו"ת משנה הלכות.

ופעם שאלתי תלמיד חכם מופלג: האם תלמיד בשיעור חייב לשאול את רבו שאלות בעמידה, והשיב: "לא חייב, אך לכתחילה יעמוד. הרי בכלל ראוי היה לעמוד כשלומדים. וכן מובא בסוף משנה סוטה: 'משמת רבן גמליאל הוקן בטל כבוד התורה', ופירש הרע"ב: 'שער שמת הוא, היה בריאות בעולם והיו לומדים תורה מעומד [מגילה כא], ומשמת באת תשות כח לעולם והתחילו ללמוד מיושב, וזהו בטל כבוד תורה'. לכן לפחות כאשר שואלים שאלה ראוי לעמוד, שבוה בודאי לא ירדה חולשה לעולם".

ויש להוסיף כשכ"ק אדמו"ר ויחי יוסף מפאפא זי"ע ביקר בארץ ישראל אצל כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע, האדמו"ר מבעלזא זי"ע הורה לו לישב על כסא, ואמר שרוצה לשאול אותו שאלה, כדי שיפסוק לו הלכה בתורת מורה הוראה. הרבי גופו נשאר לעמוד על רגליו ואמר לו: "השואל צריך לעמוד, המורה הוראה צריך לענות בישיבה, על כן תשבו..." (וכשהיחי יוסף זי"ע סיפר פרטים אלו לתלמידיו הוסיף: "תארו לעצמכם את הרגשתי, הנה הצדיק עומד עלי מלוא קומתו, ואני נאלץ לשבת בנוכחותו...") (תולדות בעל ויחי יוסף מפאפא ח"ב עמ' נט).

זאת ועוד, שסיפר הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א: "זכורני, כי בימי חוה"מ פסח תשע"א הגיעו כמה רבנים לביקור חג אצל רבינו [הג"ר שמואל הלוי וואזנר זצ"ל, מח"ס שו"ת שבט הלוי] שנשא בפניהם דברים בענייני השעה. בתוך הדברים, קטע רבינו את דבריו ופנה אלי ואמר לי בהתפעלות: 'אני זוכר שלפני יותר משבעים ואחת שנים למדתי בכולל בירושלים יחד עם חמוך הרב אלישיב, והוא הקפיד לא רק ללמוד בקול

ובנעימה, כפי שהוא עושה עד היום, אלא דקדק על עצמו לעמוד במשך כל זמן הלימוד!

אני לשעצמי פירשתי את ענין העמידה שהוא משום כבוד התורה, כמו ששמעתי כמה פעמים ממו"ח זי"ע שציטט את המג"א המביא את הגמרא (ברכות כז ב) 'אמר לו, יהושע – עמוד על רגליך ויעינו כך'! המג"א מביא את הגמרא כדי להוכיח משם שכשתלמיד שואל את הרב, צריך הוא לעמוד על רגליו משום כבוד התורה, ולמרות שבימינו לא מקובל לעשות כך, צריך לדעת שיש בדבר זה משום ריבוי כבוד התורה" (רב רבנן עמ' קסו).

והג"ר שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת אור התורה באלעד, מח"ס שלחי דקיימא, משנת תפילין ושא"ס, סיפר לי: "שאלתי למו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א מדוע בימינו לא מקפידים לשאול ולהשיב בישיבה, או לשאול בעמידה כדעת הרמ"א, והשיב שבימינו אין מספיק זמן שכל שואל או משיב יישבו".

לו. נתנית קוויטל למי שאומר שיכול לבטל מחשבות זרות

יש אומרים שלא ליתן קוויטל לאחד שאומר שיכול לבטל מחשבות זרות. שאלתי את הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן: האם יש מקור למה שיש אומרים שלא ליתן קוויטל לאחד שאומר שיכול לבטל מחשבות זרות?

וכתב לי: "כנראה נובע ממה ממה שכתב הרה"ק משינאווא זי"ע בדברי יחזקאל (פ' עקב עה"פ כי תאמר בלבבך) וז"ל: שמעתי שהיה בימי הבעש"ט הקדוש זי"ע איש מפורסם ושאלו תלמידיו הקדושים אותו אם ליסע אליו לראות מה טובו. והרשה להם ליסע. ושאלו אותו היכן ידעו אם הוא צדיק אמת. ואמר להם שיבקשו מאתו עצה על מחשבות זרות ופניות ואם יתן להם עצה ידעו שאין בו ממש שעל דבר זה צריך האדם ללחום עד רגע האחרונה וזאת עבודת האדם בעוה"ז ללחום עם מחשבותיו לעשות הכל לשמו יתברך".

לו. לא לקחת פדיונות מבלי קודש

יש אדמו"רים הנמנעים מלקחת פדיונות מבלי קודש. כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע לא לקח דמי פדיון מעניים וכן מבני קדושים

ואלו שהיו תורתם אומנתם הנקראים בשם כלי קודש, וכן כשבאו השובי"ם בפתקא ופדיון להתברך מפ"ק של כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע, החזיר להם כ"ק אדמו"ר זי"ע את דמי הפדיון באמרו ששו"ב דינו ככלי קודש.

וסיפר כ"ק אדמו"ר ר' יענקלע מפשעווארסק זי"ע שלמד דרך זה מכ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע, וכן נהג שלא ליקח פדיונות מכלי קודש.*

מעשה בהרה"צ ר' יעקב משה קרעמער זצ"ל מחשובי תלמידי כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע בקראלי, שנכנס אל הקודש פנימה ונתן פתקא בצירוף שלושה דאללער דמי פדיון, והחזיר לו כ"ק אדמו"ר זי"ע את הפדיון, ונענה ואמר שמבקש מרבינו שיקח ממנו את הפדיון, כיון שזוכר פעם בעיר קראלי ורבינו ישב בסוכתו, ולקח פתקאות מרבים שצבאו על פתחו, וביניהם היה זקן אחד תלמיד חביב ממרן הקדושת יו"ט ז"ל, ורבינו החזיר לו את דמי הפדיון, ואמר התלמיד הזקן לרבינו ששמע ממרן הקדושת יו"ט פ' הפסוק לא חמור אחד מהם נשאתי וכו' וע"כ טען מרע"ה שלא יוכל להיות לו התחברות עם ישראל, ורבינו נענה לו ולקח אז את הפדיון, ע"כ מבקש גם הוא מרבינו שיקח ממנו.

ואמר לו כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע הנה דבר זה חזר אבא מארי בשם הספה"ק נועם אלימלך ששם מובא דבר זה (וז"ל הנועם אלימלך בפרשת קרח: "זה שאמר לא חמור וכו' כלומר אני גרמתי להם זאת שעל ידי שלא לקחתי מהם זה גרמה להם שחטאו שאם נהניתי מהם

— על הצדיקים ועל החסידים —

* סיפר כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע כאשר ביקר הקדושת יום זצ"ל בפרעשבורג אצל הגאון שבט סופר זצ"ל להתייעצץ עמו בעניני הכלל, ציוה הגאון בעל שבט הסופר זצ"ל לתלמידיו בחורי הישיבה, שילכו כולם לקבל ברכה מפי מרן הקדושת יום טוב זצ"ל, וכן עשו כולם. ודרכו של מרן הקדושת יום טוב היה שלא לקבל דמי פדיון מבחורים קודם הנישואין.

וכאשר ראה הגאון בעל שבט סופר זצ"ל שהבחורים לא נתנו פדיונות של כסף להקדושת יום טוב, אמר בדרך צחות להקדושת יום טוב: "הברכה שנותנין להבחורים הוא בחינם".

והשיבו הקדושת יום טוב בדרך צחות: "אין הברכה בחינם, שכל מקום שאנו מניחין את היד הרי יצמח משהוא מזה" (מושיען של ישראל ח"ב עמ' קע).

היה מגין עליהם זאת לבתי יחטאו"), והסכים כ"ק אדמו"ר זי"ע ולקח בחזרה את הפדיון והחזיק לעצמו דאללער אחד, ושני דאללער החזיר להרה"צ ר' יעקב משה זצ"ל (מושיען של ישראל ח"ו עמ' שגד-שנה והערות שם).

והג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, מסר לי: הנה כ"ק מרן האדמו"ר הגה"ק משומרי אמונים בעל החוקי חיים זי"ע"א נהג שאם אברך כולל היה מביא לו קוויטל ופדיון, לא היה מוכן לקחת הפדיון - הכסף, ואמר לי כמה פעמים שיש לו גדר לא לקחת כסף ממי שלומד בכולל, וכמה פעמים ממש הפצתי בו שיקח ממני הכסף, כי רציתי לזכות להביא לו הכסף, ולא הסכים לקחת בשום אופן, והסביר לי בנועם שלא רוצה לקחת כסף מאברכי כולל שדחוק פרנסתם.

לימוד תורה

לח. נתינת קוויטל להצלחה כמורה הוראה

קיבלנו מרבתינו הק' שנתנית קוויטל לצדיק על ידי מורה הוראה כדי שלא יבשל בחלכה אינו מועיל, אלא צריך לשקוד על התורה בכל הלכה והלכה.

הג"ר יצחק אהרן גאלדבערגער שליט"א, דומ"ץ דחסידי פאפא, סיפר: עובדא אצל הגה"ק בעל תפארת שלמה זי"ע שבא אצלו רב אחד עם פתקא וביקש שיתפלל שלא יבשל בחמץ בשאלות שונות מבני עירו. ואמר לו התפארת שלמה זצ"ל שילמד כל ההלכות של פסח וזהו סגולה בטוחה שלא יבשל*.

וביאר בעל התפארת שלמה את דבריו, שכל הלכה והלכה מבקשת בשמים שילמדו אותה, ואם לאו אז בע"כ מכריחים אותו שילמד את ההלכות על ידי שאלות שונות שנודמן להרב. על כן העצה היא שילמדו את כל ההלכות תחילה, וממילא לא יכריחו

— על הצדיקים ועל החסידים —

* והוא גם מצד השואל עצמו. פעם בערב פסח כשצבאו בדרך המונים רבים על דלתות בית הוראה עם שאלות מענייני דיומא, התמרמר הג"ר שמואל הלוי וואזנר, מח"ס שו"ת שבט הלוי, ואמר: "אם השואלים היו לומדים אפילו קיצור שו"ע, שמונים אחוז מהשאלות לא היו נשאלים כאן" (רב רבנן עמ' תב).

אותו ההלכות שילמד אותם על ידי שיוזמן לבני העיר שאלות שונות. והוא כעין מ"ש בגמ' דסוטה (כא, א) דתורה מגיני ומצלי (או יאמרו על המועדים ח"ב עמ' ג-נא).^{*} לכן, על פוסקים לעסוק בש"ס ופוסקים כדי שיוכלו להשיב על שאלות בהלכה. ובספר ויצא פרח עמ"ם אבות (דף עה ע"א), כתב: סיפר לי אאמו"ר הגה"ק [רבי אלעזר ריינמאן אברק"ק גלאגוב] שליט"א שכשקיבל הורמנא מאת הגאון מהרש"ם אבר"ק בערוזאן ז"ל הזהירו מאוד היות כבודו הוא בנן של קדושים ובטח יתחיל ללמוד בקרוב זוהר וחכמת האמת או פלפולים בסוגיות הש"ס, אבל אם כן יעשה עתיד ליתן הדין, כי כשאיש נעשה מורה הוראה בישראל מחוייב ללמוד יומם ולילה ההוראה, השו"ע עם כל המפרשים, בלתי הפסק, כי כל העת שלו הוא משועבד להקהל שהוא מורה הוראה בשם, וסיפר כי מורו ורבו הגאון בעל מנחת חינוך כשסמכו בהוראה הזהירו

— על הצדיקים ועל החסידים —

* וראיתי מעשה נורא, שהגה"צ מטשימפא זצ"ל בא לעריכת השולחן של כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע בחוה"מ פסח שנת תשי"ד לפ"ק, ואמר לכ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע, שהגיע לו שאלה בהלכות פסח, ממסחר אחד אחד שהדיחו הבשר בחוה"מ ומצאו אח"כ על הארץ חיטה, ואין ידוע מהיכן החיטה בא לשם, ובעלי המסחר שאלו אותו שאלה זו, והוא שאל עכשיו את כ"ק אדמו"ר זי"ע מה חוות דעתו בזה.

שאל אותו הדברי יואל זי"ע, נא, (דהיינו, מה פסק הוא בעצמו), ענה הגה"צ מטשימפא זצ"ל, שהוא אינו פוסק הלכות פסח, שיש לו קבלה שמי שפוסק הלכות פסח אינו מוציא שנתו, אמר לו הדברי יואל זי"ע, וכי למי עבידא השו"ע, אמר לו הגאון מטשימפא זצ"ל, שרבו הרה"ק הדרכי תשובה ממונקאטש זי"ע אמר לו פע"א שמי שפוסק הלכות פסח לא יוציא שנתו, וגם לו היה קשה אז, וכל למי עבידא השו"ע, רק היות שאמר זאת רק לו ע"כ בוודאי שרק עליו היה כוונתו, וע"כ אינו פוסק שאלה בהלכות פסח, וכ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע עוד רצה לדבר על לבו, שיחזיר ממה שקיבל על עצמו שלא לפסוק בהלכות פסח. ופלא לציין שג' שבועות אחר זה נסתלק הגה"צ מטשימפא ביום ד' אייר תשי"ד לפ"ק (גליון 'מבאר רבותינו', שנה א גליון לט. מובא בספר תורות ועובדות מבית רבותינו עה"ת ומועדים עמ' רמד).

ג"כ כנ"ל שמחוייב יומם ולילה ללמוד הוראה, ולא פלפולים או בדברים אחרים, ולא עוד אלא שבהיות בכל יום אומרים משנת איזהו מקומן שהוא מדבר מהקרבות כדי לשלם הפרים בשפתינו, ובשבת קודש שאין להקריב אלו הקרבות צריך לכוון רק לשם לימוד משניות, והיות שהנך מורה הוראה אין לך רשות ללמוד משניות, על כן בשבת קודש בשעה שהציבור אומרים משנת איזהו מקומן תלמוד הוראה", עכ"ל.

ואזכיר שני דברים ששמעתי מת"ח גדול על שני פוסקים מפולגים: הגרי"א ספקטור, רבה של קוונא ומח"ס שו"ת עין יצחק, היה גאון עצום ומפורסם בזה שהתיר עגונות רבות. אומרים שהוא חריף ובקיא ביותר בגמרא בבא מציעא, ולכן בהרבה תשובות שלו הוא מביא יסוד מאיזה תוספות בב"מ.

ואחד המספידים בלווייה של הגרי"א הענקין סיפר איך הוא היה מומחה בהלכות עירובין. כנער הוא רצה ללמוד בישיבת וולוז'ין אבל לא היה לאביו מספיק כסף לנסיעה הרחוקה. אז הוא לקח את הכסף שהיה לאביו ואמר שיתפוס טרמפים בשאר הדרך. הוא הגיע לכפר קטן ולא מצא טרמפ, אז התחיל ללמוד שם בבית המדרש והיתה רק מסכת עירובין. במשך שנה שלמה, הגרי"א הענקין למד את מסכת עירובין ארבע עשרה פעם, ולכן הוא היה מומחה בעניין הזה.

לימוד קריאת קוויטלעך

למ. לימוד איך לקרוא קוויטלעך מרבו

צדיקים כבר אמרו שעל פי רוב לא לומדים איך לקרוא קוויטלעך, כי אם יהיה ראוי ממילא יוכל לקרוא קוויטלעך.

כ"ק אדמו"ר רבי שלום מבעלזא זי"ע אמר שלמד לקרות פיתקא שמות בני האדם ממו"ר הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע (ספר עשר אורות מערכת ו אות ב). ובספר אביר הרועים (ח"א אות צג) כתב, שהרה"ק רח"ה מאלכסנדר מסר להרה"ק בעל האבני נזר כל הסוד שבענין הקוויטל שמקבלים הצדיקים (ומובא בספר מילי דחסידותא שם עמ' תתקיח).

אמנם הג"ר אלימלך אשכנזי זצ"ל, גאב"ד דק"ק סאן פאלא בראזיל, ואח"כ דק"ק מעלבארן אוסטראליע ובאחרית ימיו אבדק"ק חוות דעת סי-גע'ט נ"י, סיפר: אב"ד קערעצקי וכ"ק בעל הברך משה זצ"ל מסאטמאר נעשה חתנו בזיווג ראשון, והגה"ק מקערעצקי גם נתפרסם כפועל ישועות ובעל מופת גדול, וסיפר הברך משה כי פעם

קרא לו חותנו ואמר לו: קום איך וועל דיר אויסלערמען ליינען א קוויטל (כלומר הציע לו שילמדו איך לקרות קוויטל), אך הוא סירב בדבר ואמר לחותנו הק' שאם הוא יהיה ראוי, ממילא יוכל לקרות (גנוי המלך עמ' רמא הערה לה).

כשאחר מן המקורבים ביותר שאל את הרה"ק רבי יוחנן ממאלנא זי"ע: אולי ילמד הרבי את מי שהוא, את הסוד של קריאת הקוויטל? ענה הרבי: מה פתאום ללמד? מי שאינו יודע, מקבל פתקאות ע"מ לזכו ולהתפלל, גם זה טוב, הוא לפחות חושב על הידידים ומתפלל עליהם, הקב"ה בוודאי יודע ומקבל דבריו. ללמד כאלו דברים? אתמהה?! מי שראוי כבר יודע לבד (תנחומיך ישעשעו נפשי עמ' 264. מובא בספר באהלי צדיקים עמ' תסו הערה א).

ספרים

מ. הנחת קוויטל בספה"ק ושאלת ספרים

כשאדם לא יכול לנסוע אל רבו, מאיזה סיבה, כולל שרבו עלה למרומים ולא נדבק ברב אחר, יש שנהגו להניח קוויטל בספה"ק. ובענין שאלת רב, יש שנהגו לפתוח ספרי קודש למצוא תשובה, ויש שנמנעים משום שזה רק מתאים לצדיק עליון לנהוג כן.

פ"א הניח הרה"ק רבי יצחק אייזיק מוידיתשוב זי"ע קוויטל של גדול וצדיק א' בתוך ספרו הקדוש כתב יד, ואמר בלשונו הטהור: שמשם יוכל כל אדם להיות לו ישועה בבני חיי ומזוני (עשר קדושות מערכת ח אות י).

פ"א אמר הרה"ק רבי מרדכי מקאזמיר זי"ע, שבאם אין באפשרות לחסיד לנסוע אל הרבי להזכיר א"ע לפניו, או שאין הרבי נמצא במקומו, אפשר לכתוב פיתקא ולהניחו בתוך הארון של הספרים (גדולת מרדכי עמ' קו אות כט).

ומאוד טוב עשה מכתיבת הקוויטל והנחתו בספר הק' בית אהרן, כי כדאי הספר הק' בעצמו לפעול כל טוב (מכתב מהרה"ק רבי אברהם אלימלך מקרלין זי"ע הי"ד. הובא בדברי אהרן עמ' קעז) (ספר באהלי צדיקים עמ' תצח).

אגב, מסופר על הרה"ק רבי איציקל מפשעווארסק זי"ע, שהיה מניח את הפתקאות של עקרות בספה"ק גועם אלימלך פר' עקב אצל הפסוק 'לא יהיה כך כך עקר' (מובא בספר פירוש הצדיקים – קברי צדיקים פולין א עמ' ריא).

ובחודש שבט תש"ף, כ"ק אדמו"ר מצאנו בנתניה שליט"א ביקר אצל כ"ק אדמו"ר מגארליץ מבארא פארק שליט"א, ובתוך השיחה, כ"ק מגארליץ שליט"א אמר: הבאתי להראות למרן שליט"א סידור יקר ערך, "סידור האר"י, שהרה"ק רבי מאיר מפרימישלאן זי"ע שלח במתנה לזקני הגה"ק בעל מנוחת אשר מטשענגער זי"ע. הרה"ק רבי מאיר'ל זי"ע לא נפגש עם המנוחת אשר, אבל היה ביניהם קשר מכתבים. רבי מאיר'ל ביקש ממנו לשנות את הנוסח תפילתו מאשכנז לספרד כי מכון על פי כוונות האר"י, והמנוחת אשר השיב לו במכתב שגם נוסח אשכנז יכולים לכוון... ואז ביקש מסופר מיוחד שיכתוב את הסידור בכת"י על פי נוסח האר"י, ושלחו להמנוחת אשר... כי לאחר הסתלקותו של המנוחת אשר, חלקו הסידור לב' חלקים, חלק אחד היה אצל בנו והחלק השני אל חתנו הגאון המהרשד"ה זצ"ל, וזהו החלק השני. חלק זה עבר מהמרשד"ה לבנו עד שהיה אצל נינו הגה"צ הרב ביארמוט זצ"ל שהתגורר כאן. הסידור הגיע למכירה, והיה אצל ש"ב הרה"ח ר' אברהם זלמן ז"ל מבני ברק, ואני קניתי את הסידור ממנו. כשקניתי בשעתו את הסידור בארץ ישראל, ביקרתי אצל האדמו"ר רבי דוד אבוחצירא שליט"א, וסיפרתי לו שהגאון הרב מאונסדורף זצ"ל החזיק את הספר מנוחת אשר על שולחנו כסגולה. ואמר לי האדמו"ר רבי דוד שליט"א, שזקנו הבאבא סאלי זצ"ל היה אדוק ודבוק מאוד בזקני המנוחת אשר, והתבטא פעם, שכל הסגולות שישנם בספרי תלמידי הבעש"ט ישנם גם בספר מנוחת אשר. כשאמרתי לו ששילמתי הון רב על הסידור, אמר לי: כל התשלום היה רק על הכריכה של הסידור, שכן על הסידור גופא לא שייך לשלם, שערכו לאין ערוך, ויכולים להחיות מתים על ידו.

הוא ביקש אז דף משמשו, ורשם קוויטל והכניסו בתוך הסידור. בכל השנים, עד היום, באים רבים ומבקשים להכניס קוויטל בתוך הסידור הקדוש הזה. אחת בשנה, כשאני נוסע לצינו של המנוחת אשר מטשענגער על היא"צ, אני מביא לשם את כל הקוויטל. גם כ"ק האדמו"ר מריבניץ זצ"ל היה מגיע בכל ערב ראש חודש עם ה'שווערע קוויטלעך' שהתאספו אצלו, והניחם בסידור וישב שם זמן מה.

ולפני המלחמה כשהסידור היה ביארמוט, הגיע לשם הגה"ק בעל חקל יצחק מספינקא זצ"ל לראות את הסידור, וגם הגה"ק המנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל, לפני שהדפיס את הסידור חמדת ישראל [להמקובל רבי שמואל וויטאל, בנו של רבי חיים וויטאל] הגיע ליארמוט ושהה שם ג' ימים כדי לבדוק את כל הסידור, הנוסחאות וכו'.

כ"ק אדמו"ר מצאנו שליט"א אמר: כדאי כל הנסיעה לאמריקא בשביל לראות סידור זה... (עלון 'בצילא דמהימנותא', פרשת כי תבוא תש"ף, עמ' כח).

ובענין שאלה בספרים, מובא במפרשי השולחן ערוך שמותר לפתוח ספר קודש ולמצוא בו תשובה, זה נקרא מעין נבואה קטנה (חיד"א בשו"י ברכה יו"ד סי' קעט אות ו בשם מהריק"ש. שו"ת חיים שאל ב, לה אות מא. שם הגדולים ערך נ אות יד. מ"ב שכב ס"ק כד. ערוה"ש שם ס"ח). ובגמרא חולין (צה, ב) כתב: "שמואל בדיק בספרא".

יש שיטה דומה הנהוגה ע"י פתיחת התנ"ך, שיטה הנקראת "גורל הגר"א". יש ספר שלם בשם גורל הגר"א שדן בענין, ומביא דומגאות רבות. ומצאתי עוד מקרים שלא מוזכרים שם. יש סיפור מפורסם על הצדיק ר' אריה זצ"ל לוי' שהשתמש בגורל הגר"א כדי לזהות את ל"ה החללים מהשיירה שנפלה בדרכה לגוש עציון. לאחר מלחמת השחרור, כאשר הוחזרו לישראל גופותיהם של אנשי מחלקת הל"ה, שנה וחצי לאחר שנפלו בקרב בדרכם ליישובי גוש עציון, לא הצליחו אנשי הרכנות הצבאית לזהות 12 מן הגופות זיהוי ודאי. לפתרון הבעיה שנוצרה הוטל על הרב לוי' לערוך את גורל הגר"א - המלת גורל על מנת לזהות את הגופות (עין ס' איש צדיק היה עמ' 111-117). וכאשר ביקש נכדו של הגר"מ חרל"פ זצ"ל, הרב ניסן זק"ש מירושלים, לשאת את בת דודתו, אהובה חרל"פ מראשון לציון, באו ההורים לשאול את הסבא הגר"מ חרל"פ זצ"ל האם ראוי שבני דודים יתחתנו? הגר"מ חרל"פ זצ"ל עשה גורל הגר"א והגיע לפסוק (ישעיהו מא, כז): "ראשון לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן", ואמר: "הנבדה אהובה מראשון לציון והחתן הרב ניסן זק"ש מירושלים - מבשר אתן - בשעה טובה". וכך נישאו השניים (שירת הי"ם עמ' 442-443).

וכתוב בס' לב אליהו (ח"א עמ' 35 בהקדמה), שגם הג"ר אליהו לאפיאן זצ"ל עשה את הגורל של הגר"א (אמר פעם לחלמידיו, שקבל את גורל זה מהחפץ חיים) קודם נסיעתו ללונדון. ועלה בידו הפסוק: "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה" (בראשית מז, ד).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* יש מספרים שכאשק הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל רצה לעלות מרוסיה לארץ ישראל, הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל הפציר בו להגיע לארצות הברית כדי לחזק את היהדות שהייתה בתקופה זו כ"מדבר שממה". הגר"א ק ערך גורל והפסוק

כלומר, איסור אין בזה, אבל זה לא אומר שזה פועל. ר' אריה לוי, הגר"מ חרל"פ והגר"ר אליהו לאפיאן היו תלמידי חכמים גדולים, ענקים וקדושים. תלוי מי עושה את זה. אפשר לשאול כל שאלה בעולם אבל זה לא אומר שכל אחד שעושה דבר כזה מקבל תשובה אמיתית. וכן מסופר על הגר"ז סלוביץ' זצ"ל, בריסקער רב, והוא היה צדיק גדול - שניסה את גורל הגר"א. הוא פתח את החומש, נפל על הפסוק: "תמים תהיה עם ד' אלהיך" (דברים יח, יג) וחדל (הגאון עמ' 1126-1127 ונתיבות רבותינו ח"ב עמ' רכד הערה רנח). וכ"כ בס' אורחות רבנו (ח"א עמ' ריח), שאמר הגר"ר חיים קניבסקי שליט"א שאביו הסטייפלער זצ"ל דעתו לא היתה ניחא לעשות את גורל הגר"א מתרי טעמי: א. לא יודעים בדיוק איך לעשותו. ב. שאין לסמוך על גורלות (תמים תהיה עם ד' אלהיך). ובס' דרך שיחה (ח"א עמ' י), סיפר הגר"ר חיים קניבסקי שליט"א מה ששמע מהגר"ר ראובן פיין, כי כשישיבת מיר היתה בשגחאי היה בחור שחפץ ללמוד שפת אנגלית לצורך פרנסתו, עשה גורל הגר"א ועלה לו הפסוק (תהלים קכ, ג): "מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה"..." והוסיף: "אבל אבא זצ"ל (הסטייפלר) סבר שלא כל אחד יכול לעשות הגורל, ורק מי שיש לו דרגת רוח הקודש יכול לעשות. לא ראיתי את אבא או את החזון איש זצ"ל עושים הגורל, לא ידוע לי שעשו" (וכן בתולדות יעקב עמ' כט הערה ב. וכן סיפר הסטייפלר על הגר"ז). וכן אמר הגר"מ שך זצ"ל שלא כל אחד יודע לעשות ולא כל אחד יודע לפרש (עיין ספר תמים תהיה עם' לט-נו).

— על הצדיקים ועל החסידים —

שעלה בגורל היה "ויאמר ד' אל אהרן לך אל משה המדברה". הוא פירש זאת כך: "ויאמר ד' אל אהרן", רמז לשמו, אהרן קוטלר. "לך לקראת משה המדברה", ידידו הגר"ר משה פיינשטיין זצ"ל שהיה כבמדבר שכן היהדות בארה"ב היתה אז במצב מאד ירוד וכמדבר מבחינה רוחנית. אכן, הגר"ר אהרן קוטלר זצ"ל הגיע לארה"ב ותוך זמן קצר הקים את הישיבה בעיר ליקווד בניו ג'רזי, ישיבה מהגדולות בעולם. הוא השפיע רבות על יהדות ארה"ב (עיין ספר הגאון מהרב דב אליאד עמ' 1118).

אמנם בספרו בסוד שיח (עמ' 66-67) מובא בשם נכדי הגר"א קוטלר שאינו זה אמין כי בימים ההם טרם הוכר הגר"מ פיינשטיין זצ"ל כמנהיג ופוסק באמריקה, וכן היתה לרב תוכנית סדורה לבוא לאמריקה.

ובזמן חטיפת שלושת הנערים תלמידי ישיבה בארץ וכוחות הבטחון שיערו שהם נמצאים באזור חברון, רב אחד השתמש בגורל הגר"א, והתוצאה היה הפסוק: "הוא בא עד לחי ופלשתים הריעו לקראתו ותצלח עליו רוח ד'" (שופטים טו יד). הרב הסביר שהפלשתים תפסו את שמשון, שבו אותו, קשרו את ידיו והוא הצליח להוציא את החבלים וזה מרמז שהם ישוחררו. וגם לפי הפסוק יודעים איפה החטופים נמצאים, באזור חברון, כי הרי כתוב שהם היו בלחי ויודעי דבר אומרים שזה באזור חברון. בתגובה פירסמו, שכאשר ניגש יהודי להגר"ח קניבסקי שליט"א והציע גורל הגר"א, השיב: "בשביל זה צריך רוח הקודש, לך לראש הישיבה". וכשפנה להגרא"ל שטיינמן זצ"ל, הוא השיב: "וכי לי יש רוח הקודש"?! והוסיף: "וכי למה יש עגונות, הרי יעשו גורל הגר"א....".

מא. סגירת ספר בעת קריאת קוויטל

צדיק שמקבל קוויטל באמצע הלימוד, אין צריך לסגור ספר כשנשאר לישוב על מקומו וקורא קוויטל. וראוי לייחד מפה לבסות את הספר בשמפסיק לקריאת קוויטל.

שאלתי את הג"ד אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן: צדיק שמקבל קוויטל באמצע הלימוד, האם צריך לסגור את הספר?

והשיב לי: "הנה ענין סגירת ספר נזכר בב"ח, ט"ז, ש"ך, וערוה"ש (יו"ד סי' רעז) לענין כשיוצא לחוץ. ובראשית חכמה (שער היראה פט"ז) ושו"ת שיח יצחק (סי' כה) בשם משנת חכמים (סי' רעז) כתוב הטעם שסגור הספר שמא יפול עליו מים או איזה לכלוך.

– והיינו דהשארית ספר פתוח הוא משום כבוד הספרים, וגורם לשכחת לימודו.

אבל יש לחלק [ראה יד שאול על יו"ד שם, ושו"ת משגי"א ח"א סי' קסח] דהני מילי במניח ספר פתוח והולך לעסקיו, ואין דעתו לחזור תיכף, אבל אם בעת לימודו צריך לילך לצרכו או לדבר עם אחד בחדר אחר אי"צ לסגור הספרים, שלפעמים ג' או ד' ספרים נפתחים ויהיה לו ביטול רב אם יצטרך לסגור ולפתוח בכל פעם, וכבר החמירו בביטול בביהמ"ד שא"א אסותא למי שמתעמש מפני ביטול ביהמ"ד (שו"ע יו"ד סי' רמ, יז), וכמו"כ א"צ לסגור את הספר. – וכ"כ אאזמו"ר שליט"א (במשגי"א שם) דכשהולך לחדר שני לקחת משם ספר מקיל לעצמו שלא לסגור או לכסות את הספרים. ויש ללמוד מזה במכל שכן שא"צ לסגור ספר כשנשאר לישוב על מקומו וקורא

קוויטל. – ואמנם יש נוהגים לסגור את הספר בכל פעם שמפסיקין באמצע הלימוד ואפילו כשנשאר בחדר, כדי שלא יראה זלזול בתורה"ק כשמפסיק באמצע הלימוד, וגם כדי שיתן את לבו יותר לכל הפסקה בלימוד וישקול היטב אם באמת מותר לו להפסיק (פסקים ותשובות יו"ד סי' רמו הערה 496). – מ"מ טעמים אלו הם כשמפסיק לדברים במילי העלמא, אבל הפסקה כדי להתפלל על חבירו אינו בכלל זה.

וליתר במחון אפשר לייחד מפה לכסות את הספר כשמפסיק לקריאת קוויטל, ועפ"י מש"כ בספר ידות נדרים להגאון בעל שואל ומשיב (יו"ד סי' רעז), דהגאון בעל אורים ותומים כשהגיע עת האוכל והיה הולך לו, היה פורס מפה על הספרים וכן נכון לעשות. – וכן נוהג אאזמור"ר מרן בעל משגי"א שליט"א לכסות את הספרים במפה מיוחדת כשיוצא מהחדר, עכ"ל מח"ס משנת אהרן*.

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ובענין מתי לסגור את הגמרא, כתוב בשולחן ערוך (או"ח נח, ב): "אם לא קרא אותה [קריאת שמע] קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל", וכתב המשנה ברורה (ס"ק יא): "מכאן תוכחת מגולה לבני אשכנז שמאחרים מאד ק"ש, ואחז"ל אלמלא לא נברא העולם אלא בשביל קבלת מלכות שמים, די". ומובא בספר מגד גבעות עולם (ח"ב עמ' ז) מעשה ושאל אחד את הגרי"ז סלוביצ'יק זצ"ל, כגון אני שיש לי סדר קבוע בלימוד קודם שחרית, האם ראוי לי להתבטל מלימודי כדי להתפלל ולקרוא סמוך להנץ, או שמא תלמוד תורה עדיף. והשיב לו הגרי"ז שהוא מסופק בזה, "וכשיש שום צד ספק בעולם לא סוגרים את הגמרא".

ומסופר במעשה איש (ח"ה עמ' סח-סט וח"ז עמ' יב) שכמה אברכים גדולי תורה מובהקים מכולל אהל תורה בירושלים נסעו למירון בל"ג בעומר להשתטח על ציון התנא רשב"י, ובדרך חזרתם עברו דרך בני ברק ונכנסו אל החזון איש זצ"ל. התעניין החזון איש זצ"ל אצלם מה הם עושים אצלו באמצע הזמן... כשענו שהיו במירון, הגיב בתמיהה בערך בהאי לישנא: וכי סוגרים את הגמרא ונוסעים למירון?!

אמנם לפעמים ברור שצריך לסגור את הגמרא. מעשה במייסד שושלת חב"ד, אדמו"ר הזקן זי"ע, בעל התניא, שישב ולמד בחדרו. לפתע שמע תינוק בוכה

על הצדיקים ועל החסידים

בעריסתו. סגר את הגמרא וניגש להרגיעו. כאשר חזר לחדרו, מצא את בנו יושב שקוע בלימודו. האדמו"ר תמה ושאלו: מדוע לא קמת להרגיע את התינוק הבוכה? הבן הנבון השיב: הייתי כל כך שקוע בלימודי שלא שמעתי את קול הבכי. אמר לו אביו: אם אדם לומד תורה ואינו שומע קול תינוק בוכה, משהו פגום בלימודו. ולמעשה הורה כ"ק אדמו"ר דברי חיים מצאנז זי"ע לאחרים שכשנוגע לטובת יהודי צריכים אף ליבטל מן עסק התורה, ופעם אחת חקר ודרש אדמו"ר מצאנז את אחד הרבנים ממדינת אונגאריין איך הוא נוהג כאשר הוא עומד באמצע הלימוד ונכנס לפניו יהודי הזקוק לעזרתו, האם הוא סוגר את הגמרא לצורכו (ובאמת הדבר מבואר בגמרא מועד ט, ב, שבמצוה שאי אפשר להעשות על ידי אחרים תבטל מתלמוד תורה ותעסוק במצוה וי"ג אורות ח"א עמ' ל. בית פשעווארסק ח"א עמ' 84).

סיפר הג"ר משה יהושע לנדא זצ"ל שקרה פעם שילד קטן של החברותא שלו נחלה, והיה שם ספק פיקוח נפש. הלכו יחד מרופא לרופא עד שמצאו בעזרת ד' את השליח הנכון, וכל זה היה כרוך בביטול תורה גדול, שכמעט לא למד כלום במשך שבועיים שלמים. הצטער מאוד הגרמ"י מביטול הזמן, וכשהזדמן לו להיות במחיצת רבו ה'חזון איש', סיפר לו את כל השתלשלות העניינים, וזה שלא למד כמעט במשך שבועיים, ושאלו אם עשה נכון בזה שעזר לחברותא שלו כל כך הרבה. יש כמה נוסחאות על תגובת החזון איש, ואחד מהם הוא: "יש שיושבים לפני הגמרא הפתוחה, ולמעשה הגמרא סגורה, כי אין להם סייעתא דשמיא, ויש שהגמרא סגורה אך באמת היא פתוחה, שכאשר יושב ולומד בזמן הפנוי – נפתחים לו שערי ס"ד וברכה בתלמודו, ולעשות חסד הוא מהדברים הגורמים שתהא הגמרא פתוחה לפניו!"

כמובן ברור שלא סוגרים את הגמרא לכל מצווה, אחרת לא נלמד כלל, כיוון שיש תמיד מצוות לקיים: ביקור חולים, הלווית המת וכו', אלא מדובר במצוות שאחרים לא יקיימו והן עלולות להחמיץ. גם ברור שכשגומרים להתעסק במצווה יש לחזור תיכף ומיד ללימוד. מוספר בספר עלינו לשבח (דברים ח"ב עמ' פד) שפעם הובאה לכולל 'בית דוד' בחולון תמונה של הג"ר יוסף שלום אלישיב זצ"ל, שצולמה בביתו, כאשר באו אליו בשאלה דחופה בעת שעסק בלימודו.

צדקה ומעשר

מב. נתינת פדיון לקוויטל ממעות מעשר

מותר לתת דמי פדיון ממעות מעשר, אבל יתן בנוסף משהו לצדקה. בשו"ת לבושי מרדכי (יו"ד א, קעז), הג"ר מרדכי יהודה ליב וינקלר זצ"ל, אב"ד מאה, כבר נשאל בענין, וז"ל: אני כמו"כ מסתפק בזה טובא. והנה המו"ז סי' של"א ס"ק ל"ב הביא בשם הב"ח דמעשר כספים אינו לא מן התורה ולא מדברי סופרים, והוא השיג עליו. וכן בתשובות הבאים אחריו. אבל בפתחי תשובה [ס"ק י"ב] הביא בשם הרמב"ב כמו"ש הב"ח שאינו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, ורק כשאר מנהג של מצוה שאין לבטלו רק לצורך גדול. וכן הביא בשם שאר תשו' אחרונים, ועיין בתשו' מהר"י אסאד סי' של"ד פלפול ארוך בטוב טעם ודעת גדולתו, עיי"ש. ומעתה בפדיון נפש וודאי דהוה לצורך גדול, וזה הוא לפי מה דגברא אם אמיד בנכסים אי לא אמיד. ושוב ראיתי במו"ז סי' רמ"ט ס"ק א' לענין קנין מצות בביהכ"נ שג"כ ילך לצדקה, שכן היה המנהג בימים ההם, אם בשעת קנין המצוה היה דעתו לקנות ממעות מעשר, מותר, כיון דבלאו"ה יבא ליד עניים, א"כ הוא הדין הכא בפדיון נפש דעיקר לחלק לעניים. וכן הביא בסוף הסעיף לענין פדיון שבויים, אם לא פסקו עליו ליתן חלק כחלק כשאר נותנים, ואינו מוטל עליו לפדותו, ודאי דמותר דאין צדקה גדולה מזו, ועיי' בש"ך שם [ס"ק ג'] לענין עשיית מצוה ממעשר כספים, ובבאר הגולה [אחרי סק"ה] שמחלקים בין שהיה החיוב עליו בלאו"ה, או היה פטור ממנו. ועי' בתשו' חתם סופר יו"ד סי' רל"א וסי' רל"ב מ"ש על דבריהם. וא"כ בפדיון נפש האריך נאמר אם הי' מוטל עליו כמו"ש מדברי קבלה, צדקה תציל וגו', וכמו"ש בגמ' שבת דף קנ"ו ע"ב, עיין שם. אלא

— על הצדיקים ועל החסידים —

הביט ראש הכולל, הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א, חתנו של הג"ר אלישיב, בתמונה ואמר: "בואו ונשים לב, מורי-חמי נמצא עתה באמצע הלימוד, הגמרא פתוחה לפניו, אלא שהגיעה שאלה דחופה ויש להשיב עליה, לכן הוא נאלץ להוציא ראשו לרגע מהגמרא. אבל הביטו וראו שביד ימינו הוא מחזיק חזק את הגמרא, וביד שמאלו הוא משאיר את האצבע בתוך הרש"י, כדי שברגע שיסיים להשיב, יוכל תיכף ומיד לחזור ללימודו, ולא יצטרך לחפש את הרש"י שבו עסק..."

משם אין ראי' כל כך שיהי' החיוב עליו לעשות צדקה כל כך כמנין פדיון נפש, וא"כ כיון דיש לדמות למ"ש הטו"ז ולא הוי מחויב כ"כ אפשר להחזיר. ועי' בשלה"ק בעמוד צדקה ובהל' פורים. ואפשר כי סך מה יתן לצדקה לקיים מ"ש [משלי י, ב] וצדקה תציל וגו', ולפדיון נפש שוב יכול לעשות מהמעשר, דומיא דכתב בשלה"ק לענין מעות פורים, דמה שמוסיף על המתנות מפי מיכלתו יכול לעשות גם מהמעשר, וירא שמים יוצא ידי שניהם, עכ"ל שו"ת לבושי מרדכי.

ושאלתי שאלה זו להג"ד אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן, וכתב לי: "כתב הרמ"א (יו"ד רמ"א, א בהגה) אין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה כגון נרות לבית הכנסת, או שאר דבר מצוה, רק יתנו לעניים (מהרי"ל הל' ר"ה) עכ"ל. ובכלל זה שאין פורעין ממעשר עני דבר שחייב בו, לא רק מצד ההלכה, אלא גם ממנהגי בני"א, כמו שושבינות שאינה מתנה גמורה (רמב"ם זכ"ה, ג, ב). דהגם שאינו חיוב גמור לגמול לו, בכ"ז כיון שכן דרך בני"א, ה"ז נעשה חיוב מטעמי נימוס. ומקורו מתוספתא (שביעית ז, ו ופאה ד, טז) אחד שביעית וא' מע"ש אין פורעין ממנו מלוח וחוב, אין משלמין מהן גמולין וכו' עיי"ש.

מעתה אם נתינת הפדיון לרבי הוא ממנהג חסידות זו, שכל א' נותן בזמנים ידועים, ה"ז דומה לחוב מטעמי נימוס הנ"ל, ואין לתתו ממעות מעשר. — אא"כ הרבי עני שיכול לתת לו מתורת צדקה.

ואם בא לתת פדיון בעצמו, שלא בזמן הנהגו שכולם נותנים, יכול לתת ממעות מעשר, אם הרבי בגדר עני שראוי לקבל צדקה, ויש בזה החזקת תורה. — וכתב אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנ"י (ח"ה סי' לג) דאפילו אם מהכסף שנותן משלמים הוצאות יתירות שיש לחצר הרבי, להחזקת ביתו ומשמשיו, נמי שרי ליתן ממעות מעשר, כדקיי"ל בשו"ע (יו"ד רנ"ג, יא) ת"ח חייבים לתת לו לפי כבודו, וכ"פ הרמב"ם (מתנ"ע, ג) היה דרכו של זה העני לרכוב על סוס ועבד רץ לפניו, והעני וירד מנכסיו, קונים לו סוס ועבד, שנאמר די מחסוריו אשר יחסר לו עכ"ד, (ומקורו מכתובות טז: ועי' בשו"ת משנ"י ח"ג בפתחה עמ' יח). — ה"ז יכול לתת מכסף מעשר להחזקתו לפי כבודו. [ואין לחלק בין עשיר שמצד עשרו הי' רגיל בסוס ועבד, לבין שרק מצד אבותיו התרגל כן]. וגם לפי הב"י והב"ח (סי' רנ) שרק מקופת רבים נותנים די מחסורו, ולא היחיד, הרי כאן רבים נותנים כל א' פדיון ועי' כולם הוי די מחסורו.

וכאשר אין הרבי בגדר עני, א"כ מחלק הפדיונות לצדקה, או לצרכי צבור, וג"כ יכולים לתת לו הפדיון מכסף מעשר.

ומי שבא לרבי ומבקשו שיברכו ויתפלל בעדו, ונותן לו פדיון, אין הנותן עושה בזה סחורה במעות צדקה, שהרי הטובת הנאה היא שלו כבמעשר, והמקבל צריך לברכו כדרכיב ושכב בשמלתו וברכך.

מעם נוסף להתיר נתינת פדיון ממעות מעשר, כתב אאזמו"ר שליט"א (שם), דהנה אצל חסידים מקובל, שכאשר איש עומד לפני הצדיק ומבקש צרכיו, הנשמה שלו הנמצאת שם עמו, מבקשת צרכיה הרוחניים. — ועיין עוד בספה"ק אוהב ישראל (ר"פ תרומה) שע"י התרומה לצדיק מתקשרים ומתעטפים בנשמת הצדיק ומתעלה ברום המעלות קודש קדשים עיי"ש. — ובשו"ת ערוגת הבשם (חיו"ד סי' רב) התיר להשתמש במעות מעשר להוצאות נסיעה לצדיק האמיתי, שמקיים בקבלת פניו מ"ע להדבק בחכמים ללמוד ממעשיהם שנא' ובו תדבק (כרמכ"ס פ"ו מהל' דעות), וההתדבקות אליהם ע"מ ללמוד דרכי השם, מובטחת שתעשה אצלו רושם לטובה עיי"ש. — [ושאלה כעיי"ז שכיחה היום בהוצאות נסיעה לקברי צדיקים, אם דומה להנ"ל].

לפ"ז נתינת פדיון לצדיק, ה"ז טובה לנותן ולנשמתו, וצרכי מצוה שאינן חובה עליו בתחלט, מצד התורה או מצד הקהל, הרי לפי הבאר הגולה (בהגהת רמ"א הנ"ל) יכול לעשות ממעות מעשר. — וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי (ח"א יו"ד סי' קעז) שמותר לעשות פדיון נפש ממעות מעשר, ואינו פורע חובו, דאין חיוב עליו לתת, והכסף הולך לצדקה, אבל יתן חוץ מזה משהו לצדקה", עכ"ל מח"ס משנת אהרן.

ועוד ראיתי, שנשאלו גדולי ישראל: בחסידויות רבות מקובל שהחסידים נותנים סכום קצוב מידי חודש לאדמו"ר, ויש בזה סגולה גדולה עבור עצמם, להתברך בכל מילי דמיטב מכח העובדה שהם שותפים עם האדמו"ר בכספם. כסף זה מכונה בהרבה מקומות 'מעמדות געלט'. ויש שואלים: האם מותר לשלם מכספי מעשר?

הג"ר שמואל יעקב לנדא השיב שאי אפשר לשלם מעמדות מכספי מעשר, כמו שאי אפשר לשלם על ביקור אצל רופא מכספי מעשר, שכל דבר שהאדם עושה לטובת עצמו והצלחתו אינו ניתן מכספי מעשר. ומכל מקום מי שאין לו אפשרות לשלם את כספי המעמדות משלו עדיף שיתן ממעשר כספים מאשר שלא יתן בכלל, שהרי סוף סוף הכסף הולך למטרות שראוי ליתן להם כספי צדקה.

והג"ר שמואל אליעזר שטרן הסתפק בדבר ולא הכריע, והוסיף שבעצם שאלה זו

קיימת בכל מי שמכנים קוויטל אצל אדם גדול ומצורף סכום כסף לקוויטל, האם מותר לצרף סכום מכפסי מעשר, וצ"ע.

וגם הג"ר יעקב מאיר שטרן נסתפק בדבר ולא הכריע.

והג"ר שמאי קהת הכהן גרום שליט"א אמר שניתן לשלם את המעמדות מכספי מעשר. והוסיף ההגרש"ק הכהן גרום ששמע מזקני החסידים ששמעו מהיושבים בכעלזא, שפריון נפש אי אפשר להביא ממעשר כספים, דהוי כמו קרבן שבא לכפרה שאי אפשר להביאו מכספי מעשר, אבל מעמדות געלט יש ליתן חצי מכסף שלו וחצי מכספי מעשר. והג"ר מגדל שפרן שליט"א והג"ר נפתלי נוסבוים שליט"א אמרו שאם האדמו"ר אינו בגדר עני, אין לשלם את הכסף ממעשר כספים אע"פ שישתמש בכסף לעניני צדקה. אבל אם בביתו של האדמו"ר ישנה עניות בודאי מותר ליתן את המעמדות מכספי מעשר (עלון 'וישמע משה' - פרשת נצבים-ילך תש"ף).

גיוור

מג. כתיבת שרה או שרה אמנו כאמו של גר צדק בקוויטל

כשכותבים שם של גר בקוויטל, יש לרשום "בן שרה אמנו" ולא "בן שרה", כי רק בפרסום ולא רוצים שידעו שהוא גר, אומרים "בן אברהם" או "בן שרה". זאת ועוד, ממילא אדמו"ר יודע מהות אדם ואם הוא גר או לא. ובן בודאי זה כבוד גדול שבחר להיות תחת כנפי השכינה.

בשולחן ערוך (אה"ע קכט, כ) כתב: "בגט גר כותב: פלוני בן אברהם אבינו" (ועי' הב"י שם מה שכתב בזה). וכתב הב"ש (שם ס"ק לט): "דאם כתב בן אברהם ולא כתב בן אברהם אבינו פסול דמשמע שהוא בן אברהם, אלא אם כתב פלוני הגר" (ועי' שו"ת מנחת יצחק א, קלו). ועיין שו"ת והרים הכהן (ב, מח), שנשאל הג"ר ירמיה מנחם כהן, אב"ד פאריז, בענין גר שחתם בגט ולא חתם בן אברהם אבינו אלא רק בן אברהם, וכתב לחלק בין מגרש ומתגרשת שחייבים לכתוב בן אברהם אבינו (עי' חכמת שלמה אה"ע סי' קל. ב"ש הג"ל) ובין עד (עי' שו"ע ורמ"א שם קכט, יח), והתיר בדיעבד. אבל משום שלא מצא בפירוש בשו"ת, שאל את הג"ר חנוך פרווא זצ"ל, גאב"ד לודנון, והסכים

עימו בפה מלא להכשיר הגמ, ע"ש.*

ויש אומרים שצריך להקפיד בתיבת שמות וערים בכתובה כמו שבגטין כמו הג"ר משה אריה פריינד זצ"ל, הגרי"ז מברסק זצ"ל וכ"ק אדמו"ר שפע חיים מצאנז-קלויזנבורג (סדר חופה וקידושין ע"י פסקי נתיבות אדם בהערות אוהלי יעקב עמ' סז הערה ד). אך אחרים אומרים שאין צריך לדקדק כל כך כמו בגמ כגון הג"ר חנוך דוב פדווא זצ"ל, גאב"ד לונדון ומח"ס שו"ת חשב האפוד (הליכות חנוך עמ' קעג). וכן הג"ר צבי מאיר גינזבערג זצ"ל, ראב"ד אגודת הרבנים דארה"ב וקנדה, אמר אין צריך לדקדק בענין שמות אנשים ונשים בעת כתיבת הכתובה כמו לגבי גט [אבל כל כמה שיכול, ידקדק] (ניצוצי צבי מאיר עמ' סט).

וראיתי שהגרי"ש אלישיב זצ"ל ויבלח"ט הג"ר אשר ווייס שליט"א, גאב"ד דרכי הוראה ומח"ס מנחת אשר, הורו שיש לכתוב גם בכתובה שהוא גר, אבל בזמן קריאת הכתובה אין צורך להזכיר שהוא גר כדי לא לביישו.

על הצדיקים ועל החסידים

* סיפר ת"ח מופלג על מעשה מופלא שאירע לו בבית דין. בעת סידור גט של גר אחד שחזר לסורו, החליט אותו גאון בתחילה, שמאחר והגט אמור להינתן על ידי שליח לחוץ לארץ, ומקובל במקרה כזה להרבות בסימנים שזהו הגט המיועד לפלונית, משום כך החליט כי ראוי לכתוב בשם המגרש "פלוגי בן אברהם אבינו", למרות שבדרך כלל בגר שחזר לסורו אין כותבים "בן אברהם אבינו" כפי דברי התורת גיטין (ס' קנט ס"ק יא) שאין מייחסין מומרים אחר אברהם אבינו, אלא כותבים שמו ושם אביו בגויותו. והנה, כשסופר הגיטין של בית הדין כתב את הגט, מצאו הדיינים שיש שם טעות, ולאחר שחזר וכתב גט נוסף, גם שם נמצאה טעות. בפעם השלישית כתב הסופר את הגט, ונמצא בגט שכתב במקום המילים: "בן אברהם אבינו" נכתב "בן אברהם אבונא". הסופר, מרוב תמהון ובהלה על שאירע לו כך שלש פעמים, מה שלא קרה לו מעולם, כמעט ותלש את שערות ראשו. אך אותו גאון הבין שיש דברים בגו, ומשמיא רמזו לו לשנות ולכתוב כפי דברי תורת גיטין בלא התואר "בן אברהם אבינו". ואכן נכתב הגט מיד, והפעם הכל היה כהלכה וללא שום תקלה (ראש דברך עמ' תקעט).

ובענין רשימת שם גר בקוויטל, שאלתי ת"ח: כשרושמים שם של גר בקוויטל, האם יש לרשום "בן שרה אמנו" או מותר לרשום "בן שרה"?
הג"ר פינחס ליבוש פדווא שליט"א, מח"ס שו"ת פלאות עדותיך, אב"ד קהילת מ"ת אמסטראם לשעבר ובעת דומ"ץ חסידי בעלזא קרית גת, כתב לי: "כפי שידוע לי רושמים תמיד שרה אמנו ורק במקום שלא רוצים לפרסם וכדומה אומרים רק אברהם ושרה. גם לגבי עליה לתורה הגרים שמתגאים בכך שהם בני אאע"ה קוראים להם בן אברהם אבינו".

ובוראי שבכל זאת, אדמו"ר יודע את מהות האדם, והוא יודע אם אדם גר צדק, כגון כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע אמר על כ"ק אדמו"ר מהרי"ד זי"ע שקרא קוויטל רק משום מראית עין, שלא הוצרך להסתכל בקוויטל לראות מעשה האיש, ורק בהסתכל על פני האיש כבר ידע הכל (ספר בקדושתו של אהרן ח"ב עמ' יב).^{*}
וכדומה, פעם אחת אמר פלפול בסוגיא דעדיו בחתומיו זוכין לו, הרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיסחא זי"ע אמר אח"כ: דמזה הפשט יכולים להביט בקוויטל ולידע הכל

על הצדיקים ועל החסידים

* מעשה נורא, שסיפר לר' משה גראס, חתנו של רבי שאול בראד, שהיה רבה של העיר קראלי, עדות אישית על מעשה פלא שאירע עם כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע. היה זה פעם כשנכנס חותנו רבי שאול אל הקודש, ורשם בעצמו את הקוויטל שלו, וחצי הדף הריק שנשאר מהקוויטל תלש והכניס לכיס. אח"כ כשנכנס מסר הקוויטל לידי כ"ק אדמו"ר מבעלזא זי"ע, כ"ק אדמו"ר זי"ע הקריא את השמות והבקשות והאציל מברכותיו הקדושים. מספר שעות לאחד מכן כשהיה כבר על הרכבת ומה מאוד הזדעזע בראותו את הקוויטל שנשאר אצלו. והיה לו לפלא כי כ"ק אדמו"ר מבעלזא זי"ע הקריא את השמות, כאילו היה הקוויטל לפניו, ועתה רואה הוא שבכלל לא מסר את הפתקא אלא הדף החלק שנשאר לו. לאחר מכן התבטא רבי שאול לתלמידיו, באמרו: "ידעתי שמרן יכול לקחת קוויטלעך אך לעת עתה ראיתי הענין בחוש" (מרשימת הרה"ג ר' אהרן יהושע גראס שליט"א, דומ"ץ בעלזא באנטוורפן. ספר בקדושתו של אהרן ח"ב עמ' קנב-קנג).

אפילו בשם לבד בלא קוויטל יכולים לידע הכל (עשר זכויות מער' הרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיסחא אות טו. מובא בספר אהלי צדיקים עמ' תסה).
וכן בודאי זה כבוד גדול שגר צדק בחר להיות תחת כנפי השכינה ולא עניין לבושה.*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* כתוב במשנה ביכורים (א, ד) על עניין מצוות הבאת ביכורים, כי כאשר היה בית המקדש, היה כל אדם שיש לו אילנות מאכל, מביא מביכורי אדמתו לבית המקדש, והיה אומר את כל מה שנזכר בתורה בווידי הביכורים. המשנה אומרת: שגר מביא את הביכורים אך אינו קורא את מקרא הביכורים, שאינו יכול לומר: "אשר נשבע ד' לאבותינו לתת לנו" – שאין אבותיו מישראל. ויש מוסיפים עוד טעם, לפי שהגרים לא נטלו חלק בארץ, כלומר שמשום כך אין הגר יכול לומר: "לתת לנו". וגם כשגר מתפלל בינו לבין עצמו אומר "אלהי אבות ישראל", וכשהוא בבית הכנסת [כלומר, כשליח ציבור] אומר "אלהי אבותיכם".
אמנם כתוב בירושלמי (בכורים פ"א ה"ד ומובא בתוספות בבא בתרא פא, א) אמר תני בשם רבי יהודה גר עצמו מביא וקורא, מאי טעמא דאמר קרא (בראשית יז, ה) "כי אב המון גוים נתתיך", לשעבר היה אב לארם מכאן ואילך לכל גוים. רבי יהושע בן לוי אמר הלכה כר"י. עובדא אתא קומי רבי אבהו והורה כר"י.

הראשונים נחלקו אם הגר מביא וקורא או שאינו קורא, ונפקא מינה בדין זה בזמן הזה הוא לעניין תפילה וברכת המזון אם יכול הגר לומר אלהינו ואלהי אבותינו, ועל הארץ שהנחת לאבותינו. פסק ר"ת (שם) כתנא במשנה שהלכה כסתם משנה שהגר מביא ואינו קורא, ועל כן ר"ת לא היה מניח לגרים להיות שליחי ציבור או לזמן בברכת המזון. ופסק הרמב"ם בהלכות ביכורים (וד, ג) כר"י שהגר מביא וקורא. והרב רבי עובדיה, שהיה גר, שאל את הרמב"ם האם יוכל לומר אלקינו ואלקי אבותינו, ואשר בחר בנו, ושעשה נסים לאבותינו. וכך השיב לו הרמב"ם: "יש לך לומר הכל כתקנם, ואל תשנה דבר, אלא כמו שיתפלל ויברך כל אזרח מישראל, כך ראוי לך לברך ולהתפלל, בין שהתפללת יחידי בין שהיית שליח צבור. ועיקר הדבר, שאברהם אבינו הוא שלימד כל העם והשכילם והודיעם דת האמת וייחודו של הקדוש ברוך הוא, ובעט בעבודה זרה, והפר עבודתה, והכניס רבים תחת כנפי השכינה, ולמדם והורם וצוה בניו ובני ביתו

— על הצדיקים ועל החסידים —

אחריו לשמור דרך ד'. לפיכך כל מי שיתגייר עד סוף כל הדורות וכל המייחד שמו של הקב"ה כמו שהוא כתוב בתורה, תלמידו של אברהם אבינו עליו השלום, ובני ביתו הם כולם, והוא החזיר אותם למוטב, כשם שהחזיר את אנשי דורו בפיו ובלמודו, כך החזיר כל העתידים להתגייר. נמצא אברהם אבינו עליו השלום הוא אב לזרעו הכשרים ההולכים בדרכיו ואב לתלמידיו ולכל גר שיתגייר. לפיכך יש לך לאמר אלהינו ואלהי אבותינו שאברהם הוא אביך, ויש לך לומר שהנחלת את אבותינו, שלאברהם נתנה הארץ.

לענין הלכה, נפסק בשולחן ערוך כהרמב"ם גם לגבי תפילה וגם לגבי ברכת המזון. כתוב בהלכות תפילה (או"ח נג, יט): "יש מונעים גר מלהיות ש"צ, ונדחו דבריהם", ובהלכות ברכת המזון (שם קצט, ד): "גר גמור מזמנין עליו ויכול לברך בהמ"ז ולומר: על שהנחלת לאבותינו". והרמ"א אינו משיג על כך.

ובס' עובר אורח (אות צז עמ' קכו. מובא במאיר עיני ישראל ח"ו עמ' 452) להאדר"ת זצ"ל, שיצא לאור לאחרונה מכתב ידו, כותב: "בפרשת שמות התאכסן אצלי ידיד נפשי, הרה"ג מורנו הרב ר' ישראל מאיר הכהן שליט"א בעל ספר חפץ חיים, והרבה היה לנו שיחות בדברי תורה, ובהם אמר לי, שתמוה בעיניו איך יאמרו גרים 'ממצרים גאלתנו' וכיוצא בזה. ונהי שיכולים לומר 'לאבותינו' וכיוצא בזה, מכל מקום 'ממצרים גאלתנו' הוא כשיקרא, ושם שאני, דאברהם אב המון גויים הוא כדאמר בירושלמי בביכורים (פ"א ה"ד)".

ובתורה תמימה (דברים כו, ג אות טז) מביא ראיה שס"ל כמסקנת הירושלמי על פי שהגר עושה פסח כישראל כמפורש בפ' בהעלותך (במדבר ט, יד) "וכי יגור אתך גר ועשה פסח", וכן בזמן הזה ממילא מחויב בכל דיני פסח בישראל, ואמרו במשנה פסחים (קטז, ב) כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, פסח שהיו אבותינו אוכלים על שום שפסח הקב"ה על בתי אבותינו, וכן במצה ומרור, הרי מבואר מפורש שיכול הגר לומר הלשון אבותינו ככל ישראל, משום דאי לא הכי הרי לא יצא ידי חובתו, ולא מצינו בשום מקום בתלמוד וברייתות וגם בפוסקים הראשונים שהגר יאמר ההגדה בנוסחא אחרת, והרי מכאן ראיה דלא קיי"ל כמשנה אלא כמסקנת הירושלמי.

ולגבי איך גר יכול לומר "לתת לנו" שהרי לגר אין חלק בארץ, מתרץ התורה

קדושת כהנים

מד. רשימת כהן ולוי בקוויטל

יש נוהגים לרשום "כהן" או "לוי" בקוויטל אחרי שם אמו, יש נמנעים, וכל אחד יעשה כמנהג אבותיו. ושאלתי ת"ח מופלגים: האם יש לכהן או לוי לרשום כן בקוויטל?

— על הצדיקים ועל החסידים —

תמימה בשני אופנים: א. כתוב בספרי פ' בהעלתך בפסוק (במדבר י, כט) "ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חתן משה נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ד' אתו אתן לכם", לכם ולא לגרים חלק בו, ומה אני מקיים (ויחזקאל מז, כג) "והיה בשבט אשר גר הגר אתו שם תתנו נחלתו" אם אינו עניין לירושה תנהו עניין לקבורה, שניתן לגרים קבורה בארץ ישראל, והכוונה שניתן לגרים מקום לקבורה דהיינו ד' אמות, וע"כ גם בגרים עניין נתינת הארץ, והם יכולים לומר "לתת לנו". ב. כתוב בקהלת רבה על הפסוק (א, ז) "כל הנחלים הולכים אל הים", שלעתיד לבא יטלו הגרים חלק ונחלה בארץ ישראל, ולכן שייך הלשון "לתת לנו" לחלק שלעתיד.

ויש להוסיף שכתב הרמ"א (או"ח מו, ד) שגר לא יברך שלא עשני גוי, אלא מובא בפסקי תשובות (שם אות יב) כבר כתבו גדולי הפוסקים שאם רוצה רשאי לברך, בהסתמך על דברי המקובלים שברכות אלו בכל יום הם, על כך שבלילה לא נדבק בו נשמת גוי או עבד או אישה, וגם ידוע שבכל גר צדק כבר מעת הורתו ולידתו קיימת בנשמתו ניצוץ של קדושה שגורם לו להתגייר, ועל זה מודה "שלא עשני גוי", כיוון שלהם אין ניצוץ כזה.

אכן אמרו בשם הגר"א (פנינים משלחן הגר"א עמ' קמח) שהגר למעלה מישראל. ידוע שישראל למעלה מן המלאך, כי למלאך לא ניתן רשות לומר "השם", רק אחר ג' תיבות, והם "קדוש קדוש קדוש ד' צבאות", וישראל אומרים אחר ב' תיבות, "שמע ישראל, ד' אלקינו וכו'" (ראה חולין צא, ב). והגר אומר אחר תיבה אחת, כמו שכתוב ריש פרשת יתרו "ויאמר יתרו ברוך ד' וכו'" (ומובא שם בהערה 33 שהגר"א אמר זאת שעה שדיבר פעם בשבחו ומעלתו של הגר הקדוש מוילנה, הגרף פוטוצקי, רבי אברהם בן אברהם זצ"ל, וציין את מעלת הגרים על ישראל).

הג"ד בן ציון יעקב הלוי וואזנר שליט"א, אב"ד שבט הלוי מאנסי-בית שמש ומח"ס בני יעקב על עירובין, כתב לי: "מנהג העולם שכותבין".

הג"ד ירמיה מנחם כהן שליט"א, אב"ד פאריז ומח"ס שו"ת והרים הכהן, כתב לי: "רושם הכהן רק אחר שם האם".

הג"ד פינחס ליבוש פדווא שליט"א, מח"ס שו"ת פלאות עדותיך, אב"ד קהילת מ"ת אמסטרדאם לשעבר וכעת דומ"ץ חסידי בעלזא קרית גת, כתב לי: "לא ידוע המנהג אם כותבים או לא. אבל אעפ"י שאין ראיה לדבר אבל סימוכין יש לומר היות שרבים סמכו בנושא נתינת קוויטל למה שכתב הרמב"ן על תכלית מנין כלל ישראל כדי שיזכיר כל אחד בשמו לפני משה, והנה במנין כלל ישראל הקפיד התורה שיהיה לפי שבט ושבט, ואנו הישראלים שאין אנו מכירים השבט אין לנו ברירה אבל שבט אהרן ולוי שמכירים שבטיהם אולי ראוי שיודיעו למשה שבכל דור ודור גם את שבטו בנוסף לשמו ושם אמו".

הג"ד גמליאל הכהן רבינוביץ, מח"ס גם אני אודך, כתב לי: "אני לא נוהג לכתוב הכהן בקוויטל".

הג"ד יצחק יעקב גומליב שליט"א, מח"ס עקבות יצחק, כתב לי: "איני יודע בבירור. אך נראה - דאם באופן קבוע הוא כותב א"ע בכינוי הנשגב הלזה, אזי ממילא ג"כ בקוויטל".*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ויש שואלים כשאנחנו אומרים בתפילת על הנסים, "בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול", מי היה כהן גדול - מתתיהו או יוחנן? וזה שנוי במחלוקת (מגילה יא, א. מגילת תענית. פירוש האשל נט, א. רמב"ם, הלכות מעשרות ט, א. רשב"ץ ג, קלה). והגר"ח קניבסקי שליט"א השיב: מתתיהו. ואמנם כתוב שיוחנן היה כהן גדול שמונים שנה, הסביר שזה לא אותו יוחנן אלא סבו (דברי שי"ח ח"ה עמ' יג-יד). ועיין בשו"ת דברי יציב (או"ח רפב) שמפלפל בזה. ומש"כ בספר פרדס יוסף על חנוכה (עמ' תקא-תקב).

וכמובן לא מזכירים "הרב" בקוויטל, כמו שנהגו שאין מזכירים אותו במי שברך לחולים או לעילוי נשמתם, כי אין גבהות בפני המקום. כתב בספר חסידים (סי' תת): "המתפלל על אביו החולה, לא יאמר רפא את אבי מורי או אדוני אבי,

על הצדיקים ועל החסידים

ששלמה אמר בדברו עם השם 'דוד אבי', מלכים א ג ו, וכן אלישע אמר 'איה ד' אלוהי אליהו', מלכים ב ב יד, ולא אמר אדוני". טעם הדבר כתב בספר מנחת חינוך סי' רנז בשם מעבר יבוק שנגדו יתברך אין לקרוא לשום אדם אדון, כמבואר בגמרא שבת נו א, שאוריה החתי נחשב כמורד במלכות משום שאמר לפני דוד "ואדוני יואב", שמואל ב יא יא. וכ"כ בברכי יוסף (ו"ד רמ סק"ד). והוא דין גם אביו גם רבו.

ופעם ת"ח מופלג הראה לי שהוא קיבל תשובה מהגרא"ד אויערבאך, אב"ד דטבריה, וכתוב בה: "נא לבקש רחמים עבור שלמה זלמן בן צביה לרפו"ש", בלי תואר 'הרב' (שו"ת הגראד"א עמ' 64).

וכ"כ הגרש"ז אויערבאך שאין מזכירים תוארים בתפילת 'אל מלא רחמים' ו'מי שברך', אך הוסיף: "עכ"ז הלא נהגו כל ישראל לקרוא לתורה לכל אדם בתואר 'ר' פלוני בן ר' פלוני, ומנהג ישראל תורה היא" (הליכות שלמה - תפילה עמ' שע). ובאזכרה להגר"ע יוסף זצ"ל, שמעתי שת"ח מופלג אמר האזכרה בלי התואר רב. אמנם בשו"ת 'ציץ אליעזר' (חלק ה רמת רחל עמ' יז) כתב שיש להוסיף לפני השם "אבי", "אמי" או "רבי" בלי שום תואר אחר.

והנה בשו"ת שלמת חיים (סי' לב), הקשה הגרי"ח זוננפלד זצ"ל על שאמר אליעזר עבד אברהם, "אלהי אדוני אברהם", והלא אין גבהות לפני המקום. וכתב על זה בשו"ת 'יביע אומר' (ט או"ח צה אות ו): הן אמת שכן כתב ב'ספר חסידים', והובא בכה"ג יו"ד (רמ הגה"ט אות יא) וז"ל: המתפלל על אביו חולה, לא יאמר רפא נא לאדוני אבי, שהרי שלמה אמר דוד אבי. והועתק בשו"ת 'צפחית בדבש' (סי' נה דף קמט ע"ג), וכתב שם בשם ספר חסידים שסיים, אבל אליעזר עבד אברהם אמר אלהי אדוני אברהם, מפני שלא היה בן חורין. ע"כ. ופירש כוונתו, שכשם שמותר לומר אבי פלוני, כך מותר לעבד לומר אדוני פלוני. והוסיף שם, שע"פ דברי הריטב"א (קידושין מג, א) על מה שאמרו שם, שאוריה מורד במלכות הוה, דקאמר בפני דוד "ואדוני יואב", שהיה לו לומר ועבדך אדוני יואב, ניחא מה שאמר אליעזר "אלהי אדוני אברהם", שאף שקראו אדוני, הואיל והזכיר תחלה "אלהי" ליכא קפידא כלל. ע"ש. וכ"כ החיד"א בספר פני דוד (פרשת חיי שרה)

מה. דין וקדשתו בקריאת קוויטלעך

אדמו"ר שיש בפניו קוויטלעך של כהנים, לויים וישראלים, אם יודע לו איזה שייכם לכהנים, יש אומרים שעליו לקרוא קודם את הקוויטלעך של הכהנים (או משום הדין או משום מעלה), ויש אומרים שזו רק הנהגה טובה שאינה מן הדין, ויש צדיקים שלא הקפידו בזה כלל. וודאי שאם לא ידוע לו, כל הקודם זוכה.

ושאלתי גדולי ישראל: האם יש לאדמו"ר להקדים את קוויטלעך של כהנים משום וקדשתו?

הג"ר יצחק אהרן גאלדבערגער שליט"א, דומ"ץ דחסידי פאפא ובית ת"ל דקארסבורג ומח"ס אז יאמרו, כתב לי: "הנה עי' במס' נדרים ס"ב ברא"ש שם דכ' הלשון דיש להקדימו בכל דבר ומקודש ומוזה נראה דדוקא דבר מקודש או מצוה יש להקדימו וכ"נ מפמ"ג משב"ז סי' קל"ה ובמהרש"א בנדרים שם (ד"ה בפרש"י) וכ"נ מתומים חו"מ סי' טו וז"כ בסי' נחל אשכול ה' נט"י (סי' כא סק"ה) ועוד ומכל הנ"ל נראה דאין חיוב להקדימו בנ"ד דאינו דבר מקודש או מצוה והגם דראיתי מוכא בשם הגאון בעל אדרת בס' חשבונות של מצוה וכן בס' אהבת חסד פ"ו ה"י להנה"צ ב' חפץ וצ"ל דלא ס"ל כן מ"מ נראה לי דכיון דכ' בתשו' שואל ומשיב (סי' לא נדע לי כעת) דכהיום הוי מצ"ע דוקדשתו היא מצוה מדרבנן לפי דכ' התורה הטעם דמשו"ה וקדשתו לפי שלחם אלקיד הוא מקריב ונמצא היום שלא זכינו להקריב קרבנות אין מצוה מה"ת רק מדרבנן ובדרבנן שפיר יש לסמוך על גדולי הפוסקים המקילין הנ"ל".

הג"ר פינחס אברהם מייערס שליט"א, אב"ד האג ובעל שו"ת דברי פנחס, כתב לי: "וקדשתו נאמר על כל דבר. ולכאורה אדמו"ר גם צריך לקיים הלכה פסוקה".

הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן, כתב לי: "לפי המתבאר ממג"א (סי' רא סק"ד) מצות וקדשתו הוא רק בעניני מצוות דרבים ולא בצרכיו הגשמיים, ועל פי זה מורין שאין צריך למסור מקום או תור לכהן, אא"כ רוצה להדר ולהיות חכם לב יקח מצוות, אז יוותר גם קצת מזמנו וממונו לקיים מצות וקדשתו

— על הצדיקים ועל החסידים —

מסברא דנפשיה (ומובא בילקוט יוסף – אבלות סי' א ס"ק כד. ועי' שו"ת ציץ אליעזר ח"ה רמת רחל עמ' יז).

ויקדימו לתור, וכן העלה אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנ"י (חי"א סי' כה). - וה"ה בקוויטל כשיש תור ארוך להכנס לרבי, אין חיוב למסור תור לכהן שיכנס תחילה.

ונראה דכמו כן כשמכניסים הרבה קוויטלא"ך לרבי בבת אחת, אינו צריך להקדים את הקוויטל של הכהן. - והגם שבשו"ת משנ"י (חי"ג סי' ל) נשאל אאזמו"ר שליט"א על הנהגת הגר"ח קנייבסקי שליט"א כשיש לפניו שאלות שונות, שמשיב תחילה לכהן משום וקדשתו, אעפ"י שהכהן אינו לפניו. והשיב אאזמו"ר שליט"א, דאף שאין בזה חיוב, מ"מ טוב עושה שעונה לכהן תחילה, דכבר כתב הרמב"ם (כלי המקדש, ד א-ב) מ"ע להבדיל הכהנים ולקדשם וכו', וצריך כל אדם מישראל לנהוג בהן כבוד הרבה ולחקדים אותם לכל דבר שבקדושה וכו' עכ"ל. והיינו אפילו לפי המובן מדבריו שרק לדברים שבקדושה יש להקדימו, זה שייך גם במכתבי תורה, להקדים לכהן.

מ"מ מסתבר לומר שאין זו הנהגה מעיקר הדין, שהרי הכהן עצמו וגם שאר השואלים אינם יודעים למי הקדים לענות תשובה. - וכל שכן בקוויטל דקיל טפי ממשא ומתן בהלכה, נראה פשוט שאין ענין של וקדשתו. בפרט כשמדובר בהרבה קוויטלא"ך שמוכנסים לפני הרבי בבת אחת, שאז הכהן עצמו וגם שאר העם אינם יודעים למי הקדים, עכ"ל מח"ס משנת אהרן.

הגר"ר דוד רוב מייזליש שליט"א, מח"ס שלחן המלך ושלחן השבת, השיב לי: "מצות של וקדשתו הוא על הציבור ולא על היחיד, ומטעם זה המנהג בזידיטשוב בבית מדרש של הרבי שאין קוראים לכהן תחילה, רק בבית המדרש של הקהל שם מתחילין עם הכהן".

הגר"ר יצחק יעקב גוטליב שליט"א, מח"ס עקבות יצחק, כתב לי: "צינו בכו"כ ענינים (כמו בעלויות לס"ת, ועוד) דאצל מקומו של הצדיק [במעונו או בבית מדרשו וכד'], אז כולם בטילים איליו, ואין מושג קדימה. ואפשר שגם בכאן הכי הוא".

איתא בגמרא (גיטין נט, ב. מו"ק כה, ב. נדרים סב, ב) דילפינן מוקדשתו דכתוב בפרשתו דצריך להקדים כהן לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון. א"כ האם יש חיוב ללמוד ש"ך לפני ט"ז כיון שהש"ך היה כהן ויש דין של וקדשתו לכל דבר?

כן נשאל הגרי"ח זוננפלד זצ"ל בשו"ת שלמת חיים* (הלכות תלמוד תורה ס' קה עמ' 151), והשואל – הג"ר זבולון חרל"פ זצ"ל – כתב שיש מי שרצה לומר סברא שאין צריך להקדים: משום דדוקא בחייו שייך דין קדימה ולא אח"כ. ומביא ראיה ליסוד זה: מהא דלא מוזכר בשולחן ערוך (יו"ד שגד, א) קדימה להוצאת המת אם המת כהן, ובכבודו מצינו מכבדו בחייו ובמותו, ש"מ דאין דין קדשתו לאחר מיתה. והגר"ז חרל"פ זצ"ל רצה לומר עוד סברא שאין צריך להקדים: דדוקא לכהן בעצמו

— על הצדיקים ועל החסידים —

* תלמיד חכם מופלג ירושלמי סיפר לי שאמרו בירושלים שמועה על שו"ת שלמת חיים, שהרב שלמה סובול ז"ל אמר שאין כתבים של הגאון הרב יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, ולכן שאל אותו שאלות רבות, כדי להוציא ספר שו"תים שלו. אך בס' עובדות דרבי לוי (עמ' כו), סיפר הג"ר לוי הכהן רבינוביץ, מח"ס מעדני השולחן: כשיצא לאור הספר שלמת חיים שהוציאו הגר"ש סובול זצ"ל, ובו תשובות קצרות ממרן הגרי"ח זוננפלד זצ"ל בעניינים שונים, הלך המחבר לבקש הסכמות מגדולי ירושלים, מרן הגר"ז ר' בענגיס זצ"ל נתן לו הסכמה לספר. אולם כשהגיע לבקש הסכמה ממרן הגר"פ עפשטיין זצ"ל לא אבה הגר"פ לתת הסכמה לספר.

טענתו של הגר"פ עפשטיין זצ"ל היתה שהספר שלמת חיים אינו מבטא את גדלותו האמיתית של מרן הגרי"ח, שהיה ידוע כגאון מובהק, כיוון שהתשובות שם נכתבו בקיצור ובתמצית כתשובות למכתבי השאלה שהיה המחבר שולח, וחשש שאם ידפיסו את הספר יהיו כאלו שתהיה להם מחשבה שבזה מתבטאת גדלותו של מרן, בעוד שגדלותו האמיתית לא מתבטאת בזה. ואכן אפשר לבדוק את השלמת חיים ולהיווכח שאין שם הסכמה מהגר"פ עפשטיין זצ"ל.

בכל זאת, ובשו"ת באר משה (ח, צב), הג"ר משה שטרן זצ"ל – הדעברעיצינער רב – בסוף תשובה א' כותב, ש"אחר זה בשנת תשמ"ב נדפס ספה"ק שו"ת שלמת חיים מהגה"ק מהריח"ז אב"ד ירושלים זצוקלה"ה ומצאתי שם הרבה דברים קרובים לדברינו בקצירת האומר מאוד כדרכו בקודש". כלומר, הגר"מ שטרן דווקא שיבח את קיצור לשונו!

צריך להקדים אבל לא לספרו, וחילוק כזה נמצא הגמרא סנהדרין (י, א) דלענין לדונו יש חילוק בינו לבין ממונו.

ומסיק הגרי"ח זוננפלד זצ"ל, נראה פשיטא שאין בזה קפידא ואין צריך להקדים ללמוד את דברי הש"ך.

וכשנשאל הגר"ח קניבסקי על כך, השיב: "כל הקודם זכה" (ידן משה יא, קטו). והגר"ר משה פיינשטיין אמר שקודם יש ללמוד את הט"ז שהיה מוקדם בזמן, והדיבורים הארוכים בט"ז שאינם נוגעים למעשה יש לראות לפי הזמן אם יכולים להספיק ללומדם (דרכי משה ח"ב עמ' תקלו).^{*} ומפורסם הוא שהגר"ח קניבסקי שליט"א מקפיד לענות קודם לשאלות כהנים משום

— על הצדיקים ועל החסידים —

* וראיתי בשם הגר"א, שבשעה שחיבר הש"ך את ספרו על השו"ע היה ועד ארבע הארצות בתוקפו, ולא היה שום אדם רשאי להדפיס שום ספר מבלי לקחת הסכמות מגאוני הועד. וכשהגיש הש"ך את חיבורו אל הט"ז - שהיה אז זקן הרבנים - לבקש ממנו הסכמה, ראה הלה שהחיבור הזה עולה כ"כ על החיבור שלו, ולא רצה להרשות לו להדפיסו. ובגלל כן נענש הט"ז מן השמים, שביו"ד פוסקים (ברוב המקומות) כהש"ך נגד הט"ז, באו"ח פוסקים כהמג"א נגד הט"ז, ובאה"ע ובחו"מ, איננו תופס אפילו את המקום המרכזי על העמוד, אלא הדפיסוהו מלמטה בדף.

ויש גם להוסיף שהגר"ר משה פיינשטיין אמר שהגם העולם אומרים שכשיש מחלוקת מג"א והט"ז נקטינן כהט"ז וכן לגבי הש"ך, אבל דעתו אינו כן אלא הכל לפי המורה (דרכי משה ח"ב עמ' תקלו). אמנם בשו"ת ישיב משה (עמ' קז) מובא בשם הגרי"ש אלישיב שבמחלוקת ש"ך וט"ז - מנהג ליטא כש"ך ובפולניא כט"ז. ובספר שארית ישראל (רמזי סוכות, הובא בספא בעש"ט פרשת שופטים אות ג) כתב בשם הבעש"ט ז"ל, שהט"ז והש"ך הם הפוסקים האחרונים, ועל כן צריך לראות שלא לעבור על דעתם כי אם להחמיר, אבל לא להקל נגדם, כי אם בצירוף איזה טעם, באופן שגם הם היו מסכימים להקל, כגון בהפסד מרובה וכדומה, אבל מכל מקום גם החיבורים שאחר הט"ז והש"ך ח"ו להרהר עליהם מאחר שנתקבלו, ויש הסכמה עליהם, נמשך בהם כוח רוח הקודש.

מ"ע דוקדושתו, אף שאין הכהן לפניו (מועדי הגר"ח להגר"ר מתתיהו גבאי ח"ב בהקדמה עמ' 15-16. ספר מנחת תורה עמ' קמא. חידושי מרן הגר"ח קניבסקי על הש"ס עמ' ז-ח. ועי' גם אני אורך - תשובות מהגר"מ חלויה שליט"א כב, לב). וציין שם הגר"מ גבאי שליט"א: ואולם הגר"ש איגר בס' העיקרים (ח"ב עמ' רפז) כתב שאין חיוב לחזור אחר כהן כשאין הוא כאן. וכן נקט בספר בני ציון (סי' רא או"ז) דל"ש וקדשתו כשאין הכהן בפניו. אולם האדר"ת בס' חשבונות של מצוה (מ"ע רס"ט) כתב להקדים הסכמות שנותנים לספר, קודם כהנים משום וקדשתו. ותמה שאין נוהגין כן, וכתב דאולי משום דוקדשתו היו רק בפניו עי"ש. ועי' בס' מעשה איש (ח"ב עמ' קטז) שהחזו"א נתן משלום מנות ע"י שליח וא"ל שיתן קודם לכהן משום וקדשתו, ואף שאי"ז בפניו. הרי שס"ל להחזו"א שוקדשתו היו ג"כ שלא בפניו.

ובשו"ת משמת יוסף (יג, ל), הג"ר יוסף ליברמן שליט"א השיב להגר"ר מתתיהו גבאי, מח"ס בית מתתיהו ומועדי הגר"ח, בענין הזה: בענין מצות וקדשתו לכהן הבאת שהגאון הגר"ח קניבסקי שליט"א כשיש לפניו שאלות שונות, משיב תחילה לכהן משום "וקדשתו", הגם שהכהן אינו לפניו. - ושו"ת שלמת חיים (סי' קיב) ששאל השואל אם יש ענין ללמוד ללמוד קודם ש"ך ואח"כ מ"ז, משום וקדשתו, ואם זה דווקא בחיי הכהן ולא אחר מותו, וכדאשכחן בהלכות המת (ביו"ד סי' שנד) שלא נזכר שיש להוציא תחילה מטת הכהן. [זא"כ, כשהכהן חי, צריך לעיין בספרו לפני ספר שחיברו ישראל. - ואולי לכהן עצמו צריך לקדשו, אבל לא את ספרו]. - והשיב הגר"ח זוננפלד זי"ע "דפשוט שאין בזה קפידא", ולא ביאר טעמו.

ושפיר ראו עיניך מה שכתבנו בס"ד בשו"ת משנת יוסף (יא, כב) לגבי המתנה בתור אם צריך לתת מקומו לכהן, וכן בנסיעה באוטובוס. ושכתב בשו"ת חלקת יעקב (ב, מט) לגבי אם יש דין קדימה לכהן באמירת קדיש, דכיון שכל האבלים שותפים בקדישים, ולפ"ד מג"א (רא סק"ד) אין אנו בקיאים ביחוסים כהונה, וכ"כ בשו"ת בית אפרים (או"ח סי' ו) שהם רק כהני חזקה, א"כ י"ל בזה כהש"ך (יו"ד רס"א) דהגם דלא ראינו אינו ראייה, אבל בדבר התלוי במנהג היו "לא ראינו ראייה", ולא ראינו ולא שמענו מעולם לתת קדימה לכהן בקדישים, ובתור, ובנתינת מקום להם.

לפ"ז פשוט דכמו"כ מעולם לא שמענו שעדיף ללמוד ש"ך לפני מ"ז, או קצות החושן שהיה כהן, לפני נתיבות המשפט וכדומה. אבל טוב עושה הגר"ח קניבסקי שליט"א שעונה לכהן תחילה, שע"ז מקבל הכהן תחילה את התשובה לפני הישראל,

ואינו דומה כלל ללומד המ"ז לפני הש"ך. – כבר כתב הרמב"ם (כלי המקדש ד, א-ב) מ"ע להבדיל הכהנים ולקדשם וכו', וצריך כל אדם מישראל לנהוג בהן כבוד הרבה ולהקדים אותם לכל דבר שבקדושה וכו' עכ"ל. – והיינו אפי' לפי המובן מדבריו שרק לדברים שבקדושה יש להקדימו, זה שייך גם במכתבי תורה, להקדים לכהן, אבל רק הנוגע לכהן עצמו, אבל לעיין וללמוד בספרו לפני ספרו של ישראל, זה לא שייך.

עיינתי בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סי' רלט) והוא כתב להקדים מוהל כהן לפני מוהל אחר, ובגדון שלו המוהל הכהן היה המומחה הכי גדול בעיר, ואחז"ל צדק צדק תרדוף אחר ב"ד היפה, כמו"כ יש לילך אחר המוהל היותר יפה ובקי, ומה גם שהוא כהן, הסביר נותנת להקדימו עכתו"ד. – ושם כנראה לא היה עדיין שום מוהל מומן, ולכן אמר להקדים את המומחה הכהן. – וכמוכן שאם האב הזמין מוהל ישראל קודם, אסור לחזור בו כדי לכבד הכהן, דבחזרתו עובר על שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב.

והאחרונים מביאים מחכמת שלמה למהרש"ק בהגהותיו שהשיג על מהרשד"ם, דקדימת כהן היא רק במה שאין בו שליחות, אבל במילה המוטלת על האב, אלא שהוא עשה שליח, יכול למנות במקומו למי שירצה. אא"כ ב"ד מלין אותו לא בתורת שליחות או יקדימו לכהן [וצ"ב כי אם אין אב, מוטל על הב"ד, ואם אינם יכולים למול עצמם הרי ג"כ ממנים שליח].

ובספר בני ציון (להג"ר ב"צ ליכטמן ז"ל, סי' רא אות ז) מצדיק דברי מהרשד"ם דבכל דבר שבקדושה צריך להקדים את הכהן, ואם צדיק לשליח שיעשה עבורו את המצוה, יקדים הכהן, אבל רק אם הכהן נמצא שם, אז יש חיוב וקדשתו, אבל א"צ לחפש אחרי כהן אם אינו שם, והעיקר תלוי בזה שרק אם הכהן נמצא שם מקדימין אותו עכתו"ד.

מעתה לכולי עלמא אין שום ענין לעיין וללמוד קודם בספר שחיבר כהן, אא"כ הוא משיב תשובה, טוב להקדים את הכהן, דעי"ז נותן תחילה לכהן את תשובתו בדברים שבקדושה. – ועוד טעם עפ"מ"כ התורת חיים (מובא באחרונים) דכיון שמילה היא כקרבן טוב יותר לכבד בה את הכהן. – ובהגהות האזולאי להרחיד"א ז"ל לספר חסידים (סי' תקל) מביא חז"ל שבזמן שבזמן שביהמ"ק קיים אדם מקריב קרבן ומתכפר לו, וכשאדם כותב בספר מה שלמוד איזה חידוש, כתיבה זו היא עולה לו במקום קרבן עכ"ל.] וזה כמ"ש (תהילים מ, ז) זבח ומנחה לא חפצת וכו' אז אמרתי הנה באתי כמגילת ספר

כתוב עלי]. א"כ בכותבו תשובה לשואל בדברי תורה ה"ז כעבודה, ובעיקרה דעבודה של הכותב ומחדש, אבל גם לשואל יש חלק בה, וא"כ יש מעלה להשיב תחילה לכהן, עכ"ל מח"ס שו"ת משנת יוסף שליט"א.

והגר"מ גבאי שליט"א גם ציין שם עוד ספרים שדנים בהנהגה זו, ושיש ענין לנהוג כן: שו"ת שואלין ודורשין להגר"א שלזינגר שליט"א, רב של גילה (ה, יב), ספר דרכה של תורה להגר"ר אורי מייגר (יו"ד סי' רמו סעי' טו), שו"ת ראש אליהו (ה"ד), שו"ת נהרות איתן (ו, י). והוא דן באריכות בזה בספרו בית מתתיהו (ה"ג ס"ח).

ובאופן כללי, נשאל הגר"ח קניבסקי שליט"א: בחורים שואלים בלימוד השיעור, וביניהם כהן, אם יש עניין להקדים לענות לכהן? והשיב: אם הישראל שואל קודם – כבר זכה קודם, ואם שווים – כהן קודם. ומה שהרמב"ם (הלכות סנהדרין כא, ו) כתב לענין קדימה ב"דין" שהת"ח קודם לע"ה ולא הזכיר דין קדימה כהן קודם – כי הרמב"ם העתיק רק מה שנזכר בגמ' ובגמ' איתא כן על ת"ח (ועי' תומים סי' טו סק"ג ובספר נחל יצחק שם) (דרך שיחה ח"ב עמ' קמו).

ובספר היכל הוראה (ה"ה הוראה יד), הגר"ר משה בראנדסדערפאר שליט"א כותב שאין כהן חותם קודם על כרוזים, מודעות וכדו'. אמנם הזכיר ששמע שהגר"ח קניבסקי, שכידוע עונה מידי יום על עשרות מכתבים באגדה והלכה, הוא מקפיד להקדים את תשובתו לכהנים השואלים מדין 'וקדשתו'. ובפשטות נראה שאין הנהגה זו מעיקר הדין, שהרי הכהן עצמו וגם שאר העם אינם יודעים למי הקדים, עיי"ש*.

— על הצדיקים ועל החסידים —

* בשו"ת השואל (א, צד), שאלתי גדולי ישראל: מחבר ספר שיש לו הסכמות מרבנים וביניהם יש כהן האם יש להקדים הסכמתו משום 'וקדשתו'? הגר"א נבנצל שליט"א כתב לי: "אם אין להם גדולים ממנו". הגר"ר יוסף ליברמן שליט"א, מח"ס שו"ת משנת יוסף, כתב לי: "תלוי בחשיבות הרבנים, ראה בהסכמות במשנה ברורה שהגר"ר שלמה כהן מווילנא הוא הרביעי בהסכמות אחרי ג' ישראלים".

הגר"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א, מח"ס שו"ת שבט הקהתי, כתב לי: "רק כששניהם שווין".

הגר"ר אליהו שלזינגר שליט"א, אב"ד ורב שכ' גילה ומח"ס שו"ת שואלין ודורשין,

קברי צדיקים

מו. שליחת קוויתל לקברי צדיקים

יש נוהגים לשים קוויתל על קברי צדיקים, כדי שיעתרו להם לפני כסא הכבוד. ובודאי שזה לכבודם ולא לגנאי*.

בשו"ת שרגא המאיר (ג, מו), נשאל הג"ר שרגא פיוויש שנעקבאלג וצ"ל, רב ביהמ"ד דחסידי ויזניץ לונדון: כשהולכים לקברי צדיקים ומתפללים שם וזרקין קוויתלעך האם אין בזה משום שואל למתים? והשיב: הנה בודאי לא הקשו לכם מנהג ההשתמחות על קברי צדיקים, דברים שמצינו בדברי חכמז"ל בפירוש כש"ס מס' סוטה (לד, א) ויעלו בנגב ויבא עד חברון, ויבואו מיבעי' לי' אמר רבא מלמד שפירש כלב מאחיו והלך לחברון להשתטח על קברי אבות העולם, ואמר בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת

— על הצדיקים ועל החסידים —

כתב לי: "וקדשתו' בכל דבר שבקדושה יש להקדימו. בדברי חול אין ענין להקדימו. אין זה דבר שבקדושה".

הג"ר שמחה ב"צ רבינוביץ שליט"א, מח"ס פסקי תשובות, כתב לי: "יש סברא לומר כן. אך נגד רבו של הכהן או גדולי הדור, קודמים לכהן".

הג"ר אהרן יהודה הלוי גרוסמן שליט"א, מח"ס שו"ת ודרשת וחקרת, כתב לי: "הכל לפי הענין, ממזר ת"ח קודש לכהן גדול ע"ה. עיין יו"ד סי' רנ"א סעי' ט וש"ך שם ס"ק ט"ו".

* פעם שמעתי שנשאל ת"ח מופלג: היה זוג אחד ללא ילדים. ביקר אצלם רב שהוא חסיד חב"ד ובירך אותם בבן זכר. בנוסף, ביקש שישלחו לו פרוסת חלה מברית המילה. בתוך שנה נולד להם בן במזל טוב אך אותו רב נפטר. הזוג שמר פרוסת חלה מברית המילה. מה עליהם לעשות – לשלוח לאשתו, להביא לקברו בהר הזיתים וכו'?

והשיב: הסברא נותנת שהוא התכוון שישלחו לו את פרוסת החלה, ולא לאשתו. אמנם, אשתו כגופו, ואפשר לשלוח לה. צריך לשאול אותה אם היא מעוניינת, ואם כן, יש לשלוח לה. אם לא, לא להביא לקבר, זה לא מכבוד המת. הוא רצה שישלחו לו כדי לשמוח בשמחתם. אם אשתו אינה רוצה, יש לתרום לגופים העוסקים בעניינים אלו: כגון מכון פוע"ה או אגודת אפרת.

מרגלים וע"ש בתוס' ע"ב ד"ה אבות. ומובא גם ברש"י עה"ת בפרשת שלח (יג, כב) ועי' עוד בפרשת ויחי ברש"י ואדברה שם (בראשית מח, ז) ואפילו תינוקות של בית רבן יודעין זה שמצוה להשתטח על קברי צדיקים, רק אם אתם תשאלו להבין מ"ש מהא דכתיב ודורש אל המתים (דברים יח, יא), עי' ביו"ד סי' קעט סעי' יג דורש אל המתים, זה שמרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טובה, והוא מש"ס סנהדרין דף סה ע"ב, וכבר נמצא בזה"ק פרשת אחרי וז"ל (בדף עא סוף ע"א) עלמא לא מתקיימא אלא בגינהון דמתייא, אמר רבי ייסא בשעתא דאצטריך עלמא למטרא אמאי אוליגן לגביהון דמתייא [עי' ש"ס תענית מז ע"א למה יוצאין לבית הקברות פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא, חד אמר הרי אנו חשובין כמתים, וחד אמר כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים] והא כתיב ודורש אל המתים ואסור, א"ל ע"כ לא חמיתא גרפא דצפרא דעדן, ודורש אל המתים דייקא, דאינון חייבי עלמא דאינון תעמין עכו"ם דאשתכחו תדיר מתים, אבל ישראל דאינון זכאי קשוט שלמא קרא עלייהו (בקהלת ד) ושבח אני את המתים שכבר מתו בזמנא אחרא ולא השתא, שכבר מתו, והשתא אינון חייין ועוד דשאר עמין כד אתאן למתיהן אתיין בחרשין לאתערא עלייהו זיניין בישין, וכד ישראל אתאן למתיהן אתיין בכמה תשובה לקמי קב"ה, בתבירו דלבא, בתעניתא לקבל' וכלא בגין דנשמתי קדישין יבעון רחמי לקמי קב"ה עלייהו, וקב"ה חיים על עלמא בגינהון כו', עש"ה בזה"ק, ועי' בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' רצג, עכ"ל שו"ת שרגא המאיר.

ועיין בספר אוצר פלאות התורה (במדבר עמ' תצא-תצב) המחפש מקור למנהג ישראל להניח פתקא [קוויטל] על קברי צדיקים, ורצה להביא המקור מהמעשה של האור החיים הק' שהניח פתקא בכותל המערבי (המסופר על ידי כ"ק אדמו"ר מנחת אלעזר ממונקאטש, ונדפס בספר מסעות ירושלים, מאמר סדר יום שני, אות ח), כלומר מקום קדוש, שודאי יסודתו מהררי קודש.

וכן נהגו באוהל של כ"ק אדמו"ר האחרון מלויבאוויטש זי"ע, לשים קוויטל על קברו, וכן לשלוח מכל העולם כולו לשם.

והנה"ק מבאזוב זי"ע סיפר שהרה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע שלח פעם פיתקא על ציון של רבי פסח יאזוערניקער ז"ל (אביו של הנה"ק בני יששכר זי"ע), לחיוושע בדבר ישועה ורחמים. והגיב על זה מהר"י מפשעווארסק זי"ע, שהרה"ק מבעלזא זצ"ל לא היה שולח

"אוזי אטמעטום קיין קוויטל", ובודאי היה ר' פסח צדיק נסתר (ספר י"ג אורות ח"ג עמ' שטז. ספר פרדס הצדיקים – קברי צדיקים, פולין א עמ' שנה הערה ז).

והג"ר אלימלך אשכנזי זצ"ל, גאב"ד דק"ק סאן פאלא בראזיל, ואח"כ דק"ק מעלכארן אוסטראליע ובאחרית ימיו אבדק"ק חוות דעת סי-גע'ט נ"י, סיפר: הרה"ק העטרת צבי זי"ע היה דבוק מאוד בתורת הקבלה, והחזיק את עצמו כתלמיד מהתנא האלוף רבי שמעון בר יוחאי, ומקובל שפע"א שלח פתקא עם יהודי שנסע לארץ הקודש שיניחנו על הציון הק' במירון*, וחתם עליו 'מנאי תלמידך צבי בן הינדא', ונורא הוא (גנוי המלך עמ' נ-נא. ע"ש הערה עט).

— על הצדיקים ועל החסידים —

* איתא בגמ' מגילה (ו, א): "כנרת זו גנוסר, ולמה נקרא שמה כינרת דמתיקי פירא כקלא דכינרי". בספר פתגם המלך על מס' מגילה ועניני פורים ומגילת אסתר (ועמ' נז), הג"ר צבי אלימלך טייטלבוים שליט"א כתב: יש מאמר נאה בריטב"א (שיטת מקובצת על מס' ברכות מד, א ד"ה באוכלי פירות גינוסר) על הפסוק (בראשית מט, כא): "נפתלי אילה שלחה הנותן אמרי שפר" ובתרגום שם: יהון מודין ומברכין עליהון. דלכאורה צריך ביאור, מה יתרון יש בפירות ארץ נפתלי שיברכו על פירותיה, וכי על פירות ארץ אחרת לא יברכו על פירותיהן.

אך במס' ברכות (מד, א) שנינו: הביאו לפניו מליח תחלה ופת עמו מברך על המליח ופוסט את הפת שהפת טפלה לו, זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוסט את הטפלה. ומקשה הגמרא: ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה. אמר רב אחא בריה דרב עירא אמר רב אשי: באוכלי פירות גינוסר שנו. והטעם על זה – כתב הריטב"א – משום דפירות גינוסר הם שמנים ומתוקים הרבה, ואינן נאכלין אלא עם מלח הרבה, ולהחליש חריפותו של מלח אוכל הפת. ונמצא שהפת טפלה לפירות. לפיכך מברך על הפירות ופוסט את הפת. היוצא מזה, שרק על פירות גינוסר מברכין תמיד עליה ברכה בפני עצמה, כי כל שאר הפירות כשאוכלן עם פת, אז הפת העיקר ואין מברכין על הפירות. ובזה מפרש את הפסוק כמין חומר "נפתלי אילה שלחה הנותן אמרי שפר" הכוונה על פירות גינוסר שמצינו כאן שהם כנרת, וים כנרת בחלקו של נפתלי היתה, על זה

על הצדיקים ועל החסידים

פי' התרגום "יהון מודין ומברכין עליהון" כי כך הוא אליבא דהלכתא דרק על פירות גינוסר מברכין עליה תמיד ברכה בפני עצמה, דלעולם הן עיקר. בעת ששהה הגאון בעל ארץ צבי אבד"ק קאזיקלוב זצ"ל במירון יע"א על ל"ג בעומר תרצ"ה ועי' שו"ת ארץ צבי ח"א סי' כז וסב), ועלה ברעיונו להקשות על הדברים האמורים לעיל: דלכאורה הלא דין 'ברכות לפניה' מבואר בכל הפוסקים שהוא מדרבנן, וא"כ איך כתב התרגום "יהון מברכין עליהון" דהיינו לברך ברכה לפניה על הפירות, הלא אין ברכה זו מן התורה, אלא מדרבנן, ואמאי דווקא בחלקו של נפתלי.

אך אח"כ נתיישב לו, דדעת הזוה"ק (רע"מ ריש פר' עקב) היא שגם ברכות לפניה הן דאורייתא, והכלל היא "באתרא דמר ההלכה כמותו" (עי' שבת קל, א במקומו של ר"א היו כורתין עצים), א"כ במירון פסקינן הלכה כרבי שמעון הסובר בזוה"ק דברכות לפניה הם ג"כ דאורייתא (ויש אומרים [מובא בקונט' אור היקוד עמ' קה] שזה טעם מנהג ישראל לאכול ולשתות משקה ולברך ברכת הנהנין באתרא קדישא מירון, שכן עפ"י הזוהר ברכת הנהנין דאורייתא).

והנה מירון היא בחלקו של נפתלי, וזה מובן התרגום ד"הנותן אמרי שפר" יהון מברכין על הפירות, לפי שיטת הזוה"ק דגם ברכות לפניה הם מן התורה, וכיון שחלקו של נפתלי היא אתרא דרבי שמעון, פסקינן כוותיה, עכ"ל פגתם המלך (וכן מובא בספר תורתו מגן להג"ר נחום מאיר גערמאן שליט"א, ר"מ במתיבתא עץ חיים ד'באבוב, עמ' צח-צט. ע"ע שם מאמר ט על ציון רשב"י. וכן על סגולה להיות במירון אף שאי אפשר לכהנים ליכנס לאוהל. שם עמ' רפה).

ובספר טובך יביעו להג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א (ח"ב עמ' שטז) כתב שכ"ק האדמו"ר שפע חיים צאנז מקלויזנבורג זי"ע הקשה פעם ביום ל"ג בעומר, שרבבות פוקדים ביום ל"ג בעומר את ציון הרשב"י ולא חוששים לדבריו, למשל דברי רשב"י במסכת נדה (יז, א) המזהיר על כמה דברים שהעושה אותם מתחייב בנפשו ודמו בראשו, ובכללם מי שאוכל ביצים קלופות, שום קלוף ובצל קלוף שעבר עליהם הלילה. וביצים הרבה נמכרות ככה ומאפיות עושות מהן עוגות לציבור הרחב, ואמר הרבי שלפחות בל"ג בעומר יש להיזהר מאוד שלא לעבור על דברי רשב"י ואזהרותיו.

— על הצדיקים ועל החסידים —

ועוד מסופר שם שכ"ק אדמו"ר מצאנז קלויזנברג זי"ע היה פעם בקבר של רבי יהודה בר עילאי, והתפלל שם מנחה מאוחר לאחר השקיעה, לפי שיטתו, שסבר כשקיעה של ר"ת, ואחר כך בא הביתה, וחשב בדעתו שהנה רבי יהודה בר עילאי סובר שאפשר להתפלל מעריב מפלג המנחה, ואם כן לא ראוי להתפלל שם מנחה מאוחר, ונסע שוב לקבר רבי יהודה בר עילאי, והתפלל שם מנחה מוקדם מאד וביקש מחילה. ועוד סיפר שבשבת חזון בעיר קראקא, עירו של הרמ"א, לא החליף לבגדי שבת, כפסק הרמ"א (או"ח תקנא א), שלא מחליפים הבגדים לשבת, בשבת חזון".

באופן כללי, אין הלכה כרבי מאיר. אך בספר דברי יואל (לראש השנה אות לו), חידש כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע, במה שאמרו חז"ל (עירובין יג, א) גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו, ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו מפני שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו, דלפי זה יתכן כי מה שאין הלכה כרבי מאיר, היינו דווקא בעולם הזה שלא יכלו לעמוד לסוף דעתו, אבל להיות כי כלפי שמיא גליא שאין בדורו כמותו, והקב"ה יכול לעמוד על סוף דעתו של רבי מאיר, בודאי שהקב"ה כביכול פוסק הלכה כרבי מאיר (והאדמו"ר מהר"א מסטמאר שליט"א מזכיר יסוד זה פעמים רבות – לב אהרן – בראשית, דרושים עמ' קסג, רכח, רעא, שפג, תכח. לב אהרן – בראשית עמ' צד. לב אהרן – שמות עמ' פב).

אמנם רבי מאיר הוא המרא דאתרא בטבריה. כתוב בגמ' מגילה (ו, א): רקת זו טבריה וכו' ולמה נקרא שמה רקת, שאפילו ריקנין שבה מלאין מצות כרימון. הבן איש חי (בן יהודיע) הקשה מדוע דייקא בטבריא הם מלאין מצות כרימון? מתרץ לפי הידוע כי טבריא היא אתריה דרבי מאיר בעל הנס, דסבירא ליה (קידושין לו, א) שגם בזמן שאין עושין רצונו של מקום נקראים 'בנים', וא"כ לפי סברתו יש להם מחילה מדין "אב שמחל על כבודו" בכל עת, ואין העבירות מכבות את המצות כיון דנמחלין, וממילא ישארו תמיד מלאים מצות כרימון. ואף על גב דרבי יהודה פליג על רבי מאיר בזה, וקיימא לן בעלמא (עירובין מו, ב) "רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה", מכל מקום כיון שטבריא אתריה דרבי מאיר היא, דנין יושביה על פי סברתו (בשו"ת הרשב"א סי' קצד וסי' רמב כתב, דאע"ג

— על הצדיקים ועל החסידים —

דר"מ ור"י הלכה כר"י, הכא הלכה כר"מ, דקרא קא דייק. ועיין עוד בבן יהוידע על ראש השנה לא, ב. ומובא בספר פתגם המלך עמ' נח).

ובימינו, הגאון הרב יוסף אייזענבערגער שליט"א, דיינא רבא דק"ק שיכון סקווירא בניו יורק ומח"ס שו"ת שבטי ישראל, אמר: "כלה שעשתה הפסק טהרה והיה מראה דם על העד ורואים על ידי בודקת שיש לה מכת בבתולים, אע"פ שהוא מכת בתולים שלא על ידי ביאה, אין נוהגים לטהר דם ממכת הבתולים וודלא כהאגרות משה [יו"ד א פז: הגרמ"פ פסק שאם הוציאו את הבתולים במכשיר - אחן דין פרישה, ואינה צריכה שבעה נקיים וטבילה - מ"צ]. אמנם מו"ר הבאר משה אבד"ק דעברעצין זצ"ל בא לו שאלה מסטעטן איילענד (ניו יורק) בענין דם ממכת הבתולים שלא על ידי ביאה, וטיהרו, כיון דהוא באתריה דמר [הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל], (ואע"פ שלא היה באתריה כלל, שהאגרות משה גר ב'איסט סייד' של מאנהעטן, כנראה סבר שהוא הפוסק באיזור סטעטן איילענד)". (קובץ 'המדריך להוראה' - חוברת א, אלול תשע"ו, עמ' מד).

ועוד יש להזכיר, שבספר ופריו מתוק (שמות עמ' 276-281), הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א מספר שיהודי עשיר מחו"ל הגיע לציון הקדוש במירו. האיש הבחין שלצד הקבר עומדת קופסא ובתוכה המון פתקאות, והסתקרו, למה משמשת אותה קופסא, מה כתוב באותן פתקאות.

החליט ליטול פתק אחד ופתחו. לאחר שקרא את הכתוב בפתק, התמלא בגיחוך ובוז...

את הפתק הרווי בדמעות, כתב ככל הנראה יהודי עני ואביון, וכה כתב במכתבו: "הקב"ה, אני זקוק בדחיפות לסכום של ארבעים אלף דולר לשם הכנסת בתי הכלה לחופה בעוד ימים ספורים... אנא ואנא, בזכותו של הצדיק הקבור פה, שלח לי בבקשה את הסכום... בזכות אדוננו רבי שמעון בר יוחאי...", והאיש סיים בציון שמו וכתובתו המדויקת.

העשיר לעג על העני ועל בקשתו לכסף וענייני חולין, והחליט ללמד אותו לקח. העשיר שלף מכיסו את פנקס בצ'יקים שלו, וכתב לו את הסכום הנדרש של ארבעים אלף דולרים, אלא שבמקום לחתום את שמו בשולי הצ'ק, החליט לחתום: רבי שמעון בר יוחאי... ושלח אותו 'אקספרס' לאבי הכלה האביון.

— על הצדיקים ועל החסידים —

כעבור מספר שבועות, יושב העשיר במשרדו שבחו"ל ועובר על חשבונותיו. לפתע הוא נבהל לגלות, שחסר לו סכום גדול בחשבון הבנק. ומה היה הסכום? ארבעים אלף דולרים...

האיש מיהר לבנק, ושם נודע לו, שהצ'ק ששלח לעני נפדה. איך זה קרה? מחמת הרגלו לחתום תמיד את שמו על הצ'קים, ברגע החתימה בציון הקדוש, שכח וחתם את שמו ולא שמו של הרשב"י...

כשהסיפור הגיע לאוזני העני, הוא הגיע אל הגר"י זילברשטיין ושאל: ברור שמן הדין, אני רשאי לקחת לעצמי את הסכום שנשלח אלי, כי אני חייב להאמין לכל הסיפור של השולח, האם לפני משורת הדין, ראוי שאוותר לעשיר ואשיב לו את הסכום, כי נראה שהסיפור שבפיו אמין ורק מתוך טעות שלח לי את הצ'ק עם חתימתו?

והגר"י זילברשטיין השיב: נאמר בסמכת בבא בתרא (נה, א): "אנדיסקי, סעייתא דשמיא היא", ופירש הרשב"ם: ממוני המלך, היו רגילים לגבות מס מכל בית ובית, עד שיעלה החשבון למס הקצוב, ואם אירע ושכחו לאחד מבני המקום, וגבו את כל המס מכל שאר בני העיר, אעפ"י שהכביד המס על השאר (בשיעור הסכום שהיה לו לזה ליתן) – הרי הוא פטור, משום שסייעתא דשמיא היא שמחלו לו!

הרי לנו, שישנם מצבים המוכיחים בעליל, שמן השמים שולחים סייעתא דשמיא מיוחדת לאדם. וגם במקרה שלפנינו, נראה בעליל שהעשיר שרצה להתלוצץ מאדוננו הרשב"י זי"ע, קיבל את עונשו. וככה יעשה לאיש שבא להתלוצץ מהרשב"י הקדוש ומתפילתם של יהודים תמימים!

ולכן, אמרנו למקבל הצ'ק שבשום אופן לא יחזיר את הסכום, אלא ישתמש בו להכנסת בתו הכלה הענייה לחופה!

עוד יש לציין לנפסק בשו"ע (חו"מ רנט, ה), שהמוציא מציאה לאחר שהתייאשו ממנה הבעלים, אמנם מן הדין אינו חייב להשיבה לבעלים אפילו כשנותנים את סימני החפץ, אף על פי כן, טוב וישר לעשות לפני משורת הדין ולהחזיר את האבידה. אולם – מוסיף הרמ"א – אם המוציא עני, ובעל האבידה עשיר, אזי אין צריך העני לעשות לפני משורת הדין! ובענייננו נראה לחדש – שאם המדובר היה להיפך – ששולח הצ'ק היה עני, ושולח לעשיר, גם אז נראה שמקבל הצ'ק לא

מוז. נתינת קוויטל לצדיק חי או להניח על קבר צדיק

יש אומרים שעדיף לתת קוויטל לצדיק חי מאשר להניח על קבר צדיק. ויש אומרים שתלוי על מי מדובר.*

ושאלתי תלמידי חכמים מופלגים: יש עדיפות לתת קוויטל לצדיק חי או לשים על קבר צדיק?

הג"ר ירמיה מנחם כהן, אב"ד פאריז ומח"ס שו"ת והרים הכהן, כתב לי: "תלוי מי".

הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן, כתב לי: "יש מעלה כשמוכיר עצמו לצדיק שקרוב יותר להצטרפויות בני דורו. ועל דרך שסיפר מוח"ז מרן בעל שבט הלוי זי"ע (גרפס בשו"ת שבה"ל ח"ט סי' קצב) עובדא דהוה עם מורו

— על הצדיקים ועל החסידים —

ישיב לעני את הסכום הגדול, כי עם אחד שבא לעשות ליצנות מרשב"י, אין עניין לעשות לפנים משורת הדין...

לסיכום: מקבל הצ'ק רשאי לפדות אותו ולהשתמש בכסף, ואינו צריך להשיבו אף אם רוצה לנהוג לפנים משורת הדין!

* בספרי שו"ת השואל (ב, פג), הבאתי שבמאמר שפורסם בעיתון 'יתד נאמן', הרב שמואל ברוך גנוט שליט"א, מראשי ישיבת אור התורה באלעד, מח"ס שלהי דקייטא, משנת תפילין ושא"ס, הביא בשמו של הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שאמר שישנה עדיפות להתפלל בקברי צדיקים הקרובים לדורנו, המבינים את שפת יסורינו ולבטינו, מאשר בקברי קדמונים, שאנו כה רחוקים מהשגתם ורוממות רוחם.

וכתב לו הגר"ח קניבסקי שליט"א, שניתן להתפלל בקברי קדמונים וגם בקברי צדיקים הקרובים לדורנו, והכל שווה לטובה ולישועה.

והרשב"ב גנוט שליט"א העיר שכנודע, כשחלה הגרי"ז מבריסק זצ"ל, שלח הוא מנין גדולי תורה (ובהם הגרא"מ שך והגראי"ל שטיינמן) להשתטח על קבר הרשב"י וקבר הבית יוסף בדווקא, ולא בקברי צדיקים אחרים. גם מרן החזו"א זצ"ל אמר שישנו עניין מיוחד להתפלל בקבר מרן הבית יוסף, משום שהוא רבן של ישראל וכולנו מקושרים אליו ולתורתו.

ורבו מהר"ם שפירא מלובלין זצ"ל בעלותו עמו לבית החיים בלובלין, שנסתפק אם להקדים להשתטח על קברו של המהרש"ל או על קברו של החוזה מלובלין זי"ע.*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* עוד שאלתי בספרי שו"ת השואל (ב, פב), את הג"ר יוסף ליברמן שליט"א, מח"ס שו"ת משנת יוסף: מי שמבקר במערת המכפלה ורוצה להתפלל בכל ציוני האבות, האם עליו להתפלל קודם אצל אברהם אבינו, אחר כך אצל יצחק אבינו ואחר כך אצל יעקב אבינו לפי סדר הולדתם, או בסדר הפוך, כי הרי כתוב: "וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור"?

והגר"י לברמן שליט"א כתב לי: "לכאורה מסתבר שנכון להתפלל אצלם כפי סדר תולדות, כמו שמזכירים בשמונה עשרה. ושאני התם כשאנו מזכירים את זכותם מתחילים בקטן תחילה, וכפרש"י שכדאי יעקב הקטן לכך, ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו וכו'. וראה עוד בפ' המפרשים שם. אבל בתפילה יש להזכיר תחילה כפי סדר תולדותם. אבל בכלל יש לברר אם יש מקור כלל לסדר הציונים שנקבעו שם, שהרי מקום מנוחתם למטה, ומי יימר שדקדקו לקבוע הציונים לפי סדר מערותיהם למטה".

ונאמר בירושלמי תענית (פ"ד ה"ב) שסדר הסב בסעודה כשיש שתי מיטות, הגדול שבהן עולה ומיסב בראש העליונה והשני לו למטה ממנו, ושלוש מיטות, הגדול שבהן עולה ומיסב בראש האמצעית והשני לו למעלה והשלישי לו למטה הימנו. ואמר רבי שמואל בר רב יצחק אבות הֶסֶב הן קבורין. ופירש מראה הפנים שמשמע מזה שאברהם באמצע יצחק מכאן ויעקב מכאן שכן הוא דרך הסב כשהן שלשה אלא דדרך הסב שאמרו בשלשה היינו כשהסבו ביחד והאבות לא נקברו בזמן אחד. ואין האבות נקברים כדרך שאמר רבי שמואל בר רב יצחק ויש לו עדות מחברוני וכתב מראה הפנים, "וכשהייתי באיטליא דברתי עם שליח א' מחברון היה גברא מהימנא ושמו חכם ר' יצחק זאבי ז"ל, וכשבאנו לדבר מעניין מערת המכפלה אמרתי כבר ידוע הוא שעכשיו בעו"ה הכול בידי ארורה ואין רשות לשום אדם ואומה אחרת להכנס להחצר שסביב המערה בלתי הישמעאלים לבד, הם נכנסין בכל יום להתפלל שמה. אמנם אם יש לו איזה ידיעה מפי השמועה יגיד לי. והשיב לי האמת הוא שאין רשות לשום אדם להיכנס

— על הצדיקים ועל החסידים —

לשם ובעונש מיתה אף להשומר ישמעאל היושב שם אם מניח לאחד להכנס, אבל זכור אני כשהייתי בן שבע או שמונה שנים נכנסתי אני עם אמי ז"ל ע"פ סיבה שהשומר חלה מאוד ושלח אחרי אמי שהיה מכירה שהיא בקיאה הרבה ברפואות העשבים והסממנים וציוה שתבוא אליו בלילה ובהצנע מאוד ולקחה אותי איתה עמה ברשות השומר הלזה וכשנכנסנו בחזרה הוליך אותנו למעלה להכיפה הבנויה ע"ג המערה והיא עשתה הילני המלכה לכבוד, והיא מצויירת ובנויה לתלפיות יפה עד מאוד, וכשהיינו למעלה ראינו שבשמי הכיפה מצויין הכול ובסימן על האבות ואמהות הנתונים במערה למטה, ושם אי אפשר לשום נפש להכנס. ובתוך כך ראינו שתי כיפות בגג המערה. בראש כתוב אברהם ובצדו כנגדו שרה ובאמצע כתוב יצחק ובצדו כנגדו רבקה ואח"כ יעקב ובצדו כנגדו לאה, עכ"ל החברוני. ואם הוא כך צ"ל דרך הַסֵּב דקאמר הכא היינו כעניין ריש הברייתא, 'בזמן שהן שתי מטות הגדול שבהן עולה ומיסב בראש העליונה והשני לו למטה ממנו' וכמו שאמרנו, שהרי אברהם ושרה נקברו בראשונה שמה והשני לו למטה ממנו" עכ"ל.

[אגב, כ"ק אדמו"ר משינאווא זי"ע ביקר בארץ במשך שנה, ובשהותו בחברון, עז היה רצונו להיכנס למערת המכפלה ולהתפלל על קברי אבות, אבל כידוע לא הרשו הישמעאלים ליהודים לעלות יותר משבע מדרגות. מה עשו, לבשו האדמו"ר משינאווא והמלווה שלו, רבי אליעזר מענדל, בגדי ישמעאלים, וכך כשהם מחופשים לערבים עלו ונכנסו אל מערת המכפלה. אולם לפתע נתקפו בפחד ומיהרו לשוב על עקבותיהם בחפזון, ואף השאירו אחריהם את סידור התפילה שהביאו עמם (ספר דברי יחזקאל המבואר עמ' יא).

ובס' אביהם של ישראל (דברים עמ' 105), סיפר הג"ר מרדכי אליהו זצ"ל שכשבא הבן איש חי זצ"ל לארץ ביקש להיכנס למערת המכפלה. אז היהודים לא זכו להיכנס אליה, כי אם רק עד למדרגה השביעית, אך הוא ידע איך לשחד בחכמה במילים ובכסף את השומרים, ולבסוף נתנו לו להיכנס לתוך המערה פנימה. ויצא ספר 'המערה' לר' נועם ארנון המביא עדות על כניסת יהודים למערת המכפלה במשך הדורות, עיי"ש].

וכתבתי בספרי שו"ת ארץ ישראל (סי' קיא) בענין היכן יש לבקר קודם - במערת

— על הצדיקים ועל החסידים —

המכפלה או בקבר רחל, והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי: "היינו הך". והגר"א נבנצל כתב לי: "מה שפוגע קודם יבקר קודם".

וכתוב בס' מושיען של ישראל (ח"ט עמ' שצח-שצט), שכאשר ביקר הרבי מסאטמאר זי"ע בארץ ישראל ונסע להשתטח על קברי צדיקים, עבר בעיר בית לחם סמוך לקבר רחל ולא עצר, כי מבואר בספרים הקדושים שכשנוסעים לקברי אבות ואמהות יש להקדים וללכת לחברון למערת המכפלה, ורק אחר כך ללכת לבית לחם לקבר רחל שהיתה בדור שלאחריהם, עכ"ל. ויש להביא ראיה מהמדרש (פתיחתא איכה רבה כד) ומהקינה לט' באב "אז בהלוך ירמיהו", שירמיהו הנביא קודם הלך למערת המכפלה לעורר האבות והאמהות לבוא ולבקש מד' להחזיר את עם ישראל לארץ ישראל ורק אחר כך הלך לקבר רחל לעורר את רחל אמנו.

ולגבי כניסת ירמיהו הנביא למערת המכפלה, ראיתי שהגר"ר חיים קניבסקי שליט"א כתב: איתא במדרש (פתיחתא לאיכה רבה סי' כד) וכיון שראה הקב"ה את בית המקדש אמר בוודאי זהו ביתי וזהו מנוחתי שבאו אויבים ועשו בו כרצונם, באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר אוי לי על ביתי בני היכן אתם כהני היכן אתם אוהבי היכן אתם מה אעשה לכם התריתי בכם ולא חזרתם בתשובה. אמר הקב"ה לירמיה וכו' לך וקרא לאברהם ליצחק וליעקב ומשה מקבריהם שהם יודעים לבכות. אמר לפניו רשב"ע איני יודע היכן משה קבור אמר לו הקדוש ברוך הוא לך עמוד על שפת הירדן והרם קולך וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד וראה צאנך שבלעום אויבים. מיד הלך ירמיה למערת המכפלה ואמר לאבות העולם עמדו שהגיע זמן שאתם מתבקשין לפני הקב"ה. אמרו לו למה? אמר להם: איני יודע, מפני שהיה מתירא שלא יאמרו בימך היתה לבנינו זאת וכו'.

והקשה הגר"ח קניבסקי שליט"א: הרי ירמיה כהן היה, ואיך הלך למערת המכפלה? אלא אולי עמד סמוך לה ולא נכנס לתוכה ממש. עוד יתכן על פי מה דאיתא באבות דרבי נתן (פרק לה), בירושלים אין מקיימין בה קברות חוץ מקברי בית דוד וחולדה הנביאה שהיו שם מימות נביאים הראשונים, וכשפינו את הקברות מפני מה לא פינום? אמרו מחילה היתה שם שהיתה מוציאה הטומאה לנחל קדרון,

והכריע להקדים לפקוד ציוני גאוני הדורות האחרונים. ומעמו ונימוקו, עפ"י הכתוב (ויקרא כו, מב) 'וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור', דלכאורה למה הקדים הכתוב זכרון זכות יעקב לזכות אבותיו. אלא דזכותו של יעקב קרובה אל הדורות האחרונים יותר מאבותיו שהיו בדורות שלפניו, וכן בכל הצדיקים לדורותיהם.

ועפ"י זה פירש בשבט הלוי (פ' ויחי עמ' תקסד) הפסוק 'וברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק' (בראשית מח, טו), ויש לדקדק מה שהקדים יעקב אבינו 'ויקרא בהם שמי' לפני 'ושם אבותי אברהם ויצחק'. – ולהאמור אתי שפיר, דמהאי מעמא הקדים יעקב שמו לשם אבותיו, כי הוא הקרוב אליהם יותר מאבותיו.

הרי שיש מעלה לבקש מצדיק שיותר קרוב אליו. – וידוע לשון השיטה מקובצת (ב"ק נ. ד"ה יכשל) "שכן דרכו של הקב"ה שמסכים לסברת הצדיקים שבדור". [וראה בעש"ט (סו"פ עקב) במעלת דביקות לצדיקי הדור], עכ"ל מח"ס משנת אהרן.

הג"ר דוד דוב מייזליש שליט"א, מח"ס שלחן המלך ושלחן השבת, השיב לי: "מה איכפת לך אם הצדיק חי, למה צריך להמית אותו כדי לעזור לאחרים. לכאורה זה תלוי באמונת צדיקים שלו. עי' ברש"י פ' חקת ונצטק אל ה' אלקי אבותינו (טו) וירעו לנו - סבלנו צרות רבות: ולאבותינו - מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל".

הג"ר יצחק יעקב גומליב שליט"א, מח"ס עקבות יצחק, כתב לי: "האמנם דגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם. ברם לפי מה שכבר נדברנו דיש המושג של צדיק שהאדם קשור אליו 'בשורש' נר"ן דיליה, ולכן באם הצדיק שאיליו הוא מקושר כנ"ל, הינו בחיי חיותו, מסתבר שאיליו יקריבון הפיתקא. [איכרא דאם הצדיק שאיליו היה מקושר כבר נלב"ע, ואין לאדם כעת צדיק חי שאיליו נתקשר כנ"ל, אזי אולי אכן עדיף להניח הקוויט"ל על מקום מנו"כ]. והדברים עתיקין - ואם שגינו השי"ת בטובו ירחם בעדינו ועל כל כנס"י".*

— על הצדיקים ועל החסידים —

ולפי זה מערת המכפלה לא היה בה טומאה ואתי שפיר ודרך אמונה פ"י משמיטה ה"ח באור ההלכה ד"ה בזמן. ומובא בספר שיחה הנחמה עמ' ע-עא).

* חכם אחד מעיה"ק ירושלים ת"ו היה בחו"ל אצל הגה"ק רבי אברהם אב"ד

אבן העזר

מח. כניסת נשים אל הקודש פנימה לתת קיווטלעך

יש מנהגים שונים בחצרות האדמורי"ם, אם נשים נכנסות אל הקודש פנימה לתת קיווטלעך, ומתי נכנסות, וכל אחד יעשה כמנהג אבותיו ורבותיו.

למשל, אצל חסידי בעלזא, הגם בכל ימות השנה הורשו גם נשים להיכנס אל הקודש פנימה עם קוויטל אצל רבותינו הקדושים, אולם משבת סליחות עד לאחר יום

— על הצדיקים ועל החסידים —

טשעכינאווי זצ"ל, ושאל אותו הגה"ק הנ"ל: שמעתי שאומרים עליכם שאתם מהחכמים שבארצנו הקדושה, יש לי לשאול מכם תירוץ מדוע אנשי א"י, כשיש להם איזה בקשה הולכים על קברי צדיקים להתפלל ואצלנו בחו"ל על כל דבר שלא יהיה הולכים לפני הרבי להזכיר?

והשיב לו החכם: לכם אני מוכרח להגיד טעם ע"פ הלכה, כי מצינו במרגלים שיהושע הלך לרבו משה רבינו ע"ה, וברך אותו "י-ה יושיעך מעצת מרגלים". א"כ שיטתו היתה לילך להרבי להזכיר לפניו. אמנם כלב הלך להשתטח על קברי צדיקים להתפלל שם וא"כ אז הרבי משה רבינו ע"ה היה ודאי רבי, וקברי צדיקים הם ודאי, לכן עשה כל אחד לפי שיטתו זה להרבי וזה לקברי צדיקים אמנם עכשיו סוברים בני א"י שענין הרבי הוא ספק וקברי צדיקים הם ודאי וא"כ אין ספק מוציא מידי וודאי לכן הולכים דייקא על קברי הצדיקים שהם ודאי.

הגה"ק הנ"ל היה משבח דבריו המחוכמים וכמה פעמים היה אומר בדרך צחות לרבי מפורסם שהיה אצלו כי שמע מהחכם מא"י שהענין רבי הוא ספק והוי ספיקא דרבנן ודפח"ח (ספר זכותא דאברהם). ומובא בקובץ דברים ערבים ח"א אמ' קעג-קעד).

הכיפורים לא נכנסו נשים עם קוויטלעך, למעט נשות בני המשפחה (מועדי קרשך – ימי הרחמים והרצון בהיכל קדשם של רבותינו הקדושים מבעלזא עמ' נה).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ובענין כניסת נשים אל אדמור"י בעלזא, הג"ר יעקב יצחק ניימאן זצ"ל, ראב"ד דק"ק מחזיקי הדת דחסידי בעלזא במאנטריאל, סיפר על חג השבועות תשט"ז בו שהה אצל כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע: באותו ביקור לאחר שמסרתי את הקוויטל היתה הפסקה, כי מרן בבוא שעת חצות הפסיק לערך חצי שעה מפני תיקון חצות. היות שהיתה השעה מאוחרת וכבר לא היו שם אנשים, רציתי לילך לאכסניא שלי. והנה בא הגבאי הרה"ח ר' שלום פויגל ז"ל וביקשני בשם כ"ק מרן שאשאר עוד שם, משום שבאו איש עם אשתו לקוויטל וכידוע שכ"ק מרן הקפיד שיהיו ג' אנשים בחדר חוץ ממנו. נכנסנו אני והגבאי ר' שלום ז"ל, והאיש שכנראה לא היה מכת החסידים נכנס עם זוגתו והציע בקשתו שאשתו הרתה והפילה והאשה בכתה מאוד. כ"ק מרן כידוע היה רך לבב לשמוע בכיות, וביקשה כמה פעמים שלא תבכה, ואמר: עס איז א סימן אז איהר קענט האבן קינדער". ואז עברה לי מחשבה הלא אפילו בעלה בעיר מהני, ופה בעל ממש בחדר ולמה לא חשבו אותו לשלישי? וכאשר יצאו פנה אלי כ"ק מרן כמפייס על שעייב אותי בשעה מאוחרת כזאת, ואמר לי שבבעלזא יש קפידא "ביי נישט א היימישע איד" שיהיו ג' חוץ מן הבעל. מרן ביקש מר' שלום שיפרש לי הטעם [כן היה מנהגו דבר שהיה רגיל הרבה פעמים ציוה להגבאי שהוא יגיד]. ר' שלום הסביר לי שאם הוא היימישע איד, הרי יודע הוא שתחילה תצא האשה ואח"כ הבעל. אבל נישט א היימישע יוד חשש מרן אולי יצא האיש בראשונה ולא ישארו רק שנים, לכן הקפיד שיהיו ג' חוץ מהבעל ואגורה באהלך עולמים – פרקי זכרונות עמ' מד-מה. ומובר בספר בקדושתו של אהרן ח"א עמ' רא).

והג"ר אלימלך אשכנזי זצ"ל, גאב"ד דק"ק סאן פאלא בראזיל, ואח"כ דק"ק מעלבארן אוסטרעליע ובאחרית ימיו אבדק"ק חוות דעת סי-געייט נ.י., סיפר: "פעם הגעתי יחד עם זוגתי תחיל להיכנס עם קוויטל אל מרן [אדמו"ר מהר"א מבעלזא] זי"ע לשמוע חוות דעתו הקדושה בנידון א', והיות שמרן זי"ע הקפיד שיהיו בחדר ג' אנשים ולא רציתי שאיש זר יהיה נוכח בהשיחה, בקשתי מאדמו"ר שיתלווה אלי, כאשר ראה מרן את אבי, חשש לכיבוד אב, ושאל אותי

ויש להזכיר שהג"ר חיים עוזר גראדזענסקי זצ"ל, אב"ד ווילנא ומח"ס שו"ת אחיעזר, הביט בפניהן של נשים כשבאו לשאול ממנו, כי הכיר בעצמו שלא יבוא להרהור (חוברת אוצרות רבינו חיים עוזר עמ' פא). אמנם בשו"ת אנרות משה (או"ח א, מ), הג" משה פיינשטיין זצ"ל פוסק: "ולכן צריך לומר דבכל הסתכלות ליכא איסור קריבה אלא איסור ונשמרת מצד איסור הרהור, בין במכיוון ליהנות שאסור אף במקומות המגולין, בין במקומות שדרבן לכסות שאסור בכל אופן אף בלא מתכוין ליהנות, דאיסור קריבה הוא רק בנגיעה".

ועד כדי כך, הוא מזהיר: "וכן כשבאה אשה לשאול להרב שאלה בעניני איסור והיתר מחוייב להשתדל שלא להביט בפניה כדי שלא יבא ליהנות ח"ו מהראיה וכן בכל מקום שפוגע בנשים". ויתכן שהנהגת הגר"ע זצ"ל היה לצדיק עליון, והגרמ"פ זצ"ל כתב לרוב רובם של העולם שלא במדרגה זו.

אגב, הגר"ח קניבסקי שליט"א מקפיד שלא לקרוא מכתבים שכותבות נשים, וכשמגיע לידיו מכתב כזה כותב על המעטפה "מכתב מאשה", כשרעייתו הרבנית ע"ה היתה חיה היה מוסר לה מכתבים אלו שתענה עליהם. ולאחר פטירתה מעביר הגר"ח שליט"א מכתבים אלו לבתו הרבנית קולדצקי תליט"א. והנה הנהגה קדושה זו היתה גם אצל אביו הסטייפלר, וכמסופר בספר תולדות יעקב (פרק יב): "לא זו בלבד שלא קיבל נשים לברכה, אף לא קיבל פתקאות שכתבו נשים. אחד כתב את בקשתה של אשה קשת רוח בכתב ידו והגישה לרבינו, רבינו היה נרגז וא"ל 'כתבת זה בלשונה, היית צריך לכתוב היא אומרת ש...' ופעם אחת הסביר שאצלם מצוי שכותבים בתוך דבריהם מה שאין צריך".

והוסיף שם (נכדו הגרא"ש קניבסקי שליט"א): "בשנים האחרונות הייתי על ידו בערב אחד שהלכו האנשים ומגיש לו הפתקאות שהשאירו אלו שלא נכנסו אליו, הפתקאות היו מקופלים והוא היה ממיינם ומסדרם, חלק מן הפתקאות היה שם בצד והשאר היה פותח וקורא ומברך, ניסיתי להחזיר לו הפתקאות שלא פתחם והוא הזויים שוב הצידה, שאלתי מדוע והשיב 'איני קורא כתב שנשים כתבו לי', פתחתי וראיתי שכיוון רבינו

— על הצדיקים ועל החסידים —

'דער טאטע האט זיך אליין אנגעטראגען צו קומען?' (גנזי המלך עמ' רג-רד) הערה קכב. וע"ע בזה בספר מעשי חושב עמ' קמ-קמא).

ברוך הקודש ממש כל הפתקאות שהסיט היו של נשים (מעט מהם היו של חילונים שגם אותם לא קרא). וכן היה מידי יום ביומו, "עכ"ל התולדות יעקב. והדברים מבהילים (וע"ע אורחות רבינו ח"א עמ' קצו).

כתב הג"ר יצחק אוהב ציון שליט"א: "ובעיני ראיתי גם אצל רבינו [הגר"ח] ק שליט"א [שהגישו לפניו מכתב שאשה כתבה ולא היה חתום בו שמה וגם לא פנתה בלשון שנקבה פונה, ובכ"ז אמר רבינו שלא קורא מכתבים שנשים כותבות, וברא כרעא דאבוא ממש. וכבר אמר מרן הגרא"מ שך זצ"ל בהספדו על מרן הקה"י זצוק"ל הניח בן כמותו" (חידושי מרן הגר"ח קניבסקי על הש"ס עמ' ו-ז. ע"ע שם).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* יש להזכיר שני מקרים שהתרחשו בזמן קבלת קהל בביתו של הגר"ח קניבסקי שליט"א בבני ברק. המקרה הראשון קרה בעת שנכנסה קבוצת אנשים אל חדרו של הגר"ח ק שליט"א והאנשים עברו לפניו להתברך, אחד מהנוכחים לא ניגש אל שר התורה ועמד בפאתי החדר. לשאלת המקורבים מדוע אינו ניגש, השיב כי אינו יהודי, וכי הוא מוסלמי, ולכן אינו ראוי להתברך מהרב הגדול, והסביר כי הוא רק בא להגיד תודה על כל מה שהרב פועל ועושה ומשפיע בכל העולם. בני הבית נוכחו בזה להתגשמות הפסוק "וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך".

המקרה החרגי השני אירע כאשר בשעת קבלת הקהל, בעת שעברו עשרות אנשים בזה אחר זה להתברך, ראו לפתע שני אנשים שנכנסו לחדר, ואחד מהם נראה שונה וחרגי במיוחד. במבט נוסף, ניתן היה לראות כי אחד מהשנים אינו אלא אשה שהתחפשה לאיש... האשה, ככל הנראה תמהונית, לבשה חליפה ארוכה וכובע כמו של בחור ישיבה, והתכוונה לגשת לשר התורה, בעקבות רצונה העז להתברך מפיו ולאחר שהבינה כי ר' חיים לא מקבל נשים (הגר"ח מינה עבור ציבור הנשים את בתו הרבנית קולדצקי שתעביר לו את שאלות הנשים לאחר פטירת רעייתו הרבנית ע"ה). כמובן שתכף משהתברר העניין הוצאה מן החדר ונמנעה המכשלה החמורה לשר התורה שכל חייו מקפיד על הדבר, כדברי הפסוק רגלי חסידי ישמור שהקב"ה שמר על גדול הדור (עלון 'אורחות יושר' - פרשת בשלח תש"ף).

ממ. קוויטל בעת שמחת צדיקים

נחנו הצדיקים לקבל קוויטלעך בימי שמחתם ולברך את המסתופפים בצלם. חסידים ראשונים עשו כל מצדקי והשתדלות לזכות בברכות הקודש בזמנים נעלים אלו.

וכ"כ בספר בית נאמן בישראל (בעלזא, עמ' תמד-תמה).

וראה באמרי פנחס להרה"ק רבי פינחס מקאריין זי"ע (לשמיני עצרת ס' תקפז): "ברך לכל אחד בליל שמיני עצרת. ואמר לנו כי בלילה הזה הוא כניסה לחופה... וקודם החופה הדרך לברך...".

וכן מנהג אדמו"ר בעלזא, לקבל קוויטלעך ביום נישואי צאצאיהם. בעת נישואי כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע בזיוו"ש באר"י, הורה לפני יום החופה, שיכינו שלודה קוויטלעך שימסרו לו ביום החופה. קוויטל אחד של כ"ק אדמו"ר זי"ע בעצמו, השני עבור אחיו כ"ק מהר"ם מבילגורייא זי"ע, והשלישי של המושמש בקודש.

ומסופר, שבבית הרה"ק רבי משה'לע זצ"ל הי"ד, בנו הגדול של כ"ק אדמו"ר מהר"א זי"ע, היתה משרתת יהודית יהודית, שכ"ק אדמו"ר זי"ע החשיבה כאחת מבנות הבית, ואף הורה לבנו לטפל בשידוכיה ובנישואיה. כאשר נישא אמר כ"ק מהר"א זי"ע שילך אל החתונה עם שמריימל כמו בנישואי אחת מצאצאיו, ואף קיבל קוויטלעך ביום זה. וכאשר השיא כ"ק אדמו"ר מבעלזא שליט"א את בנו הרה"צ רבי אהרן מרדכי שליט"א בחודש מנחם אב תשנ"ג, הורה להכין כוללות קוויטל מכלל אנ"ש, וקרא בקוויטלך זה לפרקים במשך ימי השמחה.

וראה בספר דבש השדה (ס' קבר - לאחר שמביא את דברי המאור עינים הידועים מפרשת ויצא, שכל המכשר בשורה טובה נתלבש בו חלק מאליהו הנביא): "...ואני הבנתי מזה על מה שהייתי תמה, אשר ראיתי שאנשים גדולים חסידים גדולים, אשר בשעת שמחת צדיקים, כגון שהיה חתונה אצל הצדיקים, אזי דייקא בשעת החדוה הגדולה, כמו אחר החופה, אזי דחקו את עצמם החסידים הנ"ל ליתן קוויטל ולהזכיר את שמם, דייקא אז. ולא הבנתי כלל מפני מה דייקא אז, שהיה סכנות נפשות ממש מפני הרוחק... הבנתי כוונתם הטובה, כי בשעת שמחה, ובפרט צדיק, יש לו כח ביותר לברך ולהשפיע, כי נתלבש בו אליהו...".

וכ"ק הגה"צ רבי אלחנן היילפרין זצ"ל גאב"ד ראדומישלא סיפר אודות זקנו הגאון

המפורסם מהר"ש עניגל זצ"ל אבד"ק ראדומישלא, שפעם אחת הופיעה זוגתו הרבנית ע"ה לפני כ"ק אדמו"ר מהר"י מבעלזא זי"ע, וכ"ק אדמו"ר זי"ע הורה לה שבעלה צריך להמשיך ולשאת על שכמו את עול הרבנות, מאחר וחשב שלא לכהן עוד ברבנות, כיון שזה גרם לו שיצטרך לברוח מעירו בילגורייא ולנדוד ממקום למקום. לשנה האחרת, בחורף תרמ"א, באו בני הרה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע לבעלזא, לרגל נישואי אחיהם הרה"ק רבי ישעיה ממשעחויב זצ"ל, עם נכדת כ"ק אדמו"ר מהר"י מבעלזא זי"ע, ונלווה עליהם הגאון מראדומישלא זצ"ל. לימים סיפר, כי בשעת החופה עמד כ"ק אדמו"ר מהר"י אחוז בשרעפיו, והרגיש ר' שמואל, שעתה היא עת רצון להזכיר עצמו לפניו, אך היות שלא ידע את הסדר בבעלזא, אם עתה אכן עת כושר, פנה אל אחד החסידים שעמד לצדו, ושאלו בלחש האם אפשר לגשת כעת לצורך הזכרה. בין כך הרגיש כ"ק מרה"י זי"ע בזה, ושאל: "וואס וויל דער יונגערמאן". ענה החסיד, שזהו הרב מבילגורייא (מקום כהונתו אז) שרוצה להזכיר עצמו. השיב כ"ק אדמו"ר זי"ע: "הלא כבר אמרתי לרבנית שלו, שהוא רב ויהיה רב". הגאון מראדומישלא הפליא תמיד עובדא זו, ואמר: "דאס הייסט א רבי, שהרי מעת שהיתה אצלו הרבנית, כבר עברו אצלו מאות קוויטלעך, ואני לא הייתי נמנה בין חסידיו. מה גם שבאותו מעמד היה עסוק בענינים אחרים ומכל מקום זכר את ההזכרה הזו"..." (בית נאמן בישראל שם הערה ב-ג).

ושאלתי את הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן: האם יש מנהג ליתן קוויטל לצדיק בעת שמחת חתונה בבית צדיקים? והשיב לי: "כן מנהג חסידים, בזמן זה להזכיר עצמם אצל הצדיק, וכן הביא בנטעי גבריאל (הל' נישואין ח"א פל"ט, כז), מספר דבש השדה (על ענינים, בילגוריי תרס"ט), שכך ראה אצל חסידים שדייקא בשעת הסעודה הגדולה כמו אחרי החופה, דחקו עצמם החסידים ליתן קוויטל ולהזכיר את שמם, ומבאר הענין עפ"י חסידות, עיי"ש".

נ. נתינת קוויטל לאדמו"ר ביום חופתו

המנהג הוא שהחתן נותן קוויטל לאדמו"ר לפני יום חופתו. ויש אדמו"רי"ם שאמרו שיש לקרוא הקוויטל שהביאו להם מהחתן בכותל המערבי ביום החופה.

ובספר מדור לדור (מערכת בית בעלזא עמ' תטו-תטז), מסופר על חתונתו של בנש"ק הרה"ח רבי יצחק דוד רוקח ז"ל, נכדו של כ"ק אדמו"ר מהר"י מבעלזא זי"ע, בריש

חודש ניסן שנת תש"ו. החתונה נערכה בעיה"ק ירושלים, החתן הגיע לשבת עליה לתורה לתל אביב לכ"ק מרן מהר"א זי"ע, ואחר שבת נכנס להתברך עם קוויטל כנוהג, ומרן אמר לו שילך עם הקוויטל ביום חופתו לקוראו אצל הכותל המערבי, ומרן ציין לו שלא יכניס את הקוויטל בין אבני הכותל בציינו: "ס'איז א וועלט'ס טעות" (הוא טעות בעולם) והיינו הוא דבר שאין לו שחר. והוסיף לו שיזכירנו בכותל כנוהג.

ועיין למטה בסימן נפרד על הנחת פתקים בכותל המערבי.

ולפני חופת צאצאיו של כ"ק אדמו"ר אמרי סופר מערלוי זי"ע היה מקבל קוויטלעך, ופעמים שלקח עמו הקוויטלעך לחופה. כמה פעמים הבחינו איך שנותן קוויטלעך בין קשרי האבנט.

ומעשה בשמחת אחד מצאצאי הגה"ק מפרעשבורג בעל דעת סופר, שאז היתה עוד בחייה מחברתו הרבנית מרת הינדא ע"ה, והיא היתה חלושה ובצער ל"ע, וביקשה לפני החופה מבעלה הגה"ק שיקח פתקא קוויטל ממנה לאבותיה הקדושים הבאים לחופה* [שגם היא היתה מצאצאי מרנן החתם סופר והכתב סופר זי"ע], ובחזרתו מהחופה הלך לבקרה, ובקשה לדעת אם קיים המבוקש והשליחות, וכפי הנראה נשכח ממנו בקשתה לעת הזאת, והיה כרגע בצער לפניו, ואחר כך אמר, היות והניח הפתקא בין קפלי מלבושי, ומחפש שם ואיננו, כפי הנראה האבות הק' לקחו זאת בעצמם... (הליכות והנהגות אמרי סופר ח"א עמ' רנ והערה ג).

כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע היה פע"א על שבע ברכות אצל הגה"צ מקוויאשד זצ"ל ובאמצע השיחה שאל את כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע עד מתי נשארים האבות הקדושים שיוורדים מעולם העליון להשתתף בשמחת צאצאיהם, וכ"ק אדמו"ר זי"ע ענה לו בצחות לשונו, לפעמים אין הם יורדים כלל ויש לפעמים שיוורדים וכשרואים שאין נוהגים כהוגן חוזרים ועולים, אבל אם כבר הם אצל השמחה אזי בדרך כלל הם נשארים בעולם הזה עד לאחר ימי השבע ברכות. ואחד מהרבנים שהיה שם

— על הצדיקים ועל החסידים —

* מקור המנהג ללכת לבית עלמין להזמין לחתונה קרובים שנפטרו הוא בזוהר (פרשת בלק ופנחס) שאבות מעולם האמת משתתפים בשמחת צאצאיהם. וכך הרבה נוהגים (נטעי גבריאל נשואין ד, ז). והאדמו"ר מגור אמרי אמת אמר לבנו קודם החתונה לילך לכותל המערבי ולקבר רחל (שם הערה יד).

אמר על זה שהרה"ק מנאסויד זצ"ל היה אומר שלא יעשו את השבע ברכות בערים שונות כדי שלא להטריח את האבות והזקנים היורדים לעולם הזה שהם נשאים על כל השמחה (ספר נועם שית. מובא בספר הבית בהבנותו עמ' תלט).

נא. נתינת קוויטל לחתן ביום חופתו

גאוני עולם אמרו שחתן ביום חופתו יש לו אותו הכח כמו צדיק הדור בתפילתו, לכן יש להזכיר לפניו בעל פה או בקוויטל לישועה מרם נכנס לחופה.*

בספר נמעי גבריאלי (הלכות נישואין ח"א עמ' כח-כט), הג"ר גבריאלי ציננער שליט"א כתב: עד היכן מגיע כח התפלה של החתן ביום חופתו, יש לראות מדבריו הנפלאים של רבינו החתם סופר המובאים בשו"ת שיח יצחק (להגאון מווערבוי) סי' תצז, שהעיד הגאון רבי שמעון סופר זצ"ל אב"ד קראקא בשם אביו רבינו החתם סופר זי"ע שאמר שהחתן ביום חופתו יש לו אותו הכח כמו צדיק הדור בתפילתו, לכן צוה להזכיר לפניו לישועה מרם נכנס לחופה.

וב"כ בשלחן העזר (דף קלח) שהרה"ק רבי משה צבי מסאוורין זצ"ל היה נוהג להזכיר עצמו אצל חתן ביופ חופתו, וביקש שיתפללו עליו. וכן נהגו הצדיקים מאורי גאליציה. וכן נהג כ"ק אדמו"ר מוויזניץ זצ"ל כשבאו לפניו להזכיר ענין קשה צוה שיזכירו להחתן, ולגשים אמר להזכיר להכלה שתכוין לכך בעמדם תחת החופה.

— על הצדיקים ועל החסידים —

* אגב, הג"ר יעקב יצחק ניימאנן זצ"ל, אב"ד מחזיקי הדת דחסידי בעלזא מונטריאלי, אמר: בענין המנהג הרע של הפגישות קודם החתונה, צריך להחמיר בזה מאוד, ומסופר בדרך צחות, שפעם אחת הגיע חתן אחד לבקר בבית הכלה, והיה שם רב ליטאי, והוכיח את החתן, והשיב החתן שבשבילו זה לא יזיק, השיבו הרב, אם כן, מוכח שהנך חולה, שוב היה מעשה כזה בעירו של רב חסידי, והחתן השיב להרב כנ"ל, השיב לו הרב, א"כ הנך ראוי לקבל קוויטלעד, שזהו אות שאתה צדיק גדול, ואני רגיל לומר שבענין זה הצדק עם הרב הליטאי... (ספר ויחי יעקב כת"י. מובא בקובץ 'המדריך להוראה', חוברת ה', תשרי תשפ"א, עמ' קיט).

ובהיותי עם א' מבנותי איזה ימים לפני חתונתה לקבל ברכת צדיק אצל כ"ק אדמו"ר מבלוזוב זצ"ל, אמר שידוע שהמנהג שנותנים לחתן ביום חופתו פיתקא (קוויטל), וסיפר דכשהיה חתן נכנס אליו חסיד זקן אחד שהיה מסתופף עוד בצל זקינו בעל בני יששכר זי"ע והגיש אליו פיתקא ולא רצה לקבלה מפני הבושה שאדם שזכה עוד להכיר את הבני יתן לו פיתקא, ושמע זקינו בעל הצבי לצדיק זצ"ל ואמר לו, הלואי יהיה ביכולתי לקבל קוויטל היום כמו שביכולתך, כי אצלך הוא היום כמו יום הכיפורים לסליחת כל עוונות, עכ"ד, וכשסיים האדמו"ר מבלוזוב זצ"ל את העובדא הוסיף, שכדאי לכל חו"כ לידע שכוחם גדול מאוד בשמים לפעול ישועות להם ולכל בני ישראל בכלל.

ובזה פירש בספר בית אמת מכ"ק אדמו"ר מגור זצ"ל מקור על המקובל שלחתן יש כוחות נשגבים כוחות עילאים: "ער קען אלעס בעטן און אויס'פועל'ן", ואמר דכתיב השקיפה ממעון קדשך מן השמים שהקב"ה נקרא מעון, ובחתן הרי ג"כ מברכין שהשמחה במעונו, דהיינו שעי"ז המעון יכול להגיע גם להמעון השני שבהשקיפה ממעון קדשך מן השמים, עכ"ל הגר"ג צינגער שליט"א (וכן מובא בספר זמרו לשמו אות רסט. קובץ דברים ערכים ח"ג עמ' קח-קט).

ושאלתי את הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן, מה המקור שנותנים קוויטל לחתן? וכתב לי: "בשו"ת שיח יצחק (סי' תצו) כתב, שהעיד הג"ר שמעון סופר זי"ע אב"ד קראקא בשם אביו מרן החת"ס זי"ע, שאמר שהחתן ביום חופתו יש לו אותו הכח כמו צדיק הדור בתפילתו, לכן צוה להזכיר לפניו לישועה טרם נכנס לחופה. – וכ"כ בשולחן העזר (דף קלח) שהרה"ק רבי משה צבי מסאוורין זי"ע היה נוהג להזכיר עצמו אצל חתן ביום חופתו, וביקש שיתפללו עליו.

ובנמעני גבריא (הל' נישואין ח"א עמ' כט) מביא, שהאדמו"ר מוויזניץ זצ"ל נהג כשבאו לפניו להזכיר ענין קשה ציוה שיוזכרו להחתן, ולנשים אמר להזכיר להכלה שתכוין לכך בעמדם תחת החופה. – וסיפר שם, דכשנכנס עם אחד מצאצאיו לקבל ברכת צדיק אצל האדמו"ר מבלוזוב זצ"ל, אמר שידוע שהמנהג שלחתן ביום חופתו נותנים קוויטל, וסיפר דכשהיה חתן נכנס אליו חסיד זקן אחד שהיה מסתופף עוד בצל זקינו בעל בני יששכר זי"ע והגיש אליו קוויטל ולא רצה לקבלה מפני הבושה שאדם שזכה עוד להכיר את הבני יששכר יתן לו קוויטל, ושמע זקינו בעל הצבי לצדיק זצ"ל ואמר לו, הלואי יהיה ביכולתי לקבל קוויטל היום כמו שביכולתך, כי אצלך היום הוא כמו יוהכ"פ לסליחת כל העוונות. וכשסיים האדמו"ר מבלוזוב זצ"ל את העובדא הוסיף, שכדאי לכל

חו"כ לידע שכוחם גדול מאד בשמים לפעול ישועות להם ולכל בני ישראל בכלל", עכ"ל מח"ס משנת אהרן.

נב. כתובה חדשה בעקבות שינוי שם משום חולי

לפעמים בעקבות נתינת קוויטל ופדיון, הצדיק משנה את שמו של חולה, ורוב הפוסקים כותבים שאין לכתוב כתובה חדשה.*

ראשית, בשו"ת אבני דרך (יא, קנד), הגר"א פרינץ שליט"א מביא תשובה מהג"ר יוסף ליברמן שליט"א, מח"ס שו"ת משנת יוסף, שכתב בה: "והנה אין אנו נוהגין לשנות לגמרי שם אלא להוסיף שם. ואזכיר בזה מעשה רב שבדידי הוי עובדא, כאשר חמותי הרבנית הצדקנית ממאקווא ע"ה שהיה שמה דבורה חלתה קשות, ונכנסתי לשאול את פי קדשו של כ"ק גיסי הרה"ק ציס"ע מהר"א מבעלזא זיע"א אם להוסיף לה שם, והסכים, וכששאלתי אותו איזה שם, התחיל לפי אותיות א-ב ושאל אם יש כבר במשפחה שם המתחיל באות א', אמרתי לו כן, ושאל אם יש שם המתחיל באות ב', אמרתי לו לא, והורה להוסיף שם 'ברכה', ואמר שיעשו שינוי השם בפני ג' אנשים,

— על הצדיקים ועל החסידים —

* אגב, אזכיר דבר נפלא בענין כתיבת כתובה. בשו"ת אגרות שמה (אה"ע א, קעח), הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל פסק שאין שום מעלה לכתוב ביד כל הכתובה מאשר להשתמש בכתובה מודפסת. וסיפר הג"ר ניסן אלפערט זצ"ל – אחד מתלמידיו המובהקים של הגרמ"פ – למה הגרמ"פ כתב זאת בתשובה. קרה כמה פעמים כשהג"ר אליעזר סילבר זצ"ל היה בחתונה עם הג"ר פיינשטיין זצ"ל, הגרמ"פ היה לוקח כתובה מודפסת וממלא אותה, הג"ר סילבר היה קורע אותה בפומבי וכותב אותה מחדש ביד, כי במשנה גיטין (ג, ב), רבי יהודה גוזר לכתוב שטרי ממונות לשמה משום גיטין (גיטין כו א). אמנם אנו לא פוסקים כחומרת ר"י בשטרי ממונות (שו"ע חו"מ מח, א), אך הג"ר סילבר נהג להחמיר כמותו. הגרמ"פ זצ"ל לא פתח פיו אלא כתב תשובה בעניין שאין מעלה לנהוג כחומרת רבי יהודה. הג"ר צבי שכטר שליט"א, מראשי ישיבת רבנו יצחק אלחנן בניו יורק, העיר, שלא היינו יודעים כלום על רקע התשובה, לולא הגר"נ אלפערט זצ"ל היה מגלה זאת.

וכן עשינו ואמרנו תהלים ואח"כ התפילה בעד החולה (שנדפסה בסוף התהלים) והסדר של שינוי השם הנזכר בסוף התפילה. וחיתה עם השם החדש עוד שנתיים ימים עד ששחל"ח. ואח"כ נולדה לי בת, ואז כבר היה לאחר פטירתו של מרן מהר"א מבעלזא זי"ע לכן הלכתי לשאול את דודי שר התורה גאב"ד משעבין זצ"ל איך לקרוא לבתי, והפנה אותי לזקני ירושלים לברר אצלם המנהג, ושאלתי את הרה"ח רבי דוד פרקוביץ זצ"ל, ואמר לי: כיון שהנך מסתפק על השם 'ברכה', שעם שם זה חייתה רק עוד שנתיים ימים, והרי 'דבורה' בוודאי היתה נקראת, וא"כ תקרא שמה 'דבורה', וכן עשיתי".

ובענין כתיבת כתובה חדשה, בשו"ת מנחת יצחק (ז, קיז, ח, קכד. וביותר אריכות בח"י סי' קלב), הג"ר יצחק יעקב ווייס זצ"ל נוטה שיש לכתוב בכתובה חדשה, שאם נשכח לגמרי השם המקורי (עיין ראייתו למטה בתשובת הגר"א היילפרין זצ"ל), אבל "מה שאינם נוהרים בזה, אפשר ללמד זכות דלא הוי כמו בלא כתובה, דאפשר להביא עדים שהיה שמה מקדמת דנא בשעת כתיבת הכתובה" (שם ז, קיז).

בשו"ת שבט הלוי (ח, רפז אות ג), הג"ר שמואל הלוי וואזנר זצ"ל כתב: "ואשר שאל דאם הוסיפו לאחר הנשואין שם לאיש או לאשה מחמת חולי או סבה אחרת אם צריך להחליף הכתובה, ובאם כן צריך להחליף, אם זה בגדר כתובה דאישתכח בה טיעותא כיון דמעיקרא לא הי' זה פסול, וכ"ת נוטה דנקרא אישתכח בה טיעותא.

לענ"ד דבר פשוט דאין זה כתובה דאישתכח טיעותא כיון דבשעת כתיבת הכתובה נכתב בהכשר ע"י שם שהי' מוחזק אז והכתובה כשרה, ועיין הי' בחלקת מחוקק אה"ע סי' קכ"ט ס"ק א' במו"מ שלו עם תשובת המבי"ט גם בגט כה"ג, [ובדרך חומרא וסלסול אפשר לכתוב כתובה שני"]".

וכן בשו"ת שדה אלחנן (ב, כט), הג"ר אלחנן היילפרין זצ"ל, אב"ד לונדון, נשאל מאשה שנקראת מעריסעה בשם "חדש" אילה ואחר שנישאת והוצרכה לנתח ברחמה נתוסף לה שם רוחמה ונקראת לברכת מי שבירך ובפתקא לצדיקים רוחמה אילה, והבעל נפשו בשאלתו הגם לכתוב כתובה חדשה עם שתי השמות כי שמע שיש נוהגים ככה?

והשיב: "בשטר כתובה שמעו בשמותם של החתן וכלה או שלא הזכיר שמותם כתוב בספר אגודה בכתובות (פ"ב סי' כו) שהכתובה פסולה, וכתוב בספר נחלת שבעה (סי' יב סעי' מז) דיש לדקדק בכתיבת השמות בכתובה בכל דבר שמדקדקים הגט שיהיו

נכתבים באופן נכון ומדוקדק כדי שאם ח"ו יקרה שיגרש אחד את אשתו ולא יהיו ידועים דקדוק כתיבת שמו וכו' יהא נלמד מספר כתובה וכו' ולפי זה היה ראוי לדקדק לכתוב בשמות המכונה או דמתקריא כל אחד כפי הראוי עכ"ל.

וכמו כן בספר אהלי שם (כלל ב אות כג) כתוב שמכיון שאסור להשהות את אשתו בלא כתובה אם כן לאחר שנשתקע שמו הראשון וקנה לו שם חדש והרי הכתובה כמאן דליתא א"כ הוא צריך לכתוב לה כתובה חדשה בשם החדש.

וראיתי שעל פי דברים אלו ועוד כתוב בתשובות מנחת יצחק להגאון מוהריי"ו זצ"ל גאב"ד עדה חרדית ירושלים (ז, קיז, ח, קכד, וביותר אריכות בח"י סי' קלב) שיכתבו כתובה חדשה. ואם כי ידענא כי הגאון הנ"ל היה מוסמך מכקמו"ז זצ"ל (הגאון מראדומישלא – מ"צ) והיה אהוב עליו כבבת עינו, אמנם לפי עניות דעתי מקורו הפוסקים מדברים באם היה מעות בשעת הכתובה ולא הזכירו שם הנוסף החדש משא"כ בנידונינו שהכתובה היתה בצדק. והרי כל שטר חוב שהשתנה גם המלוה יפסלו השטר עוד מלגבות ואם הלוח יטען שאין המלוה זה האיש הנזכר בשטר הרי לעולם יכול המלוה לברר שרק מחמת הוספת שם אח"כ יש שם אחר, וראיתי שהוזכרה הערה זו בשו"ת מנחת יצחק. ולכן איני מבין מדוע להפסיד להאשה שעבוד הכתובה הראשונה שלה ע"י כתיבת כתובה חדשה. ולרווחא דמילתא יכול להבעל עכשיו לומר בני עדים כשרים מעשה השינוי ויאשרו בחתימת ידם כדת וכדין באופן שלא יעלה שום ספק על כשרות הכתובה מזמן הראשון, ודי בזה.

כששמעתי מפסק של המנח"י זצ"ל אמרתי בלבי מעשה רב, ושאלתי למעב"ק ש"ב ומחותני הרב מסטראפקוב זצ"ל מירושלים שהיה בן ביתו ומשמשו בהוראה של זקנו הגאון"ק והטהור מוה"ר א"ש מסטראפקוב זי"ע אם יודע מנהג זקנו זצ"ל בית ששינה שמו מעריסה "שלום" בהוספת שם "אברהם" לעת חליו בזקנותו נקרא אברהם שלום ע"ד כתובה חדשה. והשיבני כברור בעיניו שלא כתב לו כתובה חדשה שאילולי כן היה יודע מזה ועל ידו היה נעשה הדבר.

ומענין לענין הסיבה למה הוסיפו את השם אברהם היתה משום שהמחלה אירע בפרשת וירא והארמו"ר זצוק"ל אמר שהקב"ה שלח מלאך רפאל לאאע"ה לרפאותו, כן אוסיף השם 'אברהם' וישלח ד' גם לי מלאך לרפאני. ומזה בשעת הצורך מוסיף

אני בהסכמת צדיקים שם אברהם לשם החולה", * עכ"ל אב"ד לונדון.

— על הצדיקים ועל החסידים —

* בענין הוספת שם לגדולי ישראל, כשחלה הגרי"ש אלישיב זצ"ל, עלתה השאלה אם להוסיף לו שם. באו לפני הגר"ח קניבסקי שליט"א והעידו בפניו כי כאשר חלה הגר"ר משה פיינשטיין זצ"ל, הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלא להוסיף שם, היות ושמו של ר' משה פיינשטיין זצ"ל הוא: ר' משה, וכל הוספת שם תגרע במהות השם הזה, ולא יהיה זה ר' משה! והסכים הגר"ח קניבסקי שליט"א שגם בנידון שלנו, אצל הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ששמו נודע בעולם כר' יוסף שלום, כל תוספת שם אחר תגרע במהות השם הזה! (שמות בארץ עמ' קכב. השקדן ח"ג עמ' 262. דרכי משה ח"א עמ' קנא).

אמנם באופן פשוט כתוב בשולחן ערוך (יו"ד שלה, י) שאם אדם חולה במצב קשה נהגו לתת שם חדש, ולא מצינו דין מיוחד לגדול בישראל.

אכן בעת מחלתו של הגאון רבי צבי מיכל שפירא זצ"ל בעל שו"ת ציץ הקודש ציוה הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל, רבה של ירושלים, שיוסיפו לו את השם 'חיים' כסגולה לתוספת חיים (הקדמת שו"ת ציץ הקודש בתולדות עמ' 53. ומובא באדרת שמואל עמ' רפב).

וסיפר הגר"ר מאיר סולוביצ'יק זצ"ל, ראש ישיבת בריסק בירושלים, בשם אביו הגרי"ז זצ"ל: רבי יוסף חיים זוננפלד היה רגיל להביא מידי שנה משלוח מנות לרבינו המהרי"ל דיסקין. והנה שנה אחת כאשר הקדים להביא את המשלוח מנות בבוקר יום פורים, אמר לו המהרי"ל "הזדרזתם השנה להביא המשלוח מנות!" ענה לו רבי יוסף חיים "והרי הרבי בעצמו עשני לזריז" כאשר הוסיף לי את השם "יוסף" [כשנפל פעם לחולי מסוכן והמהרי"ל הוסיף לו את השם "יוסף", ומאז נקרא שמו "יוסף חיים", כי "יוסף חיים" הוא בגימטריה "זריז" [224-] דחזיתיה לרבי מאיר ח"א עמ' 27].

ושמעתי בתשרי תשע"ד בזמן התדרדרות חמורה בבריאותו של הגר"ע יוסף זצ"ל, הוסיפו לו שם: הגר"ר חיים עובדיה.

ופעם הגיעה ידיעה בשבת, על ידי טלגרם או בטלפון ע"י גוי, שכ"ק אדמו"ר דברי יואל מסטמאר זי"ע חלה מאוד, וצריך לרחמים גדולים. מיד אמר כ"ק אדמו"ר רבי איציקל מפשעווארסק זי"ע שהוא רוצה להוסיף לו שם, ויהיה שמו מהיום

וכן השיב חגרי"ש אלישיב, שהכתובה כשרה ואינו צריך לשנות את הכתובה. שכן הכתובה היא שטר ואם חלילה תצטרך לגבות האשה משטר זה בעתיד, היא תוכל להביא שני עדים שהאדם שחתום בשטר הוא אותו אדם שניצב פה היום (מעלות רבקה עמ' עט).

ובספר גם אני אורך (עניני שמות בני אדם עמ' נב-נג), ידי"נ הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ

על הצדיקים ועל החסידים

משה יואל בן חנה. לאחר יציאת השבת באנטווערפן, כיון שיצאה השבת התקשר משהו על ידי הטלפון לאמריקה, ונודע לו שהשמועה היתה שמועת שוא, והרבי מסטמאר זי"י בריא ושלם. כשביקשו לספר זאת לרבי איציקל זי"ע הוא לא רצה לשמוע כלום, באמרו: "אינני רוצה לשמוע חדשות שהגיעו על ידי חילול שבת", כי באמריקה עדיין היה שבת. עד שאחד מהנוכחים אמר לפניו: "רבי גוטע נייעס [חדשות טובות]!" והסכים רבי איציקל זי"ע שישפרו לפניו את החדשות הטובות, ולאחר מכן חזר בו מיידית מהשם משה שהוסיף לו (בית פשעווארסק ח"ב עמ' 12. אגב, בספר מושיען של ישראל [ח"א עמ' נג] סיפר הרבי מסטמאר, שבהיותו ילד קטן, אמר לו פעם אביו הק' בעריכת שולחנו הטהור ביום ד' דחוהמ"ס באושפיזא דמשה, אשר כפי הנהוג היה שכל מי שנקרא בשמו כשם אושפיז היום העמיד יין או פירות על השולחן, וציווה מרן הקדושת יו"ט ז"ל לרבי מסטמאר שגם הוא יעמיד יין. שאלו הרבי בתמיהה: "הלא אין שמי משה", והשיבו אביו: "אבל הלא כתיב 'ויואל משה'..." כאשר סיפר הרבי דבר זה [בסעודת יום ד' דחוהמ"ס תשכ"ח] סיים ואמר: "כפי הנראה שכבר אז ראה אבי ז"ל שיש לי קשר ושייכות עם ה'וואל משה'..."

ומכאן רואים שכ"ק אדמו"ר מפשעווארסק זי"ע סבר שאפשר להוסיף שם לשמו של כ"ק אדמו"ר מסטמאר זי"ע המכונה בשם העולם: ר' יואליש. ואזכיר, מילי דבדיחותא: ופעם אחד נתן פתקא להרבי הסטמאר ואמר שהוא נותן כסף פדיון בגמ' שמו 'וואל' (= \$47), אמר לו הרבי: אבל קוראים לי 'וואליש'... (כלומר \$357).

וגם שמעת כשעשו סעודות לגייס כספים למתיבתא תפארת ירושלים, ואחד היה אומר: אתן ח"י דולרים (בגמטריא 18), ראש הישיבה, הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, היה אומר: יותר טוב לתת מו"ת (בגמטריא 446).

שליט"א כתב: ושלחתי שאלה זו לגאון האדיר רבי חיים קניבסקי שליט"א, והשיב לי בזה"ל: לא צריך לאף אחד להחליף את הכתובה כי אז קראו לו כך" (ועיין שו"ת אגרות משה אה"ע א, ד).*

על הצדיקים ועל החסידים

* אגב, יש סיפור נפלא כששני ליטווישע ראשי ישיבות הורו לתלמידם לשמוע בקול חסידישער רבי. מעשה שהיה בליל שבת קודש פרשת נשא, כ"ק אדמו"ר רבי יענקעלע מפשעווארסק זי"ע ביקש לומר תורה על שולחנו הטהור, כדרכו בקודש. אלא שבקום לומר תורה, הוא פתח ואמר כך: "שום דבר תורה לא עולה כעת ברעיוני, וכיון שכך אספר מעשה. היה יהודי אחד שבניו לא נתקיימו אצלו, רח"ל, והזכיר את עצמו על צרתו לפני האדמו"ר רבי ישראל מהוסיאטין זצ"ל. ויעץ לו האדמו"ר מהוסיאטין זצ"ל שכאשר יוולד לו בן או בת, יתן להם שם מפרשת שבוע.

לאחר מכן נולדה לו בת, בדיוק בשבוע של פרשת נשא, ובפרשה זו לא נמצא שם לבת. אמר לו הרבי מהוסיאטין זצ"ל שיחפש בהפטרות פרשת נשא, שם מדובר על שמשון הגיבור, וכיון שכך נתן האב לבתו את השם "צללפונית" כשמה של אמו של שמשון הגיבור. עד כאן סיפור המעשה שסיפר רבי יענקעלע זי"ע באותו ליל שבת (הסיפור הזה גם מובא בשו"ת שם ושארית ישראל ח"א, מעשי צדיקים אות ג. דברי דוד עה"ת עמ' קפד. בית ישראל – חסדי דוד עמ' עמ' עד. בית רוז'ין עמ' שנד. קונ' אגרא דבי הילולא עמ' לט). בשעת מעשה היה נראה כל הענין מוזר מאוד, גם בגלל שהרבי היה תפוס זמן רב ברעיונותיו הק', וגם בגלל שהרבי לא היה מדרכו להזכיר דברים בשם בני הרה"ק מרוז'ין זי"ע.

ויהי למחרת, בשבת קודש בבוקר, נכנס אל בית המדרש הרה"ח ר' דוד קרישעווסקי נ"י מירושלים, (שבדיוק באותה שבת עשה אויפרופען לבנו החתן) יחד עם ר' מרדכי כהן נ"י, וביקש להזכיר לפני רבי יענקעלע זי"ע את האחיינית שלו מירושלים, שמזה תקופה מתאכסנת בביתו באנטווערפען, על מחלתה המתמשכת שהיום התגברה מאוד. אחייניתו זו היא כבר כלה המאורסת לבחור אחד, ואירוסיה היו באותו שבוע שאחיה (או בן דודו) התארס, ויש אומרים ש'עין טובה' הזיק לה, כי מאז אירוסיה היא הולכת ונחלשת מים ליום, עד שהוריה מירושלים החליטו שאולי שינוי במזג האוויר והסביבה ישפיע עליה לטוב, ולכן

— על הצדיקים ועל החסידים —

שלחו את הנערה לבית דודה באנטווערפען, והנה גם כאן באנטווערפען מצבה הולך ומחמיר, מיום ליום.

מיד כאשר שמע רבי יענקעלע זי"ע את הדברים הללו, הגיב: "עכשיו אני כבר מבין, מדוע בליל אמש לא עלו על רעיונותי שום דברי תורה לאמרם לפני הציבור, זולת המעשה הנזכר עם האדמו"ר מהוסיאטין זצ"ל". ובהמשך דבריו אמר להוסיף לנערה החולנית את השם "צללפונית", ומרגע זו ואילך יקראו לה בשם זה. ויהי לפלא. אולם עוד יותר היה הפלא הגדול, שבזמן שלוש סעודות, הנערה כבר מרגישה את עצמה כעת בבריאות השלימות ממש.

לפני החופה, כאשר הכינו הכתובה והחתן ראה שעומדים לכתוב בכתובה שלו את שם הכלה צללפונית, התנגד החתן נמרצות, באמרו שהוא לא מכיר את השם הזה. כשניסו להסביר לו שכך הורה הרבי מפשעווארסק באנטווערפען, לא הסכים החתן לקבל את דבריו, ואמר שגם עם איזה רבי'לע מאנטווערפען – שמעודו הוא לא שמע עליו – אומר לעשות משהו, הוא עדיין לא מחויב לשמוע בקולו. אבל צד הכלה, שכן ידעו מי הוא הרבי מפשעווארסק, עמדו על דעתם והתעקשו שיכתבו בכתובה את השם צללפונית. ולאור התנגדות החתן הם התקשרו על ידי הטלפון עם רבי יענקעלע זי"ע ושאלו אותו כדת מה לעשות? וענה להם רבי יענקעלע זי"ע: "אם הוא אינו רוצה, אז לא!" ולאחר שסיים לדבר איתם בטלפון, הוסיף ואמר: "טפשים! הרי אני מתכוין רק לטובתם".

בסופו של דבר, למרות שצד הכלה קיבלו את הסכמתו בדיעבד של רבי יענקעלע זי"ע זי"ע, שלא לכתוב את השם צללפונית, הם בכלל לא היו רגועים, והחליטו, בהסכמתו של החתן, לשאול את פיהם של רבותיו, שתי ראשי ישיבות שלמדו אצלם, והיו נוכחים בחתונה. והנה אותם שני ראשי הישיבות, למרות שהם נימנו על החוגים הליטווישער, כיון ששמעו שכך הורה רבי יענקעלע זי"ע, הורו גם הם לחתן שלא יתעקש ויתן לכתוב בכתובה את השם צללפונית.

כשיסיפרו לאחר מכן לפני רבי יענקעלע זי"ע, ששני ראשי הישיבות הורו לשמוע בקולו, התבטא רבי יענקעלע זי"ע שהמופת הכי גדול הוא, ששני ליטווישע ראשי ישיבות הורו לתלמידם החתן לשמוע בקול חסידישער רבי!... (בית פשעווארסק

נג. שם שכותבים רק בקוויטל אם צריכים להזכירו בכתובה וגמ'
שם שכותבים רק בקוויטל, אף שנשתקע עתה בקריאת העולם, לא מיקרי
נשתקע, וצריך להזכירו בכתובה וגמ'.
שאלתי את הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת
אהרן: הפוסקים כתבו דשם שנשתקע לא הוי שם ואין לכתוב אותו בכתובה וגמ', מה
הדין כשכותבים את השם בקוויטל, האם נחשב נשתקע?
והשיב: "הגרש"ק בשו"ת חידושי אנשי שם (סי' עה) כתב, דשם שאין משתמשים
עמו אבל כותבין אותו בקוויטל לתדיקים, כיוון דכותב שם זה כדי שיזכירם בתפילה,
א"כ הוי כהזכרה בפה.

ובספר דברי חיים (שער התשו' בהשגות על חידושי אנשי שם דף סו ע"ב טור ב סי' עה)
כתב עליו דצ"ע, כיון דסוף סוף לא נקרא בשם זה רק הצדיק מתפלל בחשאי לפני
הבורא האין יקרא זה שם כלל הלא אם יכתבו אותו בגמ' יאמרו הכל דהוא אחר.
אבל למעשה כתב בספר אמרי יעקב (אבהע"ז סי' קכט ליקוטים אות ג) דיש לחוש
לחידושי אנשי שם, היות והדברי חיים עצמו כתב במקו"א היפך דבריו מכאן, דעין
שער שינוי השמות (אות יז דף מ ע"א) שכתב: וכ"ש אם כותבת שם הנשתקע להתפלל
עבודה עבודה הרב ודאי לא גרע משם חתימתה וכו', ומכ"ש כשכותבת להתפלל
בעדה בשם של ילדותה אף שנשתקע עתה בקריאת העולם לא מיקרי נשתקע, עכ"ל.
וע"ע שו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' קעו), עכ"ל מח"ס משנת אהרן.

נד. נתינת קוויטל ביום ההולדת

יש שנהגו לתת קוויטל לצדיק ביום הולדתו.
שאלתי את הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת
אהרן: האם יש ענין ביום ההולדת לתת קוויטל לצדיק?
וכתב לי: "בספר ספרן של צדיקים (מערכת הרה"ק רבי אלעזר מקאזניץ זי"ע אות יח)
מובא, שבכל שנה ביום ההולדת יוכל אדם לשאול דבר מהקב"ה וימלא שאלותיו, ורמז
לזה 'אני היום ילדתיך שאל ממני ואתנה' (תהלים ב, ח). והביא שם בשם הרה"ק רבי
מיכל מולאטשוב זי"ע, שביום ההולדת טוב ליתן פתקא לצדיק, עיי"ש. והובא גם במליצי
אש (כסלו אות כט)".

בבעלזא היה מנהג בהגיע נער ליום הבר מצוה, היה נכנס לאדמו"ר למסור פתקא.

ובבעלזא היה ענין גדול למי שנעשה בן כ' למסור פתקא לאדמו"ר.
ובבעלזא היה נהוג כשהיה יאצ"ט לאחר מן החסידים נכנס לאדמו"ר למסור פתקא.
זה היה נקרא "נשמה קוויטל" בו היה כתוב רק השם של הנפטר ושם אביו ויום
האיצ"ט, היה קפידא למסור פתקא זו רק ביום ולא בלילה (ספר בצילא דמהימנותא. מובא
בספר דרכי ההתקשרות ח"ב עמ' עמ' תתקסד).
והג"ר פינחס ליבוש פדווא, מח"ס שו"ת פלאות עדותיך, אב"ד קהילת מ"ת
אמסטרדאם לשעבר וכעת דומ"ץ חסידי בעלזא קרית גת, אמר לי ש"כן נוהגים אצל
חסידי בעלזא עד היום הזה. אצלינו הבחורים משתדלים ליכנס עם קוויטל ביום הולדת
השמונה עשרה שנת תיקון המידות וגם ביום הולדת העשרים".

חושן משפט

נה. קבלת פדיונות רק מאנשים יראי שמים ששומרים תורה ומצוות

יש אדמורי"ם שמקפידים מאוד רק לקבל פדיונות מאנשים יראי שמים ששומרים תורה ומצוות.

וכן כ"ק אדמורי" בעלזא זי"ע לא רצו להינות מכסף פדיון או מעמדות שקיבלו ממחללי שבתות (טהורים יקדושה עמ' יח). ובספר ויחי יוסף (פרשת עקב), דרש כ"ק הגה"צ מפאפא זצ"ל פעם ביוםא דהילולא של כ"ק מרן מהר"א זי"ע, שמזכיר בתוך דבריו: "וכמו שנודע לכל שמרן ז"ל הקפיד שלא לקחת מעות ממחללי שבת, וקראן בלשון קדשו 'שוכח עיקר שבת', ואף שכלפי שמים למד עליהם זכות, מכל מקום מסר נפשו על קדושת השבת שלא לקחת תמיכה מחללי שבתות" (ומובא שם עמ' יט הערה ט).

והיתה מגירה מיוחדת להרה"צ רבי מרדכי מנאדבורנא זי"ע לכסף אשר אינו בא ממקור טהור ונקי כל כך, ובהם השתמש לדברים גרועים. וכסף שלא יכל להשתמש בו אפילו לדברים גרועים, הניחם בחוץ והפקירם לכל מאן דבעי, כי לא רצה להשליך את הכסף לנהר משום איסור בל תשחית (תפארת מרדכי. אורות מרדכי. מובא בספר דרכי ההתקשרות ח"ב עמ' תתקפו).

ומסופר שאחד מהדברים הנפלאים מה שזכינו לראות כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע מדריגתו הנפלאה וכחו הגדול להבחין כח הפועל בהנפעל, להכיר בכספי האדם מהותו של הנותן לטוב ולרע, ולהכיר בכספים שנסגלו ע"י אופנים שלא נראו בעיניו. והיה נזהר מאוד שלא להינות לעצמו כלל ממון שאינו נקי וטהור, וע"כ היה לו כמה כיסים וחילק את הממון לכמה סוגים לפי מדרגותיהם.

וממונות שהיו לו ספיקות בכשרותן לא היה משתמש בהם כלל, והיה לו מגירה שהיו בה רכבות דאלארין שהיו מניחם שם, והיו אלה סכומים שקיבל מגבירים שעסקו בעסקים בהלוואות או שאר מקורות מפוקפקות, והיה ירא להשתמש בממונם, ובר מן דין הבחין בכספים שקיבל מבני אדם באיזה כסף להשתמש לצרכי ביתו ואיזה כסף ליתן לצדקה וכדומה.

וכאשר מסופר בספר קובץ אליה (מהרה"ג רח"א שטערנבערג שליט"א רב בקמון ירושלים,

סע' שיה) ששמע מכ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע שסיפר לו בענין זה המעשה הידוע שהרה"ק ר' צבי מליסקא נסע אל הרה"ק מרוזין זי"ע, ותכף שנכנס נשתומם ונתפלא מהעשירות וממידות השררה השורר ביתו, הכסף והזהב ורפת הבקר שנמצא אצלו כמו אצל מלכים. ושאל את הרה"ק מרוזין זי"ע ע"ז, והשיב לו הלא תדע כי באים בצל קורתי המון אנשים מכל מיני סוגי בני אדם, צדיקים בינונים ורשעים, ולא מכל הכסף שבא לידי הננו יכול ליהנות מזה, ומכל הכסף לא נשאר לי רק מעט מן המעט שאני יודע בוודאי שהכסף הזה בא ממקור כשר, ומה אני עושה עם יתר הכסף? הננו מוסרם לסוסים וכו' (ובדומה, מסופר בספר מפי ספרים וסופרים עה"ת – שמות עמ' שיט).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* ושמעתי מת"ח מופלג סיפר ששאלוהו אדם אחד, לרגל ביקורו של הג"ר עובדיה יוסף זצ"ל בשוב: "למה הרב עובדיה יוסף לבוש בבגד עם רקמות כסף"? והשיבו: "הרי זה הלבוש המסורתי של הראשון לציון במשך כל הדורות, כפי שאנו רואים בתמונות, ולמה שישנה ממנהג קודמיו"? ראיתי שלא נתקררה דעתו. אמרתי: "הרי ידועה ומפורסמת לכל ענוותנותו של הרב עובדיה יוסף", ואף על פי כן לא נתקררה דעתו!

וסיפר לו סיפר, שאף-על-פי שאין המשל דומה לנמשל לגמרי, בכל זאת הוא דומה קצת:

לפני שרבי מנחם מנדל מוויטבסק עלה ארצה עם תלמידיו כדי לייסד את היישוב החסידי בארץ ישראל, נסע לבקר את רבי יעקב יוסף מפולנאה, תלמידו הגדול של הבעל שם טוב. הגיע לפולנאה בעגלה רתומה לשלושה סוסים, מה שנחשב אז כמפואר, והדבר עורר רוגז רב בקרב החסידים בפולנאה, שרבים הרגילם לחיי צניעות והסתפקות במועט. כל שכן, כשראו את רבי מנחם נכנס לבית הצדיק לבוש בבגדים מקושטים ומקטרת ארוכה בתוך פיו. היו הכל מצפים, שרבי יעקב יוסף, שהיה ידוע כקפדן גדול, יגרש את האורח מביתו. אבל הצדיק הלך לקראת האורח, קיבלו על מפתן ביתו באהבה רבה, נשקו וחיבקו, וסח איתו ביחידות כמה שעות. כשנפרד ממנו רבי מנחם מנדל, שאלו תלמידי הצדיק את רבם: "מה מצא רבנו באיש הזה שהעז לבוא לבית הרבי בעגלה רתומה לשלושה סוסים, במקטרת ארוכה בפיו ובנעליים מקושטות בחפטים של כסף"? אמר הרבי: מעשה במלך

וסיים כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע שגם אצל אביו הקדושת יו"ט ראה ענין זה שהיה לו כיסים שונים במלבוש השפענצער שלו, והיה מחלק את הכסף שנכנס אצלו מכל סוגי אנשים והיה מניח את הכסף בכיסים מיוחדים לכל יתערבו, ולצרכי ביתו ברר רק כסף מיוחד (מושיען של ישראל ח"ג עמ' 176-177).

ואותו ענין ראה ראינו גם אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע, שהיה מחלק ומסדר את כספיו ומעותיו שנצטברו אצלו במקומות מיוחדים, וגם בהשפענצער שלו היו לו ארבעה כיסים והקפיד מאוד שלא יתערבו זה בזה.

גם בסידור השטרות והכספים ראינו שהיה אצלו עבודה גדולה ונפלאה, ולא סמך בזה על שום אדם בעולם אלא הוא בעצמו היה עוסק בזה, וע"פ רוב עשה זאת ביום ו' עש"ק, והיה בוחן את כל שטרי הכסף בעיניו הטהורים, ואח"כ היה מסדרם כ"א במקום מיוחד.

כ"ק מסאטמאר זי"ע הקפיד מאוד שלא ליהנות ממחללי שבתות ומאנשים שאינם מוחזקים בכשרות, ולא רצה לקבל מהם שום ממון. ופעם לא סירב לקבל פריון משני אנשים מבוקארעסט כי הבחין בהם שאינם מתנהגים כדבעי ועל כן החזיר להם את ממונם שנתנו לו. אחר כך הגיע השו"ב מבוקארעסט והמליץ עליהם. כ"ק מסאטמאר זי"ע לא השיב על אתר, ובסעודה שלישית באמצע הד"ת שאמר אז כ"ק מסאטמאר זי"ע עמד על דברי רש"י ז"ל שבפרשת ויחי עה"פ אשר כריתי לי וכו' ועוד מדרשן לשון כרי דגיר שנמל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשיו טול זה בשביל חלקך במערה ע"כ. ובפרשת וישלח ויותר יעקב לבדו פרש"י שכן פכים קטנים וחזר עליהם ע"כ, וכתבו המפורשים דצדיקים חביבים עליהם ממנום יותר מגופם, ולכאורה מאמרים אלו נראו כסותרים, שמצד אחד היה חס על פכים קטנים ומצד שני בזבז את כל כספו וזהבו בעד חלקו בקבר, ואמר כ"ק מסאטמאר זי"ע דבאמת כן הוא, דתרי מיני ממונות אית ליה לצדיק, יש ממון שבא אליו בטהרה

— על הצדיקים ועל החסידים —

שיצא למלחמה והסתיר את כל אוצרותיו במקומות בטוחים, ואת המרגליות היקרות לו מכל הון, שליבו קשור להן, קבר בגל של אפר, שהיה בטוח שאף אחד לא יחפש אותן שם. כך הצפיין רבי מנחם מנדל את ענוותנותו, כדי שכוחות הרע לא יוכלו לנגוע בה, תחת גל האפר של היהירות. נתקרה דעתו.

ובקדושה ועל ממון זה חס מאוד, וחביב עליו עד לחדא, אבל יש ממון שבא אליו מאנשים אשר מקורם לא טהור וכסף כגון דא אין אצלו שום חשיבות ומכובדו ומאבדו, כי לא ירצה להשתמש בזה, עכ"ל של כ"ק מסאטמאר זי"ע (שם עמ' 179-180. ע"ע שם עמ' 178-184).

נו. אין לתבוע פדיון שניתן לצדיק

אם אדם נותן פדיון לצדיק להתפלל על דבר מסויים, ולכאורה התפילה לא "התגשמה", או בן התגשמה, או חלקה או באופן אחר. ואפילו אם נתן פדיון על דבר מסויים והישועה הגיעה מיד, לפני שהצדיק התפלל עליו, גם זה מאת ד' דרך הצדיק, שלוחו הנאמן.

כל תפילה פועלת כדברי גמ' ברכות (לב, ב): אמר רבי חנינא: "כל המאריך בתפילתו אין תפילתו חוזרת ריקם". אלא שלפעמים השפעתה מיידית, ולפעמים לטווח ארוך, לפעמים היא נענית לגמרי, ולפעמים באופן חלקי, וכמו שאמרו (דב"ר ה, א): "גדולה היא התפילה לפני הקב"ה. אמר רבי אלעזר: רצונך לידע כוחה של תפילה – אם אינה עושה כולה, חציה היא עושה". והקב"ה הוא היודע כיצד לעזור ולסייע לאדם, ולעיתים, מסיבות שונות, הצרה היא לטובתו, ולכן אין הקב"ה מקבל את תפילתו, ואע"פ כן מועילה לו תפילתו, וברכתה תתגלה באופן אחר.

וכתוב בספר העיקרים (ד, ה-ט), יכול להיות שלוש החלטות של רבש"ע: א. ד' החליט שתמצא אוצר גם אם אתה בטלן. ב. ד' החליט שתמצא אוצר בתנאי שתאמין למצוא. ג. ד' החליט שתמצא אוצר אם תאמין, והאוצר יהיה בפרופורציה למאמץ. לפעמים ד' מחליט שהאדם הזה ימות ויהי מה, שום דבר לא יעזור. לפעמים ד' מחליט שהאדם זה יחיה, ויהי מה, גם אם הוא חוטא ופושע. לפעמים ד' מחליט שזה תלוי, ואם הוא יתפלל או אחרים יתפללו הוא יחיה. אי אפשר לדעת מה ה' מחליט. חקן הקצוב שד' מחליט יכול להיות קץ עם אפשרויות שונות על ידי זכות גדולה או על ידי גורמים אחרים שאיננו מכירים, אנחנו לא יודעים אם התפילה שלנו תועיל או לא תועיל, אנחנו מתפללים. תפילה היא אף פעם לא לשווא ואף פעם לא חוזרת ריקם, יכול להיות שהברכה תיתן ברכה אחרת, יתכן ברכה אחרת, אולי הברכה תועיל לו בעולם הבא.

ובענין ישועה שהגיעה מיד, אפילו הצדיק לא התפלל עליה, מסופר בשם הג"ר

אברהם גנחובסקי זצ"ל על גנרל רוסי אחד עם הגדוד שלו הגיעו לעיירה שבה הרבה יהודים על מנת לחנות שם זמן בלתי ידוע. וחייבו כל ראשי האבות שבעיירה לפנות את בתיהם עבור החיל וכל משפחה חוייבה לפנות ולהצטמצם בחדר אחד וכל שאר החדרים יתנו לחיילים. כמובן שזו היתה מטלה גדולה מאוד וסבל גדול למשפחות שהיו גם צריכים ליתן ארוחות לחיילים. צרה גדולה היתה זו ליהודי העיר מפאת הדוחק וההוצאות וגם שהחיילים כדרך הגויים והיו מופרעים ומשתוללים בבית היהודים. צערם היה רב מאוד והיו אובדי עצות כי דבר מלכות הוא ואין אפשרות להשתמט מכך.

התכנסו ראשי הקהילה לטכס עצה מה לעשות. ויען אחד ויאמר: יודע אני שיש לא רחוק מכאן צדיק גדול שתפילותיו אינם חוזרות ריקם. יש צורך דחוף לגשת אליו שיתחנן בתפילה שניפטר מהצרה הזו. השיבו לו חבריו, אבל כשהולכים לצדיק צריך לתת פדיון וכסף מנלן? ותרד ההצעה מעל השולחן כי לא היו מוכנים להוציא עוד כסף והיו דחוקים. עברו עוד כמה שבועות והסבל ממשיך להיות נורא ומחמיר מיום ליום וההוצאות על החיילים גדלו ועלו הרבה יותר מהמשוער לתת כסף פדיון לצדיק. החליטו פה אחד שאין ברירה אלא ללכת לצדיק שיגזור אומר ויקם, להיפטר מהצרה הזו. אספו סכום כסף מכל תושבי העיירה, וילך ראש הקהל ועוד כמה נכבדים ויבואו לבית הרבי ויתנו לפניו את צרתם המעיקה עליהם מאוד, עד כי באו מים עד נפש ויבקשוהו להתחנן לאבינו שבשמים שהחיילים יסתלקו משם בהקדם כי כבר כשל כח הסבל מהם.

הרבי כשומעו צערם וצרתם, כאב ליבו ויכמרו רחמיו ויעתיר להשי"ת שיפטרו מהחיילים בהקדם האפשרי.

המשלחת חזרה לעיירה בתקוה כי בקרוב יושעו מצרתם. והנה כשהגיעו לעיירה הם רואים כי החייל אורז את החבילות והחפצים ומתכונן לעזוב את המקום! שאל ראש הקהל את הגנרל הרוסי מה זאת? והשיב לו כי כבר לפני שלושה ימים קיבל פקודה מנבוה לעזוב את המקום אחרי ג' ימים.

ראש הקהל וחבריו הביטו זה אל זה והביעו טענתם שלפי זה, הרי הישועה שלהם לא הגיעה מברכת הצדיק שכן רק היום בירכם וכבר לפני ג' ימים קיבל הגנרל הפקודה לעזוב. בהיותם אנשים פשוטים פנו בחזרה אל הרבי לבקש ממנו שיחזיר להם את כסף הפדיון שנתנו לו.

ענה להם הרבי: אני מעכב את הכסף עד שנלך לדין תורה, ומה שיפסוק הרב, כך נעשה.

הלכו לדין תורה אצל הגאון מהרש"ם מבערז'אן זצ"ל ואחרי שהקהל הציע דבריו, לא היה צריך הרבי לומר כלום.

ענה להם הגאון: הו"ל אמרו באבות "הו מתונים בדין". לכן בואו לכאן חזרה בעוד שלושה ימים.

כאשר הגיעו לאחר ג' יום, אמר להם: חיפשתי את הדין בשו"ע ולא מצאתי. גם לא בש"ס בבלי וירושלמי. אבל מצאתי בתנ"ך!

הנה בשמואל (ב ו, יא) נאמר: "ויברך ד' את בית עובד אדום ואת כל ביתו". ופירשו חז"ל (ברכת דף סג) כי אשתו ושמונת כלותיו ילדו ששה בנים בכרם אחד.

צריך להבין, הלא הכתוב אומר שם: "וישב ארון ד' בית עובד אדום הגיתי שלושה חודשים". ואיך יתכן הריון של תשעה חודשים בזמן של שלושה חודשים? אלא חייבים לומר שהשי"ת הצופה ומביט ויודע העתידות, ידע כי עובד אדום הגיתי יקבל את הארון לביתו ויהיה ראוי לברכת ד' וכבר נתן לו את ברכת ההריון ששה חודשים קודם לכן. לכן כאשר הסתיימו שלושה חודשים להיות ארון ד' אצלו, התקיימה הברכה וילדו ששה בכרם אחד.

כן הדבר בדין תורה כאן, הרי הקב"ה ידע שתבואו לבקש ברכה מצדיק זה, ושהוא יברך אתכם להיוושע מהצרה, וכבר שלח ברכתו קודם לכן, ולכן נתן השי"ת בלב השלטון שיתנו הוראה לגנרל ג' ימים לפני כן שבתוך ג' ימים יארוזו כל חפציהם ויצאו מהעיירה, ובאמת ברכת הצדיק היא שהסירה את הגזירה. וליהודים היתה אורה ושמחה שנפטרו מהצרה" (ספר מדרכי אברהם ח"ב עמ' כט. מובא בקובץ דברים ערכים ח"א עמ' פג-פו). והרה"ק אדמו"ר משינאווא זי"ע היה אומר, שכל אחד הנוסע להרבי ונוטל הרבי פיתקא ממנו, הריהו פועל עבורו ישועה תיכף, אלא שמקצתן מאבדים את הישועה בבואם לביתם. מקצתם על הדרך. ומקצתם מאבדים את הישועה עוד בבית הרבי, אחר הפרדם ממנו (דברי יחזקאל, הלכות ערך ברכת הצדיק).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* אמנם ראיתי שהרה"ח ר' יוסף קורנפלד זצ"ל מטארנא-ירושלים עיה"ק, המכונה ר' יוס'לע טארנער, סיפר, כי אחרי פטירתו של הרה"ק רבי ישראל

נו. חילופי פתקאות

אם אדמו"ר קיבל קוויטלעך הכולל נתינת תשובות, והפתקאות עם התשובות נתחלפו, זה סימן מן השמים שככה התשובות הנכונות לכל אחד מן השואלים, וגם לא צריך להחזיר את הפדיון.

פ"א בפרוס הימין הנוראים נדחקו אלפי אנשים לבית כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר זי"ע להתברך ממנו בפתקא ופ"נ להזכר בכתיבה וחתומה טובה, נתחלפו הפתקאות של שני בנ"א, ונכנס אחד ונתן הפתקא ששייך לחבירו. כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע קרא את הפתקא כדרכו ולא העיר לו מאומה שאין פתקא זו שלו. כאשר יצא לחוץ אמר לו השני, התדע שנתחלפו הפתקאות שלנו?

האיש נבהל מאוד וחזר וכתב פתקא אחרת וחזר ונכנס שנית אל כ"ק אדמו"ר ורצה להצטרף על אשר לא נתן לכ"ק אדמו"ר זי"ע את הפתקא הנכונה.

נענה כ"ק האדמו"ר זי"ע וסיפר לו: מעשה באחד מחסידיו מרן הדברי חיים ז"ל שהיה עני ואביון, והיה לו בן ת"ח, כשהגיע לפרק האיש מקדש נסע החסיד אצל אחותו שדרה בווארשא ולח בת הגונה וישרה, שנכבדת ידוכר בה עם בנו. והנה הורי הנערה היו מחסידיו צאנו וגבירים נכבדים, ודחו את הצעת גיסם באמרם שמציעים לבתם שידוכים נכבדים מזה, ואין זה לפי כבודם להשתדך עם גיסם האביון.

החסיד העני קם ונסע לצאנו ונתן למרן הדברי חיים ז"ל קוויטל שבו כתב את כל הענין, ומרן הדברי חיים ז"ל אמר לו שתיכף ומיד יסע לווארשא ולא יתמהמה אף רגע וישתדך עם גיסו. החסיד העני לא ידע עצה בנפשו כדת מה לעשות כי הלא זה עתה חזר משם בידים ריקניות, והרי יודע כי גיסו ואחותו דוחין אותו ואינם רוצים לבוא עמו בקשרי החיתון, אך לא הרחרר אחרי רבו וכדי לעשות רצון צדיק נסע לווארשא.

— על הצדיקים ועל החסידים —

מבאיאן-לייפציג זצ"ל, ביום א' דרש חודש אלול שנת תשי"א, מצאו במגירה בחדרו שהשאיר שם סכום כסף בצירוף בקשה מבאי ביתו להחזירו לר' יוס'לע, יען שנתן לו פדיון וביקש שיפעל עבורו ישועה וימצא זיווג הגון, וכיון שלא הצליח לפעול עבורו שועה על כן לא רצה להחזיק אצלו את הכסף (בטאון 'אור הצפון', גליון קלב, תמוז תש"ף, עמ' סא).

אבל נראה פשוט שזו חומרה של יחידי יחידים ויוצאת דופן.

הוא הגיע באמצע הלילה לווארשא והלך לבית המדרש, ולתמהונו פגש את גיסו שם, גיסו נבהל מאוד כשראה אותו. ושאלו למה חזר לווארשא, ענה לו שבא כעת בשליחות מרן הקדוש מצאנו שציוה לי שנשתדך, וידעתי שאינכם רוצים להשתדך עמי, התביישתי לבוא מיד לביתכם ולכן באתי פה לביהמ"ד.

ענה לו גיסו, המצב כבר נשתנה אצלינו, כי אשתי ראתה בחלום לילה בש"ק את מרן מצאנו, ואמר לה שבנך הוא בן זוגו של בתנו וחזרה לנו לגמור את השידוך תומ"י במוצאי שבת. והיה הדבר תמוה בעינינו איך אפשר לנו לגמור את השידוך תיכף במוצאי שבת? כיון שאתה דר במקום רחוק מפה, לכן חשבנו שחלומות שוא ידברו, והרי זה חלום של דברים בטלים, אבל עכשיו שהוגעת לפה, נראה כי מד' יצא הדבר ונבוא תיכף בבית החיתון, ונשתדכו למזל טוב בשעטומ"צ.

ויהי כאשר נסע החסיד אבי החתן לביתו מצא בכיסו את הפתקא שהכין ליתנה למרן הדברי חיים ז"ל ששם היה כתוב כל הענין עם גיסו, וכעת ראה שבטעות נתן למרן הדברי חיים ז"ל פתקא חלקה, ונתבהל מזה, ונסע תיכף ומיד לצאנו עם הפתקא האחרת.

כאשר הגיע לצאנו קדמו מרן הדברי חיים ז"ל בכרכת מזל טוב, ואז התנצל החסיד לפני הד"ח וסיפר לו מהפתקא ששכח בביתו, השיב לו מרן הדברי חיים ז"ל: "רבי שאינו יכול לקרות נייר חלק אינו יכול לקרות גם פתקא כתובה".

ונפלא הדבר שכ"ק אדמו"ר מסאטמאר סיפר עובדא זו ממרן הדברי חיים ז"ל על עצמו, באותו מעמד שנתחלף הקוויטל של אחד מאנ"ש, וגם אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע ראינו מדריגה זו (מושיען של ישראל ח"ב עמ' רסד-רסה. ספר הבית בהבנתו עמ' שסה-שסז).

וראיתי שכן דעתו של ת"ח ליטאי מפוגלג. בעלון 'קול ברמה' (אדר תשע"ח), הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א סיפר שבביתו של אחד האדמו"רים, באו אליו שני אנשים, עם שתי שאלות שונות, האחד בענייני שידוך, והשני בענייני מסחר.

במקובל אצל האדמו"רים, הניחו שני השואלים פדיון, והרבי השיב לכל אחד מהם. לזה שבא לשאול האם לעשות שידוך פלוני, הבין הרבי בחוכמתו שהשידוך אינו מתאים, והשיב "לא לעשות". ואילו על השאלה בענייני מסחר השיב הרבי "שיהיה ברכה והצלחה".

הגבאי קיבל את שתי התשובות שנכתבו על ידי האדמו"ר, אבל החליף בין

השואלים... את התשובה 'שיהיה ברכה והצלחה' הכנים למעטפה של מי ששאל על השידוך, ואת התשובה 'לא לעשות' במעטפה השניה שעסקה בענייני מסחר. והנה, לאחר מספר חודשים, מגיעים אל הרבי בני זוג ומניחים פדיון נוסף, ואומרים שהם עושים זאת מפני שהשידוך שנעשה בעצת הרבי הצליח במיוחד... האדמו"ר תפס שהמדובר באותו שידוך שעליו נשאל בזמנו, והבין שחלה מעות במסירת פתקי התשובות.

השאלה שנשאלה היתה האם בשל המעות שנעשתה צריך להשיב את כסף ה'פדיון' לשואלים?

הגר"י זילברשטיין שליט"א סיפר כי גיסו מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א השיב על כך באמרו שלא הגבאי עשה את המעות, אלא היתה זו יד ה' שכיוונה את המעות. כמקור לדבריו ציטט הגר"ח את דברי אב"י בנמרא במסכת כתובות (ס, ב) "האי מילתא דאמור רבנן אפילו ביעתא בכותחא לא לישרי איניש במקום רביה, לא משום דמיחזי כאפקירותא, אלא משום דלא מסתייעא מילתא". דהיינו, שכאשר הרב נמצא לא יפסוק התלמיד במקום רבו, לא מפני שזה נחשב כהפקרות, אלא משום שלרב עצמו יש סיעתא דשמיא, ולתלמיד לא.

ואם כן, אמר הגר"ח, "כיון שהאדמו"ר התכוון לשם שמים, הרי יש בענין זה סיעתא דשמיא, וסיעתא זו גרמה להחלפת הפתקים, כדי שהשידוך ייצא לפועל."

ולכן, הכריע הגר"ח קנייבסקי שליט"א, ברור שלא צריכים להשיב את כספי הפדיון. ובענין חילוף מכתבים, ראיתי שסיפר הגר"ש קנייבסקי שליט"א, בנו של הגר"ח שליט"א, שיום אחד קיבל הגר"ח שליט"א כמה מכתבים, וביניהם היה מכתב שהשואל שאל מה המקור למש"כ החזקוני (שמות כא, א), ומכתב נוסף קיבל הגר"ח מיהודי שתינה בפניו שיש לו הרבה בעיות בשלום בית ושעובר הרבה צער מוונתו ושאל להגר"ח קנייבסקי שליט"א אם לגרשה או לא, וכתב הגר"ח שליט"א תשובה לשואל הראשון וציין למכילתא דרשב"י עמוד 162 דאיתא התם "ויצא אשתו עמו, אל תפרישנו מאשתו", ובמעות הגיעה תשובה זו לשואל השני שלא כ"כ הבין מה מתכוון הגר"ח שליט"א, ושוב חזר ושאל והתברר להגר"ח שליט"א שהשני קיבל במעות התשובה של שאלת הראשון, ואמר הגר"ח שליט"א שיתכן ומן השמים רצו שלא יגרש מאשתו ולכן הגיעו לו המילים "אל תפרישנו מאשתו" (חידושי מרן הגר"ח קנייבסקי על הש"ס עמ' י-יא).

נח. ההעתק המדויק של המגש לקוויטל קשה

היה ל"ק אדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זי"ע מגש של עין שהניח בתוכו קוויטל קשה, בחלקו של בנו הרה"ק רבי יהושע מיערוסלב זצ"ל, נפל אותו מגש של עין. המגש היה אצל כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע, וכן הוא השתמש בו, והתקשה להיפרד ממנו. בסוף עשו העתק מדויק הנחשב כהמגש עצמו.

ראיתי שהג"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א, מו"צ דקהל מחזיקי הדת דחסידי בעלזא בא"י ומח"ס שו"ת שבט הקהתי, כתב: מנהג רבותינו הק' מבעלזא, בעבודת קדשם בקבלת קוויטלעך מקהל עדת ישראל, להיות שני נרות דולקים על השולחן לפניהם*, לאורם ערכו את עבודתם ופעלו ישועות למעלה מגדר הטבע למען הכלל והפרט, ומי יעמוד בסוד קדושים.

בחדרו של רשכבה"ג כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, בו נושעו אלפים ורבבות בקריאת הקוויטלעך, בו נשפעה רוח הקודש גלויה ובו התקבלו "שווערע קוויטלעך" (קוויטלעך אשר לא קל לפעול ישועה בהם), עמדו שני הנרות בפמוטותיהם – מעל מגש של עין. עבודת קדשו של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע בקריאת הקוויטלעך נודעת לכל, ואודותיה הילכו סיפורי הוד בסילודין. זהירות מופלגת ננקטה בכל קומת הבית הגדול לעת הזאת.

— על הצדיקים ועל החסידים —

* פעם הגיע ראש ישיבה ליטאי אל נוח קדשו של כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע בעת קבלת קוויטלעך. ויהי כאשר ראה הראש ישיבה נרות דלוקים על השולחן (כידוע המנהג אצל רבותה"ק שבשעת קריאת הקוויטלעך דולקים שני נרות על השולחן), שאל את כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע לפרש הנרות הדלוקים על השולחן באמצע ימי השבוע, ענה לו כ"ק אדמו"ר זי"ע [כדרכו לתרץ דברים בכמה אופנים, ובראשונה בתירוץ פשוט ביותר]: יהודים נכנסים עם פתקאות, לפעמים הכתב קטן ביותר, והחשמל הן תלוי כה גבוה, הרי כשיש נרות על השולחן אפשר לקרוא בקלות... כאשר יצא הראש ישיבה מחדרו אמר כ"ק אדמו"ר זי"ע: אבא ז"ל אמר, הן מזכירים הרבה שמות של יהודים שאינם בהאי עלמא, ראוי איפא שיהיו נרות על השולחן (ספר בקדושתו של אהרן ח"א עמ' קמא).

מרן מהר"ד זי"ע אף התבטא ואישר את מה שראו הכל תמיד: כאשר הוא יושב בבית המדרש ולומד, יכול בית המדרש להתהפך ולרעוש והדבר אינו נוגע לו כלל ואינו מסית את עיניו ולכו מן הגמרא אשר לפניו. אולם בעת קריאת קוויטל, אם יש מי שמתהלך על בהונותיו בלאט בחדר הסמוך, מפריע לו הדבר ביותר.

מובן כי חפצי הקודש ששימשו במעמד נורא הוד זה, זכו למעמד רם ביותר. לאחר שהוסרה העטרה ומרן מהר"ד זי"ע נתבקש לישיבה של מעלה, נערכה חלוקה בין בניו הק' על חפצי הקודש, ובחלקו של בנו הרה"ק רבי יהושע מיערוסלב זצ"ל, נפל אותו מגש של עין.

בתקופה הראשונה, המגש נשאר על מקומו, ואל החדר בא צדיק בן צדיק – ממלא מקומו כ"ק מרן מהר"א זי"ע, והחל עורך את עבודת קדשו, וקיבל המונים לישועה ברוח ובגשם.

הגיע הזמן והרב מיערוסלב בא לבקש את אשר נפל לחלקו, ויבקש מאת אחיו הגדול רשות לקחת את המגש. מרן הגר"א זי"ע התקשה ביותר להיפרד ממגש זה ונימק: כשמוגיע לכאן קוויטל "קשה", הנני מניחו על מגש זה של אבינו הק', ומה אעשה בהיעדרו?

אלא שהרה"ק מיערוסלב מען שגם לו יש קוויטלעד קשים, ולפיכך חפץ אף הוא בכך.

מרן זי"ע ציווה לקרוא למומחה למלאכת עין, ויורהו ליצור העתק מדויק גם במקומות אשר היו חרוכים מהגרות של המגש האמור.

כאשר הובא ההעתק אל הקודש פנימה, ניכרה קורת רוח מרובה על פני מרן לנוכח המלאכה המושלמת ואמר: מאחר שנעשה בדיוק כמתכונתו, הרי ההעתק חשוב כמו המקור, ובלב שלם העביר את המגש המקורי לידי אחיו הרה"ק מיערוסלב, ובחדרו בקודש השתמש מאז ואילך בהעתק.*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* נשאל הגר"ר יצחק זילברשטיין שליט"א, רבה של רמת אלחנן בבני ברק, אודות חנוכיה עתיקה ויקרה עד מאוד, שעברה בירושה מדור דור, ועתה בעליה הלך לעולמו, ושני בניו חפצים מאוד בירושת החנוכיה. ואמר לבנים, שיחלקו את החנוכיה לשניים, וכל אח יקבל חצי, וילחים לה חצי אחר. וגם כאן כמובן שלא

והגרש"ק הכהן גרום שליט"א גם מספר שם: מסיפור זה ניתן להיווכח בחשיבותו

— על הצדיקים ועל החסידים —

שייך לטעון שהחלק בו מדליקים את ד' הנרות הראשונים יותר מקודש משום שמדלקים בו יותר פעמים, כי כולה חנוכיה אחת.

וראיה היא ממה שדנו הפוסקים במקרה שנפסקה (-נחתכה) לאדם רצועת התפילין של יד בסמוך לקשר, וכעת רוצה לחזור ולקשור את הרצועה לתפילין מחדש, האם ראוי להפוך את הרצועה ולקשרה, דהיינו, את החלק שהיה תחתון יניח עתה כעליון (בו יעשה את הקשר), ואת ראש הרצועה העליון (החלק שהיה עד כה סמוך לקשר למעלה) יהפוך לתחתון ויעשה בו את הכריכות על האצבעות? יסוד השאלה הוא, האם מעשה זה נחשב כ'הורדה בקדושה' (משום שהחלק העליון מקודש יותר), או שמא אין בכך חשש?

ובכן, נאמר בפרשת ויצא (בראשית כח, יא): "ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו", ופירש רש"י: "עשאן כמין מרזב סביב לראשו, שירא מפני חיות רעות. התחילו מריבות זו עם זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקב"ה אבן אחת, וזהו שנאמר (פס' יח) 'ויקח את האבן אשר שם מראשותיו'".

ולכאורה יש להבין, מה התועלת בהפיכת האבנים לאבן אחת, הלא ראשו של יעקב לא היה מונח ממש על כל האבן, אלא רק בקצה מסויים, ושוב כל חלק יטען 'עלי יניח צדיק את ראשו'! (ואגב, יש אימרה נפלאה שאמר בזה הגה"ק בעל האמרי אמת מגור זי"ע: כשיש 'אחדות' – אין קינאה ואין שנאה. כשכולם מאוחדים כאחד, ממילא לא מדאיג וכואב לאף אחד מה יש לו ומה אין לו...).

ותירץ האליה רבה (או"ח מב סק"א) בשם זקינו, כי רק באבנים נפרדות שייכת ההקפדה הזאת, אבל בחלקים (בצדדים) של אותה אבן אין שייך לקנא ולטעון 'עלי יניח', שהרי כולם נהיו לגוף אחד, ונמצא שכאילו הצדיק שוכב על כולם. ומכאן למד גם בנוגע לשאלת רצועת התפילין – שמכיון שמדובר ברצועה שהיא יחידה אחת, לא שייך לומר שחלק אחד בה מקודש יותר מחלק אחר, ורק בשתי יחידות נפרדות ניתן לומר שהחלק האחד מקודש יותר מרעהו. ולכן הסיק זקינו של האליה רבה, שמותר להפוך את הרצועה וליתן את הקצה שהיה למטה למעלה בסמוך לבית (וכן בהר צבי עה"ת, פרשת ויצא).

ומעלתו של ה'בעלזער בעכער' אשר זה עתה יצא לאור, ואשר כ"ק מרן שליט"א כבר משתמש בו באופן קבוע, ואף התבטא עליו: 'כוס ישועות אשא...!'

כל זוכה בגביע – ההעתק המדויק מהגביע של כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע, אשר בו היה מקדש גם כ"ק מרן מהר"א זי"ע בשנותיו בארץ הקודש, ולהבחיל"ח בו מקדש כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א כל השנים – שהוא כאמור חשוב כמקור, יזכה לקבל מידי כ"ק מרן שליט"א. הכסף שהוא משקיע בכך, הרי מיועד הוא להחזקת תלמידי חכמים ולהעמדת הדת על תלה, בדרכם של רבוה"ק מבעלזא ובהכוונת הקודש על כל צעד ושעל. ומי יוותר על טובה כפולה ומכופלת זו.

ובדמות ראייה שכאשר מקדשים על העתק גביע זה, יש לו החשיבות מעין שמקדשים על החפץ הק' עצמו, ממה שמצינו בפרשת כי תשא שאסרה תורה לעשות כמתכונת הקטורת או כשמן המשחה של המקדש, וכן מובא במס' ר"ה (כד, א) האיסור לעשות דוגמת הכלים המנורה השולחן וכו'.* ומכן שאם עושים כמידת החפץ הוי מעין זה ממש. ומדה טובה מרובה, ה'בעלזער בעכער' שנעשה ממש מעין הגביע שהשתמשו בו

— על הצדיקים ועל החסידים —

לאור דבריו, היה מקום לומר גם בנוגע למקרה דנן, שאין קפידה בחלק זה או אחד של החנוכיה כי כולו היה חטיבה אחת.

והגר"י זילברשטיין נשאל גם שאלה דומה, בסוחר יודאיקה שחצה שולחן של אחד מגדולי הדור ומכרו לשני אנשים, ואחד הקונים טען שהת"ח כתב בצד אחד של השולחן, והשיב הגר"י זילברשטיין שכל השולחן הוא חטיבה אחת וכנ"ל (ספר ופריו מתוק – בראשית עמ' 288-291).

* אגב, אזכיר מה שהבאתי בספרי בשובי לירושלים (סי' עט), שאלה שאלתי בפני גדולי ישראל: האם מותר להכין את כלי המקדש בזה"ז? מצד אחד, אסור לעשות כלים שצורתם כצורת כלי המקדש (ועבודה זרה מג, א. שו"ע יו"ד קמא, ח), מצד שני הרי הם לצורך בית המקדש עצמו.

הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי: "אין לעשות כן".

הגר"א נבנצל שליט"א כתב לי: "לא".

הגר"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א, בעל שו"ת שבט הקהתי, כתב לי: "אם עושין בטהרה אין חשש".

— על הצדיקים ועל החסידים —

הג"ר פינחס אברהם מייערס שליט"א, אב"ד האג ובעל שו"ת דברי פנחס, כתב לי: "מצוה ואפילו הנהגה טובה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים קודם".
הג"ר אליהו שלזינגר שליט"א, אב"ד ורב גילה ומח"ס שו"ת שואלין ודורשין, כתב לי: "כיון שאנו טמאי מתים, כלי המקדש האלו לא יוכלו לשמש בביהמ"ק, אא"כ לבסוף יטהרו. אמנם יש לדון אם יש לזה טהרה, ושמה צריך שיהיו טהורים מלכתחילה".

הג"ר אהרן יהודה הלוי גרוסמן שליט"א, מח"ס שו"ת ודרשת וחקרת, כתב לי: "מפורש בשו"ע יו"ד סי' קמ"א סעי' ח' שאסור לעשות כתבנית כלי המקדש, שולחן, מנורה של שבעה קנים וכו', וכתב הש"ך שאם משנה במקצת מותר, ולעניין מנורה בעיגול עיין פ"ת שם ס"ק י"ד, והוא איסור דאורייתא, דלא תעשון אתי, עיין מנחות דף כח ע"ב, וע"ז מ"ג ע"א, ולא אאריך עוד".

הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, כתב לי: "לא מתירים, כי כל אחד יגיד שמכין הכלים לבית המקדש, וישתמש בינתיים לעצמו, וגם עצם האיסור שלא לעשות כלים כמו בבית המקדש, נשאר בתוקפו, עד שנזכה לשופרו של משיח בקרוב ממש. וחשבתי שכדאי לכל אחד להכין עצמו לביאת המשיח, שלא יהיה לו בזיונות שמשחי יראה שהוא מלוכלך מכל מיני עבירות, רח"ל. ויזכה להיות 'כלי' מוכן לקבל השפע והאורות הגדולים שיהיו כשיבוא מלך המשיח. והנה רמז נאה בס"ד לשנה הזאת תשע"ח, שהנה 'תשע"ח', בגימטריא 'בביאת המשיח', ורואים שכת"ר שליט"א מקיים 'וצפית לישועה' וממתין לביאת המשיח, ולכן חוקר שאלות יפות כאלו בס"ד".

וע"ע שם בספר בשובי לירושלים.

ואוסיף בעניין ביאת המשיח, בספר אז יאמרו על (המועדים ח"א עמ' תקג-תקד), הג"ר יצחק אהרן גאלדברגער שליט"א, דומ"ץ דחסידי פאפא, כתב: שמעתי מאיש נאמן ותלמיד חכם גדול, ששמע מפיו של הגה"צ מצעלהלים זצ"ל אמר באיזה מסיבה בשנת תשכ"ב, דכשהגיע לאמריקא בשנת תרצ"ט הגיע לו מכתב מאחיו בעל יגד יעקב זצ"ל שכתב שם ששמע מאביו בעל ערוגת הבשם זצ"ל ששמע מהגה"ק משינאווא זצ"ל ששמע מאביו הק' בעל הדברי חיים זי"ע, שאמר פעם אחת בשביעי של פסח, שהתגלות המשיח יהיה באמריקא.

רבותינו הק' בשבת ויו"ו הוא מעין המקור ועי"ז בשעה שמקדש עליו נזכר ומתקשר עם רבותינו הק', עכ"ל הגרש"ק הכהן גרוס שליט"א.

— על הצדיקים ועל החסידים —

אמנם אין זה פשוט כל כך, דהא בספר שבט מישראל (טשארטקטב, דף רס) כתב וז"ל: בספר דברי דוד מובא שאדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע אמר ששמע מאביו הס"ק אדמו"ר מהר"י מרוזשין זי"ע שמשיח צדקינו יבא קודם לארץ רוסיא. ואמר על זה אדמו"ר הזקן זי"ע שלא שייך לומר כן כל כך אצל משיח צדקינו, דוכי לא יוכל לרוץ עוד, אלא כך אמר אבי ז"ל.

והביא על זה דמצינו בספר קב הישר (פרק קב) שכתב דכשתבוא הגאולה תהיה הגאולה תחילה במדינת צפון שהוא פולין ליטא, כמו שאמר הכתוב עורי צפון ובואי תימן (שה"ש ד, טז), כי בתחילה יהיה התעוררות הגאולה מצד צפון ואחר כך יזכו כל ישראל לרב טוב הצפון לצדיקים, עכ"ל.

וכתב שם עוד, דלכאורה יסוד זה שהגאולה תבוא תחילה לארצות צפון מפורש בספר ירמיה (לא, ו-ז) "כי כה אמר ד', רני ליעקב שמחה וצהלי וגו', הושע ד' את עמך את שארית ישראל, הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ". אמנם האמת היא שגם ארץ אמעריקא היא בצד צפון. ובמקום אחר ראיתי דהתגלות המשיח יהיה בארץ ישראל שהיא גם כן בצד צפון, עכ"ל הגרי"א גאלדבערגער שליט"א.

שונות

נט. קבלת קוויטלעך רק אחרי הכנה גדולה או בכל עת

יש אדמורי"ם שמקבלים קוויטלעך רק בזמנים מסויימים אחרי הכנה גדולה, ויש אדמורי"ם שמקבלים בעל עת, כל אחד לפי דרך עבודת ד' שלו, דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד.

בספר שרגא המאיר (מועדים – דרשות עמ' קצ-קצב), הג"ר שרגא פייוויש שנעעבאלג זצ"ל, רב ביהמ"ד דחסיד וזניץ לונדון ושו"ת שרגא המאיר, מביא מה שאמר ביום ב' סיון תשמ"ט, יומא דהילולא של בעל האהבת ישראל זי"ע, ואמר בתוך דבריו:

פירש אאז"ק ז"ל בספרו בית פינחס (פרשת שמיי) וז"ל, ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל, פירש"י לזקני ישראל, להשמיעם שעל פי הדיבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה, ולא יאמרו שמאליו נכנס עב"ל, והדבר תמוה לכאורה, איך נוכל לחשוד ח"ו את הדור דעה ובפרט הזקני ישראל שיחשדו שאהרן הכהן יקח שררה לעצמו, ומאליו יכנס להיות כה"ג, ולפענדר"ג עפ"י דמבואר בדברי חיים הקדוש בפרשת קרח דטעות של קרח היה שסובר שמי שנתקדש מעורו במצות ד' ובמעשים טובים יכול להיות מנהיג הדור, וזה טעות, שהן אמת שצריך למנהיג הדור להיות קדוש וצדיק, עם כל זה איש קדוש וצדיק אינו מוכרח להיות ראש הדור, דלהיות ראש הדור הוא רק מה דמן שמיא מוקמי לו, [כדאמרינן בגמ' מסכת ב"ב (צא, ב) והמתנשא לכל לראש (דה"א כט), אמר רב חנן בר רבא אמר רב אפילו ריש גרותא משמיא מוקמי ליה, ופירש הרשב"ם ריש גרותא, שר הממונה על הבורות מי ידלה ממנו היום להשקות שדותיו ומי למחר ושררה קטנה היא, ומדכתיב לך ד' הממלכה והמתנשא יליף לה, כלומר על ידך המתנשא לכל דבר, אפילו לגרותא לראש הוא על פיך ע"כ], דראש הדור הוא רק מי שהמלך מלכי המלכים חפץ ביקרו יעו"ש היטב בדב"ח והבן, [ואאז"ק ז"ל מביא שם כן בשם הרמב"ם במורה נבוכים (פ"ב חל"ב)].

וזהו שצוה השי"ת לקרוא גם את זקני ישראל שידעו שרק עפ"י הדיבור אהרן נכנס לשמש בכהונה גדולה, ולא שיאמרו שמאליו נכנס, היינו מחמת שהתקדש את עצמו בקדושה גדולה את כל רמ"ח אבריו ושם"ה גידיו לכן נתמנה כה"ג, כי לו נאה מחמת

עבודתו עבודת הקודש, דוה אינו דלהיות נביא ורבי וראש הדור, הוא רק עפ"י הדיבור כדעת תוה"ק, ולא כדעת הפילוסופים הנ"ל וכטעות קרח שאמר כי כל העדה כולם קדושים וגו' והבן [אמרתי דבר זה לפני איש קדוש צדיק מפורסם זצוק"ל ואמר לי בפיו הקדוש שמאוד הוטבו אלו הדברים בעיניו, בעזה"י] עכ"ל אאז"ק ז"ל.

והנה מ"ש אאז"ק ז"ל אמרתי דבר זה לפני איש קדוש צדיק מפורסם זצוק"ל, הכוונה על בעל ההילולא הסב"ק מרן בעל אהבת ישראל זי"ע, וגופא דעובדא הוי שפעם אחת עמד כ"ק מרן זי"ע יחד עם כ"ק אאז"ק מחבר ספרי פתחא זוטא זצ"ל, שהיה נקרא קאסוב'ער דיין [כי היה מקודם דומ"ץ בק"ק קאסוב], ובא חסיד מסיגוט הרה"ח ר' מתתיה אפעל ז"ל, שהיה צריך לישועה גדולה, כי היה לו משפט קשה, שהיה מגיע לו עבור זה עונש מאסר, וכבר ביקש כמה פעמים מהאהבת ישראל זי"ע שיתפלל בעדו שיצא מהמשפט נקי ולזכות בלי עונש, ואז כבר הגיע יום המוגבל של המשפט, ע"כ הפציר עוד הפעם מאוד, ואמר לו האהבת ישראל זי"ע מה אתה רוצה ממני, הלא כאן עומד הקאסוב'ער דיין שהוא "א ערליכער יוד", והוא יברך אותך ויתפלל בעדך שתצא נקי מהמשפט, והיה אז פרשת שמיני, ואמר אאז"ק זצ"ל שכעת נתיישב לי דברי רש"י בהפרשה, שלא כל מי שקידש את עצמו, צריך להיות נביא ורבי וראש הדור, רק מי שנתמנה מהש"ת עפ"י הדיבור וכנ"ל, וסיים קען זיין אז א ערליכער יוד בין איד, אבער א רבי איז דער רבי, ומאוד הוטבו הדברים לפני כ"ק מרן האהבת ישראל זצוק"ל ושייבם, ואמר שלפי"ז נמצא שמוכרת אני לברך, וכן הוי שברכו שיצא נקי מהמשפט, ונתקיים כן שיצא נקי בלי שום ונש, ור' מתתיה הנ"ל הכיר טובה כל ימיו לאאז"ק ז"ל שעל ידו זכה בהמשפט.

ובזה פי' כ"ק אאדמו"ר זצ"ל מש"כ אח"כ (מ, ז) ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח וגו', ופירש"י שהיה אהרן בוש וירא לגשת אמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת ע"כ, בהקדם מ"ש אאז"ק ז"ל בספרו בית פינחס על הש"ס ברכות (ו, ב) וז"ל, בשם הרה"ק מהר"מ צראזווראב זצוק"ל פעם אחת באמצע סעודת נישואין התפלל מעריב אצל השולחן בלי שום הכנה, ואמר הפירוש של אפר כירה מוכן הוא (כיצה ב, א), שמי שהוא חושב על עצמו שהוא אפר בעלמא, הוא מתלהב בקדושה כמו כירה בוערת, והוא תמיד מוכן ואין צריך לעשות הכנה ודפח"ח וש"י עכ"ל, וביאור הענין הוא שמי שחושב שההכנות שהוא עושה גורם לו שיעשה המצוה כתיקונה, אז הוא משהה מלעשות המצוה אף כשכבר צריך לקיימה, כי חושב שעדיין לא היה ההכנה

כראוי, משא"כ מי שחושב שהוא בעצמו אינו עושה כלום, ומי הוא ומה הוא נחשב שיכין עצמו למצוה גדולה שצוה לו הקב"ה, אז כשבא זמן המצוה הוא עושה אותה תיכף ומיד כי כן צוה השי"ת, ואף אם יכין א"ע הוא ג"כ ע"י השי"ת.

וזהו למה אתה בוש מלשון בושש משה, והיינו שחושב שעדיין אינו מוכן לקיים המצוה, ורוצה להכין א"ע יותר, וע"ז א"ל מרע"ה הלא לכך נבחרת, והיינו שהלא נבחרת לזה מן השמים כי הקב"ה רצה בכך ולא מכח עבודתך, וע"כ אין מן הצורך להמתין שיכין א"ע יותר ודפח"ח ע"כ.

ובזה י"ל מ"ש בפרשה זו [פרשת נשא] (במדבר ו, כג) כה תברכו את בני ישראל אמור להם, ופירש"י אמור להם, כמו זכור ושמור ע"כ, דהנה איתא בזוה"ק דשבת לית ליה מגרמיה כלום, ומתברכאן מיניה כל שיתא יומין (ח"ב פ"ח ע"א) ע"כ, וזהו כה תברכו את בני ישראל אמור להם, ואם אמר יאמר האידך אפשר לי לברך את בני ישראל הלא איני ראוי לכך, ע"ז פירש"י כמו זכור ושמור דהיינו כמו בשבת קודש, אף דלית ליה מגרמיה כלום, עכ"ז מתברכאן מיניה כל שיתא יומין, כמו כן אף אם יחשוב הכהן שאינו ראוי לברך את בני" עכ"ז יברך את בני ישראל מחמת ציווי ד' והבן.

ובזה יש להבין מה ששמעתי מכ"ק אאמו"ר זצ"ל, וכמדומה לי שאמר שכן אמר לו החסיד המפורסם ר' מרדכי חנא ז"ל, ויש אומרים שכן אמר החסיד המפורסם ר' יודל עביר ז"ל, שאצל מרן בעל האהבת ישראל זי"ע ראו דבר אחד שלא ראו אצל זקינו הצמח צדיק ז"ל, והוא שאצל הצמח צדיק היה קבלת פתקאות עבודה גדולה, ולא לקחם בכל עת, וכ"ק מרן האהבת ישראל זי"ע היה מוכן בכל עת לקבל פתקאות ע"כ שמעתי, עכ"ל הגרש"פ שנעעבאלג זצ"ל. ע"ע שם.

ס. אפשר לראות כל מעשה האדם בקוויטל אבל צדיקים מביטים רק בטוב

צדיקים רואים את פנימיות נפשו של אדם בעת קריאת הקוויטלעך, אבל מביטין רק בטוב.

מרגלא בפומיה דהרה"ק רבי שלום מבעלזא זי"ע: "למדתי לקרות פיתקא שמות בני האדם ממו"ר הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע, פעם אחת הראני בפיתקא של איש אחד, וגילה לי אם היתה שורש נשמתו מקין או מהבל, וכמה פעמים היה אדם זה בגלגול, ומה פגם וקלקל בכל גלגול, ואיזה חטא נשתרש ונסתבך בו ואיזו מצוה אחוזה בו,

וכמו כן הראה לי באיזה מזל נולד ואם יצליח במעשה ידיו או לא", ולכן היה דרכו בקודש, שכאשר בא לפניו איש חוטא עם קוויטל היה מעבירו מעל פניו כדי שלא יראה גנותו (הובא בספר עשר אורות מערכת ו אות ב, וראה עוד בספר דובר שלום אות ב. ועיין הגש"פ מפי ספרים וסופרים עמ' תו מה שאמר הרה"ק רבי שלום מבעלזא זי"ע בענין זה).

וכמו כן אמר הרה"ק רבי שלום מבעלזא זי"ע לאחר מגדולי הצדיקים ששהו בצילו "בצעירותנו ידענו לראות בקוויטלאך את כל מעשי האדם, אך הבחנו וראינו שכדי לעשות טובה ליהודי אי אפשר לראות את מעשי הרעים שעשה, לפיכך התפללנו אל ד' שיקח מאתנו מודריגה זו ובכך נוכל להיטיב לבני ישראל" (מפי ספרים וסופרים עה"ת – במדבר עמ' תיב. מפי ספרים וסופרים הגד"ש עמ' תמו).

פעם נכנסו כמה חסידים אצל הרה"ק רבי יצחק מנעשכין זי"ע, וסיפרו לו על אחד ממקורביו שעשה דבר עוולה אשר לא יעשה, וביקשו ממנו שיוכיחו על כך ויפסיק מלקרבו, אמר להם רבי איציקל שהוא בחר ללכת בדרכי הקב"ה דכתיב (במדבר כג, כא) "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל" שאין הקב"ה צופה ומביט על עוונותיהם של ישראל, כי אם היה רואה ומסתכל גם על מעשיהם הרעים של אנשים לא היה יכול להכניס אצלו אף אחד, ובזאת רימו לאלו שבאו לדבר סרה על מקורבו, שגם הם אינם ראויים ליכנס אצלו, רק מחמת שאינו רואה דבר רע בישראל יכולים כולם ליכנס (הובא בזכרון טוב פרק עבדות הצדיקים אות לג).

ובספר שומר אמונים (מבוא השער אות יב), הרה"ק רבי אהרן ראטה זי"ע כתב: ואחר כך בעת קבלת הפתקאות, לא לקחו פתקא, עד שראו בשורש נפשו של זה האיש, ובשורש גלגוליו, ובפגמיו שפגם, אשר זה היה רגיל בפי הצדיקים בשעה שהגוף היה עומד לפנייהם ומספר לו עניניו וצרכיו, באותה שעה היתה הנשמה מדברת אל הצדיק ומבקשת ממנו טובה ותיקין, כמובא בשער רוח הקודש (ה, א) מרבינו האר"י ז"ל, שזה המדרגה היותר עליונה, מהכרת הפרצוף והשרטוטין וכדומה מהאותיות המתראים על המצח, אשר מזה היו יודעים הצדיקים פגמיו של כל אחד, והמדרגה היותר עליונה, שתספר הנשמה בעצמה להצדיק כל פגמה מכל הגלגולים, שזה היותר מבורר מן הכל (ומובא בספר באהלי צדיקים עמ' תסה-תסו).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* בזקנותו התאונן פעם הרה"ק בעל האבהת ישראל מויזניץ זי"ע על המוח שלו

ושאלתי את הג"ר אהרן ליברמן שליט"א, ראש כולל אור עמרם ומח"ס משנת אהרן: למה רואים צדיקים שאינם רואים מעשים רעים של הנכנסים, הרי ידוע שצדיק יכול לראות מתוך הקוויטל את מעשיהם הטובים והרעים שעשו? והשיב: "ידוע מה שאמר בק"ז הרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע שבימי חרפו היה רואה על הנכנסים אליו את כל מעשיהם הטובים והרעים שעשו מעולם עד היום הזה, ולא רק בגלגול זה, אלא גם מה שעשו בגלגול הקודם. אבל בשנים המאוחרות יותר חשב לעצמו, הרי חז"ל הקדושים מעידים שהשי"ת אינו מביט בעוונותיהם של ישראל (במדבר רבה כ, כ), ואנו מצווים מפי הגבורה 'אחרי ד' אלקיכם תלכו ובו תדבקון' (דברים יג, ה), ודרשו חז"ל בספרי 'וכי אפשר לדבקה בו, אלא הדבק במדותיו'. – אם כן, הרי מוטב שלא לראות עוונותיהם של אישי ישראל, לכן התפלל לפני הקב"ה וביקש, שיקח ממנו יכולת זו לראות את חסרונותיהם של האנשים הבאים לפניו, ומני אז אינו רואה שום עולה בפניהם של היהודים. הרה"ק הג"ל אמר זאת בהקשר למעשה נורא שאירע בחצר קדשו בבעלזא, ומובא באריכות בספרו הנפלא של הגה"צ רבי אהרן טויסיג שליט"א 'כבודם של ישראל' (עמ' קס), עיי"ש, עכ"ל הגר"א ליברמן שליט"א.

סא. סדר קריאת קוויטלעך מארץ ישראל ומחז"ל

אדמו"ר שקיבל קוויטלעך מארץ ישראל ומחז"ל, יש אומרים שעדיף שיקרא את הקוויטלעך מארץ ישראל משום כבוד של ארץ ישראל. אמר הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א דאם יש למורה הוראה כמה שאלות להשיב עליהם, וביניהם שאלות בענייני ארץ ישראל – שאלות אלו קודמות (מלבד שאלות של כהן), והביא מהבית הלוי בפ' בהר גבי ננות צלפחד שבקשו חלק בא"י ולא המתין משה אלא מיד שאל להקב"ה כדי לחלוק כבוד לארץ (רשימות חשוך חמד לרב חיים מלון, העומדות לצאת לאור אי"ה. מובא בקובץ מה טובו אהליך יעקב, גליון יא עמ' קג).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

שאינו כבצעירותו, וכשנכנס אליו חסיד אמר לעצמו "מוח מוח, אויפן פנים האסט די עהם נישט דערקענט, אבער אויפן קוויטל יא...", היינו שאע"פ שנחלש מוחו ולא הצליח להכיר את תוכו על ידי שהסתכל עליו, אך כשהביט בקוויטל נתגלה אליו הכל (מפי ספרים וסופרים עה"ת – במדבר עמ' שצה).

* אגב, הבאתי בספרי שו"ת השואל וחלק א קונטרס 'קווים בשאלת רב' אות

— על הצדיקים ועל החסידים —

ג), שיתכן שיש לאדם רב משלו, אבל כשהוא לומד בישיבה או נמצא במקום אחר יש לשאול את המרא דאתרא לא רק בשאלות הקשורות לחייו הפרטים. הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל נהג שלא להורות בשאלה שבאה לפניו מעיר אחרת בה יש מרא דאתרא שאפשר לסמוך על הוראותיו, והיה אומר על עצמו "באתרא דרב לא קא מורי שמואל" (אדרת שמואל עמ' ד). ומעשה כשנשאל ראב"ד ירושלים הגר"ד יונגרייז שאלה ביו"ד והלך עם השואל לבית המדרש הסמוך והקריא לו תשובה מפורשת לשאלתו מדברי הפתחי תשובה. לשאלת השואל מדוע הוצרך להקריא לו מתוך הספר ולא ענה לו מהזכרון, השיב שכיוון שיש מרא דאתרא בעיר - הגאון מהרי"ץ דושינסקיא זצ"ל - ובוודאי לא אאריך לענות ולכן רק השיב לו מתוך ס' הפת"ש (שם הערה 5).

סיפר הגר"ר משה פיינשטיין זצ"ל שפעם קיבל מכתב מהחינוך העצמאי בענין מחלוקת שהיתה בין הגר"י אברמסקי זצ"ל להגר"ז סורוצקין זצ"ל, וביקשו שיחווה את דעתו. הוא ענה שאין בדעתו להתערב בעניני ארץ ישראל, ועל גדולי ארץ ישראל להכריע ולפסוק את השאלה, שהרי אין זה ממידת דרך ארץ שרב מעיר אחת יפסוק בענייניו של רב מעיר אחרת, ולא השיב תשובה למכתב. שיטתו היתה 'שהרב ממינסק אינו מתערב בשאלות של הרב מפינסק'.

כיוצא בזה, אף שהגרמ"פ זצ"ל היא בקי עצום בסדר זרעים והלכות התלויות בארץ, ואף כתב פירוש על ירושלמי זרעים [ופירושו על פאה ודמאי יצאו לאור עולם], מכל מקום, מעולם לא התערב בשאלות השייכות להלכות אלו, כי אלו עניינים של רבני ארץ ישראל, ואסור להתערב ולחתור תחת מרותם (מגד גבעות עולם ח"א עמ' נה. ח"ב עמ' לא-לב. ח"ב עמ' פג במהדורה עם הוספות), וע"ע בספרי 'משה שפיר קאמרת' על דמותו ושיטתו של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל.

וסיפר הרב אליעזר רלב"ג, רב בליקוואד: בשנת תשל"ה רצה אבי הגר"ר אריה רלב"ג שליט"א שהיה רב ודיין בעיר אמסטרדאם לעשות שם עירוב, וכתב על זה תשובה ארוכה איך להתיר לערב ע"י תיקון "דלתות", ונדפס מאמרו בקובץ התורני "נועם", והסכימו עמו הגר"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל והגר"ר שמואל וואזנר זצ"ל. אבי שלח את התשובה להגרמ"פ זצ"ל, ולאחר זמן קיבל תשובה בזה הלשון: "מרא דאתרא יכול לפסוק בעירו כהבנתו, ומה לי להגיד דעתי". אמר אבי

ואפשר לצרף כסניף, מה ששאלתי את הגר"ח קניבסקי שליט"א: מה עדיף אם יש שני אורחים שמחכים ובאו באותו זמן – רב גדול מחו"ל או רב קטן מא"י? וכתב לי: "מארץ ישראל" (שו"ת ארץ ישראל סי' נו. ארץ חיים - תשובות הגר"ק בענייני א"י, ירושלים והמקדש בסי' פו).

ומסופר על המלבי"ם שפעם אחת הודיעו לו כי שני אורחים מחכים לו, אחד שבא מארץ ישראל והשני אחד מגדולי הרבנים ברוסיה, וציווה המלבי"ם להכניס בראשונה

— על הצדיקים ועל החסידים —

שליט"א: "הבנתי אינו רוצה להתיר אלא שלא רצה להחליט הדבר לאיסור, לכך ענה בנוסח זה" (דרכי משה ח"ב עמ' רכט).

כך גם כשתלמיד ישיבה הגיע אל הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ושאל אותו שאלה בהלכה, אמר הגרש"ז זצ"ל במאור פנים: "עליך לשאול את ראש הישיבה בה הינך לומד" (ועלהו לא יבול ח"ג עמ' רטז).

ובשו"ת שבט הלוי (ו, קעה סופו), הגר"ש הלוי וואזנר זצ"ל כתב: "על שאלתו השלישית אין בידי להשיב כיון שזה נוגע להפוסקים בירושלים ת"י".

עוד ניתן ללמוד עניין זה בסיפור הבא: בחלוקת דולרים בי"ב שבט תנש"א בזמן מלחמת המפרץ, הגיע הגר"ר שמואל אלכסנדר אונסדורפר זצ"ל, ראש ישיבת חסידי קלויזנבורג ומחותן של הרבי מקלויזנגורג, אל הרבי מליובאוויטש זי"ע.

הגרש"א אונסדורפר זצ"ל הזכיר שהוא היה גר ארבעים שנה במונטריאל והוא גר ברוך ד' חמש שנים בארץ ישראל בפתח תקווה.

הגרש"א אונסדורפר זצ"ל שאל את הרבי זי"ע: "מה אענה כשיהודי שואל אותי האם לנסוע חזרה לארץ ישראל, לא לנסוע או לעזוב [משום המלחמה]? אני הרי רב".

הרבי זי"ע אמר: "באם אני אענה, אינני רב, ואינני בארץ ישראל. אך מכיוון שכבר שאלת, ואם לא אענה ילמדו מכך עניינים, אני מורה לכולם לנסוע לארץ ישראל, ודבר פשוט שאלה הנמצאים שם, עליהם חל איסור היציאה מארץ הקודש, ואלו שיכולים לנסוע לשם, או כבר פירסמו שהם נוסעים, הרי שאי מילוי העניין יתפרש באופן של היפך השולחן ערוך. אתה צריך להסביר שזו "ארץ אשר עיני ד' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה", ובשביל זה אין צורך להיות חמש שנים בארץ ישראל, אלא מספיק שלומדים חומש עם בן חמש למקרא".

את זה שדר בארץ ישראל. כשנכנס אחר כך הרב מרוסיה, נעלב מעט ממה שהכנים קודם את היהודי מארץ ישראל, ושאל את המלבי"ם אם שמע ממנו הרבה חידושי תורה. השיב לו המלבי"ם: לא שמעתי ממנו חידושי תורה אבל נזכרתי באותה שעה במאמר הכתוב על "הנהר הגדול נהר פרת", ורש"י מפרש לפי שהיה דבוק לארץ ישראל קראוהו גדול אף על פי שהוא קטן, ועל אחת כמה וכמה שמי שיושב בארץ ישראל הוא גדול יותר מהגדולים היושבים בחוץ לארץ (חשוך חמד – בכורות עמ' תקלב).*

סב. הנחת קוויטלעך בכותל המערבי

יש מסורת מרבתינו ש'אור החיים' הקדוש נתן לאיש אחד פתק לשים בכותל המערבי*, ויש נוהגים כן.

— על הצדיקים ועל החסידים —

* סיפר רבה של חברון, הגאון רבי שמעון מנשה זצ"ל, שנסעה להסתופף בצל רבו הרה"ק רבי מנחם מנדל בעל צמח צדק מליובאוויטש זי"ע, והראה לרבו את הפנקס בו היו רשומים מקבלי החלוקה שנתקבלו מחו"ל עבור תושבי העיר. הביט כ"ק הצמח צדק זי"ע ברשימה, וראה שלכולם הוצמד התואר ר' פרט לאחד, כאשר תמה על כך הצמח צדק, אמר לו רבי שמעון מנשה זצ"ל, כי אדם זה הוא סנדלר, אדם פשוט.

נענה הצמח צדק זי"ע ואמר לו: דע לך, כי כל הדר בארץ ישראל ראוי הוא לתואר "רבי", ומהיום ואילך תכפיל את סכום הקיצבה המיועדת לו... (ומובא במאמר 'תמיד עיני ד' אלוך בד', תוספת לגליון המודיע י"ט במנחם אב תשע"ג).

** המהרי"ל דיסקין זצ"ל היה מקפיד על אנשים שהזכירו את הכותל המערבי בשם "כותל", שהרי בעוון שני דברים עמי הארץ מתים, ואחד מהם הוא שקורין לארון קודש ארנא (שבת לב, א. ס' תועפות ראם עמ' 137. ומובא בחכו ממתקים ח"א עמ' נח הערה טו. תל תלפיות עמ' לא).

אגב, בשו"ת אגרות משה (או"ח ב, קיג), כתב הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל שאמרו על הגרי"ז מבריסק זצ"ל שלא הלך אל הכותל המערבי מחשש טומאה, והגרמ"פ תמה כי מקום שמתפללים שם הוא ודאי קבלה מדורות רבותינו הראשונים שמותר לילך לשם ואיך שייך לחלוק עליהם.

ונשאל הגרש"ז אויערבאך, אם מותר להתקרב קרוב לכותל המערבי, ואמר: "רק

כידוע בקונטרס על הגאולה ועל התמורה (ס' קז), כתב כ"ק אדמו"ר דברי יואל מסאטמאר, שאין לבקר בכותל המערבי, קבר רחל ומערה המכפלה ועוד מקומות קדושים בארץ אחרי מלחמת ששת הימים מכמה טעמים (ע"ש. ובס' פח). ויש נהגו כן כדעתו, וכל מה שכתוב כאן לא שייך להם. ומ"מ אדמורי"ם רבים נוהגים לבקר בכותל. ושמעתי בשם האדמו"ר מביאלה הר יונה שהוא שמע מהרב מנחם רובין זצ"ל האדמו"ר ממוזאי שהיה אחיינו של האדמו"ר מסאטמאר רבי יואל [כי אשתו חנה רובין ע"ה היתה בתה של הרבנית העסא הורביץ ע"ה שהיתה אחותו של רבי יואל זצ"ל] שדבר על הנושא עם דודו רבי יואל בתשכ"ז ואמר לו במפורש שזה אסור זמני רק שהוא התלבט לכמה שנים למנוע מזה [הוא מעולם לא השתמש בלשון אסור] ואמר ש-5 שנים זה זמן מועט מידי והוא התלבט אם למנוע מזה 25 שנים או 30 שנה ומקסימום 50 שנה. אבל כיום שעברו 50 שנה מאז שחרור הכותל במלחמת ששת הימים זה ברור שהאסור פג תוקפו. וכן שמע מהאדמו"ר מסאטמאר יבלח"א הרב יעקב יצחק רבינוביץ שליט"א האדמו"ר מדינוב וכן רבנים נוספים שחלקם הלכו לעולמם וחלקם חיים אתנו לאורך ימים ושנים, עכ"ל.

אך בהספדו של האדמו"ר הג"ר זלמן מסאטמאר על הג"ר שמואל הלוי וואזנר (שעלה למרומים בכניסת פסח תשע"ה), הוא אמר: "הרב וואזנר סיפר לי שהרבי זי"ע (יואל משה) שלח אליו את ספרו 'יואל משה' כדי לעבור עליו להאיר ולהעיר. כמו כן הוא היה

— על הצדיקים ועל החסידים —

הגאון רבי יהושע לייב דיסקין זצ"ל הגאב"ד דבריסק, נזהר היה בריחוק פ"ו אמה מהכותל, ואף לפני כן הלך לטבול במעיין השילוח. פעם אמרו לרבי יהושע לייב שיש חורים בכותל, וכל כולו נזדעזע ששמע על כך. ואמר הגרש"ז, שאין שום צורך להחמיר, והפטיר: "קודם כל שתדענה כל עצמותינו, כשנראה שיש חורים בכותל" (והכו ממתקים ח"א עמ' נח).

ובשו"ת תשובות והנהגות (א שלא), הביא המעשה על הרב י"ל דיסקין שלא הלך לכותל המערבי כלל, וכתב דאין בידינו בזה טעם ברור, יש אומרים שחש שהכותל הוא חומת העזרה כשיטת הרדב"ז, וא"כ אנו נכנסים למקום הר הבית, אבל זקני ירושלים מעידים שאמר פעם שאינו יכול ללכת שמא מרוב צער עלול הוא להתעלף.

דבק בשיטתו של רבינו בענייני אמונה ודעות, חובה להזכיר שמעולם לא חתם על ה'חוב קדוש' להליכה לבחירות ומנע את עצמו מהליכה לבחירות. גם לכותל המערבי לא הלך לאחר איסורו של הרבי זי"ע". ושני האדמו"רים מסטמאר לא מבקרים בכותל. ובענין אם מותר לשים פתקים בחורים שבכותל יש שני צדדים לדון בעניין:

ראשית, יש לדון אם בכלל אם מותר להכניס אצבעות לחורים שבכותל. בספר משכנות לאביר יעקב אוסר את הדבר, כיון שאסור להכניס להר הבית והכותל הוא חלק של הר הבית (פרק ראשון של מסכת תמיד). אבל בעל אבני נזר מתיר מכמה נימוקים שכל אחד חזק דיו (שו"ת אבני נזר ח"ב יו"ד ס' תנ-תנא):

א', אין הכרח לומר שהכותל בעצמו שייך לקדושת הר הבית, שהרי השערים נמצאים בתוך הכותל, וכתוב שבתוך השערים היו מורידים את הנעלים לפני שנכנסו להר הבית, הרי שהשערים נחשבים מחוץ להר ולא חלק ממנו.

ב/, אף אם נאמר שהכותל הוא הר הבית, כניסת אצבעות היא רק ביאה במקצת שאינה נחשבת ביאה.

ג/, גם אם נאמר שביאה במקצת היא ביאה, מכל מקום זו ביאה שלא כדרכה, כי דרך האנשים להכניס דרך שערים ולא דרך קירות.

ד/, לא ברור שהגנות נתקדשו, אבל יש שהחמירו בזה שלא להכניס אצבעות בתוך אבני הכותל, אבל לנשק האבנים הבולטות.

גם אם אין לכותל קדושת הר הבית, ודאי יש לו קדושת בית ננסת. וגם בקירות בית ננסת אין לעשות שימוש חול.

שנית, כאשר לפתקים עצמם, הגה יש דנים אם מותר להניח סידור בין אבי הכותל, אך הסידור הוא קודש והפתק הוא חול. אמנם האדמו"ר ממונקטאש כותב שיש לו מסורת מרביתו ש"אור החיים" הקדוש נתן לאיש אחד פתק לשים בכותל ובו כתוב: "אחותי, יונתי, תמתי" (ספר מסעות ירושלים מאמר יום שני עמ' צה). אבל הפתקים שלנו אינם במדרגת מכתב בעל אור החיים הקדוש שנכתבו בלשון נוכח אל השכינה! על כל פנים, אם מותר להכניס אצבעות, מותר להכניס פתקים. קשה לאסור את הדבר. אך בוודאי מי ששואל, יש להמליץ בפניו שיימנע. כי במה שנוגע לקדושת הר הבית ולמורא מקדש, הרבה יש להחמיר. היו אפילו גדולי ישראל שנמנעו בכלל להתקרב לכותל, גם בצירוף שיטת ה"רדב"ז שהכותל הוא כותל בית המקדש עצמו (שו"ת ה"רדב"ז

ח"ב ס' תרצו), ואף על פי שזו שיטה דחוקה, כיון שהדבר נוגע למורא מקדש, הם בחרו להחמיר.

ופעם בפגישה בין כ"ק אדמו"ר ר' יעקב אריה אלתר מגור שליט"א ובין כ"ק אדמו"ר מלויבאוויטש זי"ע, שאל הרבי: איך המנהג בנוגע להכניס פתקים בסדקים של הכותל המערבי, דלכאורה כשמכניסים פתק בסדקי הכותל הוי ביאה במקצת ושמה ביאה? וענה האדמו"ר מגור שליט"א: ישנם כאלו שמכניסים וישנם כאלו שנוהרים בזה.

ועיין למטה שיש חתנים וכלות שנוהגים להניח פתק בכותל המערבי ביום חתונתם. ושאלתי גדולי ישראל: האם מותר לשים פתקים בחורים שבכותל?

הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי: "לא". ופעם אחרת הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי: "לא שמענו"

(ספר אריה שאג עמ' תשכו).

הגר"א נבנצל שליט"א כתב לי: "יש מחמירים בזה". ואחר כך מצאתי שאמר הגר"א נבנצל: "אין לתחוב פתקים בין אבני הכותל המערבי, והטעמים הם: א. הקב"ה שומע תפילה, למה לכתוב לו? ב. חשש מעילה באבני הכותל. ג. חשש מגע בטומאה באבני הכותל (עיין רמב"ם פ"ג הל' י"א שפטור אבל אסור). ד. חשש כניסה בטומאה לחלל שבין האבנים. נדבכי הכותל אינם ישרים, אלא כל נדבך נסוג מזרחה לעומת הנדבך שתחתיו, אך נסיגה זו כמדומני לדעת אדמו"ר זללה"ה (הגר"ש"ז אויערבאך) אינה אוסרת את הגישה לכותל" (הערותיו על מ"ב 'ביצחק יקרא' סוף ח"ו קונטרס ההנהגות עמ' יא. וכדומה, בס' 'ירושלים במועדיה' - בין המצרים עמ' רמז-רג).

והגראי"ל שטיינמן אמר שאם לא מכניס את היד למה לא (שפתי איל עמ' לו). ועיין שו"ת אבני דרך (ו, עג) (קונטרס מציץ מן חרכים נדפס בסוף ספר בשו"ת לירושלים אות טז. ספר ארץ חיים סי' רז).*

— על הצדיקים ועל החסידים —

* עוד שאלתי: האם מותר לקרוא את הפתקים בכותל?

הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי: "לא".

וכן פסק הגר"ר יצחק זילברשטיין שליט"א (בטובך יביעו ח"ב, הלכות שכנים נדפס בסוף הספר עמ' תצב).

וכן פסק הגר"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א, דומ"ץ דחסידי בעלזא בירושלים, משום חרם דרבינו גרשום (שו"ת שבט הקהתי א, שטו אות א).

— על הצדיקים ועל החסידים —

הגר"א נבנצל שליט"א כתב לי: "כמדומני שאסור מחרם דרבנו גרשום מאור הגולה" (קונטרס מציץ מן חרכים נדפס בסוף ספר בשובי לירושלים שם. ספר ארץ חיים ס' רח).

ות"ח אחד סיפר לי מה ששאל את הגר"א נבנצל שליט"א: אחד מקרובי, היה פעם בכותל המערבי, ולידו הגיע ברק אובמה (בזמן שהיה מועמד לנשיאות ארה"ב) והטמין בין אבני הכותל פתק. מיד אותו "חברהמן" שלף את הפתק לעצמו. ולפתע ניגש אליו עיתונאי חילוני (שליווה כנראה את אובמה בטיולו בארץ) וצעק עליו שהוא גנב, ושהוא יסגיר אותו למשטרה (היו במקום כמה שוטרים אך לא התייחסו). "החברהמן" דגן נבהל והתבלבל. ואז העיתונאי שאל אותו בשקט אם הוא מוכן למכור לו את הפתק תמורת 1000 ש"ח. הוא בעודו מבוהל מהצעקות וכו', שמח להתפטר מהמכתב של הגוי הזה, ועוד הרויח, 1000 ש"ח מזומן. שמח וטוב לב הלך הביתה. אחר כך במשך כמה ימים התחוללה סערה בכלי תקשורת שונים על זה שהסתכלו במכתב של איש חשוב. המשטרה הבטיחה לחקור, עד שהשתקע הענין לגמרי.

ובסערת אותם ימים, אנשים מסוימים (אספנים וכדומה) הסכימו לשלם על המכתב הזה פי כמה וכמה מ-1000 ש"ח שהמוצא קיבל על כך, עד כאן סיפור הדברים. המוצא הנ"ל ביקר בביתי לפני מספר ימים, והתעוררנו לכמה שאלות. ובין השאר, שאל: האם בזמנינו יש חרם דרבינו גרשום על מכתבים? תשובת הגר"א נבנצל: כן.

שאלה: האם החרם בכלל גם על מכתב של גוי?
תשובת הגר"א נבנצל: איני יודע.

שאלה: ואם ת"ל שיש גם בזמנינו איסור חדר"ג, וגם על של גוי, מכתב שהיה ברור לכותב שיפתח, (ואולי אף מעונין בכך לצורכי תקשורת וכדומה. וגם מנוסח הבקשה משמע יותר שמתכוון לגרוף קולות של מצביעים יהודים בארה"ב) ומסתמא נכתב ע"ד שיפתח האם אסור לפתוח?
תשובת הגר"א נבנצל: לא.

שאלה: העיתונאי שניסה כנראה לתפוס ראשון את המכתב וה"חברהמן" הקדימו,

סג. הנחת קוויטלך בהר הבית במקום המקדש

אסור להפריח קוויטלעך דרך 'יוני דואר' או כל דרך אחרת בשטח הר הבית.

אחרי מלחמת ששת הימים, שלוש מאות רבנים חשוכים הוציאו פשקוויל שאסור לעלות להר הבית, ובכללם הג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל, הג"ר יוסף שלום אלישיב זצ"ל, הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, הג"ר בצלאל זולטי זצ"ל וכו'. באותו זמן, מסופר על הגר"י קניבסקי ה'סטייפלר' זצ"ל בס' אורחות רבנו (ח"א עמ' שכד-שכח), שהכין כרוז לפרסם חומרת איסור הכניסה להר הבית ותלמידו אסף את חתימותיהם של הגראמ"מ שך זצ"ל, כ"ק אדמו"ר מוויזניץ זי"ע, כ"ק אדמו"ר מאזורוב זי"ע והגר"ב טולידנו זצ"ל, וכשכבר היה מוכן לדפוס יצא הכרוז של הרבנות והדיינים על חומר האיסור, ואמר שכבר אין צורך להדפיס את הכרוז שכבר יצא כרוז (ראה טקס הכרוז שם. ועיין עוד בספר תולדות יעקב עמ' קכד ובאשכבתיה דרבי ח"ב עמ' קסח שמוכא שהסטייפלר כשראה אנשים עולים להר הבית צעק בכאב: זו רשעות!). וכן פסקו הרבה פוסקי דורנו, הג"ר יצחק יעקב ווייס זצ"ל בשו"ת מנחת יצחק (ה, א), הג"ר משה שטרנבוך שליט"א בס' מועדים וזמנים (ח"ג ס' רכ"ט בהערה וח"ה ס' שג), הג"ר שריה דבליצקי זצ"ל (קונטרס אחר כתלנו עמ' ה) והגר"א נבנצל שליט"א (הערותיו על מ"ב 'ביצחק יקרא' סוף ח"ו קונטרס ההנהגות עמ' יא). וגם הג"ר אליעזר וולדנברג זצ"ל בשו"ת ציץ אליעזר (י, א אות ט באריכות. יא, טו) פסק שאסור להיכנס להר הבית בזמננו, ומביא שם (טו, לג) בשם הגאון רבי מאיר אויערבאך זצ"ל, מח"ס שו"ת אמרי בינה, שצדקה עשה הקדוש ברוך הוא אשר גדר

— על הצדיקים ועל החסידים —

איים עליו ולבסוף הציע 1000 ש"ח וקנה את המכתב. למעשה הונה אותו כי זה שווה פי כמה וכמה, האם זו חמסנות?

תשובת הגר"א נבנצל: מי אמר שהמכתב שווה יותר?

שאלה: האם יש בכך חילול ד' שפותחים מכתבים שכביכול מיועדים להקב"ה? תשובת הגר"א נבנצל: כן (וספר ארץ חיים שם. בע"ה אפרסם תשובה זו בקונטרס ברוך מרדכי סי' לג בסוף שו"ת השואל ח"ד).

ועיין לעיל בסוף הסימן על שריפת קוויטלעך שרשום עליהם ב"ה או בס"ד על דעות גדולי ישראל מה מה לעשות עם הפתקים שהצטברו שם.

דרכנו בגזית שלא ליתן ללכת אל הר הבית, שאם לא כן מי יעצור האומר קים לי כראב"ד (שלדעתו אין איסור כרת בכניסה להר הבית), כלומר מסר הקב"ה את המקום בידי ערבים כדי למנוע מאתנו לגשת.

ויש להוסיף מקור השלטים, שכידוע, היה הנציב העליון הראשון שנתמנה להיות המושל העליון על ארץ ישראל שנשלטה ע"י האנגלים בין שתי המלחמות, יהודי בשם הרברט סמואל, שהיה שומר מסורת ואף נזהר מלחלל שבת בפרהסיא. והיה הולך בשבת רגלי מארמונו באוגוסטה ויקטוריה בחר הצופים, עד לחורבת רבי יהודה החסיד. בפגישתו הראשונה עם סיר הרברט סמואל, לאחר התמנותו בתפקיד הרם של הנציב הראשון ליהודה, ביקש ממנו הגר"ח זוננפלד זצ"ל רשות לקבוע שלטים בכניסות השונות של הר הבית, המזהירים על איסור הכניסה למקום המקדש.

תמהו מלווי, מה ראה על ככה לעורר עניין זה כבר בפגישה הראשונה, בו בזמן, שאותה בעיה לא נראתה כדחופה באותם הימים, כי בין כה לא העזו כמעט יהודי להיכנס להר הבית מחשש פגיעה מצד הערבים. באותה שעה נסרו בעיות הרבה יותר דחופות בחלל עולמה של היהדות החרדית. הסביר הגר"ח זוננפלד זצ"ל, כי הוא אמנם יודע שקיימות בעיות דחופות יותר. ברם, כוונתו היתה לרמוז להרברט סמואל הנציב העליון, כי גם לו עצמו בתורה יהודי אסור להיכנס להר הבית. בתשובה ביקש ממנו הרברט סמואל להגיש את הבקשה בכתב.

הוא אמנם פנה אליו רשמית במכתב בנדון, בזה הלשון:

הוד מעלתו הנציב העליון של א"י, סיר הרברט סמואל הי"ו

"הנני מרשה את עצמי לבקש בזה רשיון מאת הוד מעלתו, לקבוע שלטים אצל שערי הכניסה של מקום המקדש, בכתב עברי, יידיש וספרדית, להזכיר את בני ישראל שלא יכנסו למקום המקדש. כי בזמן הזה חסרים לנו אמצעי המהרה המכשירים את האדם להיכנס למקום המקדש, ועל כן אסור לשום בר ישראל על פי חוק התורה להיכנס למקום הקדוש הזה" (חכמת חיים עמ' ריב-רג).

ע"כ בענייני איסור העליה להר הבית בזה"ו.

ובספר ופריו מתוק (במדבר עמ' 92-94), נשאל הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א על ידי מנהל אחד המוסדות: נדיב גדול מחו"ל תרם למוסדותינו סכום נכבד. כמחווה עבור התרומה הגדולה, הזמנתי אותו לביקור בכותל המערבי, ועלה בליבי רעיון ייחודי על מנת לשמח ולרגש את האיש: חשבתי להציע לו לכתוב על גבי פתקאות את שמו

ושמות כל בני משפחתו, ובכל פתקה הם יפרטו את בקשותיהם ותחינותיהם לבורא יתברך.

את הפתקאות נניח בפיהם של 'יוני דואר', והן תפרחנה מעל להר הבית, במקום ששם שער השמים ודרכו עולות כל התפילות לפני ד' יתברך (חיי אדם כב, י), ושם היונות תשלכנה את הפתקאות, ובכל בע"ה ייפקדו האיש וביתו בדברי ישועה והצלחה. אך התעוררנו בשאלה, האם מותר להכניס פתקי בקשות למקום המקדש?

והגר"י זילברשטיין שליט"א השיב: א. נפתח בחידה: הטיס מזל"ט (-מטוס זעיר ללא טיס) ביום חול, ועבר על איסור חמור וחייב מלקות (הגם שלא הויק לשום בריה) – הכיצד? התשובה היא: מבואר בספר אשרי האיש – פסקי הלכות של הגר"ש אלישיב זצ"ל (או"ח ח"ג עמ' תצט) ובשו"ת קנין תורה (ג, נח), שאסור להטיס מזל"ט לא מאויש מעל הר הבית! וזאת על פי דברי הרמב"ם (הלכות ביאת המקדש פ"ג הט"ז), שהזורק כלים טמאים למקום המקדש, עובר על איסור תורה וחייב מלקות. והיות וכלי הטיס עשוי ממתכות שקיבלו טומאה, ודין האוויר שמעל מקום המקדש כדין הקרקע (כיון שקדושת ההיכל והעזרות עולה עד לרקיע), ממילא מטיס המזל"ט עבר על איסור תורה ולוקה!

אמנם בנידון שאלתנו, אין חשש איסור מצד הכנסת דבר טמא להר הבית, כי חתיכת הנייר אינה מקבלת טומאה (כמבואר בביכורי יעקב תרכט, א. חו"א יו"ד פט, ב. חוט שני – נדה עמ' קנז), וגם היונה אינה מקבלת טומאה מכיון שהיא "חיה" (וכידוע, בעלי חיים אינם מקבלים טומאה, כל זמן שהם חיים, בשונה מן האדם).

ב. אף על פי שאין בהכנסת הפתקים חשש הכנסת דבר טמא להר הבית, כפי שנתבאר, מכל מקום הורה הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א, שבשום פנים ואופן אין לבצע את הרעיון הנ"ל, וזאת משום שלפנות אל הקב"ה על ידי השלכת פתקים למקום המקדש, זו דרך חוצפה. הגה עצמך: אילו אדם היה משליך פתקי בקשות אל תוככי הבית הלבן, משכנו של הנשיא האמריקאי, ובהן בקשות ותחינות אל הנשיא, וכי היו בקשותיו מתקבלות בצורה שכוז?!! ויש לתמוה על הוגה הרעיון המזרז – מדוע להציע לזרוק את הפתקים בצורה מבזוה על מקום בית מקדשנו, במקום להציע לגביר לנהוג בדרך נורמאלית ולהניח את הפתקים בין גרבי הכותל המערבי, כפי הנהוג אצל רבים?!

ג. והנה, נאמר במסכת ברכות (לד, ב): "אמר רב כהנא: חציף עלי מאן דמצלי בבקתא" (חצוף עלי אדם שמתפלל בבקעה, דהיינו במקום פרוץ), וביאר בן איש חי בספרו בניהו: נתאר לעצמנו שאדם מהלך בדרך, ולפתע פוגש מלך בשר ודם, אם יאמר למלך

'ברצוני לשוחח עמך, הבה ונערוך כאן (ברחובה של עיר) פגישה' – כולם יאמרו לאדם זה שנוהג שלא בדרך מנהגו של עולם, וייחשב כחצוף על כך שביקש לשוחח עם המלך באמצע בדרך, כי כידוע עם אדם כה חשוב אין הדרך לדבר אלא רק כשמגיעים להיכלו. ואם כן, כל שכן שכלפי מלך מלכי המלכים הקב"ה זו חציפות לעמוד לפניו בתפילה ברחוב, בפארק וכדומה.

בדומה לכך נאמר גם בענייננו – אם לזרוק פתקים למשכנו של מלך בשר ודם זו חציפות, בוודאי שאין לנהגו כן כלפי ד' יתברך! לסיכום: אין להפריח פתקי תפילות ובקשות בשמח הר הבית, עכ"ל.

סד. נוסח קוויטלעך אצל כ"ק מרן האדמו"ר מקרעטשניף רחובות שליט"א

ידי"נ הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ, מח"ס גם אני אודך, שלח לי: הנה הגאון הצדיק רבי זלמן חיים הומינר שליט"א, הגבאי של כ"ק מרן האדמו"ר מקרעטשניף, בקרית קרעטשניף רחובות יצ"ו, כתב לי דוגמא של קוויטל, שהוא רושם כך הקוויטל לאנשים לפני שנכנסים להאדמו"ר שליט"א. ואמר לי שהוא רושם בנוסחאות אלו לפי מה שהורה לו כ"ק מרן האדמו"ר מקרעטשניף שליט"א.

הנוסח:

בע"ה מקום המגורים יצ"ו לכוח"ט

בע"ה מקום המגורים יצ"ו לגח"ט

ישראל בן שרה

לבריהנוד"ג ולהצלחה ברוב"ג

ולפר' ברוב"ג

ולשב"ט לאויוש"ט

ולרפו"ש לאויוש"ט

ז' רבקה בת חנה

לבריהנוד"ג ולהפ' בזש"ק לאויוש"ט

ושת' בעו"ב בנ' זש"ק לאויוש"ט

ב' משה לבריהנוה"ג
 ז' חנמשא בת שטרנא לבריהנוה"ג
 נ' שמחה לבריהנוה"ג
 ב' החתן אלימלך לבריהנוה"ג
 הכלה בתיה בת רחל לבריהנוה"ג
 ושהחתונה תהיה למו"ט ובשעטומ"צ לבע"ע ולדויו"מ לאויוש"ט
 ב' שלמה לבריהנוה"ג ולהצלחה בתו"ש
 ולונוה"ג בנ'

ממ"ז מנחם אב מוסיפים למעלה: כתיבה וחתימה טובה
 מעשי"ת עד אחר הושענא רבא מוסיפים: גמר חתימה טובה

סה. נוסח קוויטלעך אצל הגה"צ המקובל רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, ראש ישיבת שער השמים בירושלים

כך מסר לי ידי"נ הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך, את הקוויטל שמחלק דודו הגה"צ המקובל רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, ראש ישיבת שער השמים בירושלים, לתלמידיו ביום ההולדת שלו ומי שמקבל על עצמו דבר טוב הוא מתפלל בעדו חזק באותו יום שיש לו בוח חזק ביום הולדת שלו.

קונטרס עשר הערות נפלאות על ספרי שו"תים אחרונים

- א. הברוך מעם למד שו"ת נודע ביהודה שלושה ימים ברצף!
- ב. ר' אייזל חריף תובע ה' רוביל מבעל נודע ביהודה על שו"ת דברי אמת
- ג. האדמו"ר מהר"י מבעלזא: שו"ת חת"ם סופר מונח בין ספרי הראשונים
- ד. מדוע יש לפעמים סתירות בשו"ת דברי חיים
- ה. בשבח שו"ת התעוררות תשובה
- ו. מדוע היה להאדמו"ר מצאנו-קלויזנבורג נוי סוכה בדמות ראות של עופות?!
- ז. ג' תשובות שהרבי מסממאר לא הספיק לכתוב בשו"ת דברי יואל
- ח. הרבי מסממאר: מדוע נתקבלו כ"כ פסקיו של שו"ת מנחת יצחק
- ט. ממה חזר בו הגאון ממשעבין בשו"ת דובב מישרים
- י. לאיזה פוסקים היה שו"ת יביע אומר

א. הברוך מעם למד השו"ת נודע ביהודה במשך שלושה ימים רצופים!

הג"ר אלימלך אשכנזי, גאב"ד דק"ק סאן פאלא בראזיל ואח"כ דמעלבארן אוסטראליע, סיפר שבס' דור דעה (עמ' עז) מובא בשם התורת חסד מלובלין כי שמע מהצמח צדק בשם זקנו בעל התניא שאמר כי הנוב"י היה יחיד בדור בהוראה והיה קולע אל השערה. ועיין בס' הדרת קודש (עמ' פ) שהרה"ק מצאנו הפליג מאוד בשבח הנוב"י, והיו אצלו חסידים מרוסיה שהרהרו אחרי הנוב"י בשביל מניעת אמירת לשם יחוד, ואמר הדברי חיים שהחולק על הנוב"י הוא אפיקורס, ומי שאינו מרוצה מזה שלא יבוא אליו עוד (גנוי המלך עמ' פב הערה ג-ד).

ומסופר שכאשר נדפסו ספרי שו"ת נודע ביהודה הובאו הספרים לפני הברוך מעם, והיה אז בדרכו לתפילת מנחה, והוא נטל הספרים לעיין בהם בחדרו שבעליית גג, וקודם שעלה צוה לתלמידיו שימתינו מלהתפלל מנחה עד שיצא מחדרו. בעלותו לשם שקע בעיונו ושכח מכל הנעשה, ובנתיים המתינו לו תלמידיו, וכשהעריב היום לא היה להם ברירה והתפללו מנחה, והיו נעורים אחר כך כל הלילה כדי להתפלל עמו ערבית, אבל בהגיע סמוך לעלות השחר לא יכלו עוד להתמחמה והתפללו ערבית, וכך עשו שלושה ימים שהמתינו עליו בתפילותיהם עד קרוב לסוף זמן תפילה. ורק ביום שלישי

סמוך למנחה ירד הברוך טעם לבית המדרש בבהלה ושאלם אם כבר התפללו מנחה. והיינו שהיה שקוע בספר ג' ימים מעת לעת (עלון 'בצילא דמהימנותא' – ראה תשע"ח).
אגב, בהקדמה מבין המחבר לספר שו"ת נודע ביהודה כותב שהכנים בפנים הספר גם תשובות משלו, ומביא דלכאורה יש סתירה במאמרי חז"ל, שבמקום אחד אמרו (אבות ב, יב) שהתורה אינה ירושה לך, והיינו שאינה באה לכן מכת אביו, ובמקום אחר אמרו (ערוית ב, ט) שהאב זוכה לבנו בחכמה, והכוונה להכמת התורה. ומבאר דואת אם יהא הבן תלמיד חכם או לא, זה תלוי בבן עצמו ולא באב, דרך אם יעסוק בתורה יהיה תלמיד חכם, אבל בנוגע לפרסום והפצת חידושי אצל הרבים, זה כן בא מכת האב, וכותב שלכן הוא מכנים גם התשובות שלו כי זה מכת אביו.

ב. ר' אייזל חריף רצה לתבוע ה' רוביל מבקעל נודע ביהודה על שו"ת דברי אמת

פעם אירע באחת מאסיפות הרבנים דפולין שהג"ר אייזל חריף טען, שלאחר מאה ועשרים שנה בדעתו להביא את הנודע ביהודה לדין תורה על הפסידו חמשה רוביל, שבתשו' ע"ב-ע"ג בחאה"ע (ס' קמא) תיאר את החכם הספרדי הבכר דוד (מקונשטנטינא) בתוארים כה מופלגים ומופריזים, שהלך הוא (ר' אייזל) וקנה לו את חיבורו דברי אמת בחמשה רוביל, וכעת, לאחר שדפדף בו ועיין בו קצת, לא מצא בו מאומה, ונמצא שהגאון הנודע ביהודה הוא גרם לו את ההפסד הזה של ה' רוביל. והיה שם באותה האסיפה הגר"ח מבריסק, ושאלהו תיכף – מה דין עד אחד נאמן באיסורים בנשים. וענהו הג"ר אייזל, דודאי אמרינן ל', שהרי מעשים בכל יום שאנו סומכים על נשותינו בעניני כשרות וטהרה, וכל זה מיוסד אדינא דע"א נאמן באיסורים. וענהו הגר"ח, שיש בס' דברי אמת סימן בנדון הזה, בו הוא מביא דעה כמה מן הראשונים שבאמת לא שייך כלל דע"א נאמן באיסורים באשה, וטעמא דסמכינן אנשי דידן לענייני טהרה וכשרות הוא כסברת הגמ' פסחים (ד ב) בחבר שמת והניח מגורה מלאה פרות, דחזקה על חבר, כלומר דאיכא רובא דליתא קמן שהכל מעושר, וה"נ בנשי דידן, סמכינן ארובא דליתא קמן. ואז הוסיף הגר"ח ואמר שכדאי הוא לשלם כל חמשה הרוביל בעד סימן זה בלבד.

ועוד הוסיף הגר"ח, שאותה התשובה הארוכה ששלח הנודע ביהודה להחכם הספרדי שבקונשטנטינא הובלה ע"י שליח שהיה נוסע לארץ ישראל דרך אותה העיר,

והביא אתו לארץ ישראל את מכתבו הידוע של הבעש"ט לגיסו ר' גרשון קיטובר (שגר אז בארץ ישראל) אודות עליית הנשמה שהיתה לו בר"ה, והיאך ששאל למשיח – מתי אתי מר וכו' (נפש הרב עמ' רלד-רלה).

ג. האדמו"ר מהר"י מבעלזא: שו"ת חת"ם סופר מונח בין ספרי הראשונים

כך סיפר האדמו"ר מהר"י מבעלזא לחסיד המפורסם ר' משה אריה פריינד, ראש הקהל בסניגט ומן היושבים ראשונה במלכות בעלזא: "מפעם לפעם היה כ"ק אבי ז"ל (מרן מהר"ש זי"ע) שולח אותי לעיר הגדולה לעמבערג, לקנות עבורו ספרים שונים שיצאו לאור. והייתי מקפיד שלא לקנות לאבי ז"ל כי אם ספרים קדומים, ולא ספרים של אחרונים אשר מקרוב באו, כי ידעתי את דעתו של אבי ז"ל שלא היתה נוחה מהם. כאשר יצא לאור הספר שו"ת חת"ם סופר, ראיתי אותו בלעמבערג, אך לא רציתי לקנותו מאותה סיבה. כאשר שבתי אל בית אבי, שאל אותי מדוע לא קניתי לו את הספר שו"ת חת"ם סופר, עניתי לו, שכן יודע אני שאין רצונו שאקנה את ספרי האחרונים. נענה אבי ז"ל ואמר לי: וכי מהו ייחוסם של הספרים הקדומים, כי מחבריהם היו לומדים תורה לשמה, והתכוונו בלימודים בלתי לד' לבדו, והרי גם החתם סופר זצ"ל היה לומד תורה לשמה, והתכוון בלימודו בלתי לד' לבדו, ולפיכך יש לזה אותה חשיבות שיש לספרי הראשונים, ולכן ברצוני לקנותו. לכן - סיים מרן מהר"י זי"ע - הנני מחזיק את הספר שו"ת חת"ם סופר בארון הספרים שלי בין ספרי הראשונים..." (טובות וזכרונות ח"ב עמ' ריז-ריח).

והג"ר נתן געשטעטנער, אב"ד שכונת אגודת ישראל בבני ברק ומח"ס שו"ת להורות נתן, אמר: "דכירנא, כאשר זכיתי לפני שנים רבות להתלוות אל ש"ב הגה"ק גאב"ד פרעסבורג בעל 'דעת סופר' זי"ע בעת שהלך לבקר אצל כ"ק מרן אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע, בתוך הדברים אמר מרן מהר"א זי"ע בזה הלשון: 'הנה לדבר מתורתו של החתם סופר הלא אין שיעור וערך, אבל גם מקדושתו של החתם סופר אפשר לדבר לילות שלימים'" (שיחות מלוה מלכה ח"ד עמ' א).

ואזכיר שבשו"ת חת"ם (ח, סה), כתב דברים נפלאים: "אם טעיתי על כרחי לחזור בי, וזה לי ארבעים שנה תהלה לאל יתברך, ולא אירע לי אלא ב' פעמים" (שמעתי החת"ם כתב כ-1500 תשובות - מ"צ). פעם אחת בענין שמות גיטין כתב פסק הלכה, ויידר

נפשו חנה"ק המפורסם רבי אפרים זלמן מרגליות זי"ע אב"ד בראד הראה לו שטעה כביכול בהוראה כהלכה, אך החת"ס כתב שאח"כ התיישב בדעתו וראה שלא היה צריך להודות להגרא"ז על השגותיו. הפעם השניה שחזר בו היתה גם בענין שמות גיטין, שהנה"ק רבי שמואל לנדא זי"ע השיג עליו, והחת"ס הודה להגרא"ש לנדא על טענותיו, אך הגרא"ז מרגליות שלח מכתב להחת"ס, שהחת"ס לא היה צריך לחזור בו מפסקו הראשון.

והג"ר נתן געשטעטנער, אב"ד שכונת אגודת ישראל בבני ברק ומח"ס שו"ת להורות נתן, אמר על זה (הוא נכד ונין לחת"ס): "רואים כאן דבר פלא, שפעם אחת חזר בו החת"ס מדבריו מחמת הגרא"ז מרגליות, ופעם כתב הגרא"ז מרגליות להחת"ס שאינו צריך לחזור בו" (שיחות מלוח מלכה ח"ד עמ' כו).

ויש להוסיף שבשו"ת אגורה באהלך (א, צא), הג"ר יעקב יצחק ניימאן, אב"ד דקהל מחזיקי הדת דחסידי בעלזא מאנטריאל, העיר על דבר בלתי שכיח שאנו מוצאים בתשובות מרן החת"ס שתמיד רושם הזמן של כתיבת התשובה בסופו, ודלא כמו הגילים לכתוב הזמן בתחילה. וכן עשה אחריו גם בנו הכתב סופר בתשובותיו. אולם נכדו הגאון בעל דעת סופר זצ"ל עפ"י רוב כותב הזמן בתחילה כרגיל.

ויש לומר טעם בדבר למה ששינה מהרגיל, לכתוב הזמן לבסוף, והוא משום דהלא עצם הסיבה דנחוץ לכתוב הזמן בתשובות הוא כדי לידע מאן קדים ומאן מאוחר, דכשיש סתירות בין הפסקים ההכרעה הוא כתשובה בתראה, וא"כ כיון דכמה פעמים נכתבת התשובה עם הרבה טירדות והפסקות, וגם בסתמא לפעמים נמשכת הכתיבה ליותר מיום אחד, וזמן הוצאת והכרעת הפסק הלא הוא רק בהגמרו ובחתימתו, ע"כ חתמו הזמן לבסוף להודיע שזמן זה הוא הזמן של יציאת הפסק הזה להלכה.

והג"ר אלימלך אשכנזי, גאב"ד דק"ק סאן פאלא ברזיל ואח"כ דמעלבארן אוסטראליע, סיפר שהרה"ק הייטב לב זי"ע נענה פעם אחת ואמר שזקיננו הק' הישמוח משה רצה שילך ללמוד בישיבת החת"ס, אך הוא סירב בדבר, וברכות השנים נענה הייטב לב ואמר, אה, חבל גדול הוא שלא למדתי אצל החת"ס, שאילו למדתי אצלו, הייתי יכול לכתוב תשובה ובראוי. והגאב"ד סיים בבדיחותא: גישט קשה, הייטב לב היה יכול לכתוב תשובה גם כך (גנוי המלך עמ' רפד-רפה והערה מזו. ספר התשובות של הייטב לב נקרא שו"ת אבני צדק).

ד. מדוע יש לפעמים סתירות בשו"ת דברי חיים

מסופר על הגאון רבי מאיר שפירא, ראש ישיבת חכמי לובלין ומייסד לימוד הדף היומי, שבראש השנה לא היה לו פרי חדש עבור שהחיינו, והביאו לו אז את הספר שו"ת דברי חיים והניחו על השולחן וכיוון עליו בברכת שהחיינו... (בצילא דמהימנותא - פרשת וישב תשע"ט).

ובכסלו תשע"ח, היו כמה שמחות, הנחת תפילין ושמחת החלאקה, בפני האדמו"ר מצאנו בקרית צאנו נתניה, ובמהלך שולחן הלחיים שוחח האדמו"ר עם המשתתפים שכללו רבנים חשובים, וזהו תוכן חלק מהשיחה:

האדמו"ר מצאנו: הרי בכל מקרה ובכל שאלה צריכים סייעתא דשמיא לפסוק כדת של תורה, כי גם במקרים שהם דומים, הרי ישנם כמה מיני צירופים שישנם במקרה זה ואינם במקרה אחר, ובכל פעם צריכים לפסוק כפי הענין, ועל ידי היגיעה והחיפוש והעיון לברר ההלכה, זוכים לסייעתא דשמיא לפסוק בכל פעם לאמיתה של תורה היאך שצריך להיות במקרה הזה.

הג"ר מנחם מנדל פאנעט, ראש כולל פאפא בירושלים: זקני הנה"צ בעל עטרת משה ממאקאווא זצ"ל, ביאר הפסוק (דברים טו, כ) צדק צדק תרדוף, שיש מי שמשיב על שאלות, וביום אחד יש לו סייעתא דשמיא להשיב כשיטת הרשב"א, ולמחר יש לו סייעתא דשמיא להשיב כשיטת הרמב"ן, כי בכל יום משפיעים לו דעה היאך לפסוק כפי הצריך, ומה שאמרו חז"ל (עירובין יג, ב) אלו ואלו דברי אלקים חיים, הוא גם באדם אחד, שפעמים צריך לפסוק כך ופעמים אחרת, וכל פעם הוא לאמיתה של תורה. וזהו צדק צדק תרדוף, לשון כפול, כי בכל פעם הוא שופט משפט צדק כפי הראוי.

האדמו"ר מצאנו: גם ממרן הדברי חיים ישנם הוראות סותרות לפעמים, כי תמיד היו משיבים לפי ההשקפה שהשפיעו להם באותה שעה שלמעלה לפי השאלה שבאה אז לפניהם, ולכן לא תמיד אפשר לדמות מילתא למילתא, וצריכים לזה הרבה סייעתא דשמיא.

הג"ר אפרים פישל מוטצען, גאב"ד קרית הבעש"ט פתח תקוה: הייטב לב זי"ע כותב בשו"ת אבני צדק (אה"ע סי' נב) על מרן הדברי חיים, כי מרוב טרדותיו בעבודת הקודש נגרם שיש סתירות בדברי חיים (ח"ל: "שבאמת סותר דברי עצמו, שזה דבר המצוי בספרו דברי חיים ובהג"ה להא"ש ובתשו' דברי חיים, פעם אומר ופעם כך, כי לרוב טרדותיו בעבודת הקודש לא

קונטרס עשר הערות נפלאות על ספרי שו"תים אחרונים שיג

זכר את דבר קדשו מה שאמר וכתב בפעם אחר, אבל ודאי העיקר" וכו', ע"ש. עלון 'בצילא דמהימנותא' - פרשת מקץ תשע"ח).

ובספר דברי חנה השלם (עמ' שסה), סיפר הגה"ק מפשעווארסק שבעיני רבי חנה הלברשטאם, אב"ד קאלאשיץ, ספר שו"ת דברי חיים היה גדול עצום ורב, והוא היה אומר: שו"ת דברי חיים הוא גם ספר אדמור"י (רעביש ספר) וספר דברי חיים עה"ת הוא גם ספר גאונות, כי מלבד מה שמברר בתשובותיו ברוב עוצם בינתו וגאונותו פסקי הלכות, הרי אלו מכוונים ומתאימים גם עפ"י דרך הקבלה, עכ"ל. ועיין בספר דברי חיים עה"ת בהקדמת בני המחבר, וז"ל: כי שמענו מפיו הקדוש שגם בפלפול ההלכות לא אמר שום דבר רק אשר יוצדק חידוש זה גם לפי הקבלה ליחודים, עכ"ל. ועיין בספר י"ג אורות (ח"א עמ' כח) שהגה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא אמר על ספר שו"ת דברי חיים: בתחילת התשובה הוא כמו רשב"א, אבל המסקנא אינה כן, כי מרוב דביקות לא היה יכול להסיק את הענין כפי שהתחיל (דברי חנה השלם שם הערה סב. וכ"כ בספר מושיען של ישראל ח"ב עמ' ריג-ריד בשם כ"ק אדמור"ר דברי יואל מסטמאר זי"ע).

פעם שוחחו האדמור"ר מצאנז נתניה והג"ר שמואל ברנסדורפור, דומו"צ העדה החרדית ורב המכשיר בענייני מקוואות של העדה החרדית בבית שמש. הזכיר הגר"ש ברנסדורפור שיש הרבה עניינים קשים ועמוקים בשיטת הדברי חיים בהלכות מקוואות. סיפר האדמור"ר מצאנז: שמעתי מהגאון רבי אהרן יהודה ווילנר זצ"ל, שהיה בן אחותו של הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל מטארנא, שפעם היתה שאלה על כשרות מקוה אחד, והרה"ק רבי דוד משה מטשארטקוב זצ"ל שלח את בנו הרה"ק רבי ישראל זצ"ל עם הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל שילכו לבדוק את כשרותו, והיה אומר שהוא יבוא אחריהם. כשהלכו לבדוק המקוה ודנו שם ביניהם בכשרותו, בתוך כך בא הרה"ק רבי דוד משה, ורבי מאיר אריק לחש באוזני הרה"ק רבי ישראל שלפי דעת מרן הדברי חיים זי"ע כשר המקוה, וחשש לומר זאת בקול להרה"ק רבי דוד משה. כשהבחין בזה הרה"ק רבי דוד משה אמר לרבי מאיר שיאמר בקול את דעתו, ואמר שעפ"י דעת הדברי חיים המקוה כשר, נענה הרה"ק מטשארטקוב זי"ע: נו הד"ח הוא גדול בתורה ואפשר לסמוך עליו... (עלון 'בצילא דמהימנותא' - פרשת ויקרא תשע"ט).

ופעם שוחחו האדמור"ר מצאנז נתניה והג"ר מתתיהו דייטש, רבה של רמת שלמה בירושלים, והגר"מ דייטש אמר: הגאון גאב"ד טשעבין זצ"ל סיפר פעם לחותני זצ"ל (הג"ר משה הלברשטאם, מו"ץ ודיין בעדה החרדית ומוח"ס שו"ת דברי משה), שכאשר יצא הכרך

הראשון משו"ת אמרי יושר להגאון רבי מאיר אריק זצ"ל, היו שם כמה מקומות שחלק על הדברי חיים או דחה את דבריו, ואמר לו רבו הגאון בעל כוכב מיעקב זצ"ל, התדע מי היה הרב מצאנו, הוא לא היה רק גדול הדור, כי אם היה בדור של האחרונים היה גדול שבאחרונים, ואם היה בזמן הראשונים היה גדול שבראשונים וכו'. ואכן בחלק ב' של אמרי יושר כתב ביתר כבוד כשהזכיר את הדברי חיים (עלון 'בצילא דמהימנותא' - פרשת בלק תשע"ט).

ה. בשבח שו"ת התעוררות תשובה

בהקדמת ספר שו"ת התעוררות תשובה, כתב המחבר הג"ר שמעון סופר, אב"ד ערלוי: "ואני הנה שמעתי מאאמו"ר [הכתב סופר] זצ"ל שאמר בשם מר אביו [החתם סופר] זצ"ל שלהורות תשובה להלכה ולמעשה צריך המורה להיות בקי בש"ס ופוסקים, שנית צריך שיהיה לו שכל ישר הולך, שלישית צריך להיות גברא דמריה סייעת. ויען כי גם אחד משלוש אלה לא בי הוא, לכן אין לסמוך על תשובות אלו להלכה ולמעשה, וגם מעיקרא אדעתא דהכא לא ירדתי לעמוקה של הלכה למצה עומק הדין, גם לא למדתי הענין על בוריו, גם לא חיפשתי בספרי רבותינו הראשונים ואחרונים ז"ל. ומי שדעתו רחבה, ושלוש אלה בו, הוא יברר הלכה הלכה לאמיתתה של תורה, ואני לא באתי אלא כמעורר לכן קראתים בשם 'התעוררות תשובה'."

ובדפוס הראשון, היה נדפס בראש כל דף ודף: התעוררות (אין לסמוך על הוראה זו כלל עיי' בהקדמה) תשובה.

והאדמו"ר אמרי סופר מערלוי סיפר: אמר כ"ק מהרי"ד [מבעלזא] זי"ע לדודי ר' אברהם סופר ז"ל: "מסור נא פריסת שלום לאביך, ואמור לו שספרו 'התעוררות תשובה' מונח על שולחני, וגם שמו של הספר מוצא חן בעיניי..." (טובות וזכונות ח"ב עמ' קמז).

ו. מדוע היה להאדמו"ר מצאנו-קלויזנבורג נוי סוכה בדמות ריאנות של עופות?!

הג"ר אליהו שמואל שמרלר, ראש ישיבת צאנו בקרית צאנו ועוזר ומשותף של האדמו"ר מצאנו-קלויזנבורג בכתיבת שו"ת דברי יציב, סיפר: בשנת תשל"א, יומיים לפני חג הסוכות בעיה"ק ירושלים התעורר פולמוס גדול לאחר שכמות גדולה של עופות שנשחטו ונמצא בריאות שלהן לקותא וסירכא רבתא, והענין היה נוגע הן להפסד מרובה

והן לשמחת יום טוב לאחר שהרבה משפחות מישראל קנו העופות לכבוד יום טוב, ונחלקו הדעות בין הרבנים והמוצי"ם שבדקו את הדבר, הללו מכשירים והללו ממריפין, והיו רבנים, כמו הגה"צ רבי מאיר ברנסדורפר זצ"ל ועוד, שלא רצו להכריע, אלא לשמוע את חוות דעת קדשו של מרן זי"ע [האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג].

בהשקפה ראשונה מצא מרן זי"ע שיש מקום להכשיר, ולכן פנה מכל עסקיו וישב ברציפות על מדוכה זו ביחד עם ראש הישיבה יותר משש עשרה שעות, כשהוא מפסיק רק לתפילה, כדי להוציא פסק הלכה מבורר בשאלה החמורה. יחדיו צללו במים אדירים פלפלו בסוגיות, וחיפשו הרבה בספרי הפוסקים. מרן זי"ע הסתמך בעיקר על תשובה אחת של רביה"ק מרן הדברי חיים זי"ע, עד שהגיע לידי מסקנה חד משמעית שיכולים להכשיר העופות. את כל הבידור ההלכתי הזה ואת הכרעתו הסופית הקריא לסירוגין באזני ראש הישיבה אשר כתב הכל מפיו בספר. הדבר נמשך עד השעה ארבע בעלות השחר של ערב החג, בשעה זו פנה לראש הישיבה ואמר: כבר עייפתי אתכם יתר על המידה, עוד כמה שעות ייכנס חג הסוכות וההכנות מרובות הן, שוב נא לביתך לתת שינה לעינך".

"חזרתי לביתי לשינה מועטת, ובלבי הייתי בטוח" - סיפר לימים ראש הישיבה - "שגם הרבי סר לנוח מעט, לאחר יגיעה קשה זו, ללא אכילה וללא תנומה קלה, אולם למחרת שאלתי את הבחור המשמש מה אירע לאחר שעזבתי את בית רבינו. השתוממתי לשמוע שהרבי לא פרש כלל לנוח מעט, אלא על אתר שלח הרבי לקרוא לאברך שיעתיק את התשובה במכונת ההקלדה, הרבי הזמין מונית ושלח את התשובה על ידי שליח לשואלים בירושלים (התשובה נדפסה בשו"ת דברי יציב יו"ד סי' ח)".

סיים ראש הישיבה את זיכרונותיו: "מיהרתי ונכנסתי אל חדרו של מרן זי"ע. הבחנתי בו עומד ובידיו אותו עוף ששלחו לו מירושלים שהיה עליו לבדוק בו את כשרות העופות כולם ועדיין הוא ממשמש בריאות ומעיין באיבריה שוב ושוב. משתבחין בו, הפטיר באנחת רווחה: "אין לי עדין סוכה מוכנה כראוי, וכל שכן שלא יהיה לי נוי סוכה, אלא שנה זו תקשטנה את סוכתי ה'לינגל"ך' (הריאות) שהכשרתי ואשר הצלתי ממון ישראל מהפסד מרובה זה יהיה הפעם נוי סוכה שלי!..." (בטאון 'צאנז' - כסלו תשע"ט - גליון תצו, עמ' 34).

ויש להוסיף מה שעוד סיפר הג"ר אליהו שמואל שמרלר: בחודש טבת תשכ"ז נשאל מרן זי"ע [האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג] בדבר כשרותו של קמח שנמחן ברחיים שטחנו

בהם פעם חטים של שביעית, וכעת מוחנים בהם חטים מחו"ל (שו"ת דברי יציב יו"ד סי' רטו). במשך שלושה שבועות התייגע הרבי על פתרון השאלה, כשהוא מעיין טובא במקורות הדברים בבבלי וירושלמי וספרי הפוסקים ובעשרות ספרי שו"ת עד שמצא פתח להתיר. בכל אותם ימים היה ראש הישיבה לצידו של מרן זי"ע, נוטל חלק בליבון הסוגיה ואף מעלה את הדברים על הכתב.

באותו שבוע, בליל שבת קודש, לאחר שמרן זי"ע סיים את עריכת שולחנו המהור בשעה מאוחרת, ביקש מהגבאים "קראו נא לרבי אליה!" לא עברו דקות אחדות וראש הישיבה הגיע, כשמרן זי"ע קורא לו לעלות יחד עמו אל ביתו, יחד, המשיכו לעסוק בסוגיה עד השעה ארבע לפנות בוקר.

וסיפר ראש הישיבה: "פתאום ננער מרן זי"ע מסערת מחשבותיו ופלפוליו והבחין בשעה המאוחרת, והורה לי לשוב אל ביתי לנוח קמעא. פניתי אל ביתי ועליתי על יצועי, אך לא לזמן רב. בשעה שש, כבר נקש ה'הויז-בחור' על דלת ביתי והוביל אותי אל בית הרבי על פי בקשתו האישית. בהגיעי אל ביתו נאווה קודש ראיתיו יושב לצד השולחן ועליו ערימות ספרים מוגבהות. כאשר רק הבחין בי, קידם אותי בצחלה 'פלאי פלאים, הידעת מדוע קראתי לך הנה בדחיפות? מצאתי ירושלמי! מצאתי סייעתא במפורש מירושלמי', וכאן הרצה באוזני במשך שעה ארוכה את החידוש שגילה זה עתה בירושלמי, כשהוא מבקש ממני לחרות היטב בזיכרוני את המדובר, והוסיף: 'חששתי שמא עד למצאי מנוחה אשכח את פרטיה של ראייה זו, על כן זימנתי אותך הנה בבהילות כדי שתוכל לסייע בידי עם צאת השבת'. כשסיים שמעתי את מרן זי"ע לוחש לעצמו כבדרך אגב: 'עכשיו יכולני לגשת להתפלל שחרית!' (במאן 'צאנו' - כסלו תשע"ט - גליון תצו, עמ' 33-34).

זאת ועוד, בספר הליכות חיים (מועדים וזמנים עמ' מז), הג"ר אליהו שמואל שמרלר, ראש ישיבת צאנו בקרית צאנו ועוזר ומשותף של האדמו"ר מצאנו-קלוזנבורג בכתיבת שו"ת דברי יציב, סיפר על האדמו"ר: "זכורני שבשנת תשל"א ביום אשר בערכו חל ניטל, התחלתי לכתוב אצל רבינו זי"ע תשובה עמוקה בדיני מקוואות בדין נתן סאה ונטל סאה ובענין אמה שוחקת ועוצבת (גרפס אח"כ בשו"ת דברי יציב יו"ד ח"א סי' יקג), וכשהגיע זמן צאה"כ לר"ת סגר רבינו זי"ע את הספרים אך המשיך לשוחח בנידון עד השעה שמונה, והתבטא אז: אצל זקה"ק מצאנו זי"ע ראו בניטל רק שינוי קל, ולא עשה עסק גדול מכך".

ז. ג' תשובות שהרבי מסממאר לא הספיק לכתוב בשו"ת דברי יואל

הרבי מסממאר אמר להגה"צ מווייטצען, הג"ר צבי הירש מייזליש, מח"ס שו"ת בנין צבי, מקדשי השם ועוד, שמשותק זה כמה שנים לכתוב תשובה לבאר החיוב לעשות המציצה בפה דוקא ולא בכלי, אכן לא עלתה בידו מפני טרדותיו המרובות. ועוד בשנת תשכ"ח טרם שחלה הרבי מסממאר בעוה"ר במחלת הסטראוק ר"ל, אמר לו הרבי מסממאר שעדיין מקווה לכתוב שלוש תשובות לברר שלוש הלכות נחוצות: א. על חיוב המציצה בפה. ב. על פסק של מאשין איזו במקוואות. ג. להצדיק שיטת רבינו תם בזמן צאת הכוכבים, שבכל מקום שפונים לראות בש"ס, רואים שיטת ר"ת צודקת להלכה, וכידוע שהרב מסממאר פעל רבות באמריקה שיקבעו זמן מוצש"ק לפי שיטת ר"ת שלא ישלש באיסור דאורייתא. אבל בעוונותינו לא זכינו לאורם של תשובות הללו (אביר הרועים עמ' תקסב).

אגב, בשו"ת דברי יואל (א, ד), כתב הרבי מסממאר: "דבעיקר הדבר מה שכתב ה'דברי חיים' ז"ל בנוגע לאם להסתכל במראה לכוון מקום התפילין מפני דהנה ודאי שרובא דרובא מכלל ישראל שבכל הדורות ובכל המקומות עם גדולי ישראל היו מניחין התפילין בבית הכנסת, ואילו היה איזה דעת מהם שיש צורך להסתכל במראה... היו מתקנים מראה לצורך תפילין, ולא ראינו ולא שמענו כזאת מעולם, ועל כרחך שאין צורך בדבר, והעושה מנהג נגד כל גדולי ישראל בכל העולם בוודאי צדקו דברי ה'דברי חיים' ז"ל שהוא מנהג בורות, ונגד המנהג בכה"ג שהיא בכל העולם אמרו חז"ל שאפילו יבוא אליהו אין שומעין לו" עיי"ש. והגאון ממשעבין הפליג למאוד את התשובה הזאת, ואמר שמכל אלו שמיישבים את הדברי חיים ז"ל לא ביאר אף אחד בטוב טעם את דברי הד"ח דוגמת הרבי מסממאר (מושיען של ישראל ח"א עמ' רג, ח"ב עמ' שיא. מצווה ועושה ח"א עמ' שלו).

ח. הרבי מסממאר: מדוע נתקבלו כ"כ פסקיו של שו"ת מנחת יצחק

הג"ר אליעזר דוד פרידמן, רב דבי מדרשא דחסידי בעלזא - לונדון, אמר: "שמעתי בשם הרה"ק רבי יואל מסממאר זי"ע שהסביר מדוע נתקבלו כ"כ פסקיו של הגה"צ רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל גאב"ד ירושלים תובב"א בספרו 'מנחת יצחק', משום שעל כל דבר מביא סימוכין מגדולי הפוסקים, ולכן אף אם יבוא מאן דהוא ויפריך את

ראייתו, הרי יש לו אילן גדול לסמוך עליו, ולכן א"א להפריך את פסק ההלכה" (הגדה של פסח 'מפי ספרים וסופרים' עמ' שלה).

עיין גמרא זכחים (צו, ב) שרב יצחק בר יהודה היה לומד בפני רמי בר חמא, ועזב אותו ללמוד מרב ששת. יום אחד פגשו רמי בר חמא ושאלו על כך. אמר רבי יצחק בר יהודה: כששאלתי אותך שאלות, ענית מסברא, ואם היתה ברייתא האומרת אחרת, היה הקשה על דבריך. אך רב ששת עונה מברייתות, ואפילו אם יש ברייתא אחרת האומרת אמרת, הברייתא שאמר עדיין עומדת.

ויש להוסיף שכשהציעו לקבל את הגר"י ווייס לכהן כראב"ד של העדה החרדית, אמר הג"ר אליהו זלמניק, חבר הבר"צ, שבעצמו שמע מפי הגאון מטשעבין שאמר שאפשר לסמוך על הספר שו"ת מנחת יצחק הלכה למעשה (בצילו חמדתי עמ' קלה).

ז. ממה חזר בו הגאון מטשעבין בשו"ת דובב מישרים

מפורסמת הראיה של הגאון מטשעבין בשו"ת דובב מישרים (ג, ה) לפשוט ספיקתו של מרן רעק"א אם מברכים על עצי ערלה ברכת האילנות, כיון שאומרים "להנות בהן בני אדם" אי קאי דווקא על אותו אילן שמברכים עליו או על כלל האילנות [וע"ז הוכיח הגאון מטשעבין מפלוגתא דרבנן ורשב"ג אם מסמנים פירות ערלה בשאר ימות השנה, דרבנן ס"ל דמסמנין ורשב"ג אומר הלעיטתהו לרשע וימות (משנה מעשר שני ה, א), והשתא אי אין מברכים ברכת האילנות על פירות ערלה היה צריך לסמן כדי שלא יכשלו בני אדם בברכה לבטלה ויידעו שזה פירות ערלה, אלא ע"כ ראייה מכאן דשפיר מברכין ברכת האילנות על פירות ערלה.

אמנם בסוף ימיו הגאון מטשעבין הביע את רגשי לבבו המהור ואמר שלא חזר בו מכל פסק הלכה שפסק בדובב מישרים רק מראיה זו כי אם רעק"א מסתפק אזי עם ראייה זו אין מפריכין ספיקו של ר' עקיבא אייגר... (בצילו חמדתי עמ' מט).

י. פוסקים שלמדו שו"ת יביע אומר

הג"ר משה שטרן, הדעברעצינר רב, אמר שהסמט שלו של שו"ת יביע אומר, אף פעם לא היה שלם, כי תמיד היו באים אליו דיינים מסאטמר ולוקחים לו מהספרים, ומעתיקים מדבריו (רבנו עמ' קכד-קכה). והגר"י קניסבקי הסטייפלר, למרות שחלק בחריפות על דרך פסיקתו של הגר"ע יוסף, היה מעיין בשו"ת יביע אומר כי מציין

לספרים טובים, ויש להסתכל בציוניו (ארחות רבנו ח"ה עמ' קעג). הג"ר יצחק יעקב ווייס, מח"ס שו"ת מנחת יצחק, קודם שבא לארץ ישראל, כיהן כאב"ד באנגליה-מנצסטר, ובאותה העיר היה גם רבי עזרא עדס, והלך פעם לביתו של המנחת יצחק וביקש להשאיל ממנו את הספר יביע אומר, השיבו בעל המנחת יצחק "כל הספרים שיש לי בספריה אתה יכול לשאול, אבל לא את ספר יביע אומר שאני לא יכול בלעדיו, כי אני כל הזמן משתמש בו (ס' במחיצתו עמ' 148 הערה 92. ובקיצור בס' רבנו עמ' צד, רט). אמנם כשהגיע לארץ, הפסיק להזכיר את הגר"ע ואמר לו שלא יקפיד שאינו מזכירו בספריו האחרונים, מפני חששו מבריוני מתא (שם עמ' שכא - יש י' כרכים בשו"ת מנחת יצחק. בדקנו ובכרכים א-ד המנחת יצחק מזכיר את היביע אומר 24 פעמים - התשובות הן מהתקופה שהוא היה אב"ד דמנצסטר - ולא בכרכים ה-י מהתקופה שהיה גאב"ד של העדה החרדית בירושלים). ואמר הראשון לציון, הג"ר יצחק יוסף, שסיפר הגרש"ז אורבך, כי בשנת תשמ"ו הגיע לביתו גביר נכבד מארה"ב, וראה שיש לו את כל הסט של יביע אומר, והפציר בו לרוב שיתן לו את הספרים תמורת סך גדול. והוא סירב, אך לבסוף נכנע לרוב הפצרותיו, והיה לו צער על שהספרים נלקחו מביתו. לא עבר זמן רב ובערב אחד הגיע שליח ממהגר"ע יוסף לביתו, והביא לו את כל הסט של יביע אומר, ושמה על זה הרבה (ספר במחיצתו עמ' 153).